

Бейт Хана

Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут
Дотримуючись традицій, осягаючи мудрість, створюємо майбутнє

ГУМАНІТАРНО- ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

**Матеріали II Всеукраїнської
науково-практичної
конференції**
(з міжнародною участю)

18 листопада 2021 року
14 кіслева 5782 року
м. Дніпро

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Приватна установа «Заклад вищої освіти
«Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»

Гуманітарно-педагогічна освіта: здобутки, проблеми, перспективи

МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)

18 листопада 2021 року
14 кіслева 5782 року

Дніпро
Акцент ПП
2021

УДК 37.013(062.552)

Г 94

*Рекомендовано до друку на Вченій раді
Приватної установи «Заклад вищої освіти
«Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»
(Протокол № 3 від 22.11.2021)*

Редакційна колегія

Стамблер М. Ц. – Голова наглядової ради Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (голова редакційної колегії);
Аронова Р. С. – ректорка Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», кандидатка педагогічних наук (співголова редакційної колегії).

Члени редколегії:

Самодрин А. П. – доктор педагогічних наук, доцент, проректор з науки Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», завідувач науково-дослідної лабораторії «Проектування освіти і навчання» при ПУ ЗВО «МГП «Бейт-Хана»; **Колінець Г. Г.** – кандидатка психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»; **Коротенко Д. В.** – кандидатка історичних наук, завідувачка кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»; **Теплицька А. О.** – кандидатка педагогічних наук, завідувачка кафедри природничо-наукової підготовки Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана».

Г 94 **Гуманітарно-педагогічна освіта: здобутки, проблеми, перспективи.** Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (18 листопада 2021 р. / 14 квітня 2022 року). Дніпро: Акцент ПП. 2021. 289с.

ISBN 978-966-921-300-6

У збірнику подано тези доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Гуманітарно-педагогічна освіта: здобутки, проблеми, перспективи». Висвітлено теоретичні і практичні надбання сучасної освіти в різних країнах, розглянуто інноваційні методи навчання, зокрема в період дистанційної освіти в реаліях пандемії COVID-19, з'ясовано виклики інклюзивної освіти, висвітлено роль розвитку творчих аспектів у становленні особистості, а також накреслено перспективи розвитку загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти.

Матеріали видання зацікавлять наукових, науково-педагогічних працівників вітчизняних і закордонних закладів освіти, аспірантів і докторантів, здобувачів освіти, а також інших представників соціально-гуманітарної сфери.

УДК 37.013(062.552)

ISBN 978-966-921-300-6

© Колектив авторів, 2021
© Приватна установа «Заклад вищої освіти
«Міжнародний гуманітарно-педагогічний
інститут «Бейт-Хана», 2021

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Самодрин А. П.

Ноосфера Вернадського – взаємообумовленість науки, освіти та інформації в житті особистості 8

Шабанова Ю. О.

Освіта в добу невизначеності 13

Азюковський О. О., Яворська О. О.

Особливості освітнього процесу під час дистанційної форми навчання 21

Бакуліна Н. В.

Дистанційне навчання: теоретичні засади та шляхи впровадження (з досвіду шкільної освіти Ізраїлю та ЗЗСО України з єврейським етнокультурним компонентом) 23

ג. קורנבליט

תהיך בביתך 33

Секція І. ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Бовдуй С. П., Лук'янова Г. Ю.

Освіта і наука України у контексті філософії освіти 39

Кандибур Г. Р.

Модель принципово нової системи виховання молодого покоління, якої потребують сучасні країни світу 45

Кірін Р. С.

Національний характер екологічної та екологізованої освіти: сучасні правові вимоги і проблеми 49

Корольова Л. В.

Сучасні тенденції розвитку систем професійної підготовки викладачів іноземних мов Румунії та України 59

Малик Я. К., Малишева А. А.

Професійна підготовка молоді: сучасний вимір 66

Резнік М. М.

Національний характер освіти: особливості етнічних і загальнолюдських духовних цінностей сучасних українців 68

Секція II.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ,
ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ**Базилевська О. О., Морозова В. Г.***Особливості розвитку уваги у дітей молодшого шкільного віку в навчальній діяльності* 71**Бойко О. В.***Психолого-педагогічні умови ефективності застосування технології сторітелінгу у початковій школі* 75**Гершон Е. Н.***Особливості організації психологічної роботи з дітьми дошкільного віку в умовах сімейної напруги* 80**Головіна О. В.***Критичне мислення як освітня компетенція сучасності: особливості формування* 84**Грицан Г. Л.***Ключові лінгвістичні аспекти вивчення приватного письменницького епістолярію* 86**М. Р. Кабанова***Про деякі особливості навчання іноземних мов у нелінгвістичних закладах вищої освіти в Україні* 91**Кідалова М. М.***Емоційні та поведінкові трансформації особистісних якостей першокурсників ЗВО в адаптаційний період навчання* 93**Корсунська В. В.***Професія як сприйняття соціальної ролі майбутніх психологів* 98**Котьяш І. С.***Теоретичний аспект природничо-екологічної підготовки майбутніх вчителів початкової школи у контексті нової української школи* 104**Кротенко В. М., Хомич О. Б.***Психолого-педагогічний супровід самопізнання та саморозвитку учня* 109**Новікова А. Г.***Професійне мислення юристів: теоретичні основи дослідження* 115**Полуденко Н. П.***Лінгводидактичні основи роботи над словом у початкових класах* 118**Прядко Н. В.***Визначення поняття «маніпуляція» з точки зору різних авторів* 122**Рябовол Л. Т.***Дидактичний потенціал історії та громадянської освіти для розвитку креативності / творчості у старшокласників* 126

Скиба Ю. А., Кочерга Є. В.

Ресурсний підхід як основа розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя 130

Теплицька А. О.

Використання білінгвального підходу у процесі вивчення математики..... 134

Турчак О. М.

Питання експресивності в мовознавчій літературі: теоретичний аспект 140

Секція III. ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Долгачова О. А.

Цифрові інструменти сучасного викладача 143

Безпалько О. В.

Дистанційне навчання як ефективний спосіб урізноманітнення процесу вивчення англійської мови 147

Веренич Л. В.

Дистанційне навчання в практиці викладання української мови та літератури 149

Герасимова О. А.

Розвиток творчої компетентності у здобувачів освіти з порушенням слуху на традиційних та дистанційних заняттях з іноземної мови засобами структурно-логічних схем 153

Євченко О. В.

Розвиток інклюзивної компетентності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи в умовах педагогічного фахового коледжу 158

Коваль О. С.

Загальний огляд аспектів досягнення якісної освіти під час дистанційного навчання 162

Крижановська Т. В.

Нова українська школа: реабілітаційна функція освіти 168

Мігель Є. І.

Становлення сучасної єврейської освіти на Білоцерківщині 175

Мойсеєнко І. М., Сушкова Н. С.

Проблеми розвитку пізнавального інтересу у дітей з порушенням інтелектуального розвитку 178

Огурченко О. В., Головіна О.В.

Використання методів критичного мислення у сучасному інформаційному просторі 181

Оласюк Ю. В., Храпач К. О.

Практико-теоретичні засади використання технологій дистанційного навчання 183

Островська Є. В. <i>Навчання англійської мови дітей з синдромом дефіциту уважності та гіперактивності (СДУГ) у початковій школі</i>	188
Полтавченко А. М. <i>Формування життєвої компетентності молодших школярів з порушенням зору в освітньому середовищі</i>	191
Смірнова Л. Л. <i>Реалізація корекційної складової у роботі фахівців інклюзивно-ресурсного центру в умовах дистанційного навчання</i>	194
Смульсон М. Л., Дітюк П. П., Мещеряков Д. С., Назар М. М. <i>Психолого-педагогічна специфіка дистанційного навчання</i>	199
Топольницька Ю. С. <i>Ситуативний підхід як один з найсучасніших методів викладання іншомовного матеріалу учням початкових класів в умовах інклюзивного навчання</i>	203
Черевань І. В. <i>Дослідження умов психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання</i>	207
Шиман О. І. <i>Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці</i>	212
Юзик О. П. <i>З історії створення блогів у Польщі на поч. ХХІ ст. (опрацювання праць Я.Мігдалка та Б.Кеджерскей)</i>	222
Яворська К. А. <i>Робочі аркуші – методика створення і практичне використання на різних етапах уроку</i>	228

Секція VI. ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Гольденберг М. М. <i>Інтелектуальні карти як новий творчий засіб засвоєння інформації</i>	231
Громченко В. В. <i>Сценічно-одноосібне виконавство як навчально-репертуарна новація у сучасній музичній освіті</i>	234
Кандибур Р. Г., Лук'яненко С. О. <i>«Чотири крила» трансформації шкільного соціуму: теорія і практика</i>	236
Лучанінова О. П. <i>Формування особистості студента засобами мистецтва як дискурсивна практика зі створення смислу</i>	239

Нюкало О. В., Харіна О. І.

Сентенційність творів Л. Костенко як підґрунтя для розвитку критичного мислення старшокласників 244

Пенська Н. М.

Формування художньо-продуктивних компетенцій у дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва 250

Погоріла В. І.

Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва 256

Самохвалова О. І.

Тенденції та інновації у професійній підготовці майбутніх студентів-лялькарів 266

Семичова Н. О.

Формування професійних компетентностей у майбутніх учителів мистецтва засобами української народнопісенної культури 270

Ткачова К. М.

Розвиток творчої особистості на уроках української літератури (з досвіду роботи) 278

Наші автори – учасники конференції 281

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ**А. П. Самодрин****НООСФЕРА ВЕРНАДСЬКОГО – ВЗАЄМООБУМОВЛЕНІСТЬ НАУКИ,
ОСВІТИ ТА ІНФОРМАЦІЇ В ЖИТТІ ОСОБИСТОСТІ,
СУСПІЛЬСТВА І ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

Володимир Іванович Вернадський – видатний учений, філософ, один з найоригінальніших мислителів планети, протягом життя вважав себе українцем – науковий шлях особистості натураліста і будівничого науки цивілізації. Його вчення про біосферу і ноосферу є ескізом, клаузурою, технічним завданням архітектоники нашого часу, а його науково-конституційний імператив вимагає управління не поведінковою, а закодованою генетичним апаратом біосоціальною енергією – учінням народу.

У ХХІ ст. педагогіка все більше набуває ознак біоенергоінформаційного середовища для пророщування мультикультури ноосферного суспільства на засадах підтримки персоналізованої творчої еволюції. Проте і в диференційованих навчаннях умовах і посиленіх гаджетами варіантах соціалізації молода людина не стає більше упевненою в своєму майбутньому без уяви власної траєкторії земного буття. Освіта її є не відповідною часу, а особистісна концептосфера виявляється не здатною до самонавігації. І замість того, щоб «окрилювати» людину в цих умовах і роз'яснювати її космічну місію на планеті Земля, педагоги продовжують її залюблювати в земний рай своєї юності й прищеплювати минулі цінності...

Наголосимо, такого світоглядного хаосу і, в тому числі в педагогічній свідомості, історія ще не знала. Адже всі «педагогічні теорії» до ХХІ століття обслуговували «цивілізації присвоєння», де домінувала «метода присвоєння» знань – звідси непередбачуваність освіти майбутнього для нашого часу, зростання видового поля науки й титулованих докторів без належного просування вперед їх доктрин.

Нам потрібні нові інтелектуальні вихори-системи, збудовані поза національними або ж державними рамками – система освіти в умовах біосферних клітин – біосферних регіонів. Саме в них як у природній живій воді здатне прорости і нове знання, і нова людина. А доки, ми, педагоги, топчемося сліпо по біосфері, вбачаючи щоби прихопити собі трохи більше і цьому ж навчаємо молодь. Адже школяр вчиться не тому, що говорить вчитель, а тому, як він діє – смислу життя.

Що помічаємо – крізь товщу педагогічних канонів на світ божий вишшов новий дух людини, нова мрія у вигляді ідеї коеволюції Суспільства і Природи з

переосмисленням Людини. А чи розуміє це школа?

Ми вже підійшли до дуже відповідального періоду життя на планеті – до корінної зміни нашого наукового світогляду. В його основі – пізнання людини самої себе, освітнє вивищення її особистості на такий рівень розуміння єдності світу, що дозволить перетворити гармонію сукупного інтелектуального ресурсу суспільства і його творчої енергії в рушійну силу науки ноосферної доби, у вирішальний фактор еволюції.

Ноосфера як науковий шлях розвитку людства здійсниться звільненою енергією колективно-диференційованої праці в соборній особистості планети як проєкт освіти – це гасло для дії прописано членами Науково-дослідної лабораторії з вивчення і розроблення гуманітарних ідей академіка В.І. Вернадського, що розпочала свою місію 12.03.2021 року під егідою Національної академії наук України, Комісії з розроблення наукової спадщини академіка В.І. Вернадського [25].

Нова цивілізація виникає на наших очах як епоха проєктування свого майбутнього в умовах діалогу Сходу і Заходу з життєвими рисами європейськості й гартом «хуа-цао» – усвідомлення власного менталітету.

Тож, кордони сучасної моралі мають передбачати інтеграцію індивідуальної біоетики до соціальних задач людства, що на даному етапі життя в ідеалі становить рух до монокультури світу засадами сучасної освіти з метою розвитку ноосфери. Ноосфера – останній з багатьох станів еволюції біосфери в геологічній історії – стан наших днів. Настає доба ідею Світу вибудувати на основі теорії біосфери (Біобіблія Вернадського), створюючи в біосферних регіонах систему освіти за принципом біоенергоінформаційних генераторів, а освітню стратегію відображати на принципах ще не до кінця сформульованої змістовно теорії ноосферогенезу – низка проєктів, що є проєкцією гуманітарних ідей В. І. Вернадського і його прибічників на наш час, які генеруються в складі змісту сучасної освіти як перспектива розвитку ноосферної людини, ноосферної свідомості в складі гуманітарної сфери регіонів, країн і Світу. «Верналогія»: теорія навчання ноосфері і ноосферогенезу (походження, зародження, процес розвитку ноосфери), педагогічно змушує коеволюцію Людини і Природи у практиці культури і життя. Ми ще не пізнали, що таке Космос, що таке Життя за причиною виникнення, як Світ людей може згармонізуватися з Природою Розумом і чи може енергія життя перетікати в енергію часу... І поки природничі науки шукають дорогу до єдиної теорії поля і підступаються до найновішої картини світу теорією ефіру, в гуманітарній парадигмі освіти має викристалізуватися теорія біоенергоінформаційних генераторів творчої енергії особистості, теорія гуманітарної сфери ойкумени завданням освітнього проєктування ноосферогенезу регіонів планети – без чого не можна надати пояснень смислу неперервного удосконалення структури мозку виду *homo sapiens* і смислу

існування людини.

Тож, нехай наукову віру очолоє ідея вирощування великої особистості, яка торуватиме земний шлях людини крізь терни до зірок. Нині й надалі ефективна діяльність людини повинна кореспондувати насамперед з ноосферною продуктивністю освіти і науки: зростання ефективності особистості, зростання ефективності людського суспільства, виникнення нових соціальних об'єднань у колективній праці планети, у її культурі, де неперервно діятиме учіння народу. Надалі потрібен буде новий вчитель дорослих і юні як експерт і дешифратор наукових ідей В. І. Вернадського, його приборчик і послідовник. Для цієї справи потрібен Народний Університет В. І. Вернадського (з універсаліями Вернадського) – з нього проростатиме ноосферна культура, проєктивна освіта цивілізації і гуманітарна ідея України – розвиток її тіла, душі і духу.

Отже. Людина – найголовніша проблема розвитку живої єдності в напрямі ноосфери. Лише вона як гуманна й фізична істота одночасно здатна і зможе раціонально упереджено змінювати траєкторію життя перед страхом опинитися в прірві завчасно, але до її особистості необхідно освітою зуміти доставляти відповідну інформацію, як ліки проти байдужості, «потрібно олівець навчитись ставити на осердя».

Наука – логічна основа живої єдності, вид живої речовини, що робить біосферу передбачуваною через відмову від хиби, яку вносять протуберанці мислення в ноосферу. Наука без неперервного висування гіпотез як спроб з розпізнавання дороги до істини перетворює ноосферну енергію в реверс цивілізації, перемикає світовий мозок на проблеми її каркасу, маси, ідолів – тоді змія змушена поїдати свого хвоста. При застої науки біосфера наповнюватиметься «відродженими» попередніми формами організації життя, на зразок того, як ріка, вкрита гідроелектростанціями, тобто в умовах бар'єрності, відновлює активність ціанобактерій (синьо-зелені водорості) зокрема. Лише наукою ми можемо відрізнити суще від буття, біосферу реальну від тієї, що була.

Освітня наука через інерцію її суб'єктів мислення може запізнюватися з супроводом людини навіть не на покоління – на століття! Проблемою освіти виступає як її фундаменталізація, так і нагальність запровадження науки в освітню сферу. Людину навчаємо користуватися цивілізацією, проте мало навчили її помічати Цивілізацію як Життя і Свідомість як Культуру буття. Творчість – найвищий і найефективніший енергетично ступінь використання живої речовини біосфери.

Система освіти діє ефективно тоді, коли сприяє виробництву живої свідомості станом живої особистості – творчої природи. Цивілізація – явище не надприродне, це стан біосфери, коли людина є її гармонійним елементом –

біоенергоінформаційним атомом.

Життя людини своїм смыслом має Єдине – самопізнання. Щоб зійти на цей шлях людині знадобилися цілі тисячоліття. Зараз вона починає усвідомлювати ту велику надію поколінь, які йшли до цього часу ноосфери і несли своїми жертвовними силами завдання розпізнати людину і цим зробити людство БОГатим.

Виробництво творчої енергії не здійсниться без участі всього народу в цьому процесі, як народу, що неперервно навчається ноосферній цивілізації. Україна 2020-х перебуває в області критичної точки росту, коли не виключаються випадкові, інформаційно не компенсовані процеси, а сама вона вийшла із стану самоуправління.

Важливо освітньо не потрапити в інформаційно-історичну спійманку, коли за своє благо почнемо вважати свої негаразди, а віртуальну реальність помічати за щастя. Демократія, яка цінує і поважає особистість, вірить і боготворить наукову думку, неодмінно переросте в гуманітарну систему ноосферного гуманізму.

Література:

1. Бэкон Ф. Сочинения; соч. [в 2 т.; испр. и доп.]; Т. 2. Сост., общ. ред. и вступ. статья А. Л. Субботина (Пер. З. Е. Александровой и др.). Москва : Мысль, 1972. 575 с. (АН СССР, Ин-т философии. Филос. наследие).
2. Бом Д. Развертывающееся значение.
URL: <http://booksonline.com.ua/view.php> (дата звернення: 14.10.2021)
3. Вентцель К. Н. Заметки о космическом воспитании. *Свободное воспитание: Сборник избранных трудов*. Москва: Профессиональное образование. 1993. 172 с.
4. Вернадский В. И. Бисфера и ноосфера. Москва : Айрис Пресс, 2007. 576 с.
5. Вернадский В. И. Дневники. 1935–1941. Кн.1.1935–1938. Москва: Наука. 2008. 482 с.
6. Вернадский В. И. Начало и вечность жизни. Москва: Сов. Россия. 1989. 703 с.
7. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление. Кн.2. *Размышление натуралиста*. В 2 кн. Москва: Наука. 1977. 191 с.
8. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере. *Успехи современной биологии*. 1944. № 18. Вып. 2. С. 113–120.
9. Вернадский В. И. Открытия и судьбы. Москва: Изд-во «Современник», 1993. 688 с.
10. Вернадский В. И. PRO et CONTRA. Антология литературы о В.И. Вернадском за сто лет (1898–1998), сост. А.В. Лапо. Санкт-Петербург: Изд-во РХГИ, 2000. 870 с.
11. Вернадский В. И. Химическое строение биосферы земли и её кружения. Москва: Наука. 1987. 348 с.
12. Веселова В. В. Менталитет американского общества и гуманистическая парадигма образования и воспитания. *Педагогика*. 1999. №8. С. 91–99.
13. Вестник АН СССР, 1990. № 5.
14. Вознюк А. В. Ноосферно-резонансная педагогика. Житомир: Koob publications, 2019. 130 с.
15. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. Москва. : Айрис-пресс,. 2006. 557 с.
16. Данилюк І.В., Гресько В.В. Менталітет як провідна етнопсихологічна характеристика.

URL:

<http://kspodn.onu.edu.ua/index.php/kunena/seksiya-2fundamentalni-ta-prikladni-psikhologo-istorichni-doslidzhennya-vzagalnij-sotsialnij-ta-etnichnij-psikhologiji/225-mentalitet-yakprovidna-etnopsikhologichna-karakteristika> (дата звернення: 14.10.2021)

17. Ковалев А. П. Регионализация на современном этапе : элементы прошлого, настоящее, будущее // Региональні перспективи. 2002. С. 6–11.
18. Козиков И. А. В. И. Вернадский – создатель учения о ноосфере. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2013. №3(113). С. 14–17.
19. Козловский В.В. Понятие ментальности в социологической перспективе. *Социология и социальная антропология*. Санкт-Петербург : Петрополис, 1997. С. 32–43.
20. Кордом В. А. Биоэтика – ее прошлое, настоящее и будущее. *Практична філософія*. 2001. №3. С. 4–20.
21. Лосев А. Ф. Две необходимые предпосылки для построения истории эстетики до возникновения эстетики в качестве самостоятельной дисциплины. *Эстетика и жизнь*. Москва. 1979. Вып. 6. С. 221–238.
22. Лосев А. Ф. Бытие. Имя. Космос. Москва : Мысль : Рос. открытый ун-т, 1993. 958 с.
23. Моисеев Н. Н. Экология человечества глазами математика. Москва : Молодая гвардия, 1988. 254 с.
24. Моисеев Н. Н. Коэволюция человека и биосферы: кибернетический аспект. *Природа*, 1984. № 4. С. 60–67.
25. Ноосфера Вернадського, сучасна освіта і наука: колективна монографія / За наук. ред. А. П. Самодрин. Київ–Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2021. Т. 1. 352 с.
26. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» / Пер. з англ.: ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття». Київ : Интелсфера, 2000. 360 с.
27. Субетто А. И. Социогенетика: системогенетика, общественный интеллект, образовательная генетика и мировое развитие. Санкт-Петербург-Москва, 1994. 168 с.
28. Холодный Н. Г. Избранные труды. Київ : Наукова думка, 1982. 444 с.
29. Чмихов М.О. Давня культура : навч. посібник. Київ : Либідь, 1994. 288 с.
30. Юнг К. Г. Психологические типы (пер. с нем.). Москва : Университет. книга, АСТ, 1996. 718 с.
31. Я верю в силу свободной мысли...: письма В. И. Вернадского И. И. Петрункевичу; вступ. слово акад. В. С. Соколова // *Новый мир*. 1989. №12. С. 204–221.
32. Dawkins R. *The Selfish Gene*. Oxford University Press, 1976.
33. Dawkins R. *Viruses of the Mind*. In.: Dennet and His Critics: *Demystifying Mind*, ed. Bo Dalhbo. Cambridge, Mass : Blackwell, 1991.

Ю. О. Шабанова

ОСВІТА В ДОБУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Світ швидко змінюється. За змінами складно, іноді не можливо, а в цілому й не потрібно встигати, виходячи з мінливості мозаїчної картини світосприйняття, що притаманна добі метамодерну, в яку вступило людство. Метамодерн, переступаючи через постмодерністський релятивізм і концептуальну плюральність, прагне зафіксувати і створити новий опис сучасної реальності. Стрімка мінливість сучасного світу не залишає часу на статичні системні розробки, які застарівають до початку свого дозрівання. Вочевидь, ця риса сучасної епохи, що почала свій відлік, умовно, з першого десятиліття 21 століття, зумовила специфіку Метамодерну, який відмовляється від моновизначеності та обирає своїм атрибутом динамічність і мінливість. Що стоїть за цією мінливістю? Чи є Метамодерн новою культурною парадигмою чи лише новою уможядною конструкцією, що не має шансів перерости в зріле культурне явище? Чим забезпечується ця мінливість? Парадоксальна сутність Метамодерну полягає в сумісності несумісних бінарних опозицій Модерну і його критики Постмодерном, що знаходить вираження в трактуванні змісту поняття «мета» в платонівському сенсі.

Якщо стосовно «першої філософії» Аристотеля, у вигляді метафізики, поняття «мета» несе смисловий зміст «поза», «понад» або «після» та здійснює функцію диференціації фізичного та умоглядного світів, то в платонівському розумінні термін мета (metaxis) означає взаємодію полярностей, за своєю суттю пов'язаних між собою (meta – між), тобто позначає коливання між двома протилежностями і водночас врахування їх сутностей.

Саме на платонівський сенс поняття «мета» (Metaxis) спираються теоретики Метамодерну, визначаючи сучасну епоху не протистоянням відпрацьованій парадигмі Постмодерну або історично віддаленому Модерну, а збиранням в новій ідейній якості двох попередніх культурних парадигм.

Ця нова світоглядна якість у вигляді константи осциляції (коливання) як умови збирання на новому рівні ціннісно-світоглядних основ існування сучасної людини й забезпечує ту невизначеність, непередбаченість й незрозумілість місії й призначення людини, що характеризує наш час. Теоретики Метамодерну, нідерландські культурфілософи Тимотеус Вермоулен та Робін ван дер Аккер в 2010 році опублікували свою роботу «Нотатки про метамодерн» [8], в якій вперше визначається сучасний період як передчуття нової культурної парадигми, що міститься в коливанні між ідеалами Модерну та його критики Постмодерном. В 2020 році під загальною редакцією Робін ван дер Аккера виходить ґрунтовна монографія присвячена метамодерну, в якій уточняється, що «Метамодерн – це не усталена структура сприйняття, що не народжується, а домінуюча культурна логіка сучасності, в якій закінчується Шабанова Ю. О.

постмодерністське відчуття стабільності та перманентності прогресу» [3, с. 117].

В просторі нестабільності та розмитості самоусвідомлення і невизначеності, які притаманні Метамодерну, людина губиться в мозаїчних картинах інтернет-простору, заміщуючи сенси, реальні смисли фрагментарною дійсністю оманливого існування. Як наслідок – потрапляння в широко розставлені мережі маніпуляційних технологій, які ведуть до втрати усвідомленої самоідентичності. В цьому сценарії Метамодерн пропонує декілька вирішень:

- Заміщення ідентичності ототожненням із запропонованими зразками споживчого існування;
- Вирішення питання ідентичності в атопічному пошуку себе-істинного, не обмеженого умовностями соціальних шаблонів.

Останній варіант виявляється рятівним в умовах поглинання індивідуальності особистістю, неповторного формалізованим, конкретного всезагальним. Так звана «текуча сучасність» [4] потребує створення нових форм та моделей навчання, що має готувати до життя в швидкоплинному світі. «Текуча сучасність» як доба невизначеності запитує не сталих репродуктивних знань, а вміння вчитися й постійно оновлювати своє розуміння усвідомленими навичками та знаннями. У пошуках основ освіти в добу метамодерну доречно звернутися до концепції неоромантизму як актуалізації суб'єктивної чутливості. На відміну від романтизму 19 століття, метамодерний неоромантизм прагне до піднесених ідеалів, не стверджуючи їх. Доречно в цьому зв'язку згадати Ф. Шлегеля: «Завжди в становленні, ніколи в досконалості» [6, с. 175]. При цьому метамодерний неоромантизм онтологічно гіпостазує романтичний порив, стверджуючи стан коливання як домінуючу світоглядну позицію пошуку істини в її становленні. Так ідеологи Метамодерну висловлюють його антропологічний смисл як «атопічний метаксис», тобто коливання поміж топосом та межами його визнання; коливання поза визначенням місця: «Якщо модернізм виражає себе через утопічний синтаксис, а постмодерн висловлює себе через безвихідний паратаксис, метамодерн, вочевидь, виражає себе через а-топічний метаксис» [8, с. 17]. Виходячи з цього, доля людини Метамодерну визначається у переслідуванні нескінченно відступаючих горизонтів, в яких освіта в її класичних формах втрачає перспективи здійснення.

Освіта, виходячи зі свого призначення, є системою формування образу людини шляхом трансляції та трансформації цінностей через систему напрацьованого людством досвіду. Саме так вона розумілась з часів середньовічної Європи, де сформувався образ класичної всезагальної (на той час релігійної) та університетської систем освіти. В цьому зв'язку, дискусійним видається питання визначення домінант впливу освіти на культурні образи та соціальні формації: що первинно вплив освіти на подальший розвиток

суспільства чи культурні надбання суспільства формують систему трансляції напрацьованого освітнього досвіду?

Найвірніше освіта та розвиток суспільства відбуваються як амбівалентні модули здійснення еволюції людства. 21 століття в стані Метамодерну вперше кинуло виклик освіті в її класичних формах, які сьогодні переживають кризу. Сьогодні вже звичайними видаються запити: чи потрібна освіта взагалі? Після публікації ще в 1970 році статті І. Ілліча «Звільнення від шкіл» [5], в різних країнах світу все більше викликає сумнів доцільності освіти в її класичному вигляді. Можливо замість довгих років навчання достатньо прикладних навичок завдяки яким, людина може успішно здійснювати свій життєвий мінімум, забезпечуючи себе матеріально? Можливо важливішим в становленні молодої людини виступають не формалізовані знання, а розвиток чуттєво-емоційної сфери, яка інтуїтивно буде здійснювати й особистісний вибір й професійне становлення (благо Google знає все)?

Перелік питань поширених в суспільстві можна продовжувати. Але ж все ж таки, головною домінантою освіти залишається людина. Людина для якій існує освіта, людина завдяки якій здійснюється освіта, людина яка є носієм освіченості. В цьому ракурсі Метамодерн з його домінантою невизначеності та осциляцією як коливанням між полярними попередніми парадигмами, вперше наголошує на поза просторово-часовому топосі людини, де Я відчувається «вдома» поза соціальними ролями, але при цьому соціально здійснюючись. Маятник розгойдується між бажаним і неможливим, але при цьому інтуїтивно точно відчуваючи необхідність залишатися «вдома», вирушаючи у соціальні мандри, зберігати себе справжнього в мозаїчній різнобарвності зовнішнього світу.

Чи відповідає сучасна освіта метамодерним запитам людини? Класична парадигма освіти виконала свої функції збереження, систематизації та трансляції знань. Покликання освіти 21 століття не знання, а розуміння, усвідомлення призначення людини в яскравій полівекторності тисячолітніх надбань людства.

Не випадково представники різних філософських шкіл та напрямів ще в 20 столітті слідом за М. Гайдеггером, П. Адо та М. Фуко визначають турботу про себе одним із наймасштабніших проєктів в історії педагогіки та культури, загострюючи наступні питання: Чиєю турботою є освіта людини? Що таке освіта як спосіб буття? Чи можлива освіта як «для себе-буття» (Г. Гегель)? Чим відрізняються «турбота про себе» в сучасній соціальності та в історичній ретроспекції? З кінця 20 століття феномен «турботи про себе» активно переосмислюється з погляду практик різного рівня (інтелектуальних, духовних, психологічних, психотерапевтичних тощо) та все більше корелюється із античними освітніми практиками. Таке переосмислення дозволяє говорити про рідкісний приклад того, як «величезна сфера понять, дискусій і практик поринула у область замовчування і забуття — до зовсім недавнього часу» [1, с. Шабанова Ю. О.

17]. Водночас Метамодерн, який не обмежений жодним освітнім стереотипом та системою, прагне зробити з освіти спосіб життя, а не частку особистісної біографії з метою отримання диплому, кваліфікації тощо. Саме тому повноцінно ввійшли в соціокультурний обіг практики неперервної освіти, освіти протягом життя, неформальної та інформальної освіти. Згідно Масуда Заварзаде постмодерністській метафорі «Безтурботності», як втрати власного Я, все сильніше починає протиставлятися освіта як спосіб особливої «турботи про себе» в епоху, яка приходить слідом за Постмодерном [9]. Виникає питання як не загубитися в коливанні зникнення та явлення «себе» в сучасних інноваційних просторах освіти й чи має право на існування традиційна формальна освіта? Якщо так – то в яких формах? Якщо «турбота про себе» є теорія та життєво-необхідна практика сучасної людини для формування та усвідомлення істинного Я, то освіта в добу Метамодерну стає актуальним запитом та істинним буттям людини.

При цьому сучасна формальна освіта, форми її здійснення та спроби реформування переживають період «постпедагогічного синдрому цифрової епохи» [2], який потребує ревізії або кардинальної зміни освітньої традиційної культури. Саме ці зміни потребують принципово нових методик навчання та переосмислення базових дидактичних категорій та понять на трансдисциплінарній основі. При чому міждисциплінарність вже не задовольняє сучасні запити, що потребують трансцендування дисциплінарності на основі набуття смислів та їх усвідомлення через єдиний інформаційний простір.

Ці запити сучасності природно збігаються з тим покоління дітей, а в майбутньому й студентів, яких згідно теорії поколінь називають поколінням Альфа. Орієнтовно, це люди, які народилися після 2010 року. Цікаво що 2010 рік став й орієнтовною точкою відліку Метамодерну, пов'язаного з публікацією Тимотеуса Вермюлена та Робіна ван дер Аккера «Нотаток про метамодерн», де вперше фіксується відчуття нової культурної парадигми.

Якщо покоління Z дорослішало в атмосфері невизначеності 90-х на мультиплікаційних просторах Симсонів та Північного парку, то покоління Альфа – це покоління Google babies. Вони знають як користуватися Youtube раніше, ніж навчилися читати та писати. А смартфон чи айпед – іграшка, яка потрапляє їм до рук ще до року. В цих умовах метамодерний простір невизначеності значно розширюється. Не будемо забувати, що телевизор по якому покоління Z дивилося мультфільми та смартфон чи айпед – це інструменти, гаджети через які подається інформація. Але ж у покоління Z було значно менше вибору, виходячи з тих трендових мультфільмів, що пропонували їм батьки або телеканали. Для покоління Альфа гаджет, потрапивши до рук, практично в ранньому дитячому віці, стає доленосним інструментом вибору, який вони здійснюють інтуїтивно, завдяки чому формуються цінності, сенси й смаки на рівні підсвідомого. Й тут маємо говорити про шуканий топос людини, Шабанова Ю. О.

що існує поза просторово-часовим виміром. Про можливість онтологічно визначити людину, поза обумовленістю стереотипами освіти, виховання, суспільними настроями та звичками. В соцмережах, пошукових інформаційних системах та решті здобутків доби діджиталізації є свої Pro et Contra, як в будь-якому явищі, що включено в еволюційний сценарій. Поруч із змістовною обмеженістю, розпорошеністю та маніпулятивною подачею інформації в мережах, що заангажовані прагматичними інтересами, у реципієнта завжди залишається можливість зберегти сутнісні ознаки людини: усвідомлювати себе й сенс свого існування. У людей покоління Альфа, виходячи з того, що вони народжуються з позицією вільної людини й мають менше ймовірності бути обмеженими в своєму виборі, активізується інтуїтивний модус навчання, який вони здійснюють граючи з дитинства. До того ж матеріальні цінності діти покоління Альфа сприймають як належне. Вони народились та виростили в середовищі, де вже задоволені всі базові потреби. Тому інтуїтивний вибір цінностей в отриманні інформації підіймається або на рівень усвідомлених сенсів або на рівень емоційно-чуттєвих переживань. Згадаємо неоромантизм Метамодерну як потяг до суб'єктивної чуттєвості, витонченої чутливості, необумовленої ширості та відкритості. Саме такими приходять в світ представники покоління Альфа. Й якщо в освітньому середовищі переважає агресивність, то це результат недостачі безпосередньої ширості викладачів, які не відкрили серце, а будують педагогічні відносини суто в авторитарних межах віджитої системи.

Особливістю доби невизначеності є й розпорошена увага, знижений рівень інтелектуальної концентрації та відсутність смислового стрижня в отриманні мозаїчної інформації. Це характеристики, що притаманні не тільки молоді, а й дорослій людині, яка в умовах інформаційного переважання бездумно ковтає все, що закидають мережі і в результаті – відмовляється від можливості замислитися. Цей недолік обертається позитивною якістю покоління Альфа. Вони багатозадачні. При цьому, вони обробляють масиви інформації, відкидають непотрібне та зводять результат до спрощеного мінімуму. Їх улюблений формат трансляції знань – картинка без тексту, або з мінімумом тексту. Формат сприйняття – кліпове мислення. Головний недолік: неможливість зосередитися на одній проблемі, глибоко її проробити та дійти висновків. У них знижена функція синтезу та аналізу. При цьому головний позитив: свобода в професійному виборі та життєвій реалізації. Для них взагалі найважливішим є персоналізація в формі відчуття топосу в позачасово-просторовому вимірі та прагматичному докладанні. Вони вільно реалізують право бути самим собою. Без страждань та комплексів з приводу своїх недоліків чи недосконалості. Й головне: їх покликання – об'єднати світ, вивести людство на новий рівень планетарного мислення, подолати перепони, що породжують конфлікти та досягти принципів нового рівня сприйняття світу на альтруїстичних засадах.

Не випадково послідовники теорії поколінь Нейла Хоува та Вільяма Штрауса, вирішили не продовжувати дотримання грецького алфавіту, яким «помітили» покоління з 1967 по 2010 роки народження літерами X, Y та Z, а завершили цикл. І після 2010 року обнулили відлік та звернулися до першої букви алфавіту – Альфи, що символізує абсолютне начало.

Враховуючи мінливість та інформаційну перевантаженість доби Метамодерну, яка характеризується як доба невизначеності та коливання між полярними цінностями та світоглядними парадигмами, а також особливості покоління Альфа, що покликано об'єднати світ та випрацювати новий рівень синтетичного світорозуміння й нової якості знання, визначимо вимоги до реципієнта освіти майбутнього, яка має здійснюватися в неперервному становленні:

Креативність (вміння в невизначених умовах знаходити незвичні шляхи розв'язання проблеми та віднаходити для цього відповідні знання);

Обізнаність (розуміння сутності процесів та їх універсальних закономірностей на противагу репродуктивності знань класичної парадигми);

Освіченість (володіння базовими фундаментальними знаннями не вузько професійного, а світоглядного спрямування, що корегує формування мети креативних розвортів);

Гнучкість мислення (вміння творчо використовувати раціонально-системним знанням, долучаючи його до ірраціонального);

Розвинений емоційний інтелект (інтуїтивно-чуттєве корегування раціонально-системних знань через формування етичної свідомості).

На відміну від покоління Y та Z, покоління Альфа не приймають сухий раціоналізм, відкритий прагматизм та вульгарний прикладний матеріалізм. З іншого боку, вони не є безпосередніми adeptами суто духовно-абстрактного світорозуміння. Осциляція Метамодерну формує дуальний тип світогляду для якого характерна відмова від крайнощів та бінарних опозицій у вигляді:

- Сприйнятті всього, що відбувається одночасно іронічно й серйозно;
- Надання важливості конкретному через врахування абстрактного;
- Сприйняття інформації через призму внутрішньопсихологічної верифікації;
- Зацікавленість до втрачених цінностей й деідеологізація історичного минулого;
- Надія та необумовлена впевненість в краще в майбутнє.

Виходячи з цього, завданнями освіти має стати:

- Підготовка до врівноваженого сприйняття мінливості світу та формування психологічної стійкості;
- Адаптація до трансдисциплінарної інформації, скріпленої смислами, що допомагають розв'язувати проблеми глобально;

- Формування навичок сумісних дій в співтоваристві шляхом особистісного взаємодоповнення;
- Забезпечення розуміння індивідуальної успішності й вміння формувати специфічні цілі розвитку для кожного окремо (подолання конформізму, парадигми правильності тощо);
- Усвідомлений відбір та обробка інформації як ключової навички перманентного самовдосконалення.

Для реалізації цієї програми освіти майбутнього завданням номер один є виховання викладачів з новим рівнем педагогічної свідомості, позбавленої авторитарності. Ключем до цього виступає не освітні стандарти та критерії оцінювання якості освіти, що сьогодні здійснюється в умовах акредитацій, а етика прийняття, що дозволить викладачеві сприймати кожного як неповторного та креативно обирати специфічні та адекватні методи здійснення освітнього процесу.

При цьому головною загрозою освіти майбутнього, яка все більше переміщується в мережевий простір, виступає заміщення змісту освіти інноваційними формами. Використання аніме, скрайбер- та плей-технологій за посередництвом цифрових гаджетів впливають й на контент освіти. Зміст освіти підлягає міждисциплінарному переосмисленню в співвідношенні із сучасним трактуванням категорій «інформація», «технології», «комунікація». На цьому фоні виникає проблема знецінювання освіти, її фундаментального та нормованого змісту. Згідно із Маніфестом Метамоделерну Люка Тернера «підставою для емпіричного або афористичного пізнання стає будь-яка інформація незалежно від її істинної цінності» [7]. Щоб цього не сталося, завданням освіти майбутнього є формування усвідомленого смислу, необумовленого зовнішніми змінами та практичними запитами, задля саморозвитку людини та еволюційного становлення людства. Освіта в добу невизначеності має стати способом життя та усвідомлення місії людини в мінливих об'єктах, що розширюють свідомість.

Література:

1. Иванченко Г. В. Забота о себе: история и современность. М : Смысл Вам, 2009.
2. Колесникова И.А. Постпедагогический синдром эпохи цифромодернизма *Высшее образование в России*. 2019. Т. 28. № 8-9. С. 67-82
3. Метамоделернизм. Историчность, Аффект и Глубина после постмоделернизма. М : РИПОЛ классик, 2020. 342 с.
4. Bauman, Z. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000. 128 p.
5. Illich I. *Deschooling Society*. New York: Harper & Row. 1971. 116 с.
6. Schlegel, F. *Athenum Fragments. Lucinde and the Fragments, ed. P. Firchow*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1975. pp. 150-182.
7. Turner, L *The Metamodernist Manifesto. Metamodernism*: 2011. Retrieved from URL:<http://www.metamodernism.org> (дата звернення: 14.10.2021)

20 Гуманітарно-педагогічна освіта: здобутки, проблеми, перспективи

8. Vermeulen T., Akker R. Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. 2010. Т. 2, вип. 1. С. 56-77.
9. Zavarzadeh, M. The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies*. 1975. Vol. 9, № 1 pp. 69-83.

О. О. Азюковський
О. О. Яворська

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ «ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Останні події у світі, свідчать, що пандемія COVID-19 та пов'язаний з цим вимушений карантин, вплинули на всі сфери діяльності людства, не оминув він і освітян. Через SARS-CoV-2 наприкінці березня 2020 року, відбулися помітні зміни в організації навчального процесу в закладах освіти як нашої держави, так і у освітніх процесах багатьох країн світу. В ситуації що скалася, а саме, високим ризиком зараження на коронавірус, вища школа повинна була надати швидку та адекватну відповідь на загрозу, тому було запроваджено тимчасовий повний перехід на дистанційне навчання. У зв'язку із цим всі очні лекційні, практичні та лабораторні заняття було переорієнтовано в он-лайн середовище. В цих умовах усі можливі ресурси університету були залучені для реалізації освітнього процесу за допомогою мережі Інтернет. Важливими вимогами до системи стали її надійність, пропускна спроможність Інтернет-каналів, простота створення та розміщення контенту, доступність сервісів та платформ для викладачів та здобувачів вищої освіти. НТУ «Дніпровська політехніка» вчасно та успішно, в короткі строки здійснила такий вимушений перехід.

В НТУ «Дніпровська політехніка» в освітньому процесі застосовуються сервіси Microsoft Office 365, що дозволило забезпечити надання якісних освітніх послуг в період карантинних обмежень з моменту переходу на дистанційне навчання.

В університеті впроваджено в освітній процес Microsoft Teams – онлайн сервіс для командної роботи, який забезпечує в одному робочому просторі функції спілкування, управління задачами, контентом та додатками. Такий цифровий центр дуже допомагає у комунікації здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та адміністрації університету. В сервісі закладено чати для спілкування, контент дисциплін та інші додатки, і найголовніше що все розташовано в одному місці, оптимізуючи робочий процес для адміністраторів і дозволяючи викладачам створювати якісні, персоналізовані освітні середовища. За допомогою команд створюються кабінети для спільної роботи, де можна персоналізувати навчання за допомогою завдань, спілкуватися з колегами в професійних освітніх спільнотах і оптимізувати спілкування з усіма учасниками освітнього процесу. Використання віртуальної платформи MS Teams дозволяє проведення відео-зустрічей (лекцій, практичних та лабораторних занять, засідань кафедр,

ректоратів, вчених рад, кафедратів, конференцій та інших необхідних комунікаційних заходів).

Також спільнотою університету активно використовуються такі сервіси як OneDrive - хмарний сервіс хостингу файлів, за допомогою якого, учасники освітнього процесу зберігають та діляться файлами. За допомогою інструменту Microsoft Forms, в складі сервісів Office 365, освітяни мають можливість швидко створювати власні опитування, анкети, тести, форми реєстрації, що дозволяє проаналізувати підсумки контролю знань і згодом організувати ефективний комплекс контрольних заходів.

В якості ще одного дієвого інструмента в університеті використовується віртуальний освітній простір для організації дистанційного освітнього процесу на базі Moodle. До основних переваг платформи Moodle можна віднести адаптовані, як класичний навчальний процес, так і дистанційну освіту, де вербальне спілкування здобувачів вищої освіти з викладачами не передбачено. Дистанційне навчання має відповідні переваги, а саме, можливість отримання освіти на відстані від ЗВО, що в умовах пандемії є необхідною вимогою. До переваг також можна віднести наявність технічних засобів для безпосереднього зв'язку викладача зі студентом (відео-конференції, чати, форуми, відеозаписи лекцій і ін.), безперешкодний та цілодобовий доступ до контенту курсів дисциплін, різноманітні засоби online-контролю дозволяють складати заліки та іспити без фізичної присутності у ЗВО. Наявність віддаленого доступу до сервера університету дозволяє студентам працювати над вивченням освітніх компонент без необхідності шукати та встановлювати додаткове програмне забезпечення, яке частіше за все, недоступно без отримання платної відповідної ліцензії. Таким чином можна зробити відповідні висновки, що дистанційне навчання має свої позитивні переваги та становиться логічним продовженням модернізації системи вищої освіти, що відповідає сучасним вимогам стрімко прогресуючого світу. Вимушений перехід на дистанційну освіту не тільки доповнює традиційний класичний освітній процес, але ж позначиться і на його підвищенні якості та ефективності.

Література:

1. Ліко-Ліцей. 2021. Режим доступу до ресурсу: <https://liko-school.kiev.ua/images/professionalachievements/Scherbakov.pdf>.
2. SARS-CoV-2. 2021. Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/SARS-CoV-2>.

Н. В. Бакуліна

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ШЛЯХИ УПРОВАДЖЕННЯ (З ДОСВІДУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ІЗРАЇЛЮ ТА ЗСОО УКРАЇНИ З ЄВРЕЙСЬКИМ ЕТНОКУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ)

Глобальна пандемія, викликана вірусом COVID-19, змусила людство переосмислити ціннісні орієнтири побудови спільного соціуму заради збереження безпечного, сталого та розвиненого майбутнього покоління. Пандемія коронавірусу загострила й інші глобальні кризи та загрози планетарного масштабу, такі як зміни клімату, руйнування екосистем і скорочення біорізноманіття, ядерна зброя, скорочення ресурсів, в тому числі водних, зростання продовольчої незахищеності та зниження якості харчування, небезпечні нові технології, перенаселення планети, хімічне забруднення, пандемії нових захворювань, нездатність зрозуміти ризики, їх заперечення та дезінформація тощо.

Ці виклики постали перед усіма країнами світу та вплинули на всі сфери життєдіяльності суспільства, зокрема на систему освіти. Нині глобальна пандемія змусила заклади освіти всього світу швидко перейти до викладання та навчання в онлайн, дистанційному та змішаному режимах із широким застосуванням інформаційних комп'ютерних і телекомунікаційних, електронних і цифрових технологій.

Всупереч численним науковим дослідженням та методичним розробкам у царині інноваційних, і в тому числі цифрових технологій, для організації дистанційного навчання, які здійснювалися протягом останніх десятиліть, українська система освіти опинилася у кризовому стані та виявилася неготовою до їх упровадження.

Виявилось, що навіть сучасні підходи до навчання, зокрема компетентісний і особистісно орієнтований, обґрунтовані й апробовані для традиційних форм навчання, в ситуації зміненої реальності не завжди реалізуються на практиці. Так, нині одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти, в тому числі й України, є формування та розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності. Вона є однією з ключових компетентностей опанування будь-яким предметом навчання, оскільки пронизує всі сфери пізнання та має допомогти у загальному розвитку особистості як здобувачів освіти, так і самих освітян. Це відображено у змісті чинних нормативно-правових документів у галузі освіти – Концептуальних засадах реформування середньої школи «НУШ» (2016), Законі України «Про освіту» (2017; зі змінами 2018-2020), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державному стандарті початкової загальної освіти (2018), Державному

стандарті базової середньої освіти (2020), чинних освітніх програмах тощо. Крім цього МОН України затвердило оновлене «Положення про дистанційне навчання», в якому визначено мету, зміст і шляхи його реалізації (2013; зі змінами 2015 та 2020).

Проте, реалізація на практиці цих завдань і положень виявилась проблематичною. Це обумовлено низкою причин:

- неоднорідним соціально-економічним станом громадян, матеріально-технічним забезпеченням і часто відсутністю інтернет-покриття, особливо у сільській місцевості,

- слабким рівнем володіння онлайн технологіями та взагалі уміннями користуватися сучасним комп'ютерним і технічним обладнанням вчителями для створення та забезпечення дистанційного освітнього процесу,

- низьким рівнем вмотивованості здобувачів освіти,

- не розробленістю освітніх програм і навчально-методичного забезпечення з урахуванням можливостей дистанційних форм навчання,

- не обізнаністю викладачів щодо наявності різноманітних методик використання інформаційних і телекомунікаційних освітніх ресурсів і платформ,

- не підготовленістю багатьох освітян до якісного онлайн викладання та здобувачів освіти до онлайн навчання,

- психологічними факторами тощо.

Тому виникла потреба у здійсненні дослідження, зумовленого, по-перше, соціальною значущістю проблеми запровадження дистанційного навчання, по-друге, важливістю та необхідністю вивчення й аналізу теоретичних засад, сучасних тенденцій і практичного досвіду формування інформаційно-комунікаційної компетентності з огляду на компетентісний та особистісно орієнтований підходи до навчання.

Бурхливий розвиток суспільства та перехід від індустріального до інформаційного століття стали одними із викликів для розвитку фундаментальних ідей і розроблення й запровадження нових інформаційних технологій. Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблем методології й запровадження дистанційного навчання засвідчив, що саме наприкінці ХХ – початку ХХІ століття починають з'являтися ґрунтовні наукові дослідження з питань інформатизації суспільства та застосування інформаційних технологій у сфері освіти.

Так, ще наприкінці 90-х років з'являються дослідження зарубіжних вчених щодо місця інформаційних технологій у системі освіти (Джеррі Веллінгтон, 1989) [34], ідеї «комп'ютерних навчальних середовищ», на якій нині базується більшість комп'ютерних програм (Сеймур Пейперт, 1989) [17], визначенні пріоритетів у галузі реформування освіти ХХІ століття (Філіп Шліхта, 1990) [33] тощо. Згодом вивчаються дидактичні проблеми та перспективи

використання інформаційних технологій у навчанні (І. В.Роберт, 1994) [24], питання застосування інформаційних технологій в освіті вчителів (ЮНЕСКО, 1994) [31], освітні можливості Інтернету (Пол. Е.Хоффман, 1995) [26], комп'ютерної й обчислювальної техніки у навчанні (Чарльз Фішер, Девід К. Дуайер, Кіт Йокам, 1996) [30]. Актуальними стають дослідження проблем використання комп'ютерних технологій та Інтернету у застосуванні дистанційного навчання (Джон Едді, Дональд Сполдинг, 1996) [28] і моделі застосування ТЕА (технологічної освітньої допомоги) та телекомунікаційних й інтернет-технологій (Джон Едді, Джон Бернетт, Дональд Сполдинг, Стен Мерфі, 1997) [29].

Аналіз змін і сучасних тенденцій розвитку дистанційної освіти було узагальнено, систематизовано та висвітлено у довіднику з досліджень освітніх комунікацій та технологій у результаті здійснення проєкту Асоціації освітніх комунікацій та технологій під керівництвом Девіда Йонассена та Марсі Дрісколла (2004, 2013) [32].

Вагомим внеском у розвиток теорії та практики дистанційного навчання, педагогічних технологій особистісно-орієнтованого підходу, використання Інтернет-технологій і ресурсів у системі освіти, а також методу проєктів і досліджень з навчання іноземних мов є дослідження Є. С. Полат (1998, 1999, 2000, 2005) [19; 20; 21; 22; 23].

Фундаментальні та прикладні психолого-педагогічні дослідження здійснювалися також відомими українськими вченими.

Так, було запропоновано й обґрунтовано систему підготовки вчителя до використання інформаційної технології у навчальному процесі (М. І. Жалдак, 1989, 2006, 2012) [9; 10; 25], визначено психологічні основи комп'ютерного навчання (Ю. І. Машбіц, 1988, 1997) [13; 14; 15], а згодом опублікована ґрунтовна наукова монографія «Дистанційне навчання: психологічні засади» (М. Л. Смульсон, Ю. І. Машбіць, М. І. Жалдак, 2012) [25].

Концептуальні проблеми інформатизації освіти та науково-методичні засади створення інформаційного навчального середовища та розроблення змісту освіти висвітлено у наукових працях А. М. Гуржія (2013, 2018) [6; 7], О. М. Пехоти (2003) [18], Л. М. Калініної (2017) [11], В. В. Лапінського (2008, 2013, 2017, 2018) [6; 7; 11; 12] та інших.

Під час запровадження карантину (з березня 2020 року) з'явилися численні публікації й окремі рекомендації з досвіду дистанційного навчання в українській і зарубіжній системах освіти у період пандемії, зокрема на інтернет-ресурсах МОН України [16], Інституту педагогіки НАПН України [8], «НУШ» (<https://nus.org.ua/>), «Освіторія» (<https://osvitoria.media/>), зокрема методистами та вченими підготовлено аналітично-методичні матеріали та рекомендації з організації дистанційного навчання на допомогу вчителям-практикам [8; 16].

Зазначені наукові та навчально-методичні теоретичні джерела стали

вагомим підґрунтям для здійснення самостійного дослідження, присвяченого аналізу сучасних тенденцій і досвіду впровадження дистанційного навчання в ізраїльській та українській освітній практиці.

Мета нашого дослідження полягала у вивченні психолого-педагогічних засад і практичного досвіду застосування інноваційних інформаційних технологій дистанційного навчання в ізраїльському й українському освітньому просторі. Досягнення цієї мети передбачало розв'язання таких завдань:

- вивчити стан запровадження дистанційного навчання у практиці шкільного навчання в Ізраїлі та у закладах загальної середньої освіти України з єврейським етнокультурним компонентом;

- проаналізувати рівень обізнаності вчителів щодо використання сучасних інструментів дистанційного навчання в освітній практиці, зокрема застосування сучасних інформаційних, телекомунікаційних і мультимедійних технологій навчання й інтеграції змісту освіти предметів юдаїки з викладанням інших програмових курсів;

- визначити ефективні асинхронні інструменти щодо онлайн навчання;

- виявити освітні потреби, пріоритети й ефективні педагогічні технології дистанційного навчання предметів юдаїки для урахування здобутого досвіду в обґрунтуванні сучасних науково-методичних засад і розробленні методичних рекомендацій для організації дистанційного та /або змішаного навчання в освітній практиці.

Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань було використано теоретичні й емпіричні методи наукового дослідження такі як:

- аналіз і теоретичне узагальнення джерел і педагогічного досвіду для визначення стану проблеми в методиці та практиці навчання;

- онлайн інтерв'ювання й опитування освітян, експертне оцінювання практичної діяльності вчителів на різних етапах здійснення дистанційного навчання впродовж карантину з метою виявлення освітніх потреб і пріоритетів і визначення ефективних інструментів і педагогічних технологій дистанційного навчання предметів юдаїки (мови іврит, історії, традиції, літератури єврейського народу, інтегрованих курсів).

У ході дослідження аналізу досвіду запровадження дистанційного навчання та педагогічних практик у системі шкільної освіти Ізраїлю було виявлено, що упродовж 2020/2021 рр. у період пандемії, спричиненої COVID-19, ізраїльська система освіти, яка вже останні десятиріччя успішно застосовувала широке використання інформаційних технологій у традиційному навчанні, змогла достойно переорієнтувати навчальний процес, запровадивши різні форми онлайн, дистанційного та змішаного навчання.

Для забезпечення цього процесу на сайті Міністерства було розміщено освітні ресурси для учнів, батьків, вчителів і закладів освіти: завдання для навчання та збагачення рівня обізнаності та підвищення рівня компетентностей

з того чи іншого навчального курсу, різні форми для організації групових зустрічей і відеокommунікації, що сприятимуть налагодженню командної роботи та розвитку групової динаміки у класі, розклад уроків на кожний день відповідно до віку та сектору / предмету навчання (<https://edu.gov.il>; <https://edu.gov.il/owlheb/Pages/default.aspx>).

У навчальних студіях Міністерства освіти Ізраїлю також було записано відео-уроки з різних предметів, які можна було розміщено для перегляду на обраних інтернет і телевізійних каналах. Крім освітньої програми учням було запропоновано різноманітні розвивальні програми: кінофільми, дитячі вистави, зустрічі з письменниками, спортсменами, діячами науки та культури й інше. Таким чином, дистанційне навчання допомогло учням підтримувати розпорядок дня. Вся інформація та відео уроки розміщено на сайті Міністерства освіти Ізраїлю та на Національному порталі з надзвичайних ситуацій (<https://covid19-edu.azurewebsites.net/>; <https://www.youtube.com/watch?v=8IpeJcFWCC4&feature=youtu.be>; <http://info.oref.org.il/>).

Також в умовах дистанційного або змішаного навчання кожна школа та вчитель розробляв власний розклад на кожний тиждень та за потреби індивідуальну траєкторію навчання для учнів.

Для контролю присутності та перевірки психологічного й емоційного стану учнів кожного дня батьки заповнюють невелику анкету даних, у якій відмічають дату, ім'я та прізвище дитини, клас, в якому він/вона навчається, характеристики настрою («радісно, мені вже надоїло, задоволений кожною миттю, страшно, сумно, скучив/ла за друзями з класу, інше»).

Для учнів 1-4 класів переважно застосовують формативне оцінювання, а починаючи з 5 класу – виставляють оцінки відповідно до критеріїв оцінювання кожного з предметів навчання.

Упродовж карантинних заходів кожний вчитель підтримує групове й індивідуальне спілкування з батьками й учнями у Ватсап і Вайбер – надсилає завдання на тиждень, надає консультації та коментарі до виконаних вправ і завдань, надихають учнів на добрі справи, взаємодопомогу в родині, чуйне ставлення до рідних і близьких, особливо до літніх людей, позитивний настрій і толерантне ставлення та поведінку тощо.

Крім цього, ресурси для організації дистанційної освіти як в Ізраїлі, так і в діаспорі, можна знайти на сайті Центра єврейської освіти в Діаспорі імені Лукштейна (<https://www.lookstein.org/programs/pd/tips-for-transitioning-to-teaching-online/>).

Деякі питання організації та змісту дистанційного навчання мови іврит і предметів юдаїки нами були оприлюднені ще задовго до бурхливих подій сьогодення (2009, 2019) [1; 2, с. 40-42]. Проте, події сучасності спонукали нас до нових розвідок.

Вивчаючи й аналізуючи вітчизняний і зарубіжний досвід, ми також виявили десять асинхронних інструментів, використання яких сприятиме підвищенню рівня фахової компетентності вчителів та успішній і результативній освітній діяльності здобувачів освіти. Вони успішно використовуються у сучасному глобальному освітньому просторі та багато освітян різних країн світу користуються ними у процесі організації дистанційного навчання, що підтверджує їх ефективність [3, с. 53-55].

Так, з метою вивчення стану вирішення проблеми в українській педагогічній практиці, ми здійснили інтерв'ювання й опитування освітян та експертне оцінювання практичної діяльності вчителів на різних етапах здійснення дистанційного навчання предметів юдаїки впродовж карантину.

Як засвідчили результати онлайн інтерв'ювання й опитування освітян експериментальних закладів загальної середньої освіти різних регіонів України, на початковому етапі запровадження дистанційного навчання під час карантину (березень-квітень 2020 року) більшість педагогів використовували онлайн платформи Zoom, Google Classroom, ClassDojo, Microsoft Teams, «Мій клас», «На урок», створювали власні YouTube-канали, сторінки у соціальній мережі Facebook, застосовували різноманітні комунікаційні засоби, зокрема Skype, Viber, WattsApp.

Здійснене нами експертне оцінювання й аналіз проектів-методичних розробок учителів у рамках другого етапу проекту підвищення кваліфікації вчителів «Єврейський калейдоскоп», ініційованого Всесвітнім ОРТ (березень-травень 2020 року), виявили достатньо високий рівень обізнаності вчителів щодо використання сучасних інструментів дистанційного навчання в освітній практиці, зокрема застосування сучасних інформаційних, телекомунікаційних і мультимедійних технологій навчання й інтеграції змісту освіти предметів юдаїки з викладанням інших шкільних курсів і висвітлили практичний досвід НВК «ОРТ» №141 м. Київ, НВК №144 м. Дніпро, НВК «ОРТ» №41 м. Чернівці, єврейської гімназії «ОРТ-Алеф» м. Запоріжжя, СШ «ОРТ» №94 м. Одеса [4, с. 159-172].

Також ми провели онлайн опитування вчителів ЗЗСО України з єврейським етнокультурним компонентом і оприлюднили його результати з метою виявлення освітніх потреб, пріоритетів й ефективних педагогічних технологій дистанційного навчання предметів юдаїки (мови іврит, історії, традиції, літератури єврейського народу, інтегрованих курсів) для урахування здобутого досвіду в обґрунтуванні сучасних науково-методичних засад і розробленні методичних рекомендацій для організації дистанційного та /або змішаного навчання в освітній практиці [5, с. 86-102].

Узагальнені та доповнені матеріали дослідження сучасних тенденцій розвитку й запровадження дистанційного навчання в глобалізованому світі підготовлено й оприлюднено у англійській статті [27, с. 24-39].

Здійснене дослідження дозволило виявити актуальні психолого-педагогічні, лінгводидактичні та методологічні проблеми організації й упровадження дистанційного навчання як предметів юдаїки, так і загальної системи освіти. Отримані результати можуть стати підґрунтям для *розроблення* змісту, методів і прийомів формування інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів і здобувачів освіти; *добору* технологій щодо навчання, контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі формування наскрізних і предметних компетентностей; *створення* методичних рекомендацій щодо впровадження дистанційного та/або змішаного навчання; *зміни* підходів до змісту й організації підвищення фахового рівня освітян.

Дистанційне навчання в сучасному глобальному швидкозмінному просторі набуває актуальності та стрімко стає однією з найефективніших форм вітчизняної та міжнародної освіти. Будучи ще нещодавно особливою формою організації освітнього процесу з використанням нетрадиційних інформаційних технологій, нині воно стає невід'ємною інтегральною складовою загальноосвітньої освіти. Це обумовлено його основними характеристиками, завдяки яким, поряд традиційними формами навчання, відбувається зміна освітньої парадигми, а саме:

- формування принципово нового, постійно діючого й оновлюючого, систематизованого, освітнього простору із застосуванням сучасних інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних, електронних, цифрових технологій і мережі Інтернет;

- доступність для різних соціальних груп і категорій населення, що дозволяє зменшити розрив між елітарною та масовою освітою та сприяє розширенню ринку освітніх послуг;

- можливість створити реальні передумови для безперервної освіти впродовж життя та задоволення пізнавальних інтересів і потреб особистості незалежно від віку, місця перебування, виду діяльності, рівня освіти;

- свобода вибору змісту та методів освіти, методик і технологій, темпу, тривалості й обсягів навчального навантаження відповідно до індивідуальних здібностей і траскторії навчання;

- формування нових наскрізних і предметних компетентностей, активізація набутих знань у практичній діяльності;

- можливість розширити коло суб'єктів освітнього процесу та змінити їх ролі та діяльність: вчитель набуває якостей експерта, наставника, модератора, консультанта, який організовує творче й активне дистанційне навчання за допомогою інтерактивних методів навчання, застосовуючи індивідуальні, парні та групові методи роботи та спрямовуючи процес самонавчання, різні форми оцінювання та само оцінювання учнів, при чому постійно вдосконалюючи свій фаховий і творчий рівень;

- вплив на формування міжкультурного усвідомлення учасників освітнього процесу, на процес виховання з огляду на ноосферну та культуру відповідну парадигми освіти.

Таким чином, здійснений нами аналіз теоретичних засад, сучасних тенденцій, технологій навчання та практичного досвіду застосування дистанційної освіти дозволяє зробити висновки про те, що для успішного впровадження дистанційного навчання в українській системі освіти, його зміст має бути структурованим і розробленим із урахуванням сучасних наукових тенденцій і підходів до навчання, психолого-педагогічних засад і відповідності віковим особливостям здобувачів освіти, а також критичного осмислення результатів його застосування у практиці навчання в Україні та світі. За цих умов може бути створена сучасна ефективна методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності та реально реалізовано компетентнісний та особистісно орієнтований підходи до навчання.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в теоретичному та технологічному розробленні проблеми на засадах науково виважених і належно апробованих психолого-педагогічних принципів, підходів і методик формування інформаційно-комунікаційної компетентності та запровадження дистанційного та/або змішаного навчання в системі освіти України.

Література:

1. Бакуліна Н. В. Дистанційне навчання мови іврит: до постановки проблеми. *Технології інтелектуальної діяльності* : тези доп. міждисцип. наук.-практ. конф., м. Київ, лют. 2009 р. Київ, 2009.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/705858/1/bakulina_09_dist_navch_ivr.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
2. Бакуліна Н. В. «Єврейський інтерактив» – інноваційна освітня платформа електронного навчання мови іврит і предметів юдаїки. *Реалізація компетентісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичні і практичні аспекти* : зб. тез наук.-практ. конф., м. Київ, 4 лист. 2019 р. Київ, 2019. С. 40–42.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/719432/1/zbirnyk_tez_Bakulina_40-42.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
3. Бакуліна Н. В. Ефективні інструменти впровадження дистанційного навчання у глобалізованому світі. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій* : зб. тез IV міжнар. інтернет-конф., м. Київ, 28 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 53–55.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/721042/1/Comparative_2020_web_Bakulina-53-55.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
4. Бакуліна Н. В. Застосування інноваційних технологій у дистанційному навчанні предметів юдаїки. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* [зб. наук. пр.] : матеріали V міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 03 черв. 2020 р. Київ, 2020. С. 159–172.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/720834/1/Bakulina_2020_06_03_tezy-159-172.pdf (дата звернення:

- 08.11.2021).
5. Бакуліна Н. В. Результати онлайн опитування вчителів «Потреби, пріоритети та досвід упровадження дистанційного навчання предметів юдаїки у ЗЗСО України». *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* [зб. наук. пр.] : матеріали VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 01 лип. 2020 р. Київ, 2020. С. 86–102.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/721190/1/2020_07_01_tezu_Bakulina_86-102.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
6. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. *Інформаційні технології в освіті*, 2013. № 15. С. 30–37.
7. Гуржій А. М., Карташова Л. А., Лапінський В. В. Інформатизація загальної середньої освіти в Україні: тези XIII междунар. науч. конф. «Modern Achievements of Science and Education», Хмельницький, 2018, С. 8–13.
8. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали / кол. автор. ; за заг. ред. О. М. Топузова ; укл. М. В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2021. 192 с.
URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Dystantsiynе-navchannia.pdf> (дата звернення: 08.11.2021).
9. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе : дис. д-ра наук, НИИ содержания и методов обучения, Академия педагогических наук, Москва, СССР, 1989.
10. Жалдак М., Лапінський В., Шут М. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики. *Інформатика*. 2006. № 3–4. С. 1–96.
11. Калініна Л. М., Китайцев О. М., Косик В. М., Лапінський В. В., Мельник О. М. Інформатизація освіти і зародження нового освітнього середовища як основи нової української школи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2017. № 4. С. 3–8.
12. Лапінський В. В. Формування змісту навчання мережних сервісів Інтернет у закладах загальної середньої освіти – сучасне бачення. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2018. № 1. С. 40–46.
13. Машбиц Е. И., *Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения*, Москва, Россия: Педагогика, 1988.
14. Машбиц Ю. І. та ін. *Основи нових інформаційних технологій навчання*: Київ, Україна : ТЗМН, 1997.
15. Машбиць Ю. І., Депутат В. В., Ільїна Ю. М., Смульсон М. Л. Критерії ефективності і контроль у дистанційному навчанні.
URL:
https://lib.iitta.gov.ua/1560/1/Mashbyts_Yukhim_Israilevyc_Deputat_Valentina_Vasylyvna_ta_i_n_kryterii_i_kontrol%27_u_dystantsynomu_navchanni.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
16. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. Травень, 2020.
URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynа%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 08.11.2021).
17. Пейперт С., *Переворот в сознании: Дети, компьютеры и плодотворные идеи*, Москва, СССР: Педагогика, 1989.
18. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М., Нор К. Ф. *Освітні технології*. Київ, Україна : А. С. К., 2003.
19. Полат Е. С. и др. *Дистанционное обучение*. Москва, Россия: Владос, 1998.

Бакуліна Н. В.

Дистанційне навчання: теоретичні засади та шляхи упровадження (з досвіду шкільної освіти Ізраїлю та ЗЗСО України з єврейським етнокультурним компонентом)

20. Полат Е. С. «Некоторые концептуальные положения организации дистанционного обучения иностранному языку на базе компьютерных телекоммуникаций», *Иностранные языки в школе*, № 5, с. 6–11, 1998.
21. Полат Е. С., Петров А. Е. «Дистанционное обучение. Каким ему быть?» *Педагогика*, 1999. № 7, с. 29–34.
22. Полат Е. С. и др. *Интернет в гуманитарном образовании*, Москва, Россия: Владос, 2000.
23. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В., Петров А. Е. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования*, Москва, Россия: Академия, 2005.
24. Роберт И. В. *Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования*. Москва, 1994.
25. Смутьсон М. Л., Машбиць Ю. І., Жалдак М. І., Ільїна Ю. М, Назар М. М. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія. Кіровоград, Україна : Імекс-ЛІТД, 2012.
- URL:
<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3148/distan%20education.PDF?jsessionid=DE3C00673CA90929666F8D32BBAEFE36?sequence=1> (дата звернення: 08.11.2021).
26. Хоффман П. *Internet. Краткий справочник*, Москва: Лори, 1995.
27. Bakulina N. V. Long-distance learning in the globalized world: contemporary tendencies and experience of implementation. *Ukrainian Educational Journal*, 2020. № 3. С. 24–39 (англ. мовою).
- URL:
https://lib.iitta.gov.ua/722063/1/%D0%A3%D0%9F%D0%96_3_2020_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
28. Eddy J., Spaulding D. «Internet, computers, distance education and people failure: research on technology.» *Education*, vol. 116, no. 3, 1996, p. 391.
29. Eddy J., et al. «Technology assisted education.» *Education*, vol. 117, no. 3, 1997, p. 478.
30. Fisher Ch., Dwyer D., Yocam K. *Education & Technology. Reflections on Computing in Classrooms*. San Francisco, 1996. – 314 p.
31. Information technologies in teacher education. (Proceedings of a European Workshop, University of Twente, Enschede, Netherlands, February 20-23, 1994.
- URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000102248> (дата звернення: 08.11.2021).
32. Jonassen D. and Driscoll M. *Handbook of Research on Educational Communications and Technology. A Project of the Association for Educational Communications and Technology*, New York : Routledge, 2004. DOI <https://doi.org/10.4324/9781410609519>
33. Schlechty Ph. *Schools for the 21st Century. Leadership imperatives for Education Reform*, San Francisco, 1990.
34. Wellington J. *Education For Employment. The Place of Information Technology*. London, 1989.

קורנבליט נ

בכיתה יחיד

האינדיבידואל בתוך כיתה

נתאל קורנבליט, מורה-שליח בקהילה «בית אהרן וישראל» בעיר קייב

תקציר

במאמר זה נדון בשאלה, כיצד ניתן לקדם כל תלמיד כאינדיבידואל בתוך כיתה? נקודת המוצא לדיון בנושא היא טענה ברורה שאי אפשר ללמד את הלומדים בשיטה תבניתית, תוך התעלמות מהשונות ביכולותיהם של התלמידים. מטרת המאמר היא לאתר את הדרכים האפקטיביות והכלים היישומיים שיש בהם כדי לקדם כל תלמיד בתוך הכלל המגוון וההטרוגני של הלומדים.

יש לציין ששאלה זו מטרידה מחנכים רבים, מכיוון שישנם תלמידים שלא מקבלים מענה והתייחסות פרטנית על אף כל הקשיים והפערים הלימודיים שלהם. ייתכן שמצב זה מונע מהם למידה מותאמת ומיטיבית. השאלות שמעלה המחבר במאמרו הן האם הדבר אפשרי? האם זהו חלק ממכלול תפקידיו של המורה לשים לב לשונות בין תלמידיו? והשאלה החשובה עוד יותר היא האם עליו לספק מענה לכל שונות, לאחר שזו אותרה?

בכיתות רבות לומדים תלמידים בגילים שונים, מרקע שונה, בעלי שפה שונה, ולא כל ההורים מגויסים מספיק לעזרה לימודית ולמטלות הנדרשות. בנוסף, בקרב התלמידים ישנה שונות קוגניטיבית - לטוב ולמוטב - שונות רגשית, שונות ביכולת קשב, מכאן עולה הצורך בגיוון שיטות לימוד ושינון. מורה שמתעזר לעסוק במקצוע ההוראה, עליו לבדוק את הנושא הזה ולוודא שיהיו בידי כלים פרקטיים שיתנו מענה לפרט בתוך הכלל.

ילד הולך בבוקר לביה"ס ומצפה לקבל יחס אישי מהמורה. הוא איננו רואה את המורה כמרצה ה"סוגר את עיניו" ומרצה את משנתו, בלי לבדוק אם הדברים מתיישבים בראש ובלב תלמידיו, מובנים כל צורכם ובוודאי לא ישית ליבו לרמת המוטיבציה של הילד להקשיב. בעיני התלמידים קיימת ציפייה עמוקה לנראות אישית בעיני מוריהם. מורה העושה כן הוא בגדר יוצא דופן, או שזהו חלק מתפקידו?

בספרות התורנית הענפה ישנה התייחסות של התורה לנושא שונות בחינוך בפסוקים מפורשים, בדברי חז"ל כמו גם בספרי אנשי חינוך תורניים. דבריהם יובאו בתחילת המאמר, כמו גם דעות חינוכיות של אנשי מקצוע שונים. מגוון שיטות הוראה שהתפתחו בעשורים האחרונים מלמדים על ניסיונות מוצלחים להגיע אל ליבו, דעותיו ונטיותיו של כל תלמיד. זאת בהתבסס על תיאוריות ההוראה המתאמות והדיפרנציאליות של המאה ה-12. בהמשך המאמר מפורטים עקרונות להוראה בכיתה הטרוגנית והובאו מספר רעיונות לכדי יישומם, על מנת להעשיר את ארגו הכלים האישי של כל מורה.

אתגרי הכיתה ההטרוגנית בספרות התורנית

שלמה המלך, החכם מכל אדם, מתמצת את גישתו החינוכית לפסוק אחד: «חנוך לנער על פי דרכו». מבאר רבינו יונה: תרגיל הנער בדרכי המידות הטובות והמנהגים המתוקנים, על פי הדרך אשר הוא מתייצב עליה. רצונו לומר, כי יחל ללמדו ולהרגילו בתיקון העניינים אשר תולדתו קרובה לקבל תיקונים, וכן ירגילהו מעניין לעניין ומדרך לדרך על פי אשר תשיג יד שכלו לקבל, וימצא בכוח תולדתו להכיל.

וכך מבאר הרב וולבה את ההנחיה הנזכרת לעיל: «אם ברצונך לחנך ילד, עליך להתבונן ולבדוק מהי דרכו האישית של הילד הזה עצמו». מובן ששיח הבננה מצריך טיפול אחר משיח התפוח, ואם נגדלם באופן שווה ובטיפול זהה, לפחות אחד משניהם לא יפרח כראוי. כך עם ילדים, חייב המחנך להכיר את תכונותיו האישיות של הילד ולהתחשב בהן.

גם הגאון מווילנא מדגיש את חשיבות הכרת הייחודיות של הילד: «האדם אי אפשר לו לשבור דרכו, כלומר, מזלו שנוגד בו», על כן אם נחנך כך לנער בהתאם לתכונותיו הייחודיות גם כי יזקין לא יסור ממנה». אך כשאתה מכריחו נגד מזלו, עתה ישמע לך מיראתו אותך, אבל אחר כך בעת יוסר עולך מעל צווארו יסור מזה, כי אי אפשר לו לשבור מזלו».

יתאים לכאן דבריו של המחנך הגדול, האדמו"ר מפיאסצנא שכתב: «לא בכל הנערים שווה הוא החינוך. תלוי הוא בכל נער ונער כפי טבעו, דעותיו ומידותיו, ואותם על המחנך להכיר. כי לא מה שיצווה ויחנך לזה, יצווה ויחנך לתלמיד אחר השונה ממנו בטבע, רצון ומידות.»

בהתגלות המופלאה של מעמד הר סיני, בה ניתנה תורה ונשלח משה רבינו לבני ישראל, קיבל רבם של ישראל הדרכה כיצד להעביר את תוכנה לעם, תוך התחשבות בטבעים השונים ובתכונות השונות שבין הגברים והנשים, וכך נאמר לו: «כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל». מפרש רש"י: «לבית יעקב – אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה. ותגד לבני ישראל – עונשים ודקדוקין פורש לזכרים דברים הקשים כגידין.»

נמצינו למדים, שהמבחן העיקרי של יכולת הנהגת בני אדם הוא הכושר להכיר בשונות שבין בני אדם ולהתייחס לכל אחד לפי דעתו, כי במתחנך תלויה שיטת החינוך ולא במחנך. כפי שכותב הרב הירש בהסברו לפסוק שהבאנו לעיל, «חנוך לנער על פי דרכו»: «התכלית של חיי התורה והמצווה היא כללית, אבל הדרכים המובילות אל הרמה הטוהרה של קיום המצוות מתחלפות לפי תכונותיו וכשרונותיו של החנך, לפי נטיותיו וכוחותיו השכליים והנפשיים.»

כאשר מחפשים אפשרויות ודרכים אפקטיביות להתאים את דרכי ההוראה על מנת שיתאימו לכל תלמיד, מוצאים בספרות התורנית התייחסות אינדיבידואלית לנטיותיו וטבעיו של כל לומד. המסקנה המתבקשת היא שעל המחנך להכיר את תלמידו לעומק, להבדיל בין תכונותיהם השונות, סגנונות למידה שונים והעדפותיהם, ובהתאם לכך לבנות מסילות לליבותיהם.

ההוכחה לחשיבות ההתייחסות לכל ילד כפרט, ולהתאמת העבודה עימו לאישיותו וליכולותיו ניתן למצוא בדברי הרב משה אבידן: «ליל הסדר הוא לילה של חינוך, לילה בו אנו מעבירים לדור הבא את כל יסודות האמונה שקיבלנו מאבותינו. התורה מפרטת כיצד אמורה להראות התייחסותנו לארבעה סוגי בנים: יש מי ששואל: «מה העדות, החוקים והמשפטים אשר ציווה ה' אלוקינו?»... שאלה זו היא מפורטת ורחבה, והיא מעידה שהשואל חכם הוא ובעל סקרנות אינטלקטואלית. ציוו חכמים להשיב לו ככל הלכות הפסח עד שיבוא על סיפוקו. לעומתו, יש מי שאינו שואל, אלא אומר, קובע עובדה ומלגלג: «מה העבודה הזאת לכם?!»... אליו, ציוונו לדבר בתקיפות: «אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו...». ויש מי ששואל שאלה סתמית, עמומה, שאינה ממוקדת בפרטי הנושא, וכולה בת שתי מילים: «מה זאת?»... כאן, נשיב תשובה סיפורית המתארת כיצד בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויש, מי שאינו שואל כלל, ונצטוונו ב«את פתח לו», לא להניחו במצבו ובשלוותו אלא לפתוח עימו בשיחה ולעורר בו התעניינות.

לאור הנאמר ניתן להיווכח כיצד הנחו החכמים ומנהגי הדורות להתייחס לייחודיות של כל ילד בבואנו ללמדו תורה. הם הדגישו את הצורך לבדוק את דרך הלמידה האישית של כל אחד על פי תכונותיו

ונטיותיו, גילו ומינו. אפילו בליל הסדר אין דרך אחידה להעביר את סיפור יציאת מצרים, אלא נצטוונו להתחשב בסגנון הלמידה של כל בן בפני עצמו.

מקורות הספרות המדעית אודות הגישות לפרט

בן יסוד זו במעשה החינוכי מופיעה באופנים דומים ובגוונים מעט שונים, בספריהם ובמאמריהם של חוקרי תחום החינוך בני זמננו. ניתן לומר כי כל החוקר את אתגרי החינוך בימינו, מגיע במהרה למסקנה שאין מושג של «One size fits all».

כך, למשל, כתב גילמור קשת-מאור במאמרו «הוראה דיפרנציאלית במאה ה-12: «האתגרים הגדולים העומדים כיום לפני מערכת החינוך הם השונות והפערים בקרב התלמידים. השונות יכולה להיות, בין השאר, קוגניטיבית, תרבותית או שונות בהרכב של חוקות והעדפות למידה. כשמדברים כיום על הוראה דיפרנציאלית) או מבדלת, כפי שהיא מכונה לעיתים בעברית - נ' ק' (מתכוונים להתחשבות בהעדפות למידה ובמתן בחירה לתלמידים, הן בדרך הלמידה שלהם והן בדרך שבה יציגו את הידע.»

כינוי נוסף לדרכי הוראה מיטביות הוא «הוראה מותאמת», המוגדרת בספר «הוראה מותאמת בכיתה הטרוגנית» כגישה חינוכית המכירה בקיומה של שונות בין בני אדם, והמאמינה שתפקידו של בית הספר להיענות לשונות זו על ידי התאמת הסביבה הלימודית לצורכי הלומדים ולדרישות תכנית הלימודים. גישה חינוכית זו גורסת כי יש להעמיד את התלמיד במרכז התהליך הלימודי, לאפשר לו קצב למידה והתפתחות המתאמים לו עצמו, להציב בפניו מטרות לימודיות, חברתיות ואישיות ההולמות את יכולתו, נטיותיו וצרכיו. גישה זו חותרת לאופטימיזציה של הלמידה, כאשר כל תלמיד, מהמתקשה עד המצטיין, מוצא בכיתה אתגר לימודי התואם את מידותיו האינדיבידואליות. ההוראה המותאמת מאפשרת למורה לפתח שיקולי דעת, דרכים וכלים, שבעזרתם הוא יוכל להיענות לצרכיהם של תלמידים בכיתה ההטרוגנית, וזאת בהתאם למקצועיותו של המורה, להתארגנות בית הספר ולגודל הכיתה.

מטרותיה של ההוראה המותאמת מתמקדות בקידום ובטיפוח התלמידים בשלושה תחומים מרכזיים (הוראה מותאמת בכיתה ההטרוגנית): הקוגניטיבי, האישי והחברתי. בתחום הקוגניטיבי חותרת הגישה לקידום ההישגים הלימודיים של כלל התלמידים, תוך התייחסות למטרות תכנית הלימודים של משרד החינוך והתרבות, ותוך הבחנה בין מטרות בסיס משותפות לכלל התלמידים ובין מטרות אחרות שונות לתלמידים השונים. קידום ההישגים כולל פיתוח ידע, מיומנויות, מושגים, אסטרטגיות ודרכי חשיבה בתחומי התוכן השונים הנלמדים בבית הספר. בתחום האישי שואפת הגישה לטפח לומד עצמאי, היודע לתכנן, לבחור וללמוד, לומד האחראי לתהליך הלמידה שלו, לומד בעל דימוי עצמי וריאלי. כמו כן שואפת הגישה לעודד ביטוי אישי של נטיות והעדפות בתחומי יצירה ועשייה מגוונים. בתחום החברתי חותרת הגישה לטפח לומד שמשתף פעולה, בעל רגישות לזולת וסובלנות לאחר, המכיר ומכבד את השונה, לומד בעל רצון ומוטיבציה לשותפות פעילה ותורמת בחברה.

מחקר שנערך באוניברסיטת תל אביב 1002 והוגש ללשכת המדען הראשי במשרד החינוך מצא כי בשנים האחרונות מסתמנת גישה חדשה ומורכבת יותר לשונות בין תלמידים, המתבטא במספר היבטים:

- יש התייחסות למיזמים רבים של השוני בין תלמידים. לבד מיכולת למידה ומרקע חברתי – כלכלי, מושג כיום דגש על סגנונות למידה המתחייבים לדרכי קליטה, דרכי חשיבה ודרכי עיבוד החומר הנלמד. כמו גם לסגנונות חיים, תחומי עניין, רמת מוטיבציה ועמדות כלפי הלמידה. העדר התאמה בין תהליכי הוראה לסגנונות למידה עלול לגרום לכישלון בהישגים.

1. השוני אינו מוגדר במונחים שליליים, אלא כמצויאות טבעית ואף רצויה. הוא נחשב לערך חינוכי והומני התורם ללמידה משמעותית על ידי הפריה הדדית של תלמידים בעלי זוויות-ראיה וסגנונות למידה מגוונים.
3. הבדלים בין-תרבותיים מתוארים בפחות שיפוטיות וביתר סובלנות. התרבות של ה«אחר» נתפסת כמארג משמעותי שונה, ולא בהכרח מוצלח פחות.

הדוּ«ח ממליץ על שיטות הוראה חילופיות שמושגות על סביבה לימודית מגוונת, כדוגמת: למידה פעילה, הוראה לפי סגנונות למידה, הוראה שיתופית, למידה לקראת שליטה. במקום תכנית לימודים בסיסית ואחידה שאמורה להתאים לכלל התלמידים, שיטות ההוראה החלופיות מציעות מבחר תכניות לימוד ודרכי הערכה מיוחדים שנועדו לתת מענה לצרכים קוגניטיביים, רגשיים, חברתיים וערכיים של התלמידים, ולא רק להישג הלימודי.

אם כן, ניתן לקבוע כי הן הגישה התורנית והן הגישה המקצועית המתפתחת, מכירות בצורך בהוראה 'מותאמת', כזו שמתבססת על השונות הקיימת בצורה מובנית בחברה רבת-תרבותית, ואינה בהכרח שלילית. אנחנו כמורים מעוניינים להתאים את דרכי ההוראה לאינדיבידואליות שמרכיבה את הכיתה ההטרוגנית, אולם לשם כך שומה עלינו לבחון ולחקור מהן הדרכים המיטביות בהן ניתן לעשות זאת.

עקרונות ההוראה בכיתה הטרוגנית

על מנת להבין את אופן ההוראה ואת דרכיה המופנים לתלמידים בעלי יכולות וכישרונות שונות על בסיס הגישה הפרטנית מן הראוי להעלות מספר עקרונות היסוד וביניהם: א. גיוון בדרכי ההוראה והלמידה, ב. עבודה בקבוצות הטרוגניות, ג. מתן אפשרות בחירה לתלמידים, ד. אחריות משותפת על חיי היומיום, ה. פעילויות להעמקת ההיכרות והגיבוש בכיתה.

העיקרון המתייחס לגיוון בדרכי ההוראה והלמידה הוא עיקרון חובה בכיתה הטרוגנית. בדרך זו הילדים זוכים ללמוד ולפעול בדרכים רבות ובעזרת מגוון כלים וגיוריים. התלמידים עשויים למצוא את עצמם בהרבה מצבי למידה: הקשבה למורה, עבודה באופן עצמאי בחוברת, ישיבה עם המורה באופן אישי או בקבוצה קטנה, ניסויים, בניית דגם, צפייה בסרטונים, ציור, המחזה, סימולציות, משחקים, יציאה לסיור, ועוד. גם המצבים הפיזיים בהם נמצאים התלמידים הם מגוונים ונתונים לשינוי: ישיבה ליד השולחן, ישיבה על הרצפה, עבודה עם חומר, יציאה לחצר או לטבע. גיוון בדרכי הלמידה וההוראה מגדיל מאוד את הסיכוי שהתלמידים יחוו למידה המותאמת להם, ויקבלו מענה לימודי ייחודי.

העבודה בקבוצות הטרוגניות גם היא עיקרון חובה. המרכיב הראשון והחשוב בעיקרון זה הוא העובדה שהילדים עובדים בקבוצה הטרוגנית ולא בקבוצה לפי רמה. יש להימנע חד משמעית מחלוקה לפי רמות. יש לוודא שכל ילד ירגיש שייך ותורם בדרך שלו. עיקרון זה מיועד למנוע את המצב שהילדים החזקים ישתלטו ויהיה חוסר איוון באחריות, בעומס וכתוצאה מכך גם באיכות. אחת הדרכים להתמודד בבעיה זו הוא לתכנן באופן מושכל את המשימות שניתנות לקבוצות. חשוב לציין שרוב הילדים אוהבים לעבוד בקבוצות, הדבר עוזר להם להרגיש שייכים, זה יותר מעניין מאשר לשבת ולהקשיב למורה.

עיקרון מתן אפשרות בחירה לתלמידים מספק לתלמידים תחושה של שליטה ובעלות מסוימת על מה שקורה בבית הספר, שיש להם אמירה ויכולת השפעה על האופן שבו פעילויות הלמידה מתנהלות כך שיתאימו להם יותר. הבחירה יכולה להתבטא בדרכים מגוונות - בחירה מדי פעם לפחות בדרכי למידה (בעזרת מחשב, בקריאה, וכדומה), בחירה בנושאים לעבודה, אישית או קבוצתית, בחירה בעמיתים לקבוצה, בחירה בתפקידים או במשימות, בחירה בפעילויות המתרחשות בבית הספר, ועוד. מתן אפשרות

לבחירה אישית ובעיקר בחירות הקשורות ישירות לתהליך הלמידה היא אחת הדרכים העיקריות להביא לידי ביטוי את החזוק של כל ילד, דבר שמחזק מאוד את המרכיב של מתן מענה ייחודי לתלמידים.

תלמידי הכיתה מקבלים אחריות וסמכות על ממדים רבים בחיי היומיום ובסביבה שלהם. הם צריכים לשמור על הסדר והניקיון בכיתה, מנהלים תורניות שהם החליטו עליהן, הם אחראים על ארגון פעילויות חברתיות, מעצבים את הכיתה, דנים באופן ההתמודדות עם בעיות. עיקרון האחריות המשותפת יוצרת מציאות שבה כל אחד מהחברים בכיתה מבין שקיים «מרחב ציבורי משותף» שבהו חיים אנשים שונים ומגוונים, עם צרכים שונים, ושחלק מתפקידו, פעולתו וזהותו צריכים להיות קשורים בשמירה על מרחב זה. עליו להיות שותף לאחריות ולפעול למען הכלל, למצוא את הדרך שבה הוא יכול לתרום לסביבה.

כל פעם שהכיתה מקיימת פעילות שמטרתה העמקת ההיכרות בין התלמידים הולך ומתחזק חיזוק הגיבוש הכיתתי. הפעילויות משתנות מידי פעם, לפעמים הילד מספר על עצמו, על תחביביו, על ביתו, הרקע שלו, שיר שהוא אוהב, טיול שנסע עם משפחתו ועוד. לעיתים המורה מנחה תרגילים המגבירים את ההיכרות-משחק או סבב שאלות שעוזרים להכיר טוב יותר את החברים לכיתה, למשל, מה אני רוצה לעשות כשאהיה גדול? בכיתה מתקיימים גם פעילויות לגיבוש ולחיזוק תחושת ה«ביחד» של התלמידים: טיולים, חידונים, משחקים משותפים וכיוצא בזה.

כלים מעשיים להתאמת ההוראה

מתוך הדוגמאות שהובאו בתחילת המאמר ניתן להסיק, כיצד התורה ופרשניה מתייחסים בכובד ראש לייחודיות של כל תלמיד. כמו כן, לא נחסכו מילים לספק הדרכה מפורטת - כיצד להתאים דרכי הוראה לכל תלמיד לפי נטיותיו. גם מחנכים מקצועיים בני המאה ה-12 הגיעו לתובנות דומות. הם מדגישים את הצורך ליצור הוראה דיפרנציאלית על ידי התאמת התוכן, התהליך והתוצר לשונות של התלמידים.

נראה כי היום אין מנסים להכניס את התלמיד ה'שונה' למיטת סדום על מנת לדחוק בו שיתאים הוא את עצמו לתוכנית לימודים כללית. אדרבא, ההוראה המותאמת של ימינו מציבה אותו- את התלמיד- במרכז. על המורה לאתר את הכלים המתאימים והגישה הנכונה כדי לפתוח בפני כל תלמיד את האפשרות להשיגים לימודיים על פי מידותיו. לאור גישה חדשנית זו, פותחו שיטות הוראה חילופיות המושתתות על סביבה לימודית מגוונת.

השימוש בהמלצות פרקטיות שהובאו בהמשך יכול לסייע למורה המעוניין לשכלל את ההוראה הדיפרנציאלית שלו, הרי הם כדלהלן:

- א. אין אפשרות להפריז בחשיבות הצורך של המורה להכיר את תלמידיו ואת מניעיהם, יכולותיהם הלימודיות ועולמם הרגשי. כלל זה מהווה בסיס להשקעה בנתינה אישית.
- ב. לאור תצפיות ומיפוי כיתתי, המורה יצליח להטמיע בעבודתו היומיומית גישות מגוונות התואמות את הצרכים השונים.
- ג. טוב יעשה, אם ילמד להכיר דרכים מגוונות ללמד את אותו חומר, כגון אמירה בקול תוך כדי כתיבה על הלוח, הוספת ממד דרמטי, סיכום בטבלאות, עבודה בקבוצות, הפעלת התלמידים, ציור, המחזה כדומה.
- ד. מעל לכל, לפני ואחרי הכל, מחמאה אישית תמיד מעודדת!

ובכך, ההוראה המותאמת מעצימה את יכולותיו ואת כשרונותיו של כל הניחן והניחן לפי מידותיו. המורה שיפעל בשיטה זו, על אף שהשימוש בשיטה היא לא קלה, ויש צורך להיות מורה יצירתי, מה שדורש מהמורה יותר זמן ויותר משאבים מאשר הכנת שיעור פרונטלי פשוט, ויקח על עצמו לחשוב על כל ילד ועל המיוחד שבו, הוא יבין שהשונות בין הילדים היא לא חיסרון, אלא להיפך, היא דרך לגיוון הלמידה ולצמיחה, אין ערוך לתרומה שתהיה מכך על מצבם הלימודי, ההתנהגותי והרגשי של הילדים.

רשימה ביבליוגרפית

בספרות תורנית:

משלי כ"ב, ו'

פירוש רבינו יונה, שם

פירוש הגר"א למשלי, כ"ב, ו'

הרב שלמה וולבה, זריעה ובנין בחינוך, בני ברק, הוצאת המחבר, תשנ"ו, עמ' י"ח – כ'

האדמו"ר מפיאסצנא, חובת התלמידים, תל אביב, הוצאת ועד חסידי פיאסצנא, חלק שלישי עמ' י"ח

שמות י"ט, ג'

הרב שמשון רפאל הירש, יסודות החינוך, כרך א', בני ברק, נצח, 2890, עמ' מ"ט

הרב משה אבידן, חינוך והוראה באספקלריא של חז"ל, ירושלים, הוצאת מרכז בני בא"י, תשס"א, עמ' 21

ספרות המקצועית:

קשת-מאור, ג' (1022), הוראה דיפרנציאלית במאה ה-12, בתוך נ' מנדל-לוי (עורכת), ירושלים, מכון אבני ראשה, 1022.

ברינקר ר', יוסיפון מ', חכם א', זהבי י', הוראה מותאמת בכיתה הטרונגית, מט"ח 2881, תל-אביב,

הערכת תכניות התערבות בחט"ב, אוניברסיטת תל אביב, ביה"ס תל אביב, 1002

ערן ברק מדינה, בשם אגף מו"פ, ניסויים ויוזמות, חינוך הטרונגי, 2018,

Секція I

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИС. П. Бовдуй
Г. Ю. Лук'янова**ОСВІТА І НАУКА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ**

Україна – держава з великим історичним минулим. У пам'яті українського народу збереглися періоди злетів і падінь, поразок і перемог. Освіта, культура розвивалися й росли разом з історією держави, з історією українського народу.

Правову основу для розбудови національної системи освіти містить Закон України «Про освіту», прийнятий у травні 1991 року. Цим законом був визначений такий пріоритет освітньої сфери України, як всебічний розвиток людської особистості. Саме людська особистість визнавалась найбільшою цінністю суспільства.

«Програма розвитку народної освіти України на перехідний період (1991-1995 роки)» передбачала розробку понад 150 підзаконних нормативно-правових актів, у тому числі й підготовку довгострокової державної програми розвитку вищої освіти України до 2005 року.

Затверджена Кабінетом Міністрів у листопаді 1993 року програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») декларувала децентралізацію управління освітою, індивідуалізацію навчально-виховного процесу, безперервність освіти та варіативність навчальних програм, планів, переорієнтацію сфери освіти на пріоритетний розвиток особистості тощо. Усі ланки освіти були охоплені процесом реформування, що проходив під гаслом деідеологізації та демократизації освітнього процесу, звернення до національно-культурних джерел і традицій українського народу. Красномовною є така статистика: в 1991 році українською мовою навчалося 49,3% школярів, то вже через десять років – 67,4%.

Сучасна освіта складається з навчальних закладів, науково-методичних і методичних організацій, науково-методичних підприємств. Загальноосвітня школа є своєрідним індикатором успішності сучасного суспільства. Саме тому з набуттям незалежності виникла потреба у реформуванні середньої освіти. З 01 вересня 2001 року середня школа була переведена на 12-річний термін навчання, що обґрунтовувалося інтеграцією і глобалізацією соціальних, економічних та культурних процесів, потребою у випереджальному, глибокому оновленні системи освіти.

Концептуальні засади реформування середньої школи – це педагогіка партнерства (співпраця у трикутнику «дитина – педагоги – батьки»); готовність до інновацій (зміни в змісті освіти і формах навчання, підготовка агентів змін);

нові стандарти й результати навчання (що вважати результатом, як вимірювати успішність компетентнісного підходу); автономія школи і вчителя (як правильно розподілити ресурси й повноваження між рівнями управління); фінансування освіти (яким має бути внесок держави, місцевого самоврядування, батьків).

Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих. Саме таких повинна готувати середня школа України. На відміну від вищих навчальних закладів, школа дає можливість вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається в сім'ї та школі. Середня школа формує особистість, її громадянську позицію, моральні якості. На цьому етапі навчання з'ясовується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя.

Творча реалізація таких ключових компетентностей, як: спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя – сприятиме формуванню нового образу випускника середньої школи (цілісної, усебічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення; патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами та здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя).

За роки незалежності України істотних трансформаційних змін зазнала освіта для дітей з особливими потребами. Підґрунтям для змін стала нова суспільно-політична парадигма, в основу якої покладено принцип людиноцентризму. Нині в освіті триває процес з переоцінки цінностей, долання усталених стереотипів, медичних та дефектологічних рудиментів щодо освіти осіб з особливими потребами.

В основу поняття «інклюзивна освіта», «принципи інклюзивної освіти» покладено визначення, що містяться в головних міжнародних документах.

Інклюзивна освіта – це створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзивне навчання – це гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання.

Сутність інклюзії можна представити через сукупність таких її особливостей, як:

- інклюзія – це процес постійного пошуку найбільш ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей з особливими освітніми запитамі;

- інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням;
- інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення («присутність») слід розглядати як надання можливості навчатися у загальноосвітньому навчальному закладі; «участь» – як позитивний досвід кожного учня чи учениці, що набувається у процесі навчання; «досягнення» – як комплексний результат навчання упродовж навчального року);

- інклюзія охоплює увагою учнів «групи ризику»(обмеження в навчанні).

Концепція інклюзивної освіти містить одну з головних демократичних ідей: усі діти цінні й активні члени суспільства.

Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Спільна праця та спільне перебування в одному освітньому середовищі зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовленнєвому, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Разом з тим, діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами й мотивують їх до розвитку, до цілеспрямованого використання набутих знань і вмій. Навчання в одному класі дітей з особливими освітніми потребами та дітей з типовим рівнем розвитку сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків, виховує толерантність, чуйність, готовність до взаємодопомоги.

Організація інклюзивної освіти має велике значення для сім'ї. При чому як для сімей з дітьми, які мають потребу в особливих освітніх послугах, так і для сімей з дітьми типового рівня розвитку. Відбувається взаємозбагачення батьків досвідом виховання дітей.

У незалежній Україні почала формуватися власна політика вищої освіти, зорієнтована на досягнення сучасного світового рівня, поступового відродження національного характеру, оновлення змісту, форм і методів навчання, збільшення інтелектуального потенціалу держави.

Реформування системи вищої школи торкнулося і фінансування: якщо раніше єдиним джерелом фінансування був бюджет, то після прийняття нового закону запроваджувався механізм змішаного фінансування. З'явилося багато вищих навчальних закладів недержавної форми власності. Так, на початку 90-х років ХХ ст. мережа вищої освіти України становила 158 вищих навчальних закладів, у 1998 році – понад 285.

Складовою духовної культури, формою суспільної свідомості є наука. Від радянських часів Україна отримала порівняно високий науковий потенціал. У 1994 році загальна чисельність наукових кадрів була вдвічі більшою, ніж у Франції. Науковий центр України – Академія наук України – отримала статус національної. Все більше зростає кількість прямих угод про співробітництво між закордонними та українськими науковими центрами.

У 90-х роках минулого – на початку ХХ століття у НАН України створено

більше чотирьох десятків нових напрямів гуманітарних досліджень. З'явилися інститути східознавства, української мови, української археографії і джерелознавства. В Інституті історії України створюються фундаментальні праці з історії українського народу. Цей час ознаменовано плідним розвитком співробітництва з ученими західної діаспори.

У 2005 році Україна приєдналася до Болонського процесу, який передбачав створення єдиного європейського освітньо-наукового простору до 2010 року.

Значним кроком для подальшого розвитку вищої освіти стало прийняття Закону України «Про вищу освіту».

Однак останнім часом деякі інститути НАН України втратили майже половину свого наукового потенціалу. Висококваліфіковані кадри стають потрібними в інститутах близького та далекого зарубіжжя. Протягом 1991 – 2000 років Україну покинуло понад 8 тисяч учених: генетиків, біохіміків, фізіологів та представників інших наукових напрямів. Наукова еміграція призводить до невпинного старіння наукових кадрів.

На жаль, не отримують достатнього фінансування фундаментальні дослідження. Оскільки вони поступаються прикладним, то це може призвести до суттєвого відставання української науки від інших країн на провідних наукових напрямках.

XXI століття – це епоха інформаційного суспільства, епоха технологічної культури. У процесі формування інформаційного суспільства першості набуває проблема розширення знань.

Українське суспільство все більше усвідомлює загальну потребу в розвитку освітньої системи.

У сучасних умовах європейської інтеграції України, її повноправної участі у створенні світового освітнього простору важливою є мобільність освіти, її здатність вчасно і якісно реагувати на обмеження будь-якого характеру. За зміни яких би не було умов, не втрачають актуальності вимоги, що висуваються до вищої освіти, а саме:

- доступність та інклюзивність;
- індивідуальна траєкторія навчання студентів;
- впровадження дуальної освіти;
- гнучкість освітнього процесу (для окремих категорій здобувачів освіти)

тощо.

Шлях розв'язання цих питань бачиться у широкому запровадженні онлайн-технологій, суттєвих змінах у підходах до організації навчання у закладах освіти в цілому, і в кожній дисципліні зокрема. Дистанційне навчання як одна з форм здобуття освіти є реалізацією поняття «освіта протягом усього життя».

Дистанційне навчання як форма організації освітнього процесу і як засіб організації навчання характеризується такими якостями:

- гнучкістю як можливістю викладення матеріалу навчальної дисципліни з урахуванням рівня підготовки, здібностей студентів;
- актуальністю як можливістю впровадження новітніх педагогічних, психологічних, методичних розробок;
- зручністю як можливістю навчання у зручний час, відсутності обмежень у часі для засвоєння матеріалу;
- модульністю як можливістю розбиття навчального матеріалу на окремі функціонально завершені теми;
- економічною ефективністю як формою здешевлення у використанні навчальних приміщень, зменшення витрат студентів на оплату транспортних послуг тощо;
- інтерактивністю як дієвим способом застосування активного спілкування між студентами групи та викладачем;
- відсутністю психологічних бар'єрів;
- емоційною розкутістю здобувачів освіти; відсутністю географічних кордонів для здобуття освіти;
- можливістю вивчати різні курси чи навчальні дисципліни в навчальних закладах світу тощо.

Змінюються функції освітнього процесу в освітніх закладах, що є відповіддю на виклики теперішнього часу. Сьогодні для здобувача освіти головним є не тільки засвоїти базові знання, а й навчитися самостійно опановувати новими знаннями та інформацією, навчитися навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя.

Знання завжди мали велике значення в житті суспільства, у житті окремої людини. Особливо їхня роль зростає в умовах ринкових відносин і жорсткої конкуренції на ринку праці. Придбання нових знань і навичок розширює можливості соціалізації, самореалізації і сприяє кар'єрному росту особистості, фахівця, надає можливості для підвищення кваліфікації та невинного професійного самовдосконалення.

Створити умови для безперервної освіти впродовж життя має суспільство і держава. Цьому сприятимуть і спеціальні навчальні установи, і університети, що можуть зреалізувати різноманітні навчальні програми, і застосування дистанційної форми навчання з використанням сучасних інформаційних технологій тощо.

Визначальною ознакою сучасного суспільства є потреба в безперервному особистісному розвитку людини. Підготувати людину до життя в нинішньому столітті – значить допомогти їй усвідомити сенс змін, що привносить новий час у політичне, економічне, культурне, соціальне життя держави та суспільства. А усвідомивши весь спектр змін, знайти своє місце у сучасному житті, самореалізуватися та відчувати свою цінність як особистості.

Література:

1. Андрущенко В.П. Засоби дистанційного електронного навчання і педагогічної технології. Вісн. Академії дистанційної освіти, 2004. № 3. С. 2-5
2. Ковальчук Г.О. Конспект лекцій «Педагогіка».
URL : <http://readbookz.com/book/172/5413html> 2009 р. (дата звернення: 6.112021 р.)
3. Колупасва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія. К.: Педагогічна думка, 2007.
4. Колупасва А., Таранченко О. Інклюзія – соціальна модель устрою суспільства. *Початкова школа*. № 2. 2017. С.47-50.
5. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні.
URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 5.112021 р.)
6. Кремінь В.В. Якісна освіта: вимоги XXI століття. URL : <http://www.dt.ua/3000/33000/53717> (Дата звернення: 5.112021 р.)
7. Шуневич Б. Теоретичні основи дистанційного навчання: навч. посібн. Львів: Вид-во Нац. Ун-ту «Львів. Політехніка», 2016. 244 с.

Г.Р. Кандибур

МОДЕЛЬ НОВОЇ ШКОЛИ ЯКА ПРАЦЮЄ НА ЗАСАДАХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ТрейЛі.

1. МАТРИЦЯ ТРЕЙЛІ – це технологія визначення ЦІЛЕЙ, ЗАДАЧ та ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ НОВОЇ ШКОЛИ. Матриця складається з 16 клітинок, які визначають десятки і десятки якостей, властивостей, умінь, поведінкових реакцій, навичок, знань, які мають набути діти і підлітки у НОВІЙ ШКОЛІ. Матриця ТрейЛі гранично точно визначає «ЩО» давати дітям, до «ЧОГО» їх готувати:

		до праці	до спілкування	до сімейного життя	до само- вдоско- налення	
		A	B	C	D	
Фізичний 1	A1	B1	C1	D1	} розвиток виховання освіта	
Психічний 2	A2	B2	C2	D2		
Моральне 3	A3	B3	C3	D3		
Інформаційна 4	A4	B4	C4	D4		

2. БЕЗПЕРЕРВНЕ і

РІЗНОБІЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ кожної дитини, починаючи з моменту зачаття, потім у процесі внутрішньоутробного розвитку, всі перші тижні, місяці і роки після народження, всі наступні роки до закінчення НОВОЇ ШКОЛИ і тривалий період після школи. Ця безперервність забезпечується вже самою загальною (першою) структурою НОВОЇ ШКОЛИ:

3. НОВА ШКОЛА – це ЦІЛІСНИЙ заклад із трьох нерозривних підрозділів, який розвиває, виховує і освічує дітей і підлітків всіх вікових категорій:

Школа РОЗВИТКУ	1-а частина ШКОЛИ	Діти	Центр планування сім'ї
		- 0 - 2-3 роки	Центр супроводження вагітних
			Центр раннього розвитку
Школа ВИХОВАННЯ і ОСВІТИ	2-а частина ШКОЛИ	Діти	"Однорівневі" групи
		2-3 - 8-10 років	Різнорічкові мікрогрупи
Школа САМОВДОСКОНАЛЕННЯ	3-я частина ШКОЛИ	Діти	Різнорічкове середовище із школярів середнього і старшого віку
		8-10 - 14-18 років	

– «Школи **РОЗВИТКУ**» (діти 0 – 2-3 років, включаючи внутрішньоутробний період розвитку),
– «Школи **ВИХОВАННЯ та ОСВІТИ**» (діти 2-3 – 8-10 років),
– «Школи **САМОВДОСКОНАЛЕННЯ**» (школярі 8-10 – 14-18 років).
Усі три ланки школи активно й безперервно взаємодіють між собою і є єдиним, нероздільним

закладом.

Примітка. Надалі слово «школяр» може відноситися до дітей будь-якого віку, які можуть перебувати в одній із трьох частин **НОВОЇ ШКОЛИ**.

4. НОВА ШКОЛА має чітко визначений МІКРОРАЙОН СВОЄЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

В цьому мікрорайоні вона охоплює **ВСІХ ДІТЕЙ і ПІДЛІТКІВ**, яких вона **БЕЗПЕРЕРВНО і РІЗНОБІЧНО РОЗВИВАЄ, ВИХОВУЄ, ОСВІЧУЄ**. Ще до зачаття дитини **НОВА ШКОЛА** починає системно співпрацювати з батьками майбутньої дитини в умовах «Центру планування сім'ї».

5. П'ЯТЬ РІВНІВ ОБ'ЄДНАННЯ всіх ДІТЕЙ і ПІДЛІТКІВ за їх МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ (або друга структура нової школи):

«**БРАТСЕСТРО**» – це об'єднання 7-12 дітей різного віку, що проживають поруч, включаючи дітей, що перебувають у процесі внутрішньоутробного розвитку.

«**ТОВАРИСТВО**» – це 3-5 найближчих «братсестро».

«**СПІВДРУЖНІСТЬ**» – це 3-5 сусідніх «товариств».

«**СОЮЗ**» – це 2-5 «співдружностей».

«**ШКОЛА**» – це 1-3 «союзи». Невеликі за кількістю дітей і підлітків «школи» можуть складатися лише з одного «союзу», що не є бажаним.

Хоча ці об'єднання утворенні на засадах місця проживання дітей і підлітків, але функціонують вони, головним чином, в умовах безпосередньо **НОВОЇ ШКОЛИ**.

6. «ЯКІСНІ СХОДИНКИ РОЗВИТКУ» – це принципово нова періодизація щодо зростання дітей і підлітків, яка ґрунтується не на їх віці, а на тих якісних змінах, що відбуваються з їх особистостями у процесі зростання. Це певна кількість життєвих періодів, які проходить кожна дитина, починаючи з моменту її зачаття й до закінчення школи. Ця кількість періодів, «сходинок» однакова для всіх школярів **НОВОЇ ШКОЛИ** – від зачаття до закінчення школи. Перехід дитини на кожну наступну «сходинку розвитку» передбачає досягнення нею певних **показників (норм, критеріїв)**, якими є різноманітні якості, уміння, властивості, поведінкові реакції. Це десятки і десятки показників, які визначаються для кожної «сходинки» насамперед за допомогою Матриці Трейлі. Усі ці показники **діагностуються** у школярів за допомогою спеціальних методик.

7. «ЩОДЕННИК УСПІХІВ» – це основний документ кожного школяра і водночас його основний підручник. Свій «Щоденник успіхів» (ЩУ) має кожна «якісна сходинка розвитку». ЩУ містить детальний опис усіх норм та критеріїв, яким школяр має відповідати, щоб перейти на наступну «сходинку розвитку», а також докладні програми розвитку, виховання та освіти задля досягнення цих критеріїв. Постійна робота школяра зі своїм ЩУ включає також щоденний, щотижневий та щомісячний **аналіз цієї роботи** за допомогою

спеціальних алгоритмів. Зрозуміло, що в «Школі розвитку» з ЩУ кожної дитини працюють насамперед її батьки за допомогою педагогів і інших фахівців. В «Школі виховання і освіти» з ЩУ кожної дитини працюють, головним чином, педагоги, але за активною участю батьків. Дітей, що досягають останніх «сходинок розвитку» у «Школі виховання і освіти», поступово навчають і привчають до самостійної роботи зі своїми ЩУ. Для учнів «Школи самовдосконалення» ЩУ («Щоденник успіхів») – це детальна програма всебічного САМОрозвитку, САМОВиховання та САМОосвіти.

8. «КРОКИ» – це окремі теми, частини, етапи, на які розділена в «Щоденниках успіхів» значна кількість програм. Такі програми даються до кожної норми, яку має досягти школяр у процесі «підйому» на чергову «сходинок розвитку». Кількість «кроків», на яку може поділена окрема програма, може складати від 2-3 «кроків» до 10-12, що залежить від особливостей конкретної програми.

9. «КАТАПУЛЬТИ» (скорочення від «Комплексні тематичні посібники») – це мікропідручники, що містять усі необхідні теоретичні й практичні матеріали для якісного опанування школярем кожного «кроку» в його ЩУ.

10. «КОМПАС» («КОМПлексна Психологічна Служба») забезпечує: безперервне та різнобічне вивчення особистості кожного школяра (від зачаття до закінчення ним школи). На певній «сходинці розвитку» вся інформація, зібрана про школяра, передається йому самому. Відтепер він стає головним «дослідником» своєї особистості, при постійній допомозі «Компасу».

11. Самооцінювання – це періодична процедура контролю свого розвитку, виховання та освіти за спеціальними методиками, що проводяться самими учнями «Школи самовдосконалення» (школярі 8-10 – 14-18 років). Учні дають собі оцінку залежно від результатів проходження ними чергового «кроку». На будь-яке оцінювання результатів діяльності учня «Школи самовдосконалення» має виключне право тільки сам учень.

12. «Сферичний автопортрет особистості». Цей «портрет» створюється й постійно корегується кожним учнем «Школи самовдосконалення» за участю «Компасу». Школяр створює цей автопортрет за спеціальною методикою на основі інформації про нього, зібраної «Компасом» за допомогою його батьків, педагогів, товаришів та його самого. Цей «портрет» постійно доповнюється й уточнюється, він є важливою складовою процесу **самовдосконалення** кожного школяра.

13. Діагностика чисельних норм, критеріїв, показників, визначених у ЩУ для всіх «сходинок розвитку». Діагностика розвитку, виховання й освіти кожного школяра здійснюється практично безперервно. Таким чином, «Компас» працює з кожним школярем безупинно, використовуючи найрізноманітніші (спеціально передбачені) методики діагностики.

14. Планування з наступним аналізом виконання плану – це

обов'язкові режимні моменти кожного дня всіх школярів. Надто важливі вони для учнів «Школи самовдосконалення», для яких **план є свого роду детальним індивідуальним розкладом**. Планування та підбиття підсумків щодо виконання плану проходить за спеціальними алгоритмами. Навчання і привчання дітей до планування починається вже у «Школі розвитку» (діти –0 – 2-3 років) за спеціальною методологією.

15. Протягом дня кожен учень 3-ї ланки НОВОЇ ШКОЛИ («Школи самовдосконалення») бере участь у всіляких видах діяльності. Після участі в кожному **виді діяльності** школяр **аналізує результати своєї участі** в ньому за спеціальним алгоритмом.

16. Самоанкетування – це щоденна робота школярів із спеціальними анкетами, які їм видає «Компас». За допомогою цих анкет школярі в різні періоди дня контролюють і аналізують свої почуття, думки, дії, взаємини.

17. У «Школі самовдосконалення» кожен школяр може брати участь у **14 видах діяльності** (а також організувати їх самостійно):

- розвиток інтелекту,
- інформаційно-підготовча діяльність,
- внутрішньоособистісна,
- опікунська,
- оздоровчо-відновлювальна,
- інформаційно-пізнавальна (освітня),
- дослідницька (наукова, винахідницька),
- художньо-мистецька,
- екскурсійно-туристична,
- суспільно корисна праця,
- комунікативно-тренінгова,
- комунікативно вільна,
- фізіологічно зумовлена,
- суб'єктно значуща діяльність.

18. Система учнів-інструкторів забезпечує організацію різноманітної діяльності школярів, їхнє взаємонавчання, зокрема допомогу старших учнів молодшим. А також понад 20 інноваційних елементів.

Література:

1. Кандибур Г.Р. Школа, которая изменит мир. Днепр : Журфонд. 2016. 276 с.

Р. С. Кірін

НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЗОВАНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ПРАВОВІ ВИМОГИ І ПРОБЛЕМИ

Новітня національна стратегія екологічної політики констатує, що процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку [1].

Серед першопричин екологічних проблем України є визнано й низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти.

В той же час, одним з основних інструментів реалізації державної екологічної політики визнано освіту в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, яка дасть змогу встановити методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту. Випереджаючими темпами має розвиватися всеохоплююча екологічна просвіта та виховання підростаючого покоління шляхом підтримки діяльності позашкільних закладів освіти, еколого-натуралістичних центрів та природничих секцій центрів дітей і юнацтва та профільних громадських організацій.

Тож, значне підвищення рівня екологічної освіти, просвіти та виховання громадян України:

1. створить умови для запровадження у повсякденне життя громадян моделей сталого споживання;
2. активізує їхню роль у запобіганні забрудненню та здійсненні контролю за станом навколишнього природного середовища (далі – НПС);
3. сприятиме сталому використанню природних ресурсів і відновленню природно-ресурсного потенціалу України.

Майже півстоліття тому на Стокгольмській конференції ООН з проблем середовища, оточуючого людину (5-16 червня 1972 р.) уперше обговорювалася концепція сталого розвитку, яка нині є найбільш популярною концепцією розвитку людства. У підсумку було прийнято Стокгольмську декларацію (Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment Stockholm) [2], яка встановила 26 принципів збереження довкілля. Крім того, до здобутків цього міжнародного форуму слід віднести: - визнання права людини на свободу, рівність і адекватні умови життя в довкіллі; - прийняття плану дій зі

Кірін Р. С.

Національний характер екологічної та екологізованої освіти:
сучасні правові вимоги і проблеми

109 пунктів, реалізацією якого зайнялася запропонована на конференції організація ООН - Програма ООН по довкіллю (United Nations Environment Programme, UNEP, ЮНЕП); - створення Фонду довкілля; - встановлення Всесвітнього дня довкілля - 5 червня.

ООН з питань освіти, науки і культури (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO, ЮНЕСКО) стверджує, що екологічна освіта є життєво важливою для передачі суспільству поваги до природи і підвищення його екологічної свідомості. ЮНЕСКО підкреслює роль екологічної освіти у забезпеченні майбутнього розвитку та якості життя шляхом охорони довкілля, подолання бідності, мінімізації нерівності та забезпечення сталого розвитку [3].

В Україні охорона НПС також завжди була, є і залишається одним із пріоритетних напрямів як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Більше того, державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення, серед іншого, й екологічної безпеки [4, ч. 4 ст. 3], адже від цього залежить не лише нинішнє, а й майбутнє наступних поколінь. За 30 років українська екологічна політика зазнала вагомих трансформаційних змін, оскільки часто змінювався вектор її розвитку у зв'язку з появою нових викликів і завдань. Безумовно, такі зміни відображалися й у відповідних нормативно-правових актах, які визначають засади природоохоронної політики України [5].

На рівні Конституції України, як джерелі права вищої юридичної сили, закріплено низку норм, які стосуються екологічного правопорядку, а саме: - особливості конституційної функції охорони НПС; - загально-правовий принцип пріоритету охорони НПС; - відповідальність нинішнього покоління перед майбутніми; - екологічний суверенітет держави і обов'язки його захисту державою у внутрішніх і зовнішніх відносинах. Насамперед йдеться про встановлення особливого режиму права власності на природні ресурси (ст. 13) та закріплення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та вільний доступ до екологічної інформації (ст. 50).

Наслідком зазначених вище міжнародних екологічних ініціатив, ще до проголошення Декларації про державний суверенітет України, в нашій країні було прийнято (25.06.1991 р., закон № 1264-ХІІ) і введено в дію (01.07.1991 р., постанова № 1268-ХІІ) базовий екологічний нормативно-правовий акт - Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [6] (далі – закон про охорону НПС).

В останньому окрема стаття присвячена освіті та вихованню в галузі охорони НПС. Зокрема встановлено, що підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням в галузі охорони НПС, в тому числі в:

- дошкільних дитячих закладах;

- системі загальної середньої, професійної та вищої освіти;
- підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на стан НПС. Спеціально визначені вищі та професійні навчальні заклади здійснюють підготовку спеціалістів у галузі охорони НПС та використання природних ресурсів з урахуванням суспільних потреб.

Також слід акцентувати увагу на положення закону про охорону НПС (п.ж ч.1 ст.9), відповідно до якого кожний громадянин України має право на одержання екологічної освіти.

У 1997 р. в Україні, враховуючи рекомендації міжнародних екологічних форумів, була започаткована Всеукраїнська акція «Дерево -Життя», яка згодом стала підставою для устанавлення в країні Дня довкілля [7]. Центральним та місцевим органами виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям із залученням громадськості, широких верств населення доручалося проведення цього дня комплексу заходів, спрямованих на: а) поліпшення стану довкілля, озеленення, благоустрій населених пунктів та прилеглих до них територій; б) очищення водних джерел, збереження природно-заповідних та інших особливо цінних об'єктів; в) поширення екологічних знань, активізацію державного та громадського контролю за додержанням природоохоронного законодавства тощо.

Крім того, у світі й так само в Україні відзначають День екологічної освіти, але його дата не є такою однозначною, а отже, потребує окремих коментарів.

Справа в тім, що офіційну дату Всесвітнього дня екологічної освіти (World Environmental Education Day), без якої неможливе розв'язання кліматичних проблем і підвищення якості життя, пов'язують з відкриттям 14 жовтня 1977 р. в Тбілісі Міжурядової конференції ООН з екологічної освіти, організованою ЮНЕСКО та ЮНЕП, що завершилася заявою, яка має велике значення і до сьогодні - Тбіліською декларацією (Declaration of the Tbilisi Intergovernmental Conference on Environmental Education). Остання разом з двома рекомендаціями Конференції становить основу та керівні принципи екологічної освіти взагалі, на рівнях - місцевому, регіональному, національному та міжнародному, для всіх вікових груп як всередині так і поза офіційною освітньою системою [8].

У декларації були узгоджені та прийняті рекомендації членам міжнародної спільноти щодо розвитку екологічної освіти. Зокрема визнано, що: - країни повинні відігравати головну роль в усвідомленні проблем НПС; - екологічна освіта має охоплювати людей будь-якого віку, на всіх щаблях формальної та неформальної освіти (принцип безперервності екологічної освіти); - освіта повинна залучати людини в активний процес вирішення екологічних і

соціальних проблем, заохочувати ініціативу, почуття відповідальності і прагнення до побудови кращого майбутнього; - освіта в галузі НПС має три основні цілі:

1. розвиток ясного розуміння і почуття стурбованості щодо економічної, соціальної, політичної та екологічної взаємозалежності в міських і сільських районах;

2. надання кожній людині можливості одержувати знання, засвоювати цінності, виявляти ставлення, брати на себе зобов'язання і здобувати навички, необхідні для охорони і поліпшення НПС;

3. створення нових типів поведінки окремих осіб, груп і суспільства в цілому по відношенню до НПС.

Запровадження Всесвітнього дня екологічної освіти також пов'язують зі згаданою вище Стокгольмською декларацією (1972 р.), коли цей день був відзначений вперше. Проте з 1975 р, коли в Белграді відбувся Міжнародний семінар просвітницької діяльності з питань навколишнього середовища (далі – НС), де була видана Белградська хартія екологічної освіти (The Belgrade charter on environmental education), яка визначила цілі, завдання та основні принципи екологічних освітніх програм, кожного року 26 січня цей день відзначається на міжнародному рівні.

Крім того, Белградська хартія визначила й аудиторію для екологічної освіти, яку становлять основні верстви населення. Саме. Відповідно до глобальної схеми екологічної освіти, яку запропонували учасники цього семінару, метою екологічної освіти має бути формування в населення планети усвідомлення того, що [9]:

1. виникла життєво важлива глобальна проблема довкілля й усього, що з ним пов'язане;

2. довкіллям необхідно опікуватися й для цього треба мати відповідні знання, досвід, уміння, мотивації та зобов'язання як для індивідуальної, так і для колективної роботи задля порятунку біосфери та запобігання майбутнім екологічним катастрофам.

Ще одну конференцію ООН провели 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, на якій її вперше обговорили концепцію сталого розвитку, а в декларації перерахували 27 принципів збереження НС, якими керуються й нині. Тоді було наголошено на величезному значенні екологічної освіти в реалізації стратегії виживання та сталого розвитку людства [10]. Водночас на конференції ООН в Ріо заснували Міжнародний день екологічних знань (International Day of Environmental Knowledge), який щорічно відзначають у багатьох країнах світу. Але в одних цією датою вважається 15 квітня, а в інших - 12 травня.

Тож наразі всесвітній (міжнародний) день екологічної освіти (екологічних знань) має аж чотири дати - 14 жовтня, 26 січня, 15 квітня та 12 травня, що свідчить, в першу чергу, про надзвичайну важливість безперервного отримання

знань та освіти в сфері НПС для людей будь-якого віку в різноманітних формах і змісті, в яких приділяється особлива увага соціальному аспекту екологічних проблем і фокусується на формуванні обізнаності, знань, навичок, мотивації, необхідних для розв'язання та запобігання екологічним проблемам.

В цьому аспекті одним з актуальних науково-практичних напрямів уявляється дослідження сутності таких парних понять як «екологічна освіта» та «екологічне навчання», «екологічна освіта» та «екологічні знання», «екологічна освіта» та «екологізована освіта», «екологічна освіта» та «екологічна просвіта», а також встановлення їх єдності й диференціації з позицій правової урегульованості.

Слід зазначити, що окремі питання вказаних проблем неодноразово ставали предметом уваги як представників екології, так і екологічного права, втім і на їх тлі дослідницький потенціал даної сфери уявляється й досі актуальним і не вичерпаним повною мірою.

Як справедливо зазначає А.А. Слєпченко слід враховувати, що правове забезпечення екологічної освіти через комплексність відносин, які мають бути врегульовані, є складним і багатограним процесом. Одним з важливих завдань є подолання очевидної декларативності керівних документів у цій сфері. Нормативні акти, заплановані до прийняття, повинні мати не рекомендаційний, а конкретно-зобов'язуючий характер. Розробка і прийняття Закону про екологічну освіту, на її переконання, стане найважливішим засобом реального здійснення положень майбутньої Стратегії екологічної освіти, як і усіх доктрин, стратегій, програм, планів, інших концептуальних документів, які були або ще можуть бути надалі прийняті у цій сфері [11, с. 68].

Представниці харківської юридичної школи екологічного права дослідили загальнотеоретичні питання екологізації вищої освіти в Україні як складника формування еколого-правової свідомості громадян і реалізації державної екологічної політики, провідного принципу екологічного права, виду реформаційної освітньої діяльності, типу виховних відносин, основоположного чинника сталого розвитку та екологічної безпеки України. Враховуючи, що для розробки та реалізації державної екологічної політики потрібні спеціалісти якісно нового рівня, компетентні у прийнятті рішень еколого-соціальної, еколого-економічної та еколого-інноваційної спрямованості, відповідальні за них, авторки пропонують низку організаційно-правових заходів, скерованих на екологізацію освіти у вищих навчальних закладах, що розглядається як складне соціально-правове явище комплексного характеру [12, с. 6].

У колективній статті науковців-екологів розглянуто сутність та сучасні проблеми екологізації вищої освіти в контексті вимог найновіших життєво важливих міжнародних документів – Паризької угоди Сторін Рамкової конвенції ООН щодо змін клімату (грудень 2015 р.); «Порядку денного для сталого розвитку до 2030 року», прийнятого на саміті ООН з Розвитку

(вересень 2015 р.); «Платформи для дій «Освіта-2030», прийнятої на 38-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (листопад 2015 р.); добровільних зобов'язань України щодо екологізації освіти (Greening of Education: Ukraine's Contribution), взятих на саміті ООН «Ріо+20» (червень 2012 р.), а також Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 27 листопада 2015 р. «Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку», а також окреслено здобутки вищих навчальних закладів України у царині екологізації освіти як ключового фактора високопрофесійного кадрового забезпечення сталого розвитку [13, с. 348].

Підсумовуючи дослідження поняття «екологізації» в системі освіти С.В. Совгіра та Г.Є. Гончаренко пропонують розглядати екологізацію системи освіти як тенденцію проникнення ідей, понять, принципів екології в структуру підготовки спеціалістів різного профілю: педагогів, лікарів, економістів та ін., які повинні мати навички практичної діяльності, котрі необхідні для різних видів експертизи, розрахунків, проектної та природоохоронної діяльності; вміти застосовувати свої фундаментальні і прикладні знання в передбаченні і профілактиці екологічних і будь-яких техногенних катастроф і нещасних випадків; володіти знаннями, технологією, прийомами й ефективними методами швидкого і професійного реагування на критичні ситуації, їх передбачення, володіти вмінням самостійного пошуку і обробки екологічної інформації, потік якої щоденно зростає [14, с. 218].

Не можна сказати, що й вітчизняне законодавство не приділяє уваги відносинам екологічної освіти, проте робиться це, на жаль, здебільше періодично та доволі фрагментарно. Останнє стосується й відсутності сталих юридичних дефініцій в цій сфері.

Так, у Концепції екологічної освіти в Україні [15] термін «екологічна освіта» визначається як сукупність наступних компонентів: - екологічні знання - екологічне мислення - екологічний світогляд - екологічна етика - екологічна культура. При цьому, кожному компоненту відповідає певний рівень (ступінь) екологічної зрілості: від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їх глибокого усвідомлення і практичної реалізації на вищих рівнях.

Умовно виділені наступні узагальнені рівні екологічної зрілості: 1) початковий (інформативно-підготовчий); 2) основний (базово-світоглядний); 3) вищий; 4) профільно-фаховий (світоглядно-зрілий).

Крім того, екологічна освіта, розглядається у Концепції й як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на:

- а) формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України (у тому числі через екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій);
- б) екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки;

в) професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту.

Логічно, що зазначені концептуальні положення мали б лягти в основу відповідного законопроекту, але останній розглядався лише на рівні профільного комітету, яким і був відхилений. При цьому в ньому вперше було запропоноване легальне визначення поняття «екологічна освіта» – безперервний процес виховання, навчання, самоосвіти і розвитку особистості, спрямований на формування норм моральної поведінки людей, їхніх обов'язків і відповідальності стосовно довкілля, а також одержання спеціальних знань і практичних навичок у справі охорони НПС, раціонального природокористування та екологічної безпеки [16].

Проте, як зазначили учасники Всеукраїнського екологічного форуму «Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації», до сьогодні екологічна освіта України продовжує базуватись на засадах підходу до природи, як до невичерпного ресурсу без врахування катастрофічних наслідків такого підходу. На сучасному етапі реформування освіти має утвердитися нова позиція стосовно екологічної освіти, як до інструменту соціалізації індивідуума, його адаптації до життя в урбанізованому середовищі в умовах розвитку громадянського, інформаційного суспільства. Такий підхід до розуміння екологічної освіти дає змогу представити її як нову освітню галузь з надпредметними функціями, спрямованими на формування ціннісних орієнтацій ставлення до НС: природного і штучного -перетвореного людською діяльністю, та внутрішнього світу самої людини, її здоров'я, духовних і матеріальних потреб. Екологічна освіта повинна отримати статус стратегічної, масштабної, важливої пріоритетної галузі, з розширеним і оновленим змістом, формою та методами навчання [17].

Також актуальним залишається й визначення, наведене ще у 1970 р. в матеріалах Всесвітнього семінару Міжнародного союзу охорони природи (International Union for Conservation of Nature, IUCN, MCOП), організованого ЮНЕСКО з екологічної освіти в шкільних програмах [18], а саме - процес усвідомлення людиною цінності НС та уточнення основних положень, необхідних для отримання знань і умінь, за допомогою яких набувається розуміння й визнання взаємної залежності між людиною, його культурою та його біофізичним оточенням. Екологічна освіта також включає в себе прищеплення практичних навичок у вирішенні завдань, що відносяться до взаємодії з НС, вироблення поведінки, що сприяє поліпшенню якості НС.

Тож, цілком сталим, у вузькому розумінні, виглядає співвідношення виду «екологічна освіта є безперервним процесом екологічного навчання, спрямованим на формування екологічних знань», яке уявляється базовим для з'ясування подальших термінологічних зв'язків.

При цьому важливими положеннями, що уточнюють наведене співвідношення є:

а) особа реалізує своє право на екологічну освіту впродовж життя шляхом таких видів освіти як формальна, неформальна та інформальна;

б) особа має право здобувати екологічну освіту в різних формах або поєднуючи їх, основними з яких є: - інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); - індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві)); - дуальна;

в) рівнями екологізованої освіти можуть виступати: - дошкільна освіта; - початкова освіта; - базова середня освіта; - профільна середня освіта;

г) рівнями екологічної та екологізованої освіти можуть виступати: - перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти; - другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти; - третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти; - фахова передвища освіта; - початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; - перший (бакалаврський) рівень вищої освіти; - другий (магістерський) рівень вищої освіти; - третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти;

д) у видах, формах і рівнях екологічної освіти освітні програми (єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання) спрямовані на формування екологічної компетентності та результатів навчання як основних (нормативних, профільних); в екологізованій освіті - освітні програми спрямовані на формування екологічної компетентності та результатів навчання як допоміжних (додаткових, вибіркових);

є) при законодавчому врегулюванні еколого-освітніх відносин пропонується диференціювати існуючі види, форми і рівні екологічної освіти у часі (вікові категорії здобувачів, попередній рівень освіти), у просторі (місце здобуття освіти, місце реалізації результатів навчання) та за колом осіб (статус здобувачів, статус суб'єктів освітньої діяльності);

ж) екологічну просвіту пропонується розглядати як різновид неформальної екологічної освіти, сукупність інформаційно-освітніх заходів з пропаганди, виховання і цілеспрямованого поширення екологічних знань, інформації щодо стану НС, природних ресурсів, екологічної безпеки з метою формування у людини та в суспільстві основ екологічної культури, екологічного світогляду і комплексу інтелектуальних здібностей до компетентних екологозначущих дій.

Нарешті, слід врахувати й положення ст. 361 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, згідно з якою співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості НС, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем НС, *inter alia*, у тому числі й у такій сфері як екологічне управління та аналогічні питання, зокрема: - освіта й навчальна підготовка; - доступ до

інформації з питань НС та процесу прийняття рішень [19].

Література:

1. Ecological Sciences for Sustainable Development.
URL: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/capacity-building-and-partnerships/educational-materials/> (дата звернення 15.10.2021).
2. Intergovernmental Conference on Environmental Education, Tbilisi, USSR, 14-26 October 1977: final report.
URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000032763> (дата звернення 15.10.2021).
3. International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum, Carson City, NV, US, 20 June-11 July 1970, 1970-06-20.
URL: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/Rep-1970-001.pdf> (дата звернення 15.10.2021).
4. The Belgrade Charter: a framework for environmental education. International Workshop on Environmental Education, Belgrade, 1975.
URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000017772> (дата звернення 15.10.2021).
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text (дата звернення 15.10.2021).
5. Анісімова Г.В. Екологізація вищої освіти як пріоритетний напрям державної екологічної політики: сучасні організаційно-правові аспекти. *Безпечове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання* : міжнар. інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 6–16.
6. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища : Міжнародний документ ООН від 16.06.1972.
7. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку : Міжнародний документ ООН від 14.06.1992.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text (дата звернення 15.10.2021).
8. Павко Я. Екологічна політика України в роки незалежності: досягнення та перспективи *Урядовий кур'єр* від 21.09.2021.
9. Про День довкілля : Указ Президента України від 6 серпня 1998 р. № 855/98 *Урядовий кур'єр* від 11.08.1998.
10. Про концепцію екологічної освіти в Україні : рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 20.12.2001 р. № 13/6-19 // Інформаційний збірник МОН України, № 7, квітень, 2002 р.
11. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 15.10.2021).
12. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII *Офіційний вісник України* від 12.04.2019 – 2019 р., № 28, стор. 29, ст. 980.
13. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 15.10.2021).
14. Проект Закону про екологічну освіту № 2309 від 16.10.2002.
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2309&skl=5 (дата звернення 15.10.2021).
15. Резолюція учасників Всеукраїнського екологічного форуму «Екологічна освіта для Кірін Р. С. Національний характер екологічної та екологізованої освіти: сучасні правові вимоги і проблеми

сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації». Київ, 4-5 березня 2015 р.

URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/4-5-03-2015.pdf>
(дата звернення 15.10.2021).

16. Слєпченко А. Правове забезпечення екологічної освіти – актуальна проблема сьогодення *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 92. С. 66-69.
17. Совгіра С.В. Поняття «екологізації» в системі освіти *Стратегії розвитку екологічної освіти у XXI столітті* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю 27–28 берез. 2014 р. Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2014. С. 215–218.
18. Туниця Ю.Ю. Екологізація освіти як ключовий фактор підготовки фахівців для сталого розвитку *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.10. С. 348-356.
19. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ ратифікований законом від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 15.10.2021).

Л. В. Корольова

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ РУМУНІЇ ТА УКРАЇНИ

У межах дослідження «Професійна підготовка викладачів іноземних мов Румунії» відповідно до напрямів розвитку вищої педагогічної освіти Румунії та України (історичних аспектів, особливостей сучасної системи професійної підготовки викладачів іноземних мов, змісту структури і функцій вищої педагогічної освіти) було визначено чотири основні групи тенденцій розвитку системи професійної підготовки викладачів іноземних мов Румунії та України: історичні тенденції, тенденції розвитку змісту системи професійної підготовки викладачів іноземних мов, організаційно-управлінські, методичні, які мають пріоритетне значення для румунської освітньої системи.

Порівняльний аналіз становлення та розвитку систем професійної підготовки викладачів іноземних мов Румунії та України, створив умови для визначення *історичних тенденцій розвитку* систем професійної підготовки викладачів іноземних мов. В ході поступових політичних, економічних, технологічних, суспільних перетворень чітко просліджуються інтеграційні процеси, які утворюють єдиний міжнародний освітній простір із вибудовано єдиних стандартів та моделей в освіті. Поява глобальних дослідницьких мереж, приведе до укладання міжвузівських угод проведення сумісних наукових досліджень, обміну досвідом, вирішенню глобальних проблем. Можливість вступу до зарубіжних вишів веде до збільшення мобільності абітурієнтів. З одного боку цей фактор створює позитивну мотивацію закладів вищої освіти підвищувати рівень конкурентоспроможності, а з іншого боку недостатня матеріальна база, та недостатня можливість оплачувати запрошених викладачів – носіїв мови стає причиною зменшення контингенту студентів. Вплив інтеграції та глобалізації на систему вищої педагогічної освіти, зумовлений закономірними і об'єктивними факторами розвитку сучасного суспільства у світовому масштабі, сьогодні настільки великий і наскрізний, тому *глобалізаційні тенденції* відкриють перелік історичних тенденцій розвитку систем професійної підготовки викладачів іноземних мов Румунії та України.

Під час проведення контент-аналізу сайтів міністерств освіти та науки, румунських і українських вишів було відмічена наявність майже всієї необхідної інформації для нашого дослідження: документальна база, перелік всіх закладів освіти, зміст навчальних програм, частково науково-методичне забезпечення (здебільшого на українських сайтах), умови вступу, примірники вступних тестів (Румунія), контингент викладачів та студентів тощо, але в порівнянні із 2016 роком, коли було розпочато дисертаційне дослідження в

2021 роком зміст сайтів є більш повним. В Україні у 2011р. постановою Кабінету Міністрів була створена Єдина державна електронна база з питань освіти (ЄДБО) для збирання та зберігання, реєстрації, оброблення, зберігання та захисту даних з питань освіти. В Румунії подібної системи поки ще немає. За результатами контент – аналізу сайтів ми дійшли висновку, що освітні системи досліджуваних країн стають більш *прозорими*, а основним висновком після вивчення документальної бази, наукової літератури, навчальних планів обох країн дають підставу думати, що Департаментам підготовки педагогічних кадрів Румунії, педагогічним вишам та іншим закладам вищої освіти України, які здійснюють підготовку викладачів іноземних все більше надається академічна свобода та самостійність, саме це і є *тенденціями демократизації та відкритості*.

Одним із важливих факторів реалізації глобалізаційних та інтеграційних процесів в галузі вищої освіти є участь країн Європи у міжнародних та загальноєвропейських освітніх проєктах, основною метою яких є сприяння співпраці між університетами та мобільності студентів в межах Європейського Союзу. В рамках цієї мети у другій половині 80-х років Європейською комісією було затверджено низку програм. 1990-х роках попередні програми у сфері освіти та навчання були об'єднані у дві великі програми-Сократ (довузівська та університетська освіта) та Леонардо да Вінчі (початкове та безперервне професійне навчання). Програма Сократ (Socrates) проходила у два етапи: Сократ I 1995-1999 та Сократ II 2000-2006. Обидва етапи мали на меті реалізацію дій у трьох сферах, які ґрунтувалися переважно на напрямках програм Еразмус (Erasmus) та Лінґва (Lingua), але впроваджували нові дії у сфері навчання протягом усього життя: 1) Довузівська освіта та освіта дорослих; 2) Вища освіта; 3) Наскрізна діяльність, дистанційне навчання, обмін досвідом та інформацією. Кінцевою метою програми Сократа було підвищення якості освіти та навчання, а також створення відкритого європейського простору співробітництва у сфері освіти. Стратегічні цілі включали збільшення мобільності студентів, сприяння широкій та інтенсивній співпраці між навчальними закладами держав - членів ЄС та підтримку професійного розвитку викладацького складу за допомогою мобільності, надання студентам кваліфікацій та дипломів, що визнаються усіма країнами-членами ЄС [2], [3] [4].

Програму Еразмус, яка у 1995 році стала складовою програми Сократ, було розроблено для вищої освіти з метою обміну студентами та викладачами стала найуспішнішою серед освітніх програм ЄС. У березні 2021 року Європейська Комісія офіційно оголосила про відкриття Програми ЄС Еразмус+ на 2021-2027рр. з бюджетом у 28 мільярдів євро. На офіційних сайтах Еразмус Румунії та України заявляється, що нова програма Еразмус+ є Програмою міжнародної співпраці Європейського Союзу з іншими країнами світу у сфері освіти, молоді

та спорту, має на меті підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС та за його межами з метою мотивації громадян до стійкого зростання, якості соціального згуртування, робочих місць, розвитку інновацій та посилення європейської ідентичності і активного громадянства. Програма підтримує можливості академічної та навчальної мобільності в освіті, проекти та партнерства і розвиток стратегій та співпраці. Під час аналізу контенту офіційних сайтів Національного Еразмус+ Офісу в Україні та Erasmus+ в Румунії ми виявили певну еволюцію участі студентів та викладачів у Європейських програмах мобільності. Також, визначили чітку динаміку участі та результативності Румунії та України у проектах та програмах, які спрямовані на підвищення мобільності, яка показує збільшення кількісних показників з кожним роком. Якщо, з 1994 року (Темпус II, Темпус III) тільки деякі українські заклади освіти стали доєднуватися до проектів і програм ЄС, не отримуючи ніяких результатів та фінансування, то починаючи з 2008 року з кожним роком збільшується не тільки кількість конкурсантів, але й кількість переможців. В Румунії ситуація з участю у європейських освітніх програмах та проектів така ж сама, за виключенням того факту, що румунські університети майже з самого початку доєдналися до європейських освітніх програм. Сучасна програма ЄС Еразмус+ на 2021-2027рр., як стверджують організатори є не лише міжнародною, але й більш цифровою, інклюзивною та екологічною, що відповідає напрямку розвитку суспільства на даний час і підтверджує наші висновки щодо *тенденцій розвитку мобільності викладачів та здобувачів освіти* на ближчі десять років.

Тенденції розвитку щодо збільшення контингенту іноземних студентів у закладах вищої освіти Румунії та України, динаміку якого ми бачили у доповідях ректорів закладів вищої освіти (розміщених на їх сайтах, на нашу думку, визначаються не тільки глобалізаційними та євроінтеграційними процесами сучасного суспільства, але й більш низькою платою за контракт на навчання у порівнянні із передовими європейськими країнами. Проект Ради Європи - «Мовна політика для полілінгвальної і полікультурної Європи» започаткував розвиток нових напрямків діяльності, у зв'язку із політичною ситуацією у сучасному світовому суспільстві, збільшення конфліктів на міжетнічному ґрунті. Ці визначні фактори зумовили загострення уваги до розвитку полікультурної освіти, яка стала невід'ємним складником державної політики досліджуваних країн. Усвідомлення важливості організації навчання у контексті культур з вивченням цінностей рідної та іноземної культур як застави формування людини ХХІ століття знайшло відображення в основних державних документах, де підкреслюється необхідність розвитку та виховання демократичного світогляду в людини, яка буде дотримуватися громадянських прав і свобод, з повагою ставитися до культури, віросповідання, традицій та мови спілкування різних народів світу. Виходячи з цих положень реформи

вищої освіти на нових законодавчих і методологічних засадах спрямовані на отримання якісного рівня професійної підготовки майбутніх викладачів у закладах вищої освіти, здатних до професійної діяльності у полікультурному просторі. Отже, *тенденції розвитку полікультурності* у галузі педагогічної підготовки можуть привести до розширення мережі закладів освіти, відкриттям нових класів з навчання мовами національних або двома мовами, враховуючи сучасні потреби та розвиток етнокультури.

Розвиток полікультурності тісно пов'язаний із знанням інших мов, саме тому Європейським Союзом у 2001 році було розроблено «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment, CEFR) з метою захисту мовної та культурної різноманітності, сприяння багатомовної та міжкультурної освіти, посилення міжкультурного діалогу та демократії, зміцнення права на якісну освіту. У листопаді 2001 року резолюцією Ради ЄС було рекомендовано використання CEFR для створення національних систем оцінки мовної компетенції, тому цей документ є керівним у мовній політиці усіх європейських країн і зокрема в Україні та Румунії. Цей документ представляє ключові аспекти для викладання та навчання, і має дескриптори багатомовної та багатокультурної

Мультилінгвальна політика Європейського Союзу направлена на сприяння мовному різноманіттю та мотивації громадян Європи вивчати не тільки рідну мову, а ще 2-3 мови та покращувати якість викладання іноземної мови в школах різного рівня. Для реалізації цих Європейський Союз впроваджує чисельні програми та проекти та фінансує їх.

Наукові дослідження європейських проектів та програм ще раз підтвердили наявність на сучасному етапі розвитку систем професійної підготовки викладачів іноземних мов *тенденції мультилінгвальності*, яка веде до впровадження вивчення іноземної мови з раннього віку, про це вказується у документі Міністерства освіти та науки Румунії «Про освітню політику «Основні орієнтири раннього навчання та розвитку» [5], де у примітках вказано, що навички спілкування іноземними мовами безпосередньо не охоплюються навчальною програмою ранньої освіти, але рекомендується, наскільки це дозволяють наявні ресурси, вирішувати їх шляхом здійснення за допомогою технології CLIL, участі у проєктах, налагоджені партнерства з подібними установами в інших країнах, наприклад, партнерство eTwinning, або через додаткові заходи.

Сьогодні викладач грає ключову роль у створенні високоякісної системи освіти для всіх здобувачів освіти і тому його початкова освіта та безперервний професійний розвиток повинні мати високий рівень якості, на що спрямовані всі зусилля Європейського Союзу. Однак, незважаючи на чисельну кількість проєктів і програм, впроваджених ЄС престижність професії викладача

знижується, а контингент магістерських програм зменшується. Цей феномен відзначається на офіційному сайті ЄС та на цій проблемі акцентують увагу сучасні румунські науковці. Л. Чербанеску виділяє *дві причини* такого спаду престижності викладацької професії в Румунії. *Перша причина* - це довгий термін навчання 5 років (Зр.- бакалаврат, 2р. - магістратура) і ще один рік обов'язкової практики з наступним екзаменом для отримання сертифікату, який дозволяє викладати у закладах середньої освіти або в університеті за умови, що майбутній викладач навчається за паралельною траєкторією. Якщо студент обрав послідовну траєкторією навчання, то цей термін зростає майже вдвічі. *Другою причиною* є низький рівень заробітної платні [6].

Що стосується України *однією з головних причин* зниження престижності професії викладача є низький рівень заробітної платні, особливо цей фактор відноситься до викладачів українських закладів вищої освіти. Якщо вчителі закладів середньої освіти мають окрім надбавок до заробітної платні за перевірку зошитів, догляд за кабінетом, класне керівництво, престижність професії ще й муніципальну надбавку, то викладачі вишів не тільки отримують чистий оклад, а ще й зобов'язані публікувати свої наукові роботи у фахових журналах за власні кошти. *Друга причина* є в тому, що випускники філологічних факультетів мають можливість працювати у закладах середньої освіти, навіть без спеціальної педагогічної підготовки, все буде залежати від адміністрації школи. Адміністрація вирішує чи є необхідність у направленні викладача на проходження педагогічних курсів або магістратури чи немає. Очевидно, саме це і є основними причинами того, що в Україні все меншою популярністю користується спеціальність 014 – середня освіта, і все більше майбутніх абітурієнтів вибирають спеціальність 035 – філологія (відповідно до статистики ЕДЕБО [1]), яка дає більше можливостей знайти престижну високооплачувану роботу. Існують також інші причини *тенденції до зниження престижності педагогічної освіти* в Україні, такі як: паперовий формалізм, потакання батьківській громаді з боку влади, вільний доступ батьків та учнів до коментування на офіційних сайтах закладів освіти. У зв'язку із цим, ми вважаємо, необхідно постійно проводити моніторинг організації і термінів навчання, поставити питання про покращення суспільного статусу викладачів, створити сучасну систему заходів щодо підвищення престижності статусу професії викладача.

Ще одна *негативна*, на нашу думку, *тенденція розвитку систем професійної підготовки викладачів іноземних мов Румунії та України*, чинниками формування якої стали євроінтеграційні та глобалізаційні процеси, є *відтік абітурієнтів на навчання за кордон*. Прозорість кордонів, можливість широкого вибору вишів, їх сучасна матеріальна база підвищують конкурентність закладів вищої освіти інших країн і призводять до скорочення контингенту в вишах. Цей фактор відображені у статистиці державних та

аналітичних документів [7]. Проаналізувавши документи та статистичні дані про динаміку освітньої міграції ми дійшли висновку що з кожним роком кількість випускників закладів середньої освіти збільшується і тому є певні причини, серед яких головною є бажання отримати європейський або міжнародний диплом про освіту, який дозволить знайти високо оплачувану роботу, що забезпечить гідне життя у суспільстві. Така мотивація могла б мати позитивний сенс, якби українська талановита, креативна молодь, здобувши знання та досвід поверталася в Румунії та Україну для вдосконалення економіки та суспільства своєї Вітчизни. Натомість більша кількість випускників закордонних вишів залишаються в тих країнах де проходили навчання або подорожують до сусідніх. Тільки одиниці отримують результат у досягненні своєї мети, інші або працюють за невелику заробітну платню як іноземці або працюють за професіями, які не відповідають їх спеціальності.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо сказати, що виокремлені історичні, розвитку змісту, організаційно-управлінські, методичні тенденції розвитку системи професійної підготовки викладачів іноземних мов визначаються суб'єктивними та об'єктивними зв'язками і є характерними як для України, так і для Румунії та показують прагнення обох країн до осучаснення змісту, функцій, управління та оновлення підходів до організації навчального процесу, методів, форм і технологій навчання майбутніх викладачів іноземної мови.

Література:

1. Єдина державна база з питань освіти. Вступна кампанія 2021. Статистика.
URL : <https://vstup.edbo.gov.ua/statistics/> (дата звернення: 14.10.2021).
2. Офіційний сайт національного офісу Erasmus+UA в Україні.
URL : <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/pro-prohramu.html> (дата звернення: 14.10.2021).
3. Офіційний сайт національного офісу Erasmus+UA в Румунії.
URL : <https://www.erasmusplus.ro/rezultate-selectie-2>
URL : <http://www.erasmusplus.md/lansarea-noului-program-erasmus-2021-2027-si-apelului-pentru-propuneri-2021> (дата звернення: 14.10.2021).
4. Agenția Națională pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației și Formării Profesionale Ministerul Educației și Cercetării Științifice (2015) Internaționalizarea universităților din România prin programele Uniunii Europene pentru educație și formare Analiză de impact, 116p.
5. Documentul de politici educaționale «Reperele fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie» (RFIDT, aprobate prin O.M. nr. 3851/2010)
6. Șerbănescu, L (2011) Formarea profesională a cadrelor didactice – repere pentru managementul carierei, Editura Printech, Bucuresti, ISBN 978-606-521-793-5
URL : https://www.researchgate.net/publication/301823079_Formarea_profesionala_a_cadrelor_didactice_-_reperes_pentru_managementul_carierei
(дата звернення: 14.10.2021).
7. Strategia de dezvoltare și administrare a tehnologiilor educaționale specifice ID și IFR pentru perioada 2021-2027

URL : <https://www.spiruharet.ro/data/zone/e20fa84aecd09e7fc264e9c51fd8ac35.pdf>
(дата звернення: 14.10.2021).

Я. К. Малик
А. А. Малишева

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МОЛОДІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Лише співучасть у бутті інших живих істот виявляє сенс і основу власного буття.

Мартін Бубер

Освіта у сучасному контексті «суспільства ризику» на тлі всесвітньої пандемії, залишається однією з основних цінностей, без яких неможливий подальший розвиток суспільства. Ця тенденція обумовлюється економічним викликом, що мов наріжний камінь постає перед суспільством та вимагає «вчитися впродовж життя» з метою збереження високого рівня професійної компетентності, перекваліфікації або кардинальної зміни професійної діяльності. Все вищезазначене актуалізує зростання ролі професійної підготовки, як інституту духовного виховання особи, збагачення її людського капіталу, покращення її якостей як суб'єкта виробничих відносин, про що читаємо у текстах Ульріха Бека, де названі явища виступають «субполітикою» в умовах «рефлексивної модернізації» суспільства [2].

Професійна підготовка молоді є фундаментом людського розвитку та прогресу «суспільства знань, якому, як зауважує сучасний теоретик філософії освіти пані Марія Култаєва, притаманна “економіка знання”, хоча вона й носить, амбівалентний характер» [5, с. 13]. Вона разом з освітою, також виступає гарантом індивідуального розвитку, формує «складне мислення» та моральну відповідальність вищого порядку, плекає інтелектуальний, духовний та виробничий потенціал інформаційного суспільства в умовах, висвітлених дослідниками У. Беком та З. Бауманом, безперервної індивідуалізації й «плинної сучасності» [див. 1; 2].

Розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонійно поєднуватися з реформою освіти, що враховує «принцип субсидіарності» [4, с. 68] та професійної підготовки для того, щоб задовольнити потреби і прагнення людей, особливо молоді, встановити нову систему цінностей і феноменів, що слугують взірцями для виміру особистості та допомагають «здійснити перехід від рольової відповідальності до постконвенційної» [4, с. 70], щоб відповідати запитам людства щодо змін у сферах освіти у очному, заочному та дистанційному форматах, і роботи як в громадському, так і у приватному секторах.

Надважливе значення освіти та професійної підготовки у розвитку людських ресурсів, соціального капіталу, визнання їх високими цінностями людини та суспільства обумовлюється ще тим фактом, що вони поміж когнітивного розвитку здатні допомогти «корегувати темпорально-

перспективну спрямованість особистості» [6, с. 1276] та інтроєктують у персональну мапу світобачення молоді соціально релевантні гуманістичні моделі поведінки.

Динамічний процес перетворення природного індивіда в процесі його освітньої діяльності на соціального, тобто культурного індивіда в справжньому розумінні цього слова, досягається через оволодіння комплексом ідіодинамічних феноменів, які відкривають можливість молодій людині примірявши різноманітні соціально значимі ролі обрати собі ту, що буде конгруентною до власного-когнітивно-поведінкового аспекту особистості, цей процес добре простежується на прикладі студентів стенфордського університету які брали участь у дослідженні професора Філіпа Зімбардо [див. 3].

Освіта у сучасному суспільстві ризику розглядається як одна з основних цінностей, без яких неможливий подальший розвиток суспільства, а професійна підготовка – цілеспрямований освітній процес, що є якісним маркером стабілізації моделей поведінки в інтересах людини, суспільства та держави.

Література:

1. Бауман З. Текучая современность/ пер. с англ. под ред. Ю. В.Асочакова. СПб:Питер, 2008. 240 с.
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну/ перевод с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; Послесл. А. Филиппова М.: Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.
3. Зімбардо Ф. «Эффект Люцифера. Почему хорошие люди превращаются в злодеев» (англ.The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil) / пер. с англ. А. Стативка. – Москва: Альпина нон-фикшн, 2013. 744 с.
4. Култаєва М.Д. Футурологічні розвідки сучасної філософії освіти: теоретичні побудови та проблеми їх здійснення (стаття друга). Філософська думка, 2002,№5. 68. 70 с.
5. Култаєва М.Д. Суспільство знань: антикризовий потенціал у кризових контекстах – «Освіта і доля нації». Антикризовий потенціал освіти і виховання. Харків: ХНПУ, 2009 12 с.
6. Zimbardo P.G., Boyd J.N. Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric//Journal of Personality and Social Psychology. 1999. Vol.77, №6.pp1271-1288.

М. М. Резнік

НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ОСВІТИ: ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНИХ І ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

Національне виховання грає вирішальну роль для формування національно свідомої особистості в сучасному суспільстві. Актуальність національного характеру освіти обумовлюється потребою державних процесів забезпечити своїм громадянам максимальний рівень можливостей для розкриття свого потенціалу та реалізації потреби в самоствердженні особистості.

Національна стратегія розвитку освіти 2021 року спрямована на розвиток і виховання у громадян таких якостей, як патріотизм, любов до свого народу [1].

У системі національного виховання ключовим аспектом є національний вихователь, вчитель, керівник. Саме педагог постає основою національно-культурного розвитку українців. Результат та успішність навчально-виховного процесу цілком залежить від мислення вчителя, його здатності відмовитися від стереотипів, які формувались впродовж багатьох років, бажання перейти до нового типу відносин, з сучасними принципами й нормами моралі національного виховання.

Як і всі інші нації, українська також наділена своєю самобутньою історією, власною філософією буття, має унікальну систему національного виховання. Усі сфери життя українського народу відображають ідеї звеличення людини, товариськості, людяності і милосердя, національного єднання. Ці ідеї розкривають національні звичаї та традиції, які формувались впродовж багатьох поколінь. В матеріальних та духовних надбаннях народу вбачають основу освіти і виховання. Серед них: народна мораль, естетика, правосвідомість, національна психологія, філософія (етнофілософія), свідомість і самосвідомість, спосіб мислення, темперамент та характер.

Як зазначає Ю.Сурмін: сучасне українське суспільство має базові цінності. Серед них сімейні та національно-культурні цінності, патріотизм, духовність, мир та злагода, свобода [3,152-153].

На думку П. Ситника, до духовних цінностей сучасних українців належить: державна мова, національна символіка, державотворча політична свідомість, психологічні стереотипи поведінки, народні звичаї та традиції, система науки та освіти, світоглядні орієнтири та моральні норми. Всі ці духовні цінності, як зазначає дослідник, є серцевиною єдиної національної ідеї, розвиненої національної самосвідомості, загальнонаціонального суспільного ідеалу [4].

Духовні цінності нашого народу також вважаються і загальнолюдськими. В національному та загальнолюдському розкриваються аспекти виховання з біологічними, психологічними та соціальними факторами. Загальнолюдські

цінності мають національне втілення, відображуються в системах освіти та виховання різних народів. Національна система занепадає, якщо духовні цінності свого народу забуваються, штучно звужуються з різних причин – ідеологічних або політичних. Молодь в такому разі дуже слабо формує національні та загальнолюдські цінності, втрачає теплі відчуття до представників свого родоvodu, рідного народу, Батьківщини, що призводить до непорозуміння з представниками різних національностей та міжнародних конфліктів. Рішенням цієї проблеми може бути організація національно-просвітницької діяльності та правильного національного виховання, за допомогою яких формуються загальнолюдські цінності та реалізується загальнолюдське виховання учнів [2].

Ми живемо у час розвитку інформаційних технологій, де невичерпні можливості Інтернету дають змогу дітям обирати собі зміст інформації на будь-який смак, проте найчастіше у підлітків це негативні образи та кальки.

Альтернативою у цьому є добра гуманна література. Учителю має повертати дитячі серця до книги, де на прикладах літературних героїв демонструються загальнолюдські цінності. Виховати доброту і любов до іншої людини – не проста задача для педагога, і для цього маємо користатися інструментом літературного слова, бо саме українська література є носієм потужного заряду духовності, передавачем загальнолюдських і національних цінностей, високих ідеалів добра, почуття гуманності та патріотизму.

Тому, виховуючи вищезазначені якості, на уроках розкриваю для учнів твори, у яких найбільше розкриті теми загальнолюдських цінностей, усвідомлення значимості моралі та етики, прагнення до добра, чесності, порядності, милосердя, виховання любові до рідного дому, батьків, почуття відповідальності за власні вчинки.

Педагогу в своїй діяльності необхідно систематично орієнтуватися на особистість учня, його національні та загальнолюдські якості. Національні педагогічні кадри беруть участь у відродженні національної свідомості та самосвідомості учнів, допомагають в поглибленні знань з історії рідного краю, літератури, рідної мови, культури, мистецтва й фольклору. В сучасному освітньому процесі педагог повинен мати якості, що притаманні рідному народу: національний світогляд, характер, людяність і т.д. Він уособлює народну мудрість та духовність, яку з допомогою різних методів має передавати учням [5].

Література:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : схвалено Указом Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013 // Класний керівник. 2013. № 23/24. С. 9-23.
2. Романюк Н.Й. Загальнолюдські і національні духовні цінності – серцевина освіти і

70 Гуманітарно-педагогічна освіта: здобутки, проблеми, перспективи

виховання.

URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/7319/1/VZNAU_2001_1_343-348.pdf (дата звернення: 10.11.2021).

3. Сурмін Ю. Ціннісні процеси пострадянського суспільства: методологічний аспект. Зб. наук. пр. НАДУ. Київ: Вид-во НАДУ. 2003. Вип. 1. С. 87-98.
4. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства, держави. Вісн. НАДУ. 2004. № 2. С. 369-374.
5. Харагірло В.С. Національне виховання здобувачів освіти на сучасному етапі.

URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/723070/1/8.2%20%20Національне%20виховання%20здобувачів%20освіти%20на%20сучасному%20етапі.pdf> (дата звернення: 10.11.2021).

Секція II

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ,
ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ****О. О. Базилевська
В. Г. Морозова****ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Навчання у закладах загальної середньої освіти – процес складний і важкий, який вимагає від учня високої свідомості й активності, надзвичайно високого інтелектуального напруження, зосередженості, уваги, мобілізації вольових зусиль і підвищеної працездатності, самоорганізації, раціонального розподілу часу на навчання та відпочинок.

Досить важливим аспектом в успішності навчання є рівень розвитку пізнавальних процесів школярів, зокрема уваги дітей молодшого шкільного віку, яка безпосередньо відіграє важливу роль у навчальному процесі, активно сприяє якості засвоєння матеріалу. Навчальна успішність залежить значною мірою від рівня розвитку уваги. Увага є однією найважливіших психічних функцій, що забезпечує оптимізацію процесів навчання і виховання. Вона є динамічним процесом і в однієї і тієї ж людини може змінюватись залежно від багатьох факторів [3].

У дослідженнях психологів з проблеми особливостей розвитку уваги у дітей молодшого шкільного віку висвітлюються різні аспекти становлення цього психічного утворення: значна увага приділяється вивченню особливостей соціальної ситуації розвитку та її впливу на розвиток уваги у дітей, віковим нормам, показникам і особливостям становлення дитячої уваги, проблемам розвитку уваги у сучасних дошкільників і засобам їх подолання. У роботах сучасних українських вчених підкреслюється висока значущість створення оптимальних психолого-педагогічних умов для активізації дитячої уваги й пізнавального розвитку в цілому та активізації пізнавального розвитку дитини в умовах ігрової та продуктивної діяльності зокрема [1; 2; 4; 5].

У дітей молодшого шкільного віку, особливо у перших та других класах, провідною залишається мимовільна увага. На початку навчання учнів приваблюють лише зовнішні аспекти предметів, подій, явищ, що ускладнює самоконтроль за навчальною діяльністю та заважає проникнути в їх суть. У молодших школярів уже формується довільна увага. Цьому сприяє чітка організація їх дій за зразком, а також дій, якими вони можуть керувати і які можуть контролювати. Наприклад, перевіряючи виконане завдання, виправляючи допущені особисто та однокласниками помилки, діти поступово

вчаться керуватися своєю метою, а їх довільна увага стає провідною. Одночасно з нею функціонує та розвивається мимовільна увага, яка пов'язана вона не з яскравістю та зовнішньою привабливістю предмета, а насамперед із потребами та інтересами, що виникають у навчальній діяльності.

Протягом перших років навчання в закладі загальної середньої освіти увага дітей ще не стійка. А у перших та других класах її стійкість вища при виконанні зовнішніх дій і нижча при виконанні розумових. Тому в їх навчальній діяльності мають чергуватися розумові заняття із заняттями зі складання схем, малювання, креслення. Слабкість довільної уваги і занадто розвинена мимовільна увага в молодших школярів можуть спричинити до лінощів та слабовілля. Довільна увага спостерігається, особливо в учнів других, третіх та четвертих класів, тоді, коли безпосередній інтерес не захоплює дітей. Якщо для дошкільника потрібні сильні емоційні фактори, щоб зосередитися на певній діяльності, то для старших достатньо буває інколи тільки усвідомлення важливості завдання. Отже слід зважити і на загальну нестійкість, легке відволікання їх уваги, яке спостерігається тим більше чим менше цікавий об'єкт, на якому концентрується увага [6; 7].

Розвиток уваги в молодших школярів здійснюється успішно, якщо створюються умови для їх цілеспрямованої роботи, за яких вони привчаються керуватись самостійно поставленою метою. Розвиток уваги в дітей іде від керування цілями, які ставлять дорослі, до реалізації цілей, які ставлять учні, від постійного контролю дій учня вчителем до контролю дитиною своїх однокласників, а потім і до самоконтролю (М.Ф. Добринін, М.С. Горбач, М.М. Лиля, І.В. Страхов та ін.). З віком учнів початкових класів зростає обсяг і стійкість їх уваги. Стійкість і продуктивність уваги в учнів третіх класів зростає, а діапазон індивідуальних відмінностей має тенденцію з віком учнів звужуватись, відповідно обсяг уваги – зростає, а діапазон індивідуальних відмінностей з віком дітей має тенденцію також до звуження (В. В. Волошина). Нестійкість уваги є однією з причин «не встигання» в закладі загальної середньої освіти. Причиною нестійкості уваги в молодшого школяра буває недостатня його розумова активність, зумовлена як недосконалими методами навчання, так і рівнем його готовності до учбової діяльності, непереборними труднощами в навчанні, станом і здоров'я. Увага молодших школярів тісно пов'язана із значущістю для них навчального матеріалу (М.Ф.Добринін). Усвідомлення Я учнями необхідності, важливості його засвоєння, інтерес до його змісту є умовою стійкості їх уваги. Увага залежить від доступності навчальних завдань, поставлених перед ними. Діти із захопленням працюють над тим, що є нелегким, але доступним для них.

На початку молодшого шкільного віку у дітей ще не сформовані навчальні вміння та навички, що заважає їм швидко переходити від одного виду навчальних занять до іншого. Це свідчить про недостатній розвиток такої

важливої властивості уваги, як переключення. Однак з удосконаленням навчальної діяльності вже наприкінці 1 — на початку 2 класу учні легко переходять від одного етапу уроку до іншого, від однієї навчальної роботи до іншої. Отже, в організації навчання учнів молодших класів слід враховувати рівень розвитку та стійкість, розподіл, переключення їх довільної уваги.

Складна і різнобічна навчальна діяльність висуває особливі вимоги до уваги особистості. Вона вимагає спостережливості, тривалого зосередження на певному предметі, одночасного сприймання декількох об'єктів тощо. Залежно від цих вимог, а також у зв'язку з індивідуальними особливостями людини можна виокремити такі властивості уваги, як: – стійкість; – зосередженість; – обсяг; – розподіл; – переключення. Від вказаних позитивних властивостей уваги слід відрізнити негативні риси, які часто об'єднуються під загальною назвою неуважності. До них можна віднести нестійкість уваги, поверхову її зосередженість, розсіюваність та ін. Стійкість уваги. Важливою умовою ефективності будь-якої діяльності є стійкість уваги, яка виявляється у тривалому зосередженні її на певних об'єктах, на конкретній діяльності. Ця властивість є однією з умов завершення будь-якої справи, і навпаки, часте відволікання уваги заважає доведенню розпочатої роботи до кінця. Тому важливо вирізняти і усвідомити ті фактори, які обумовлюють стійкість уваги. Це насамперед розуміння людиною важливості її роботи, також уміння знаходити у своїй діяльності щораз нові сторони, проблеми, шляхи вирішення завдань. Це такі якості особистості, як працьовитість, допитливість, кмітливість, наполегливість.

Стійкість уваги сприяє зміні виду діяльності. Одноманітність завжди швидко викликає втому. Тому, щоб зберегти стійкість уваги у дітей молодшого шкільного віку у навчальному процесі, необхідно урізноманітнювати сприймання навчального матеріалу, створювати проблемні ситуації, змінювати види діяльності. Із стійкістю уваги пов'язана її концентрація, яка полягає в глибокій зосередженості психологічної діяльності на певному об'єкті чи діяльності. Така зосередженість звичайно сприяє ефективному виконанню завдання. Умови підсилення концентрації такі ж, як і умови підвищення стійкості уваги.

Отже, учень може успішно навчатися тільки за допомогою зосередженості, або концентрації уваги. Уважно слухаючи пояснення вчителя на уроці він легше сприймає, розуміє та запам'ятовує його зміст і тим самим полегшує собі виконання домашніх завдань; акуратність, точність, безпомилковість виконання письмових робіт учнями можливі лише при стійкій увазі.

Таким чином, здійснений аналіз літературних джерел дає можливість констатувати, що в зарубіжній та вітчизняній психології під поняттям «увага» розуміють спрямованість психічної активності на певний об'єкт і

зосередженість на ньому. Цей психічний процес є умовою успішного здійснення будь-якої діяльності, як зовнішньої, так і внутрішньої, а її продуктом є якісне виконання відповідної діяльності. Недостатній розвиток уважності виявляється в розсередженості та відволіканні, недостатності без зовнішніх спонук спрямовувати і підтримувати свою увагу в процесі діяльності внутрішніми засобами.

Література:

1. Білик Т. Взаємозв'язок навчальної діяльності учнів початкової школи з проблемою збереження їх психічного і фізичного здоров'я. Науковий часопису НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки., 2006, № 12 (37), С. 3-8.
2. Ботіна І. Міжособистісна взаємодія вчителя та учня. Рідна школа., 2005, № 3, С. 31-33.
3. Выготский Л. Развитие высших форм внимания в детском возрасте. Хрестоматия по вниманию., под ред. А. Леонтьева, А.Пузыря, В.Романова, М., 1976, с. 184 – 219.
4. Гетьман Т. Врахування індивідуальних особливостей уваги молодших школярів у навчальному процесі. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент., 2012, Вип. 8, С. 204-212.
5. Максименко С. Індивідуальний підхід до учня під час уроку. Психолог., 2002, № 48, С. 3-5.
6. Матюшкин А.М. Психологическая структура, динамика и развитие познавательной активности *Вопросы психологии.* – 1992. - №4. – С.5-17.
7. Общая психодиагностика /Под ред. А.А. Бодалёва, В.В. Столина. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 304 с.

О. В. Бойко

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СТОРІТЕЛЛІНГУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*«Словесна творчість – це могутній засіб
розумового розвитку людини,
перед якою відкривається світ.
З того часу, як слово стає для
дитини інструментом, за допомогою
якого твориться нова краса,
дитина піднімається на нову
сходинку бачення світу, досягає
якісно нового етапу у своєму
духовному розвитку. Їй хочеться
у слові виразити своє захоплення,
свій подив перед красою світу».*
В. Сухомлинський [7, 79]

У сучасній моделі нової української школи відведене провідне місце педагогам нового рівня, що виступають агентами змін, успішні, вмотивовані, компетентні. Ці педагоги можуть взяти на себе роль наставника, консультанта, менеджера, фасилітатора, володіють академічною свободою, навичками проєктування, самостійно здобувають інформацію, організують навчальний процес, центром якого є дитина.

Дуже цікавою є теза про те, що люди дуже швидко запам'ятовують сюжети фільмів, книг або телешоу, але при цьому вивчення матеріалу підручника перетворюється на нудну і нікому не потрібну працю, наслідком якої є механічне запам'ятовування і відтворення, хоча усе більше педагогів закликають привнести творчість та критику, навіть креативність, у вивчення предметів. Тому перед багатьма вчителями постає актуальне питання, як залучити дитину до навчання настільки, щоб засвоїлось максимальна кількість корисного? Саме на це питаття, на мою думку, і покликана відповісти нова педагогічна технологія – мистецтво розповіді – сторітеллінг.

Сторітеллінг (англ. Storytelling, «розповідання історій») – це мистецтво захоплюючої розповіді, технологія створення історії та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.[6, 1.]

Мова – це складний психологічний процес, який неможливо оцінювати, розвивати окремо від мислення або сприймання. Розповідь історій – процес

емоційний, захоплюючий, який добре запам'ятовується. Отже, сторітеллінг як вигадка казок, історій добре підходить для формування усного мовлення учнів.

Сторітеллінгом зацікавлені і педагоги, і психологи у всьому світі, Історії дозволяють розповісти про те, як приймаються рішення та будуються стосунки. Через обмін історіями, вибудовуючи емоційні зв'язки, учні та вчителі створюють правильні й більш якісні взаємостосунки. [5, 2]

Сторітеллінг має свою градацію видів:

- Культурний – розповідає про цінності, моральність та вірування;
- Соціальний – розповідь людей один про одного (можна розповідати дітям історії з життя відомих людей, що може стати для них прикладом для побудови свого життя).
- Міфи, легенди – вони відображають культуру й нагадують нам, чого в житті слід уникати аби бути щасливим.
- Jump story – всі полубляють слухати історії про містичних істот, коли неочікуваний кінець змушує підстрибнути на стільці від страху. Такі історії допомагають подолати власні страхи.
- Сімейний – сімейні легенди зберігають історію наших пращурів. Ці історії передаються з покоління в покоління та мають повчальний характер.
- Дружній – ці історії об'єднують друзів, оскільки вони згадують про певний досвід, який вони пережили разом.
- Особистий – особисті історії розповідають про власний досвід та переживання. Це важливий вид сторітеллінгу, оскільки подібні історії допомагають зрозуміти себе, і почати розвиватися. [5, 3]

Основними функціями сторітеллінгу називають:

- Мотиваційна. Це спосіб переконання учнів, який дає змогу надихнути їх на прояв ініціативи в навчальному процесі.
- Об'єднуюча. Історії є інструментом розвитку дружніх, колективних міжособистісних стосунків у класі, групі.
- Комунікативна. Історії здатні підвищити ефективність спілкування на різних рівнях.
- Інструмент впливу. Дозволяє не директивно впливати на учнів та формувати в них суспільно корисні переконання.
- Утилітарна. Один із найпростіших способів донести до інших зміст завдання або проєкту. [1, 1]

Діти сучасного світу спілкуються в своїй більшості віртуально, тому мистецтво розповіді – нове для них, його потрібно культивувати з раннього дитинства, розвивати творчу уяву, застосовувати набутий власний досвід дітей, використовувати нові знання, комбінуючи у різний спосіб.

Щоб навчальний матеріал запам'ятався гарантовано і надовго, і потім був застосований на практиці, необхідно вигадати «реальну казку», яка допоможе викликати у слухача емоції, які допоможуть запам'ятати цю інформацію. Це

маємо робити поступово, перекладаючи матеріал теми у ситуації із життя, тому завдання, які постануть перед учнями надалі, розв'яжуться, «як у казці», швидко, без проблем і навантажень.

Метод сторітелінгу ефективний у роботі з дітьми, насамперед тому, що це цікавий засіб урізноманітнення заняття або освітньої ситуації, він допомагає реалізувати індивідуальний підхід та зацікавлювати дітей, не потребує витрат і може бути використаний у будь-якому місці та в будь-який час. Сторітелінг розвиває уяву, фантазію та креативність, сприяє налагодженню добрих взаємин між вихованцями та педагогом. Під час спілкування, допомоги персонажу відбувається обмін емоціями, формуються довіра та емпатія. Це знімає психологічне напруження. Також під час слухання, обговорення, переказування, створення оповідки діти вчаться усвідомлювати свої почуття і говорити про них, що проєктується на розвиток зв'язного мовлення. [2, 1] Сторітелінг - це надзвичайно ефективний спосіб мотивації, що зможе переконати учнів, він надихає їх на прояв ініціативи в навчанні і вирішенні будь-яких поставлених задач

Отже, якщо сторітелінг – це мистецтво розповідати історії, то його, напевне, можна використовувати на уроках у початковій школі. Чому? Ось декілька відповідей:

1. Діти молодшого шкільного віку люблять слухати історії більше, ніж доповіді, описи чи визначення, тому що вони легше сприймаються (залучена не лише раціональна сторона сприйняття інформації, а й образна). Отже, реалізується принцип доступності навчання.

2. Історія впливає на почуття дитини, а це підвищує рівень концентрації уваги. Тому всі уважно слухають навчальний матеріал, сприймають його, а потім з легкістю можуть відтворити. Правда теж у формі історії. Тут реалізуються принципи міцності знань та емоційності навчання

3. Історія динамічна. Сучасні діти з кліповим мисленням краще сприйматимуть історію, ніж текст іншого виду.

4. В історії є герой, який змінюється. Ці зміни відбуваються в процесі боротьби, наполегливої праці, виконання складних завдань тощо. Молодші школярі вчаться тому, що можна подолати труднощі. А якщо діти ще будуть «включені» в історію, вони навчатимуться бути наполегливими. Так реалізується принцип активності й самостійності.

5. Будь-яка історія для дітей розповідається із використанням малюнків, відео, презентацій. Отже, реалізується принцип наочності.

І тепер, головне: як же створювати справжню історію для уроку? Потрібно виконати 7 кроків:

1. Визначте тему і мету уроку, в залежності від цього подумайте, яка історія можлива на ньому.

2. Придумайте ряд подій, які трапляться (сюжет), та як вони висвітлять навчальний матеріал.

3. Визначтесь з героєм історії. Придумайте йому ім'я, зовнішність, звички, риси характеру, як він буде діяти в тих обставинах, що ви створили для нього.

4. Напишіть перший варіант історії.

Експозиція. Жив був....

Де? Коли? Скільки часу? З ким?

Зав'язка. Одного разу

Що раптом трапилося?

Розвиток подій.

Перерахуйте всі події, які будуть описані. Подумайте, які емоції мають у цей час відчувати слухачі. Напишіть, як змінювався герой впродовж історії.

Кульмінація. Напишіть, яка подія стала «виіршальною» для героя.

Розв'язка.

Напишіть, чим все завершилося. Як змінився герой, що він зрозумів. Висновок. Чому нас вчить ця історія? Мораль, теорія, визначення тощо. Придумайте інтригу, пастку. Чим несподіванішим буде сюжетний поворот, тим краще.

5. Доберіть потрібні метафори (особливо для опису стану головного героя чи процесу, який описується). Запишіть оновлений варіант історії.

6. Прочитайте історію, внесіть остаточні правки. Якщо ви оцінюєте історію, як нецікаву, робіть ці кроки стільки разів, скільки потрібно для «кристалізації» історії. [6, 1]

Методики сторітелінгу дають можливість описати вчинки та почуття героїв, проаналізувати дії, оцінити наслідки та зробити висновки на майбутнє. З його допомогою можна пожвавити атмосферу на уроці, зняти напругу. Сторітелінг – один із найефективніших шляхів встановлення близького емоційного контакту між учасниками навчального процесу, розвитку уваги, логіки в учнів, підвищення рівня культури. Тому вважаю, що дану методику зручно і доцільно застосовувати на будь-якому уроці у початковій школі.

Література

- Гілевич Л.І. Сторітелінг в початковій школі як технологія розвитку критичного мислення.
URL : <https://18047.blogspot.com/>
- Гушина Н. Сторітелінг як ефективний варіант неформального навчання
URL : <https://www.ar25.org/article/storitelling-yak-efektyvnyy-variant-neformalnogo-navchannya.html>
- Косоротова Ю. Розвивайте мовленнєву творчість дітей // Обдарована дитина. 2000. №3.
Бойко О. В. Психолого-педагогічні умови ефективності застосування технології сторітелінгу у початковій школі

- с.27.
4. Лук'яненко М.С. Розвиток творчого мислення молодших школярів // Обдарована дитина. 2002. №5. с.16.
 5. Сабурова О.Д, Яценко Т. В. Особливості використання сторітеллінгу як ефективної інноваційної педагогічної технології.
URL : file:///C:/Users/user/Downloads/11269-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-20137-1-10-20210420.pdf
 6. Сайт Ірини Олександрівни Черешнюк: Storytelling у початковій школі
URL :: <http://irinaclass12.dp.ua/2017/05/03/5151/>
 7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. К. : Рад. школа, 1977. Т. 5. С.123.
 8. Харишин О. Розвиток пізнавальних інтересів учнів. Активізація розумової діяльності // Початкова освіта. 2001. №15. с.4.
 9. Чорна Л.Г. Психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів // Обдарована дитина. 2001. №5. с.42.
 10. Нова українська школа: порадник для вчителя (науково-методичний посібник) [Електронний ресурс]. 2018.
URL : http://ippobuk.cv.ua/images/2018/2018-02/poradnyk_vchutelu.pdf
 11. Пометун О. І. Запровадження компетентнісного підходу перспективний напрям розвитку сучасної освіти
URL : www.visnyk.iatp.org.ua.
 12. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : [посіб. Для вчителів і методистів почат. навчання] / О. Я. Савченко. [2-ге вид., доп. і перероб.]. К. : Богданова А.М., 2009. 226 с.

Е. Н. Гершон

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СІМЕЙНОЇ НАПРУГИ

Сучасні тенденції економічних і соціальних відносин в Україні суттєво впливають на сім'ю, зумовлюючи зміну спрямованості виховання молодого покоління. Сім'я, як основний осередок суспільства, виконує важливі соціальні функції, грає особливу роль в житті людини, її захищеності, формуванні її як особистості, задоволенні духовних потреб. [2];[3];[9];[17].

Саме тому рівень моральної культури батьків, їх життєві плани і прагнення, досвід соціального спілкування старших, сімейні традиції, вся атмосфера у домі часто має вирішальне значення в розвитку особистості дитини. Сімейне неблагополуччя майже завжди створює реальні труднощі у формуванні особистості дітей.

Сім'я також має консолідує значення, протидіє соціальному протиробству і напруженості.

В психолого-педагогічній науці існує значна кількість праць, присвячених психологічним аспектам розвитку дитини дошкільного віку, впливу сімейного спілкування на становлення особистості. Питання типології сімей, їх специфіка, основні проблеми психологічної допомоги завжди були у центрі уваги багатьох видатних психологів: А. Адлера [1],

Р. Бернса [3]. Їх дослідження стали теоретичною й методологічною базою фундаментальних і прикладних розробок проблематики сім'ї у вітчизняній психології, здійснених С. В. Васьківською [6], Я. М. Омельченко, [12], Т. Ф. Алексеєнко [2]. Стили та стратегії сімейного виховання, джерела сімейної напруги, психологічні бар'єри спілкування між батьками та їх вплив на особистісний розвиток дитини дошкільного віку детально розглянуті у працях С. Броди, В. Гарбузова, М. І. Лісіної, О. С. Співаковської, Т. В. Антонової, А. І. Баркан, М. Земської, А. В. Петровського, С. П. Тіщенко. Їх дослідження показали, що у складному комплексі причин, які викликають дезорганізацію сімейних стосунків і розпад сім'ї, значне місце займає сімейна напруженість.

Психологічний словник (укладачі: Б. Мещеряков, В. Зінченко) визначає *сімейну напругу* – як особливий стан сімейних відносин, обумовлений високою інтенсивністю психічних процесів, яка веде до порушення стосунків між членами родини. Сімейна напруженість характеризується порушенням сумісної діяльності та супроводжується відчуттям загального дискомфорту й тривоги.

Т. В. Дуткевич [8] стверджує, що психологічні бар'єри – це перешкода в спілкуванні між батьками, яка виникає внаслідок розходження ідей, поглядів, інтересів, потреб, прагнень. Головна причина виникнення бар'єру – це

небажання слухати один одного, поступатися своїми принципами, потребами, неуміння відчувати почуття та емоції свого партнера. В свою чергу це призводить до виникнення нервово-психічної напруги – одного з основних психотравмуючих переживань.

Зазначимо, що напружені стосунки в сім'ї в залежності від суб'єктів взаємодії можуть виникати між подружжям, батьками і дітьми, подружжям та батьками, бабусями (дідусями) і онуками.

Дитина, яка росте в сім'ї, де панує напруженість у стосунках, як правило, не освоює навички продуктивного спілкування. Її контакти поверхневі, нервозні і поспішні: вона одночасно домагається уваги, переходячи на агресію чи пасивне відчуження. Потребуючи любові й уваги, вона не вміє поводитися таким чином, щоб спілкуватися відповідно до цієї потреби. Неправильно формується досвід спілкування і це приводить до того, що дитина займає стосовно іншим негативну позицію [12]

Як показало діагностичне обстеження, діти які виховуються за умови сімейної напруженості, мають високий рівень тривожності, агресивності, наявні стійкі страхи, у них порушені комунікативні навички. Тому корекційний вплив повинен бути направлений саме на покращання внутрішнього емоційного самопочуття дитини.

В сучасній світовій психологічній практиці види допомоги сім'ї, яка переживає напругу, надзвичайно різноманітні. Вони можуть розрізнятися орієнтованістю роботи та характером допомоги, завданнями, які вирішуються фахівцями. Ці відмінності формують ту або іншу модель психологічної допомоги. Кожна з таких моделей спирається на власну теоретичну базу і зумовлює методи роботи, що використовуються.

По своїй орієнтованості психологічна допомога може надаватися:

а) переважно одному члену сім'ї у зв'язку з проблемами, які прямо або побічно викликані його сімейним життям або її відсутністю;

б) шлюбній або передшлюбній парі;

в) сім'ї в цілому;

г) одному із батьків або обом батькам;

д) батькам і дітям;

е) дитині.

За своїм характером психологічна допомога може полягати у:

а) розробці рекомендацій, організаційних заходів, пов'язаних з вихованням дитини за умови сімейної напруги;

б) надання рекомендацій щодо методів виховання та навчання;

в) визначенні готовності дитини до шкільного навчання і виявленні причин труднощів у навчанні;

г) здійсненні психотерапевтичних і психокорекційних дій.

Психокорекція дітей дошкільного віку проводиться різними методами, але,

як правило, припускає встановлення міжособистісного контакту, довірливих стосунків і вербального спілкування з дитиною, а також наявність певного теоретичного підходу, яким психотерапевт керується в своїй роботі.

Підходи в психотерапії дітей дошкільного віку розрізняються як по типу проблем, на які вона направлена, так і за об'ємом самої психотерапевтичної допомоги; основні з них – психодинамічна терапія, поведінкова, когнітивно-поведінкова терапія і сімейна психотерапія.

Основним методом психокорекції дітей дошкільного віку є – **ігрова психотерапія**. Сутність ігрової психотерапії полягає в тому, що природна реакція дітей спрямовується на розігрування неприємних подій, проникненні в їх суть, подоланні переживання, отримання відчуття контролю над ситуацією.

Таким чином, при вірному підборі методів психокорекції дитини будуть забезпечені як найкращі умови для самовираження дитини, оскільки діти мають величезні внутрішні ресурси для саморозуміння і зміни власного «Я». Ці джерела можуть бути включені, якщо створюється клімат полегшуючих психологічних установок та паралельна психокорекційна робота з батьками.

Література:

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов. Ростов-на-Дону: *Феникс*. 2018. 448 с.
2. Алексєнко Т.Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: Український соціум. Київ. 2012. 143 с.
3. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Х: Прогресс. 2010. 273 с.
4. Бондаренко Н.Г. Психологічна допомога особистості. К: Фенікс, 2010. 206 с.
5. Браун Д. Теория и практика семейной психотерапии. Київ.: СПб. 2011. 352 с.
6. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування. Київ: НікаЦентр. 2011. 424 с.
7. Грюнвальд Б.Б. Консультирование семьи. Х: Когито-Центр. 2014. 416 с.
8. Дуткевич Т.В. Теория і практика розвивально-корекційної роботи психолога. Київ: КНТ. 2017. 265 с.
9. Замашкіна О.Д. Педагогіка сімейного виховання. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2016. 400 с.
10. Кісарчук З.Г. Психологічна допомога сім'ї. Київ: Главник. 2016.
11. Основи психологічного консультування : навч.-метод. посіб. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т. 2011. 272 с.
12. Омельченко Я.М. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. Київ: Шк. світ. 2010. 112 с.
13. Панок В.Г. Психологічна служба : [Навч.-метод. посіб. для студентів і викладачів]. Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута. 2012. 488 с.
14. Консультативна психологія: підручник / І. С. Булах, І. М. Бушай, В. У. Кузьменко, Е.О. Помиткін, Ю. А. Алексєєва; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Ін-т соціології, психології та соц. комунікацій. Вінниця: Нілан, 2014. 484 с.
15. Лисина М.И. Пути влияния семьи и детского учреждения на становление личности дошкольника. *Психологические основы формирования личности в условиях общественного воспитания*. М. 1979. С. 45-47.
16. Максимова. Н.Ю. Сімейне консультування. К: «Вид. дім «ПерсоналДП». 2011. 304 с.
17. Медіна Т.В. Вплив батьківської родини на формування молодшої сім'ї. Закарпаття: АВС. Гершон Е. Н. Особливості організації психологічної роботи з дітьми дошкільного віку в умовах сімейної напруги

2010. 376 с.

18. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та пост конфліктний період: метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна». 2014. 84 с.
19. Цільмак О.М. Алгоритм проведення психодіагностичної методики «Зернятко». *Наука і освіта*. 2012. № 1 (Педагогіка). С. 75–79.

О. В. Головіна

**КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСВІТНЯ КОМПЕТЕНЦІЯ
СУЧАСНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ**

«Це – вміння XXI століття, без якого в інформаційному просторі, де ведуться інформаційні війни, нам просто не вижити. Людьми, які не знають, чого хочуть і за що відповідають, дуже легко маніпулювати.»

Олена Вострова, авторка та співведуча проєкту «Усе потребує доказів»

Критичне мислення в сучасних умовах є загальною потребою, а його формування стає основним завданням дисциплін соціально-гуманітарного профілю, а саме: розробка і впровадження у навчальний процес прийомів, що закладають відповідні навички аналізу і сприйняття інформації, здатність свідомо і самостійно обробляти отриману інформацію, формулювати питання, підбирати аргументи, знаходити незалежні і оригінальні рішення поставленого завдання, що і є основними компетенціями сучасної освіти.

Актуальність обраної теми обумовлена гостротою проблеми, пов'язаної з розвитком інформаційного суспільства, – зниження рівня розумової культури: навичок логічного і аналітичного мислення, критичної обробки інформації. Виходячи з цього, формування логічного і критичного мислення, медіа-грамотності, комунікативних здібностей стає одним з основних завдань сучасної освіти, оскільки є необхідною складовою фахівця в інформаційному суспільстві.

Критичне мислення в узагальненому виді є особливим типом мислення, яке має ціллу оцінку ідей. У вузькому сенсі його пов'язують з перевіркою точності тверджень і обґрунтованістю міркувань. Також його розуміють як систематичну оцінку – аргументів, яка базується на ясих раціональних критеріях [2]. Критичне мислення – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Критичне мислення – це внутрішня сторона аргументації. Разом з розвитком критичного мислення розвиваються навички швидкого розпізнавання аргументів, швидкого визначення ключових ідей в текстах, використання доказів і свідчень експертних осіб і фахівців, розрізнення критичних і аналітичних матеріалів від інших. При побудові аргументації важливе значення має саме критичний аналіз доводів (доказів або аргументів), висунутих на захист певного твердження, думки, тези або точки зору. Якщо укладення аргументації логічно впливають з доводів, які виступають її посилками, вона буде вважатися раціональною і переконливою. Мета буде досягнута, якщо оратор, висуваючи на захист і обґрунтування своєї тези переконливі доводи, переконає слухачів або глядачів. В особистій сфері критичне мислення забезпечує швидкий аналіз судження, поглядів, доказів і думок оточуючих, обґрунтування тез і аргументовану

сперечання з тим, з чим ви не згодні, глибше розуміння чужих і власних переконань.

Людина, яка здатна мислити критично, вміє спостерігати і бути уважною до деталей, уважно і зосереджено вивчати інформацію, швидко визначати найважливіше, не розсіюючи уваги на другорядне, реагувати на ключові моменти повідомлень, без особливих зусиль обґрунтовувати свою точку зору, застосовувати аналітичні навички в найрізноманітніших ситуаціях. На розвиток таких пізнавальних компетентцій спрямовані існуючі програми, освітні портали, численні тренінги та курси [4].

Разом із освітніми програмами та навчальними ресурсами важливе значення для розвитку критичного мислення набувають сучасні медіапроекти [1, 2, 5]. Наприклад, мета проекту «Все потребує доказів» – сприяти розвитку критичного мислення, надавати концентровану практичну інформацію для формування навичок медіаграмотності, інструменти для самостійної перевірки інформації, а також відстоювати переваги відкритості, прав людини та активної участі у творенні змін.

Сучасні проекти, що спрямовані на перевірку інформації (фактчекінг) навчають, як перевіряти інформацію з телебачення, соціальних мереж, онлайн- і друкованих ЗМІ. Вони покликана навчити якомога ширше коло глядачів та слухачів ставити собі запитання щодо будь-якої інформації, яку вони отримують із різних джерел, та навчатися критичного мислення, яке допомогло б розрізнити маніпулятивні повідомлення.

Таким чином формування критичного мислення за допомогою навчальної і просвітницької діяльності є актуальним завданням для українського суспільства на сучасному етапі, оскільки сприяє раціональному відношенню до процесу поширення інформації і розвитку громадянського суспільства.

Література:

1. На «Українському радіо» запустили проєкт про критичне мислення та медіа грамотність. *ДМ Суспільного*. 26 листопада 2020.
URL: <https://stv.detector.media/radio/read/6161/2020-11-26-na-ukrainskomu-radio-zapustyly-proiekt-pro-krytychne-myslennya-ta-mediagramotnist/> (дата звернення: 14.11.2021)
2. Медіаревізор на Чорноморській ТРК з Галиною Петренко. 1 грудня 2021.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F-AawcMTD2M> (дата звернення: 14.11.2021)
3. Освітня платформа «Критичне мислення»
URL: <https://www.criticalthinking.expert/materiali-dlya-samoosviti/eksperti-radyat-pochitati/>
4. Пометун О. Як розвинути критичне мислення у учнів (з прикладом уроку).
URL: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>
5. Телеведучий-фактчекер Віктор Дяченко: «Безглузді фейкі можуть буквально вбивати» *MediaSapiens*. 28 жовтня 2020.
URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/25835/2020-10-28-televeduchyy-faktcheker-viktor-dyachenko-bezghluzdi-feyku-mozhut-bukvalno-vbyvaty/> (дата звернення: 14.11.2021).

Г. Л. Грицан

КЛЮЧОВІ ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРИВАТНОГО ПИСЬМЕННОЦЬКОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ

Осучаснення освітнього процесу в цілому й вдосконалення викладання рідної мови зокрема є пріоритетним для формування креативної, конкурентно спроможної, ініціативної, самостійно мислячої особистості, яка досконало володіє державною мовою як засобом спілкування, самопізнання й самореалізації, засобом життєтворчості. Цікавим матеріалом для роботи на уроках розвитку мовлення або позакласного читання є приватний епістолярій письменника, що не є програмовим, але містить широкі можливості використання. З одного боку, він допомагає поглибити знання учнів з мови (з питання ознак епістолярного стилю), з іншого боку, створити цілісний портрет літератора кризь призму вивчення його особистого життя.

Серед розмаїття листів, що наявні в повсякденному обігу, особливу увагу педагогів-мовників може привернути саме письменницький епістолярій, що, на відміну від офіційної кореспонденції, має спрямованість на широкий загал і може бути цікавий для пересічного читача з точки зору художньої цінності, а також містить високий дидактичний та естетичний потенціал. Зокрема вагомого значення набуває приватне листування митців, у яких особа письменника виявляє непересічність, високу оригінальність в естетичній структурі епістоли письменницького епістолярію, який має необмежені можливості в розкритті постаті митців слова в різних аспектах, зокрема з погляду їхньої культури, образності мовлення, особливостей характеру поведінки, самотності.

Перед початком вивчення приватного епістолярію митця школярів слід познайомити з багатоаспектними варіантами визначення терміну «лист». Наприклад, на думку М. Коцюбинської, лист – це своєрідний «автопортрет» адресанта. До того ж за нею, у листі проступають риси адресата – «хай і розмиті, окремими штрихами, але вони вгадуються» [2, с. 61]. У зв'язку з цим постає питання про необхідність окреслення напрямків аналізу приватного епістолярію та визначення підходів до виділення критеріїв останнього.

Уважаю доречною пропозицію дослідниці творів епістолярного стилю Ж.Ляхової в ході аналізу листів звертати увагу на такі основні аспекти: «дослідження через текст епістоли творчої індивідуальності митця; співвідношення епістолярної практики і художньої творчості письменника в контексті проблеми його художнього мислення» [3, с. 87].

Для опрацювання на уроках мови та літератури основних підходів до вивчення листа можна скористатися класифікацією, запропонованою науковицею Г.Мазохою в статті «Листи митців художнього слова як об'єкт літературознавчих досліджень»:

✓ за адресатно-рецептивною спрямованістю;

- ✓ за „чистотою” жанрової структури;
- ✓ за проблемно-тематичним спрямуванням;
- ✓ за стильовим принципом. [5].

До того ж дослідниця в роботі «Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини ХХ століття» по-іншому висвітлює основні («магістральні») лінії сучасного літературознавства, яких варто дотримуватися при дослідженні письменницького епістолярію, а саме:

- ✓ дослідження листа як біографічного документа;
- ✓ критичний аналіз листа;
- ✓ історико-літературний підхід до вивчення листа [4, с. 3].

З метою урізноманітнення підходів до аналізу приватного листа цікавим буде запропонувати учням і класифікацію Г.Болдиревою, яка виділяє такі напрямки дослідження:

- ✓ функціональне призначення (інформативна функція, контактна утворювальна, емотивна, комунікативна, впливу на адресата);
- ✓ особливості композиційної будови (зачин, інформативна частина, кінцівка);
- ✓ характер спілкування (монологічний, діалогічний);
- ✓ стиль мовлення;
- ✓ фрагментарна мозаїчність змісту основної частини [1].

На основі опрацьованих підходів науковців до вивчення приватного листа та відповідно до теми дослідницької роботи, можна виробити узагальнений алгоритм аналізу приватного епістолярію, у якому враховано найбільш умотивовані напрямки опрацювання досліджуваного питання, і розглядати приватний епістолярій за такими аспекти, як-от:

- ✓ підходи до дослідження листа як біографічного документа (історичні обставини, за яких створено лист, соціальна приналежність та суспільне становище автора й адресата);
- ✓ ступінь відповідності епістолярному етикету аналізованої епохи, «чистота» жанрової структури;
- ✓ проблемно-тематичне спрямування листів (фрагментарна мозаїчність змісту основної частини);
- ✓ особливості стилю письменника, виявлені в епістолярії;
- ✓ поезика листів.

Варто зауважити школярам, що вивченням епістолярної спадщини літераторів сьогодні займаються багато науковців, зокрема: В. Бородін, Г. Вервес, В. Дончик, М. Жулинський, І.В.Льків, В. Кузьменко, М. Коцюбинська, Г. Мазоха, О. Мишанич, Л. Новиченко, М. Яценко. Літератори в процесі дослідження бібліографії, поглядів, творчих стосунків, аналізу художньої спадщини того чи іншого письменника спираються на епістолярний мовний матеріал.

Сьогодні багатьом відомі приватні листи М.Коцюбинського, В.Винниченка, М.Хвильового, В.Стуса, М.Гоголя та інших письменників, що можуть бути обрані для вивчення особливостей епістолярію на уроках позакласного читання. Не менш цікавими, але ще не достатньо вивченими є епістоли й літераторів рідного краю, зокрема листи мешканців Запоріжчини Т.Зінківського та В.Лісняка, з якими варто познайомити учнів старшої ланки.

Зупинимось детальніше, як приклад алгоритму опрацювання приватного епістолярію на уроках літератури, на вивченні постаті В.Лісняка, члена Співки письменників та члена Національної спілки журналістів України, самобутньої, оригінальної, але не заслужено забутої сьогодні. Серед розмаїття літературної спадщини В.А.Лісняка чільне місце посідають фронтові листи, написані дружині та сину. Письменник не розглядав власні листи як художні твори, не передбачав їх публікації, оскільки переважна більшість його кореспонденцій адресована рідним. Однак завдяки оригінальності й глибині самовираження митця його епістолярій можна розглядати як важливу частину літературної спадщини В.Лісняка [6].

Аналізуючи приватний епістолярій В.Лісняка варто звернути увагу, перш за все, на відповідність епістолярних творів загальноприйнятим реквізітам листа. Учні повинні дійти висновку, що в основному епістоли побудовано композиційно правильно, з використанням традиційних *реквізитів*: вітання (звернення), виклад думки, прощання, підпис. У листах автор зазначає дату й рік написання і, як правило, не вказує місто чи місце перебування.

Слід звернути увагу школярів на те, що листи В.Лісняка мають *істотні ознаки*, характерні для епістолярного тексту (використання переважно в кличному відмінку звертань, спонукальність листів виражається формами наказового способу дієслів, наявність різноманітних форм прощання, форма підпису підкреслює дружні взаємини автора з адресатом, безпосередність у доборі мовних засобів, простота у виявленні емоцій, граматичні конструкції й лексичне наповнення, властиві усному розмовному мовленню), однак у них яскраво простежуються й ознаки художнього стилю: автор активно послуговується можливістю тропіки, поетичного синтаксису, лексики. Окрім істотних ознак, характерних для епістолярного стилю, листи автора мають також і другорядні, як-от: постскрипtum, епіграф.

Варто звернути під час аналізу листів увагу учнів і на композиційні прийоми, які використав В.Лісняк у кореспонденціях: розповіді побутового та критичного змісту, роздуми, сни, спомини, внутрішні монологи, віртуальні діалоги з дружиною. Цікавою для учнів буде й власна авторська класифікація окремих листів, як-от: лист, присвячений *моїм снам, літературним справам*.

Приватні листи Лісняка фронтового періоду дадуть можливість школярам дослідити особливості авторського стилю, дійти висновку, що вони відзначаються оригінальністю, самобутністю світосприйняття митця. Для них характерна наявність елементів різних стилєвих течій, зокрема романтизму, Грищан Г. Л.

реалізму й, фрагментарно, символізму. Листи вирізняє простота викладу, надзвичайна чутливість, душевність ширість та схвильованість, і водночас для них характерні ліризм та емоційність, внутрішнє збудження та мелодійність, виняткова образність, поетичність і метафоричність, інтелектуальність, афористичність і тонкий гумор. Родзинкою проаналізованих творів можна вважати поєднання прозової та поетичної мови.

У процесі дослідження проблемно-тематичного спрямування листів В.Лісняка, школярі можуть відзначити, що автор, використовуючи художні прийоми для створення образів, плавно, іноді несподівано, переходить від однієї теми до іншої. У приватному епістолярії письменник виявляє погляди, мрії, наміри, бажання, викликані історичними обставинами фронтової доби.

На основі здійснення аналізу листів учні повинні зрозуміти висвітлені в них теми, зокрема такі: **повсякденності**: вияв любові письменника до дружини та сина; сподівання на майбутню зустріч з рідними; **суспільно важливі**: сприйняття як власної трагедії народної долі, понівеченої війною; жадоба помсти, жагуча ненависть до окупантів; фрагментарне змалювання реалій життя на війні та їх філософське осмислення; нехитна віра в перемогу; літературні спроби письменника; роль української мови для суспільства; освітування краси рідної землі; морально-етичні аспекти.

Основну увагу на уроці слід приділити аналізу поезики листів В. Лісняка, адже вона розкриває *особистість автора, особливості його творчої манери*, епістоли ж характеризуються добром різноманітних мовних засобів.

Автор віддає в листах перевагу трійці, зокрема **епітетам** («німа розлука», «чарівне слово»), які надають мовленню яскравої образності. Поширені в текстах також **метафори** й **метафоричні епітети** («тане душевний біль», «душа в'яне»). У листах можна спостерігати численні **персоніфікації** («доля усміхнулася», «не погостили добро і згода», «проходять літа», «по серцю ходить весняний вітер»). Необхідно звернути увагу й на майстерність автора в доборі **порівнянь**, наявних у листах («вдаряю, як море в шторм», «вірю тобі, як матері своїй») та **гіпербол** («горе моє було таке велике, що можна було збожеволіти»).

Часом автор вдається до **конвергенції**, використовуючи в межах 1-2 речень кілька містких художніх засобів. Для аналізу можна взяти такий уривок: «Смерть справляла свій божевільний танець», – пише В.Лісняк, вживаючи в наведеному реченні метафору-генітив, епітет, плеоназм. Або: «Як, вінок, цвітуть квіти мосі любові» (метафора-генітив, плеоназм, порівняння), «вливається солодка ласка і теплота» (метафора, смаковий епітет, синекдоха), «над Стіксом у раю, неначе над Дніпром широким» (образи-символи, порівняння, епітет, алітерація).

Надзвичайна емоційність творів досягається використанням можливостей поетичного синтаксису, зокрема **виуків** («О! Скільки ласки, сердечної теплоти назбиралося в мене за два роки!»), **антитез** («розлука, холод – ласка, Грицан Г. Л.

теплота»), **риторичних фігур: звертань** («Люба дружино Маріє!», «Як люблю жити!»), **питань** («І за що страждають невинні?»), **окликів** («Хочеться вічно жити!»).

Характеризуючи мову листів з точки зору лексичного розмаїття слід зазначити, що письменник використовує як загальнозвичані, так і **стилістично-забарвлені слова**. Зокрема послуговується можливостями словотвору в доборі **пестливих суфіксів** («дружинонько», «вістонька», «голівонька», «Валюшко»), що властиве приватному листуванню. Для ефекту урочистості автор звертається до **застарілої лексики** («прийдеши»), **старослов'янізмів** («воскресити надії»).

Певного оцінювального відтінку надають лексиці листів і **синоніми**, які широко використовує автор («перестраждала-вимучалася»). Допомагають індивідуалізувати мову автора **неологізми** («намережав тобі листа»).

Обізнаність Лісняка з творами інших письменників знаходить відображення у використанні в листах **цитат, афоризмів та ремінісценцій**.

Отже, приватний епістолярій письменників, зокрема В.Лісняка, можна трактувати як зразки художніх творів і вивчати на уроках позакласного читання або літератури рідного краю, розвитку мовлення з метою вироблення гнучкого вміння використовувати засоби рідної мови залежно стилю мовлення, встановлювати асоціативні зв'язки; удосконалювати здатність оформлення думок, почуттів у різних сферах спілкування; розвивати емоційний інтелект.

Література:

1. Болдырева Г. Ф. Частное письмо - один из видов эпистолярного *Открытый урок. Обучение, воспитание, развитие, социализация*
URL : <https://open-lesson.net/305/>. (дата звернення: 5.11.2021 р.)
2. Коцюбинська М. Х. Зафіксоване і нетлінне: роздуми про епістолярну творчість. К. : Дух і літера. Харківська правозахисна група, 2001. 300 с.
3. Ляхова Ж. Т. Теоретичні питання дослідження епістолярію українського письменства *Третій Міжнародний конгрес українців*. Харків, 1996. Том: Літературознавство. С. 85–91.
4. Мазоха Г.С. Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література». К, 2007. 36 с.
5. Мазоха Г. С. Листи митців художнього слова як об'єкт літературознавчих досліджень / Галина Степанівна Мазоха. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки..* 2013. №22. С. 220–230.
6. Лісняк В. А. Вибране: поезії, проза, публіцистика, критика; фронтові листи, пісні, документи. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. 332 с.

М. Р. Кабанова

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У НЕЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми обумовлена, з однієї сторони, головною задачею, що стоїть перед Українськими вишами – необхідністю створити найбільш ефективний процес максимального забезпечення своїх студентів професійними знаннями а, з іншого боку, сприяти створенню стійких мовних вмій та навичок з точки зору англійської мови.

Аналіз останніх досліджень. Фахівці з методики навчання іноземних мов давно звикли до використання різних підходів до викладання англійської мови з позицій як традиційних, так і інноваційних видів методик: Grammar Translation Method, Direct Method, Audiolingual Method (ALM), Communicative Method та Інноваційних підходів. Але сучасні фахівці все більш надають перевагу Constructivist Method.

Мета. Продемонструвати не тільки переваги цього методу, але й відзначити найбільш ефективні експерієнційні навчальні завдання у курсах англійської мови (Workshops та Presentation).

Викладання основного матеріалу. Якщо порівнювати важливі характеристики різних методик навчання англійської мови, то викладачі на своєму досвіді визначили, що кожен з них має свої переваги і недоліки. Так, Grammar Translation Method не вважає комунікацію та вимову важливим взагалі, а приділяє увагу перекладу, читанню, письму. Викладач – головна персона на занятті. При використанні Audiolingual Method викладач зовсім не пояснює правила граматики, але концентрує увагу на вимові. Переклад під заборону, помилки аналізуються і аудіюванню – найбільша увага. Довгий час фахівці наділяли увагу Communicative Language Teaching, в якому граматика пояснювалась тільки при необхідності, а вимова – центрі уваги, переклад – тільки при необхідності, викладач максимально використовує принцип студент – студент, помилки обговорюються детально.

На сучасному етапі розвитку Методики навчання іноземних мов як науки все більш уваги приділяється так званому Constructivist Learning Approach [1]. Загальновідомо, що конструктивізм достатньо широко використовується взагалі у педагогіці української вищої школи, а зараз стає необхідним при викладанні іноземних мов взагалі. Ми приєднуємось до думки тих фахівців, які вважають, що саме на конструктивізмі будуються будь-які методики викладання іноземних мов у тому числі і англійської мови за бажанням, або необхідністю. Звичайно, саме цей підхід стає дуже цінним як основа, або базис для створення професійно-орієнтованого мовного курсу у немовних вищів України. На наш погляд саме тут виникають умови для проведення різних

воркшопів або презентацій з залученням самих студентів в їх проведенні. Фахівці розробляють експериментальні завдання для навчання англійської мови. Але при цьому виникає одне питання: при якому рівні володіння англійською мовою можливе застосування цієї методики? Саме тут ми повинні згадати Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти [2]. Більшість фахівців вважають, що це має бути рівень не нижче з B1+ або B2. На наш погляд, викладач повинен розпочинати працювати над цим навіть зі студентами рівня A1 або A2, використовуючи, наприклад, з так званих Simulations. Ми вважаємо, що навчання англійської мови на сучасному етапі розвитку Методики навчання іноземних мов можливе лише при використанні у навчанні мови прикладів на базі матеріалів, які тісно пов'язані з майбутньою спеціальністю. Саме тому, доцільно використовувати деякі інноваційні прийоми такі як: діалогічно-дискусійні технології навчання (Debating, Discussion, Case Studies, Simulations etc.). Ми цілком впевнені, що саме технології навчання англійської мови у співробітництві – шлях до успіху. [3,4,5].

Висновки та перспективи подальших розробок. Перспективою подальшої роботи в напрямі використання Конструктивістської методики можуть радикально змінити контент навчання іноземних мов у порівнянні з використанням традиційних методів. На заняттях з англійської мови викладачі матимуть змогу моделювати майбутню професійну діяльність студентів за допомогою таких видів діяльності як презентації з професійних питань, кейси, дискусії, тези та статті для студентських конференцій.

Література:

1. Тарнопольський О.Б., Кабанова М.Р. Конструктивістські підручники з англійської мови для професійних цілей: варіанти побудови. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи, Вип. 58. 2017. с.149-157.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред українського видання С.Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт. 2003. 273с.
3. Тарнопольський О.Б. Методика викладання іноземних мов у вищій школі: підручник для студ. мовних спец закладів вищої освіти. Вінниця: Нова Книга, 2020. 384с.
4. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
5. Jones K. Simulations in Language teaching| K. Jones. Cambridge : Cambridge University Press. 1982. 122p.
6. Kolb D. Experiential learning: Experience as the source of learning and development| Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 1989. 248p.

М. М. Кідалова

ЕМОЦІЙНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ПЕРШОКУРСНИКІВ ЗВО В АДАПТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД НАВЧАННЯ

Професійне самовизначення першокурсників обумовлено особливостями їх пристосування до специфічності умов навчального простору ЗВО, розвиненістю таких особистісних якостей – емоційної та поведінкової гнучкості, дефіцит яких породжують перешкоди, на кшталт емоційних бар'єрів.

Емоційні бар'єри (ЕБ), як різновид психологічних, частіше виникає на тлі спілкування, тобто є комунікативними (В. Бойко). Тому з нашої точки ЕБ це переживання особистістю напружених емоційних станів, які блокують спілкування та діяльність [2]. Водночас долання ЕБ є важливою умовою особистісних трансформацій та становлення особистості [3].

В цьому сенсі загострення ЕБ є неодмінною ознакою перехідного періоду розвитку особистості в ситуації невизначеності, тобто нових складних умов життєдіяльності, в які потрапляє особистість. Для студентів перших курсів – це адаптаційний період навчання в ЗВО

Високий рівень враженості емоційних бар'єрів призводять до блокує спілкування, ускладнює взаємини здобувачів вищої освіти із суб'єктами навчального закладу, породжує особистісні, мотиваційні, дисциплінарні організаційні, методичні та інші проблеми.

На нашу думку, прояв емоційних бар'єрів у першокурсників залежить от конкретних умов навчання такими є специфічність напряму фахової підготовки. Це окреслює напрями дослідницького пошуку – окреслення їх ролі в розвитку особистості в юнацькому віці, факторів виникнення, окреслення психолого-педагогічних умов та визначення коригувальної концепції відносно ситуації розвитку та адаптаційному періоду.

Вивченням проблеми психологічних бар'єрів, в тому числі в учбовому просторі, присвячені праці І. Андреевої, Э. Берна, Н. Вітюка, Т. Ексакусто, М. Кідалової, П. Лушина, А. Массанова, Г. Микитюк, С. Назметдінова, М. Подимова, О. Санникової, О. Слюсарєвої, Н. Сопілко, С. Шебанової, М. Шевадріна, Г. Федосової Н. Яковльової та ін. [3].

Феноменологія ЕБ представлена у дослідженнях М. Кідалової. У світли чинних психолого-педагогічних теорій і концепцій, автором встановлено роль ЕБ у розвитку особистості, розкрито сутність, функції та способи походження психологічних бар'єрів, зокрема емоційних; визначено їх види та класифікацію, вивчено особливості прояву і стратегії долання ЕБ, як в загальному, так у віковому аспектах. [4].

Водночас результати досліджень учбової діяльності й соціального середовища Н. Вітюк, А. Гірняк, В. Карандашев, В. Лобейко, А. Массанова, Г. Микитюк, Л. Редько, О. Санникової, О. Слюсарєвої, Н. Сопілко, Г. Федосової, А. Фурман, С. Шебанової свідчать, що специфіка психологічних бар'єрів у сфері комунікацій студентської молоді під час професійного становлення насамперед визначається адаптаційними можливостями (психологічними, соціальними, фізичними тощо) до організації освітнього процесу і нових побутових реалій, а також такими професійно значущими якостями – ціннісними орієнтаціями, об'єктивним сприйняттям, усвідомленим ставленням до обставин протікання цих процесів та власним емоційним реагуванням на них [7; 1; 5].

Мета роботи – з'ясувати специфіку емоційних та поведінкових особистісних трансформацій студентів-першокурсників в адаптаційний період навчання, ЕБ їх прояв відносно емоційного розвитку і фахової спрямованості та сформулювати коригувальну концепцію.

Методика дослідження. Для встановлення ЕБ студентської молоді та категорії суб'єктів між якими вони виникають, особливостей емоційних і поведінкових трансформацій, емоційного розвитку були застосовані бесіда, анкетування («Емоційні і дисциплінарні проблеми в юнацькому віці»), тестування («Особистісна шкала прояву тривоги Дж. Тейлор», «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні» (В. Бойко) [8]); методи описової статистики відсоткового розподілу.

В дослідженні брали участь 78 студентів перших курсів БДПУ.

Виклад основних результатів дослідження.

Експлоринг проблеми емоційних та поведінкових особистісних трансформації студентів-першокурсників ЗВО в адаптаційний період навчання дозволяє сформулювати наступні положення:

- Адаптація першокурсників обумовлена специфікою умов навчального середовища ЗВО та особистісними якостями першокурсників долати труднощі на кшталт емоційних бар'єрів як індикатору протікання адаптаційних процесів. В свою чергу домінування емоційних бар'єрів в юнацькому віці свідчить про низький рівень сформованості структурних компонентів емоційної зрілості та емоційного інтелекту, розвиненість яких є загальною характеристикою емоційного розвитку.

- Емоційні бар'єри поширені серед першокурсників ЗВО (48,2,0%). Диференціація за критерієм спеціалізації фахового спрямовування довела особливу уразливість студентів–музикантів (66,7%,) та хореографів (50,0%), у економістів цей стан найбільш благополучний (28,7%), тобто у останніх найбільш сприятлива ситуації адаптації.

- Спільне для першокурсників всіх спеціалізацій є повна відсутність такого дискретного бар'єру як Домінування негативних емоцій та прогресування

бар'єру Неадекватного прояву емоцій, особливо у студентів-музикантів (50,0%, 1:2 стосовно інших).

Відмінне – студентів-економістів відрізняє відсутність дискретних ЕБ, за винятком бар'єру Неадекватного прояву емоцій (14,2%). Студенти «творчих» спеціальностей більш схильні до комунікативних перешкод, зокрема музиканти. В них недостатньо сформоване вміння адекватно проявляти емоції та управляти власними емоціями, деякі студенти усвідомлено негативно ставляться до соціуму. У студентів «творчих» спеціальностей емоційні проблеми частіше виникають унаслідок фізичного та психологічного перевантаження/перевтоми.

- З урахуванням результатів попередніх наших досліджень, ці показники доводять суттєву різницю у проявах ЕБ у підлітковому та юнацькому віках. Відсутність комунікативних перешкод через домінування негативних емоцій доводить позитивну динаміку емоційного розвитку юнаків, коли як існування неадекватного прояву емоцій в юнацькому віці - є рудиментарні характеристики підліткового. Тобто ще йдуть процеси дозрівання певних структур емоційної зрілості й емоційного інтелекту, а разом із ними дорослішання юнаків.

- Окрім власно ЕБ (за методикою В.Бойко) до комунікативних труднощів першокурсників, які ускладнюють процеси адаптації, слід віднести переживання емоцій, емоційних станів та певних властивостей і якостей: коливання настрою, тривожності, агресивності, нетерпимості до соціуму і комунікативних ситуацій, соромливості, відчуття образи тощо.

- Існування власне комунікативних ЕБ (за В.Бойко) та ЕБ, що визначаються психічними станами, напряму співвідносяться з відповідними парціальними структурами емоційної зрілості й емоційного інтелекту і може свідчити про нерівномірне їх дозрівання та певний етап їх становлення – як загального показника динаміки емоційного розвитку першокурсників.

- Емоційні проблеми йдуть поруч з дисциплінарними: вживання образ і обману, сперечання з батьками і оточуючими, обурення і протест проти прохань дорослих.

- ЕБ частіше виникають в родинному колі та з ближнім оточенням – братами/сестрами, менш з батьками і якнайменше з конкретним емоційно неприйнятними однолітками; в освітньому просторі – найбільш із викладачами, менш – із заступниками деканів та завідувачами кафедр, а ще менш з однокласниками однієї статі. Спілкування юнаків із цими категоріями також обмежено проявом негативізму та комунікативної нетолерантності. Зазвичай першокурсники свідомо обирають стратегію уникнення комунікації з небажаним партнерами.

- 1/4 першокурсників відчувають занудьгування, розчарування й незадоволення власною діяльністю через слабку вмотивованість як в

професійному навчанні (наслідок неусвідомленого вибору професії), так і у в комунікації з одногрупниками та з новоствореною професійною спільнотою. Все це вимагає від освітян пошуку нових ефективних технологій освітньої діяльності, особливо в умовах дистанційного навчання.

- Ускладнюють адаптацію першокурсників до навчальних умов ЗВО дефіцит конструктивного навантаження навчальних програм, жорсткість та авторитарність педагогічного стилю відносно кореляції спеціалізації фахової підготовки та емоційних та поведінкових особливостей здобувачів вищої освіти. Урахуванням цих особливостей запобігає виникненню реверсних процесів адаптації.

- Зазначене вище обумовлює пошук таких коригувальних інновацій в роботі з першокурсниками в адаптаційний період навчання та їх контамінацію з традиційними підходами/програмами, які б відповідали їхнім професійним зацікавленостям і були екологічно виправданими відносно ситуації розвитку юнаків.

- Корекційна концепція вимагає дотримання наступної логіки. Домінування емоційних бар'єрів в юнацькому віці є перехідним явищем та проявом вікової закономірності, і відповідно, обмежується темпоральними рамками «самозародження» й «самоліквідації» у процесі природного становлення конструктивних стратегій взаємодії юнацтва з соціумом і саме з собою; тому вони, як закономірність, не можуть підлягати викоріненню (!), а потребують лише фасилітування.

- Поряд з фасилітативним супроводом, поліпшення процесів адаптації першокурсників можливе завдяки впровадженню системи психолого-педагогічного заходів: консультування, Арт-терапія, лекторії, тренінги спілкування, Форум-театри.

Висновки. Урахування визначених положень «емоційних та поведінкових особистісних трансформацій студентів-першокурсників ЗВО в адаптаційний період навчання» на практиці і втілення цієї корекційної концепції/моделі в освітній процес ЗВО сприятиме емоційному розвитку юнаків та разом з цим процесам адаптації першокурсників, а зрештою ефективній підготовці майбутніх фахівців.

Література:

1. Гірняк А. Н., Васильків О. В. Психологічні бар'єри у взаємодії викладача й студентів та шляхи їх ефективного подолання. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 79-90.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2019_33_8 (дата звернення: 14.11.2021)
2. Кідалова М., Лушин П. Емоційний бар'єр : до визначення фенона і перспектив роботи з ним у віковому аспекті. *Психологічні перспективи*. Вип. 11. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки 2008. С. 145–155.

- 3..Кідалова М. М. Психологічний зміст емоційних бар'єрів у підлітковому віці. *Розвиток особистості в сучасному освітньому просторі* : колективна монографія. / за заг. ред. О.В. Горещькою. Донецьк : Ландон–XXI, 2013. С. 157–171.
4. Кідалова М. М. Фасилітація особистісних змін першокурсників у закладах вищої освіти як екологічна умова формування здоров'язберігаючих стратегій поведінки в адаптаційний період навчання. *Актуальні питання впливу довкілля, фізичного виховання та спорту на здоров'я студентської молоді* : зб. наук. матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100-річчя НАН України та 85-річчя Бердянського державного педагогічного університету (Бердянськ, 13–15 вересня 2017 р.) / гол. ред. С. Г. Кушнірюк. Бердянськ, 2017. С. 137–146.
URL: <http://bdpu.org:8080.pdf> (дата звернення: 14.11.2021)
5. Коул Л., Холл Дж. Психология юности. – СПб. : Питер, 2000. 547 с.
6. Лушин П. В. О психологии человека в переходный период (Как быть, когда всё рушится). – Киев : Науковий світ, 2007. 207 с.
7. Редько Л.Л., Лобейко Ю.А. Психолого-педагогическая поддержка адаптации студента-первокурсника в вузе : уч. пособ. – Москва : Илекса, 2008. 296 с.
8. Фетискин Н. П. Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Институт психотерапии, 2002. 490 с.

В. В. Корсунська

ПРОФЕСІЯ ЯК СПРИЙНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОЛІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність теми дослідження. Ще за часів древньої Греції, одним з найголовніших етапів розвитку суспільства була трудова діяльність, яка й на сьогодні підпадає під зміни як в економічному, так й в соціальному сенсі. Для розвитку людини як особистості необхідним засобом існування була ж праця. А, як ми розуміємо, то надалі вона була засобом існування та розвитку. До вибору професій завжди відносилися тендітно та звертали увагу на зацікавленість певною сферою діяльності.

Наукові дослідження пов'язані з вивченням питань з професійної діяльності, професійним ставленням особистості як психолога, що практикує, та інше досліджували вчені-психологи. До їх числа входять: Є. Борисова, Т. Дудкевич, Є. Клімов, Т. Кудрявцев, Ю. Приходько, О. Савицька, О. Строяновська, Т. Щербакова та ін. Крім того, вчені приділяли увагу вивченню питань пов'язаних із соціальним статусом та соціальною роллю людини: С. Вороноук, М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Лукіна, О. Харченко, О. Хухлаєва та ін.

Мета статті. Розуміння професії як соціальної ролі майбутніх психологів. Тому, одним з важливим моментів є вивчення понять професія, професійна діяльність, соціальний статус та соціальна роль, їх взаємозв'язок у становленні особистості як професіоналу. Слід зазначити, що кожен соціальну роль людини слід розуміти як соціальну функцію, стереотип, поведінку або вид діяльності.

Саме поняття соціальна роль містить в собі сукупність дій, які повинна виконати людина, що займає певний статус. Тому, в суспільстві кожна людина, яка має ті або інші матеріальні цінності, повинна дотримуватися певної моделі поведінки заданою соціальною позицією взаємовідносин (соціальних, громадських, особистісних). Інколи, соціальна роль розглядається як оптимальна поведінка людини в конкретних умовах, що вироблена в суспільстві протягом століть.

Питання, які ми будемо розглядати, будуть мати певний взаємозв'язок професійною діяльністю, соціальною роллю на різних етапах життя та певної позиції в різних соціальних групах.

Соціальний статус – це певна позиція особи в соціальній структурі групи та суспільства, пов'язана з іншими позиціями через систему прав і обов'язків [6]. Тому, ми розуміємо, що кожна людина має певний статус приналежності від групи або діяльності на певний момент часу. Якщо розглядати позицію особи, яка навчається у вищому освітньому закладі, то зрозуміло, що учасники освітнього процесу на факультеті психології мають соціальний статус здобувачів освіти. Вони мають права на отримання освіти за напрямком

«Психологія» та виконують обов'язки пов'язані з освітнім процесом (вчити, знати тощо).

Соціальна роль – модель поведінки, орієнтована на певний статус, її ще називають динамічною стороною статусу. Якщо статус вказує на позицію індивіда всередині групи, то роль – на поведінку, властиву цьому статусові [6]. Виходить, що роль студента полягає у дотриманні внутрішнього розпорядку освітнього закладу, виконанні обов'язків щодо навчальної дисципліни (систематичне відвідування занять, з метою розвитку пізнавальної сфери, для підвищення рівня обізнаності за вибраним напрямком тощо), культури поведінки та ін.

Також можна зазначити, що важливим компонентом у формуванні особистості як людини здатної вирішувати самостійно життєві питання, проявляти свої індивідуальні риси та здібності, необхідно в освітніх закладах створити передумови для розвитку, що зможуть забезпечити якісний рівень освіти із подальшим використанням практичних навичок [4].

Професія – це рід трудової діяльності людини, що володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок одержаних шляхом спеціальної освіти, навчання чи досвіду, які мають можливість здійснювати роботу в певній сфері виробництва [3].

У нашій роботі ми розглянемо саме професію «психолог», яка з'явилася на Заході у XX столітті. Сьогодні ця професія займає важливе місце у нашому суспільстві, вона стала соціально визнаною та найбільш популярною професією серед інших.

Якщо звертатися до класифікації запропонованою Є. Клімовим, то професію «психолог», на нашу думку, можна віднести до типу «Людина – Людина». Об'єктом праці в дані групі професій є люди, групи, колективи. Психологічні вимоги до такої типу професій: вміти вступати в контакт з незнайомими людьми; мати достатній рівень емпатії; мати витримку; вміти стримувати емоції та не включатися емоційно; вміти здійснювати аналіз поведінки оточення та своєї, розуміти наміри та настрої інших людей, мати здатність розбиратися у взаєминах інших людей, улагоджувати суперечні питання, організувати взаємодію; вміти слухати та враховувати думку інших; знання з психології людини та ін.

Враховуючи зазначені вимоги до психолога, виникла необхідність показали зв'язок між розумінням професії, діяльності та ролі.

Ще у дошкільному віці у дитини починають складатися передумови для опанування простими видами діяльності через гру, навчання та працю. Саме завдяки виконанню невеличких завдань з самообслуговування дитина послідовно та систематично виконує певні дії, що сприяють її розвитку. Поступове знайомство дитини з трудовою діяльністю та працею дорослих людей (соціальною роллю) відбувається як на заняттях з навколишнього середовища, так і під час ручної праці, як під час знайомства з творами

художньої літератури, так і за допомогою сюжетно-рольових ігор. Саме з дошкільного віку дитина починає розширювати свою пізнавальну сферу та несвідомо готувати підґрунтя до подальшого вибору професії.

Чому ми почали розмову саме з дошкільного віку? Тому що, на нашу думку, саме дошкільний вік є першою складовою частиною в становленні особистості як майбутнього знавця професійної сфери діяльності. Саме у дошкільному віці закладається зернинка розуміння трудової та професійної діяльності, розширення пізнавальної сфери та входження у соціум з певним досвідом, маючи певний статус та виконуючи соціальну роль відповідно до свого віку. Крім того, дошкільний вік є сенситивним з точки зору розвитку абсолютно всіх психічних процесів.

Виконання вправ на розвиток моторики рук сприяє розвитку інтелекту. Чим більш ми даємо прав тактильних, тим більш розвивається дитина. Різати, вирізувати, мити іграшки та взуття тощо, знайомлять дітей з видами діяльності, розвиваючи в них не тільки пізнавальну сферу, а й знайомлять з майбутніми професіями. Це не є ствердженням того, що саме так проходить процес становлення особистості, а лише припущення, що склалися під час спостережень. На той час, дитина ще не зовсім розуміє своєї соціальної ролі, бо вона лише тільки дитина, але вона її виконує.

Отже, на нашу думку, ми маємо певний статус – дитина, дошкільник, який виконує соціальну роль відповідно до свого статусу, віку та входження до сфери професій за допомогою дорослої людини. Дорослий, який вступає у комунікацію, має певний соціальний статус (вихователь, психолог) та виконує професійну соціальну роль щодо процесу здійснення процесу навчання, спрямованого на розвиток та формування в дитині певну уяву про діяльність.

Далі процес ознайомлення з трудовою діяльністю змінюється та ускладнюється, з'являються нові терени, крізь які дитина проходить, та крізь які їй необхідно пройти. Вона отримує важчі завдання як з освітніх програм навчання, так й з позашкільних (музика, спорт, танці, моделювання, конструювання тощо). Процес відбувається поступово та систематично. Вже у підлітковому віці дитина розуміє процес трудової діяльності, як саме він відбувається, де він може отримати користь, а де процес трудової діяльності її зовсім не цікавить. Врешті-решт змінюється програма, зміст навчання та практична діяльність взагалі.

У період становлення дитини як особистості, важливим моментом є правильний підхід у виборі майбутньої професійної діяльності. Зі школярами проводиться профорієнтаційна робота з метою ознайомлення з різним видами професійної діяльності. Часто така робота проходить в межах навчального закладу, а інколи у вигляді екскурсій до підприємства.

У цей період важливу роль відіграє авторитетна референтна особа: батьки, друзі, родичі, вчителі та викладачі вищих освітніх закладів. Крім того, запрошуються інших представники тієї чи іншої професії з метою обговорення

специфіки праці саме з погляду робітника.

Дитина ще достатньо не розуміє своєї соціальної ролі. Її дратує поняття «школяр», у неї виникає бажання бути дорослим. Якщо фізично вона готова, то психологічно – ні. Здавалось би, що дитина вже має певне розуміння про світ професій, здійснила вибір або має намір працювати в тій чи в іншій сфері, але це не завжди так. Тому, на допомогу приходять психологи, які вживають певні заходи: дітям пропонуються різні діагностичні методики, які дозволяють частково зрозуміти напрям майбутньої діяльності; проводяться заняття з елементами тренінгу щодо вибору професії; онлайн зустрічі з профорієнтаційної діяльності тощо. Крім того, вживаються заходи щодо роботи з батьками. Страх батьків – з одного боку, з іншого – байдужість, не дають впевненості дитині в обраній спеціальності. Доречно нагадати їй про батьківський авторитет, який іноді знищує на корені бажання дитини йти вчитися саме на ту спеціальність, яка їй подобається. Саме в таких випадках психолог стає посередником, який спрямовує свою роботу на налагодження стосунків, повертаючи батьків до дітей обличчям, вчить прислухатися один до одного, сприяє взаєморозумінню та прийняттю рішень з найменшими втратами для обох сторін.

Отже, можна сказати, що відбуваються зміни, дитина змінює статус з «дошкільника» на «школяра» та розуміння соціальної ролі для вибору майбутньої професії. Одночасно вона є «дитиною» для своїх «батьків», «учнем» або «вихованцем» для «вчителя» або «психолога».

Соціальна роль «психолога» також полягає у розв'язанні проблемних питань між батьками та дітьми. Часто спостерігається рольовий конфлікт, під час якого особистість з певним статусом стикається з несумісним для неї статусом очікування. Це можливо в тих випадках, коли дитина не має здібностей виконувати вимоги, які ставить до неї соціальна роль.

Цікавим, на нашу думку, є питання про розуміння професійної діяльності та обраної спеціальності саме студентами вищого освітнього закладу. Студентами вже зроблено кроки до майбутньої трудової діяльності. Але під час роботи зі студентською молоддю розумієш, що процес професійного спрямування та визначення соціальної ролі за професією доволі крихкий і не всім зрозумілий.

Ми говори про те, що студент на момент навчання має конкретний статус та виконує соціальну роль, пов'язану з майбутньою обраною професією. Водночас він не зовсім розуміє професійної соціальної ролі.

На практичних заняттях практиці ми пропонували студентам самостійно розібратися у свої соціальній ролі та уявити себе в образі майбутнього психолога, визначити самостійно свої обов'язки та права, та свою професійну приналежність. Студентам пропонували описати свою професію у формі есе та намалювати свій «автопортрет» на робочому місці зі своїх уявлень та отриманих попередніх знань. За результатами виконаного завдання, ми

зрозуміли, що більшість студентів мають лише теоретичні знання (майже 80%), з них лише 20% мають практику та додатково працюють на посаді психологів в освітніх закладах. Деякі зі студентів уявили себе в іншій сфері діяльності (наприклад, у рекламному дизайні), не мають бажання працювати за спеціальністю психолога, але визнали свою обізнаність в психологічних знаннях доцільними (10%). Майже 10% студентів навчаються у вищому освітньому закладі не розуміючи своє професійної діяльності, мають низький рівень мотивації, вступали до закладу або за вказівкою батьків, або для отримання вищої освіти взагалі. Але деякі з них не розуміють своєї соціальної ролі у майбутній професії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Чому саме ми розглядаємо професію як сприйняття соціальної ролі? Це питання було важливим, тому що у ході розгляду даної теми, ми хотіли побачити взаємозв'язок професій, професійної діяльності, соціального статусу та соціальної ролі на різних життєвих етапах розвитку особистості, її становлення та досягнень відповідно до віку.

Отже, кожна людина, на певному етапі свого життя має певний статус, оскільки може відноситися одночасно до різних груп. Наприклад, може бути сином або донькою, студентом або учнем, споживачем, батьком, матір'ю, психологом, водієм та ін. Також, важливо зазначити, що обов'язки завжди будуть супроводжуватися правами. Між тим, повинен бути баланс між ними, який дозволяє дотримуватися соціальній ролі в поведінці. Якщо відбувається дисбаланс, то соціальна роль не засвоєна на певні рівні.

Крім того, соціальна роль впливає на особистість людини. Можна сказати, що розвиток особистості залежить від її взаємодії з людьми, які виконують свою соціальну роль та мають певну позицію у суспільстві взагалі. І, якщо людина має велику кількість соціальних ролей, то можна сказати, що вона гарно пристосувалася до життя.

Таким чином, можна сказати, що подана тема – дуже цікава, тому що в ній досліджується вплив соціальних ролей на розвиток особистості, її становлення, що допомагає адаптуватися у різних умовах життя; йдеться про формування готовності до професійної праці та опанування нових соціальних ролей сприяє виваженому та усвідомленому здійсненню вибору професії.

Література:

1. Балинська О. М. Ім'я, соціальна роль, професія і поведінка як семіотичні характеристики людини, гарантовані суспільством і правом. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. Вип. 4. С. 275–282.
2. Зудилова А.Б. Формирование социальных ролей студентов колледжа. *Современные тенденции развития науки и технологий*. 2016. № 11–12. С.56–58.
3. Інструкція про встановлення групи інвалідності. *Про затвердження інструкції про*

встановлення групи інвалідності. Наказ МОЗ № 561 від 05.09.2011.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1295-11> (дата звернення: 14.10.2021).

4. Корсунська В.В. Передумови професійного самовдосконалення здобувачів освітнього процесу. *Сучасна освіта: методологія, теорія, практика*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (12 березня 2019 року, м.Дніпро). ПУ ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана». Дніпро: Акцент ПП, 2019. С. 52.
5. Скотна Н. Самовизначення особистості в цивілізаційному. *Молодь і ринок*. 2015. № 5. С. 7–13.
6. Танич І.З. Соціологія. Навч. посібник. Львів: Укр. акад. друкарства. 2005. 360с.

І. С. Котяш

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

До актуальних глобальних проблеми сьогодення, які стосуються кожного жителя нашої планети, відносяться екологічні проблеми. Нині екологічна криза актуалізує необхідність екологізації свідомості суспільства, формування у людей екологічних знань та екологічного мислення. Для розв'язання глобальних екологічних проблем, особлива роль відводиться екологізації освіти, оновлення змісту та форм навчання починаючи з початкової школи та при підготовці майбутніх вчителів початкової школи у вищому навчальному закладі.

При аналізі великої низки публікацій, можна сказати, що реформування освіти висуває нові вимоги до підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Аспекти професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів розглянуті у наукових працях таких вчених: Н. Бібіка, О. Біди, М. Вашуленка, М. Захарійчука, О. Комар, А. Крамаренко, Н. Лисенко, О. Мельника, В. Онопрієнко, О. Савченко, І. Січко, Л. Хоружи, Г. Чайковської та багатьох інших. Питання природничо-екологічної освіти молодших школярів відображені в працях таких дослідників: Т. Байбери, І. Беха, Н. Бібіка, О. Біди, О. Грошовенко, Н. Коваль, І. Костицької, Н. Лисенко, В. Онопрієнка, Г. Пустовіта, А. Хуторського та інших.

Є висвітлення теоретичного аспекту природничо-екологічної підготовки майбутніх вчителів початкової школи в контексті Нової української школи.

Екологічна освіта передбачає ставлення до природи і спрямована на відвернення загрози глобальної екологічної катастрофи. Виклики сьогодення зумовлюють оновлення змісту екологічної освіти в контексті Нової української школи, які засновані на основі формування ключових та предметних компетентностей (Закон України «Про освіту» (2017), «Концепція Нової української школи» (2017), «Державний стандарт початкової освіти (2018).

Концепція Нової української школи пояснює ідеологію змін в освіті, що закладаються в новому базовому законі «Про освіту» та обґрунтовує Формулу Нової школи, яка поєднує важливі ключові компоненти, серед яких – новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність». [9, с. 14].

У Державному стандарті початкової освіти (2018) поняття компетентності вживається у такому тлумаченні: «компетентність – набута у процесі навчання, інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [6, с. 2]. Він містить компетентності, які будуть актуальними і доцільними в житті.

Для формування екологічної свідомості учнів, дбайливого ставлення до природного середовища важливе значення приділяється вивченню екологічної освіти.

У концепції Нової української серед 10 ключових компетентностей школи зазначено дві компетентності для навчання природничо-екологічної освіти:

- основні компетентності у природничих науках і технологіях, які включають наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. [9, с. 11].

- екологічну грамотність і здорове життя, що передбачає усвідомлення учнями основ екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміння важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства [9, с. 12].

Особливе значення в Державному стандарті початкової освіти відведено вивченню природничій освітній галузі. Метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових 5 компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку. Одним із завдань освітньої галузі є формування в учнів молодших класів природничо-екологічної компетентності, яка містить знання про природу та навколишнє середовище, про основи екологічного природокористування та ощадного використання природних ресурсів. [14, с. 2, 38].

Якість формування природничо-екологічної компетентності молодших школярів залежить від підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності. Компетентний педагог, володіє знаннями, уміннями та навичками, необхідними для професійної діяльності, і успішно реалізує їх у своїй роботі, самовдосконалюється і розвивається, не обмежуючись своєю дисципліною. Сформована компетентність допомагає майбутньому вчителю ефективно працювати і вирішувати завдання, передбачені його професійною діяльністю [10; 13].

У зв'язку із запровадженням ключових засад Нової української школи, відбуваються вагомі зміни у процесі підготовки майбутніх вчителів початкових

класів на базі педагогічного коледжу. Можемо зазначити, що тільки підготовлений та компетентний вчитель, який володіє теоретичними знаннями та вміє застосовувати їх на практиці, може здійснювати формування природничо-екологічної компетентності молодших школярів.

Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності у закладах вищої освіти є складним процесом, який включає загальну підготовку (методологічну), спеціальну професійну (психолого-педагогічну та методичну) та особистісну підготовку (самовиховання і саморозвиток особистості вчителя) [4].

Досліджуючи впровадження концептуальних засад Нової української школи, дозволило нам виділити такі підходи для реалізації природничо-екологічної підготовки майбутніх вчителів початкової школи при вивченні природничих дисциплін на базі педагогічного коледжу:

- змінити екологічний зміст на компетентнісні засади;
- включити багаторівневу інтеграцію природничо-екологічної складової в процес підготовки майбутніх вчителів початкових класів;
- інноваційність екологічного змісту навчання студентів;
- екологізація практичної підготовки студентів.

Розглянемо ці напрями і запропонуємо шляхи їхньої реалізації.

Ефективність природничо-екологічної підготовки майбутніх вчителів початкових класів залежить від впровадження в освітній процес компетентнісного підходу.

О. Овчарук характеризує компетентнісний підхід як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток базових (провідних, універсальних) і спеціальних (предметно-професійних, специфічних) компетентностей особистості [4, с. 13].

Компетентнісний підхід у багатьох наукових дослідженнях трактується як інноваційний засіб, що сприяє підвищенню якості освіти, оновленню її змісту та модернізації відповідно до європейських освітніх стандартів. Основною ідеєю цього підходу необхідність реалізації діяльнісного характеру навчання, на заміну традиційному репродуктивному. [5, с. 108].

Структура природничо-екологічної компетентності складена на основі діяльнісного підходу з компонентною структурою:

– когнітивний компонент включає набуття необхідного обсягу практичних знань про світ природу та екологічну систему; сформованість системи теоретичних і методичних особливостей необхідних для формування компетентностей в галузі природничих наук учнів початкової школи.

– ціннісно-мотиваційний компонент характеризує природничо-екологічну позицію майбутнього вчителя; прагнення до розвитку у школярів дбайливого ставлення до навколишнього світу; включає екологічну спрямованість особистості вчителя молодших класів;

– практично-діяльнісний компонент включає систему екологічно-практичних навичок у взаємодії з природою, а також засвоєння екологоорієнтованих ціннісних умінь та навичок.

При природничо-екологічній підготовці відбувається осмислення студентами знань про природу у процесі формування взаємозв'язку природного і соціального середовища; усвідомлення основ екологічного природокористування; формування основ наукового світогляду та критичного мислення; має досвід розробки методів та прийомів природничо-екологічної діяльності; вивчення досвіду екологічної освіти молодших школярів; осмислення особливостей екологічної освіти на рівні учнів початкової школи.

Можна зазначити щодо впровадження екологічних ідей у зміст освітньої програми «Початкова освіта» для педагогічного коледжу, де буде міжпредметна та внутрішньопредметна інтеграція.

Міжпредметна інтеграція включає концептуальні основи екологічної науки в зміст програм дисциплін природничого циклу.

Екологізація освіти – це дієвий інструмент високого рівня підготовки фахівців і формування системи професійної компетентності відповідно до вимог концепції сталого розвитку.

Отже, у статті висвітлено теоретичний аспект природничо-екологічної підготовки майбутніх вчителів початкових класів в умовах Нової української школи. Можемо зазначити, що майбутній вчитель початкової школи повинен бути компетентним з екологічної освіти, мати розвинений науковий світогляд з природничих наук, а також застосовувати набуті компетенції на практиці. Вважаємо, що означені підходи щодо природничо-екологічної підготовки є необхідною умовою формування у майбутніх фахівців готовності до професійної діяльності.

Література:

1. Бауер М. Й. Методологія екологічної освіти. Чернівці: Крайова освіта, 2000. 320 с.
2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Початкова школа № 9. 2010. С. 1 - 4.
3. Біда О. А. Підготовка майбутніх вчителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі : теоретико-методичні засади : монографія. Київ, 2002. 322 с.
4. Володько В. М. Основні компоненти загально-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*: збірник статей Кримського державного гуманітарного інституту. Вип. 3. Київ, 2001. С. 25 - 42.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і головний редактор. Т. В. Бусел. Кив: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1140 с.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти.

URL : <http://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
(дата звернення: 15.11.2021)

7. Коваль В. О., Погасій І. О. Експериментальне дослідження стану екологічної компетентності майбутніх вчителів початкової школи в контексті НУШ. Педагогічні науки, вип. 135. 2018. С. 108–111.
8. Концепція екологічної освіти України. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України № 7. 2002. С. 3–23.
9. Концепція Нової української школи.
URL : <http://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainskahkolacompressed.pdf>
(дата звернення: 15.11.2021)
10. Лебеденко Ю. М. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти. *Гуманізм та освіта : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції*. (Вінниця, 19-21 вересня 2006 р.). Вінниця, 2006. С. 93-95.
11. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія. Київ: Альма-матер, 2004. 540 с.
12. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі.
URL : http://intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_eagazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/
(дата звернення: 15.11.2021)
13. Січко І. О. Формування екологічної компетентності майбутніх фахівців початкової освіти. *Збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції*. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. С. 104–108.
14. Типові освітні програми для 1-2 класу.
URL: <http://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy14klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 15.11.2021)
15. Чайковська Г. Б. Формування екологічної компетенції в майбутніх учителів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*: серія: Педагогіка № 3, 2010. С. 54–60.

Кротенко В. М.
Хомич О. Б.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД САМОПІЗНАННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ УЧНЯ

Динамічні зміни, що відбуваються в усіх сферах життя суспільства, вимагають підвищеної активності, самостійності і відповідальності людини. Сучасна молодь постійно знаходиться в ситуації вибору тієї чи іншої альтернативи, оцінки своїх потреб, мотивів, цілей і можливостей їх досягнення. Щоб продуктивно вирішувати життєві завдання, необхідно володіти розвиненими об'єктивними якостями, сформованою здібністю до саморозвитку.

Проблема саморозвитку в психології має безліч аспектів розгляду як в теоретичному, так і в практичному планах. Саморозвиток трактують як потребу (С.Д. Максименко); саморух, розвиток дитини внаслідок дії внутрішніх протиріч (Г.С. Костюк); процес становлення, в якому людина бере на себе відповідальність за своє життя, свій шлях (Т.М. Титаренко); свідоме перетворення «Я»- реального в напрямку «Я» - ідеального (Г.О. Цукерман). Значна частина науковців трактує поняття саморозвитку як синонімічне поняттю особистісного розвитку, самовдосконалення, особистісного зростання.

Проведений аналіз робіт Н.В. Богданович, В.Т. Маралова, Л.М. Кулікової, Г.К. Селевко та ін. дозволяє описати процес саморозвитку як три ключові етапи:

1. Самопізнання;
2. Самопроєктування;
3. Самореалізацію.

Самопізнання – саморозуміння. Хто я, який я, що у мене добре, що я вмію, що я хочу, хто і що мені подобається, що мені цікаво?

Самопроєктування – здатність особистості діяти відносно власного майбутнього, життєвого проєкту.

Самореалізація – реалізація власного потенціалу, власних можливостей.

Всі знання особистості про себе отримало назву «Я - концепції».

«Я - концепція» – цілісна, динамічна система уявлень людини про себе, яка складається з усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних, емоційних та інших особливостей; самооцінки та суб'єктивного сприйняття зовнішніх чинників, які впливають на особистість.

«Я - концепція» містить три компоненти:

1. когнітивний образ «Я», який характеризує зміст уявлень про себе;
2. емоційно-оцінний, що відображає ставлення до себе, своєї діяльності й проявляється в системі самооцінок;
3. поведінковий – будується в залежності від перших двох компонентів.

Існує «Я-минуле», «Я-теперішнє», «Я-майбутнє», «Я-динамічне», «Я-

уявлене», «Я-маска», «Я-фантастичне» тощо. Розбіжності між «Я-ідеальним» та «Я-реальним» є джерелом розвитку особистості. «Я-концепція» – відносно стійка, усвідомлена система уявлень індивіда про себе, на основі якої він буде свою поведінку і стосунки з іншими. Вона формується під впливом досвіду кожної людини. За змістом «Я-концепція» може бути позитивною, негативною, амбівалентною.

«Я-концепція» впливає на всі аспекти життя і діяльності людини: задоволення собою, прийняття себе, почуття власної гідності, ставлення до себе.

Центральним компонентом «Я-концепції» є самооцінка особистості. Самооцінка – це та цінність і значущість, якої надає собі індивід. Самооцінка виконує регуляційну і захисну функції, впливає на поведінку, діяльність, розвиток особистості, стосунки з оточуючими. Самооцінка створює основу для сприйняття власного успіху чи неуспіху, досягнень і домагань, є серцевиною самопізнання.

Самопізнання не просто етап саморозвитку з множинним «Я» і самооцінкою, це фундамент, основа, початок подальшої діяльності особистості над собою. Самопізнання має чіткі закономірності і особливості.

Закономірності самопізнання:

✓ усвідомленість – неусвідомленість. Процес самопізнання безперервний і до певної міри неусвідомлений. Людина живе, вчиться, працює, щось аналізує, щось робить механічно...;

✓ насиченість самопізнання на різних етапах життя різна. Воно активізується тоді, коли життя насичене подіями, коли необхідно приймати певні рішення, відповідати...;

✓ незавершеність, пізнати себе повністю неможливо.

Особливості самопізнання:

Самопізнання має два етапи. На першому – розуміння себе в системі «Я-інші». На другому – «Я-Я», коли людина оперує знаннями про себе, сформованими в різні часи і за різними обставинами. Самопізнанню також характерна інтенсивність, глибина і обґрунтованість. Крім того, у кожної людини різна здатність до самопізнання. Одні постійно займаються самопізнанням, всебічно знають себе, вміють використовувати ці знання; інші самопізнанням займаються епізодично, знання про себе уривчасті і фрагментарні, дуже часто неадекватні.

Методи та шляхи самопізнання

До методів самопізнання належать:

- самоспостереження;
- самоаналіз;
- самоопитування;
- самокритика.

Самопізнання здійснюється такими шляхами:

- самоспостереження (за діями, вчинками, думками, бажаннями...);
- порівняння себе з іншими;
- рефлексія (що я роблю, як я роблю, чому я так роблю?);
- самоперевірка – випробування сил і можливостей;
- самоаналіз – на основі самоспостереження людина виділяє свої слабкі і сильні сторони;
- самонаказ – дати собі команду до дії (вимагає розвинуто волю);
- самовладнання – утримання від небажаних вчинків;
- самонагляд – самоспостереження за собою;
- самоконтроль – запланований і незапланований;
- самонавіювання – навіювання дій в різних ситуаціях;
- самоохвалення, самопідбадьорювання – схвалення для заохочення;
- самоосуд і самопокарання – для зміни поведінки;
- утілення бажаного в життя – вирішення життєво важливих завдань.

Самопізнання – основна складова самосвідомості. Людина розуміє і знає власне тіло, усвідомлює емоції і почуття, свої когнітивні можливості, місце в соціумі і вміння взаємодіяти, розуміє закони Буття, любові, людяності. Тільки самопізнання розкриває перед людиною універсальні можливості саморозвитку. «Саморозвиток – це творче ставлення індивіда до самого себе, створення ним самого себе в процесі активного впливу на свій внутрішній світ з метою його перетворення» (Н. Р. Битянова). Саморозвиток – важкий процес створення особистості. Для початку пізнати себе, визначити свої життєві пріоритети, потім необхідно поставити цілі, куди рухатися, якого результату досягти. Цілі повинні бути не тільки на далеке майбутнє, а і короткостроковими, щоб отримувати результати постійно. Наступним етапом буде розклад плану – як невеличкими діями досягти необхідного результату і крок за кроком йти до своєї мети, досягати, отримувати результат, вдосконалюватися.

Способи саморозвитку:

- вибрати пріоритети, зрозуміти, що в першу чергу важливо;
 - сконцентруватися на завданні, намагатися не відволікатися, вмій зупинятися, включати самоконтроль;
 - планувати свій день, щоб знати, на що був витрачений час;
 - контролювати час, адже він - найважливіший ресурс;
 - почати спілкуватися з людьми, які можуть за собою повести, навчати новому;
 - рухатися вперед, навіть маленькими кроками, не стояти на місці, досягати поставлених цілей, ставити перед собою нові завдання.
- Саморозвиток містить кілька неодмінних складових:
- підвищення власної усвідомленості;
 - уміння управляти собою;
 - розвиток сили волі;

– цілеспрямованість (життєва мета, життєві стратегії).

Слід зазначити, що потреба в саморозвитку виникає як актуальна саме в підлітковому віці. Але для запуску механізму саморозвитку старшокласнику необхідна допомога дорослого – педагога. І не просто педагога, а компетентного педагога, який розуміється на особливостях розвитку підлітка:

Старший шкільний вік є сенситивним періодом для запуску механізму саморозвитку учнів.

– Перехід від спонтанного до самокерованого розвитку базується на сформованих раніше психологічних якостях особистості (цілісність «Я-концепції», розвинені навички саморегуляції, загальна адаптованість тощо), які одночасно є результатом попереднього особистісного розвитку і каталізаторами подальшого саморозвитку.

– Передумовою запуску механізму саморозвитку є сформована у старшого підлітка домінанта самовдосконалення; формування цієї домінанти є засобом керування дорослими саморозвитком учнів.

– Оскільки теоретичне мислення відіграє провідну роль у розвитку особистості, запускові механізму саморозвитку передувє оволодіння стратегіями самопобудови.

– Теоретичне проектування учнями власного розвитку має закріплюватись у практичній діяльності; умови навчально-виховної діяльності здатні надати учням такий «полігон», де дорослий виконує роль вчителя, провідника і співдослідника.

Педагогічними основами процесу саморозвитку особистості учнів є:

– Відмова від авторитаризму, примітивізму.

– Розуміння педагогами особистісної неповторності учня, вивчення його індивідуальних інтересів, нахилів, здібностей.

– Стимулювання особистості підлітка до саморозвитку.

Виділяємо такі способи створення педагогічних умов, за яких в учнів відбувається формування потребо-мотиваційної сфери.

В навчанні:

– новизна матеріалу, який вивчається;

– використання яскравих прикладів і фактів,

– застосування евристично – пошукових та дослідницьких прийомів навчальної роботи;

– не припустима критика підлітка, можна лише направити, скорегувати і дати зрозуміти власні помилки, в конструктивній тональності вирішити всі аспекти саморозвитку без висміювань і докорів.

В системі позаурочної роботи:

– висока змістовність виховної діяльності;

– різноманітність форм і постійне їх оновлення;

– опора на самодіяльність і самостійність учнів;

– виховання життєстійкості, готовності до змін;

- розширення соціально значущої діяльності і позашкільних зв'язків;
- романтична спрямованість, дискусійність, привабливість заходів;
- підвищення ефективності самоврядування, самоорганізації, відповідь перед собою за наслідки зробленого за день, тиждень, місяць, рік;
- розробка програми самовдосконалення, хронометраж часу, його раціональне використання;
- сім'я відіграє важливу роль в саморозвитку підлітка, тому необхідно проводити відповідну профілактичну і корекційну роботу школи з батьками, тільки в такому тандемі можна досягнути очікуваних результатів.

В системі психологічного супроводу:

- поглиблення самопізнання підлітків через застосування спеціальних тестових завдань, що розкривають актуальний і потенційний рівні розвитку знань, умінь і особливо творчих здібностей і інших особистих якостей підлітків; спонукання учнів до творчої рефлексії, до осмислення своїх позитивних якостей і недоліків, до знаходження помилок, їх аналізу і осмисленню;
- тренінги самооцінки, самопізнання, саморозвитку, життєстійкості, вибору професії;
- консультування, допомога в плануванні майбутнього старшокласників.

Список умов, безперечно, можна продовжити, і для кожного закладу освіти ці умови будуть різними, але існують як мінімум 3 головні умови, які впливають на здатність учня до саморозвитку:

- дуже важливо, щоб поруч із підлітками був розумний і компетентний дорослий, який міг би виступити в ролі помічника;
- щоб підліток розвивався, у нього повинні бути засоби, «інструменти» для самостійного розвитку;
- щоб підліток володів засобами і «інструментами» власного саморозвитку, знав зміст власної діяльності на кожному етапі саморозвитку (самопізнання, самопректування, самореалізація), розумів, що він сам обирає своє майбутнє (професію, сім'ю, друзів, діяльність...), що життя людини – постійний особистісний рух вперед.

Поряд із тим, накопичений суттєвий психолого-педагогічний досвід в роботі по саморозвитку учнів, не вирішив проблему готовності дорослих – вчителів, батьків, шкільних психологів до супроводу саморозвитку старшокласників, вибору ними майбутньої професії, життєвих стратегій, життєстійкості в умовах сьогодення і сучасного ринку праці. Є потреба готовність дорослих розвивати.

Література:

1. Вазина К. Я. Рефлексивная технология саморазвития человека. Нижний Новгород : Изд-во ВГИПУ. 2009. С. 162-166.

2. Мерзлякова О. Л. Психологічні чинники саморозвитку старшокласників та шляхи активізації цього процесу в умовах навчання *Проблеми сучасної психології*: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Вип. 3. Кам'янець-Подільський : Аксіома. 2009. 2009. 460 с.
3. Проблеми саморозвитку особистості в сучасному соціумі: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 21 березня 2019/НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право. 2019. 126 с.
4. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. – Т. 2 М. : НИИ школьных технологий. 2006. 816 с.

А. Г. Новікова

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ ЮРИСТА

У сучасному світі потрібні кваліфіковані фахівці, від ефективної роботи яких значною мірою залежить успіх соціально-економічних і політичних перетворень у країні. Вони повинні володіти не тільки відповідним обсягом фундаментальних знань, комунікативною компетенцією, а й мати високий рівень інтелектуального розвитку, певних особистісних якостей, нового типу розумової діяльності, критичного стилю мислення. Критичне мислення постає однією з провідних цінностей демократичного суспільства, а відповідно – і системи освіти у такому суспільстві. Не випадково у новому Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) вже у першій статті наголошується на необхідності розвитку академічних свобод і автономії університетів. цінність критичного мислення набуває високого пріоритету і визначає цілі розвитку вітчизняної системи освіти. Водночас реальний стан розвитку критичного мислення у студентів та випускників вітчизняних університетів, з одного боку, та ставлення до критичного мислення професорсько-викладацького складу та адміністрації українських закладів вищої освіти, з іншого, залишаються суперечливими і являють собою, як правило, результат стихійного розвитку або саморозвитку критичного мислення його носіями. Все це зумовлює гостру актуальність проблеми пошуку шляхів забезпечення належного розвитку критичного мислення у вітчизняних університетах

Можна стверджувати, що професійне мислення юриста варто в першу чергу розглядати крізь призму залучення до безпосередньої юридичної діяльності, практики, тобто того джерела, з якого юрист черпає необхідну інформацію для вирішення конкретних професійних задач. Це, тим не менше, не означає, що в ході практичної діяльності юрист застосовує лише практичне мислення, адже значна частина його дій в процесі мислення буде основана на попередньо набутих теоретичних знаннях: принципах права, положеннях нормативно-правових актів тощо. Такі знання, на думку С. Л. Рубінштейна, слугують відправною предметно-чуттєвою основою, яка не потребує зовнішньої дії, а сама є результатом розвитку думки [1, с. 19].

Критичне мислення в узагальненому виді є особливим мисленням, яке має ціллю оцінку ідей. У вузькому сенсі його пов'язують з перевіркою точності тверджень і обґрунтованістю міркувань. Також його розуміють як систематичну оцінку – аргументів, яка базується на яasnих раціональних критеріях [2].

Критичне мислення — це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Критичне мислення – це внутрішня сторона аргументації. При пошуку аргументації важливе значення

має саме критичний аналіз доводів, або аргументів, висунутих на захист певного твердження, думки, тези або точки зору. Якщо укладення аргументації логічно випливають з доводів, які виступають її посилками, вона буде вважатися раціональною і переконливою. Мета буде досягнута, якщо оратор, висуваючи на захист і обґрунтування своєї тези переконливі доводи, переконає слухачів або глядачів.

У загальному значенні під критичним мисленням мається на увазі мислення вищого рівня. Характерними ознаками критичного мислення є:

- усвідомленість;
- самостійність
- рефлексивність (самоаналіз);
- цілеспрямованість;
- обґрунтованість;
- контрольованість;
- самоорганізованість.

Усвідомленість породжує самостійність, яка характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не користуючись допомогою інших людей; усвідомлення призводить до рефлексивності, контрольованості та самоорганізації. Критичне мислення сприяє об'єктивному погляду на ідеї, рішення і вчинки, дозволяє визначати слабкі місця і встановлювати правдивість фактів і припущень, спираючись на логіку і причинно-наслідкові зв'язки. У професійній та повсякденному житті критичне мислення допомагає думати і працювати більш акуратно і точно, швидко визначати важливе і другорядне, ефективніше вирішувати проблеми, уважніше і результативніше справлятися з різними завданнями. У навчанні разом з розвитком критичного мислення ви розвинеєте навички швидкого розпізнавання аргументів, швидкого визначення ключових ідей в текстах, використання доказів і свідчень експертних осіб і фахівців, розрізнення критичних і аналітичних матеріалів від інших. В особистій сфері критичне мислення навчить вас швидко аналізувати судження, погляди, докази і думки оточуючих, грамотно обґрунтовувати свої слова і аргументовано сперечатися з тим, з чим ви не згодні, глибше розуміти чужі і власні переконання, думки і вчинки [2].

Людина, яка здатна мислити критично, вміє спостерігати і бути уважною до деталей, уважно і зосереджено вивчати інформацію, швидко визначати найважливіше, не розсіюючи уваги на другорядне, реагувати на ключові моменти повідомлень, без особливих зусиль обґрунтовувати свою точку зору, застосовувати аналітичні навички в найрізноманітніших ситуаціях. Варто враховувати, що, як справедливо зауважує О. А. Халабузар, «мислення має суспільно-історичний характер, адже воно не може існувати поза соціумом, поза мовою, без накопичених людством знань та напрацьованих ним способів мисленнєвої діяльності» [3, с. 115].

Аналітичне мислення включає здатність людини до використання логіки при аналізі масивів інформації і прийнятті рішень. Аналітичні навички стають у пригоді, коли потрібно провести дослідження, зібрати дані, згрупувати їх певним чином та зробити висновки. Це може стосуватися будь-якого питання чи сфери, тому аналітичне мислення корисне практично для кожної людини. А для управлінця є абсолютно необхідним. Аналітичне мислення допомагає спростити складне, розкласти інформацію по категоріях, покращити розуміння. Аналітичне мислення можна розглядати як один з етапів у процесі критичного осмислення.

Підсумовуючи вищесказане можна стверджувати наступне, що мислення, в тому числі і мислення юриста, характеризується цілою низкою індивідуально-психологічних якостей, серед яких: глибина та визначеність думки, її послідовність, критичність мислення, самостійність, швидкість та гнучкість. Рівень розвитку цих якостей свідчить про рівень розвитку практичного мислення юриста, сформованість його індивідуального професійного стилю, здатності до прийняття виважених та професійних рішень.

Література:

1. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. М.: Педагогика. 1989. 485 с.
2. Освітня платформа «Критичне мислення»
URL : <https://www.criticalthinking.expert/materiali-dlya-samoosviti/eksperti-radyat-pochitati/> (дата звернення: 6.11.2021 р.)
3. Халабузар О. А. Характеристика помилок та утруднень під час формування критичного мислення як одного з показників культури логічного мислення. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). № 4. Бердянськ: БДПУ. 2008. 118-125 с.

Н. П. Полуденко

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ НАД СЛОВОМ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Невід'ємною ознакою високої мовної культури є володіння лексичним і фразеологічним багатством рідної мови. Школярі, засвоюючи лексичні поняття, розвивають увагу до слова і його значення, розширюють активний запас слів і фразеологізмів, виробляють уміння користуватися ними в усному і писемному мовленні. [16, с. 1-3]

Вивчення лексики в освітньо-пізнавальному плані забезпечує засвоєння учнями наукових відомостей з лексикології, передбачених шкільною програмою. Учні знайомляться зі словом як лексичною одиницею, із значенням слова, багатозначністю, прямим і переносним значенням, омонімами, синонімами, антонімами, знайомляться з лексичними шарами української мови з погляду походження і продуктивності вживання (спільнослов'янські, власне українські, запозичені слова, неологізми і застарілі слова), з погляду функціонування в мовленні (загальноновживані слова, професіоналізми і діалектизми). Це дозволяє вивчати граматику на лексичній основі, показувати взаємозв'язки, які існують між лексикою та іншими розділами шкільного курсу мови, і створює умови для цілеспрямованого збагачення словникового запасу учнів. Засвоєння теоретичних основ української лексики забезпечує систематичне здійснення нормативно – практичного аспекту – формування в учнів умінь застосовувати лексичні шари в різних ситуаціях спілкування й удосконалювати власне мовлення.

Лексичні форми і значення тісно зв'язані з фонетичними, словотвірними граматичними формами та значеннями. Вивчення фонетичної системи, граматичної будови мови неможливе без урахування її лексичного складу. Вивчення лексики поряд з фонетикою, граматику, стилістикою, розвитком мовлення необхідне, щоб учні засвоїли мову як «систему систем» і опанували літературною нормою української мови. Зв'язок лексики з граматику виражається в єдності лексичного і граматичного значень слів. Кожне слово має лексичне значення, визначає явище дійсності і належить до певної частини мови, є носієм певних граматичних значень.

Вивчення лексики пов'язане також із словотворенням та орфографією. Засвоєння неморфологічних способів творення слів ґрунтується на розумінні їх семантики. Успішне вивчення орфографії теж можливе лише на широкій лексичній основі.

Зв'язок із стилістикою і розвитком мовлення легко простежити, з'ясовуючи вживання слів у текстах того чи іншого стилю.

Вивчення фразеології, зокрема ознайомлення з фразеологізмами, сприяє глибокому розумінню природи різних типів словосполучень, їх семантики і

функціонування, впливає на збагачення мови учнів певним багажем влучних виразів, що роблять її емоційнішою, образнішою.

Вивчаючи лексику і фразеологію, школярі знайомляться з системою лексичних понять, перед ними розкриваються існуючі внутріпредметні зв'язки, що створює необхідні передумови для вивчення різних розділів шкільного курсу на лексичній основі, для цілеспрямованого збагачення словникового запасу учнів.

Робота з лексики формує в учнів уміння користуватися різними словниками, що має важливе практичне значення. [14, с. 105-107]

Збагачується і розширюється словниковий запас дітей на уроках з інших предметів, а також під час читання, перегляду фільмів, участі в іграх.

Навички вживання слова забезпечать вправи, які передбачають введення слів у словосполучення, речення, тексти (перекази, твори тощо) та виправлення неправильного слововживання.

Таким чином працюючи над збагаченням словникового запасу учнів, не можна обмежуватись лише з'ясуванням значень слів, їх емоційного забарвлення і сфери вживання. Учні мають знати також у теоретичному і практичному плані закономірності сполучення слова, умови й особливості його використання. Отже, треба вчити не тільки розуміти слово, а й доцільно його вживати. [3, с. 167-171]

Успішне збагачення лексики учнів у процесі пізнання об'єктивної дійсності, усвідомлення того, що слово служить засобом художньої виразності, можливе тільки внаслідок глибокого засвоєння основних теоретичних відомостей про лексику і її стилістичні можливості.

Із словом учні знайомляться з перших кроків навчання. І вже в початкових класах ведеться чимала практична робота над збагаченням словника. Проте тільки починаючи з 4 класу учні одержують систематичні наукові знання з лексики.

Методи опрацювання програмових питань лексики можуть бути різними: слово вчителя, бесіда, спостереження над мовою, робота з підручником. Крім цих пояснювально-ілюстративних і частково-пошукових методів, можливе застосування пошукового методу та елементів дослідницького.

Основні види тренувальних вправ з лексики такі:

1. Лексичний розбір, що передбачає визначення в тексті для аналізу слова, розкриття його лексичного значення, віднесення до певної групи й характеристику найважливіших його ознак.

2. Віднаходження у словосполученні, реченні чи тексті відповідних лексичних явищ і характеристика їх за певним зразком чи без нього.

3. Добір прикладів з названих джерел, які б ілюстрували дане лексичне явище.

4. Самостійний підбір слів певної категорії.

5. Самостійне складання речень із словами різних лексичних категорій

(омоніми, синоніми, антоніми тощо), значення яких попередньо з'ясовується.

6. Розташування поданих синонімів у порядку градації (зростання міри якості, інтенсивності дії, ступеня емоційності тощо).

7. Групування поданих слів за певними ознаками, а також складання таблиць у процесі такої роботи.

8. Усунення повторення одного із слів у реченні чи в межах неширокого контексту.

9. Використання з певною метою тих чи інших лексичних явищ у різних видах робіт з розвитку зв'язного мовлення. [15, с. 171-183]

Це неповний перелік вправ, до них також слід додати інші види діяльності, що впливають на вивчення слова.

Робота над вивченням лексики має свої завдання: збагачення словника учнів; уточнення словника; активізацію словника; усунення не літературних слів: діалектизмів, жаргонізмів, просторічних і знижених слів. Під час виконання вправ із лексики учитель звертає увагу дітей на яскравість, образність мови народних казок, загадок, прислів'їв, художніх текстів, навчає школярів вибирати потрібне слово для власного висловлювання. Важливо, щоб учитель у процесі роботи над словником дітей здійснював постійний міжпредметний зв'язок (наприклад, уроків читання і письма, читання і музики та ін.) [14, с. 32-46]

Програма початкової школи не передбачає вивчення лексики окремими годинами, вони включаються до занять кожного дня, як невід'ємна частина вправ.

Щоб успішно розв'язати ці завдання, вчитель повинен сам добре знати словникову систему мови і ті процеси, які в ній відбуваються.

Література:

1. Адамів А.І. Коли вчитися цікаво. Новояворівськ, 2000. 44 с.
2. Беляев О.М., Мельничайко В.Я., Пентилок М.І., Передрій Г.Р., Рожило Л.П. Методика вивчення української мови в школі. Київ.: Радянська школа, 1987. 246 с.
3. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів. Початкова школа. 1991. № 2. С.28-31.
4. Довгань О. Не бійтесь заглядати у словник. Українська мова та література в школі. 2007. № 41. С. 8-9.
5. Дорошенко С.І. Розвиток мовлення молодших школярів. Київ.: Освіта, 1987. 264 с.
6. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. Київ.: Освіта, 1971. 468 с.
7. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Тернопіль.: Астон, 2001. 264 с.
8. Новосьолова В. Психолого-педагогічні особливості засвоєння підлітками емоційно забарвленої лексики Українська мова та література в школі. 2005. № 3. С. 9-13.
9. Проценко Т.В. Фразеологізми. Роль фразеологізмів у мовленні. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2007. № 12. С. 21-23.

10. Пуняк Н. Словничок першокласника. *Початкова школа*. 2004. № 10. С.21-23.
11. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ.: Академія, 1999. 360с.
12. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах. Київ.: Освіта, 2007. 240с.
13. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти 1 – 2 класи. Розроблена під керівництвом О. Савченко. Київ: ТД «Освіта – Центр плюс», 2018р.240с.
14. Хом'як І. Вивчення лексики у поєднанні з орфографією. *Дивослово*. 2002. № 6. С. 20-24.
15. Шляхова В. Опанування способів тлумачення лексичного значення Українська мова і література в школі. 2003. № 3. С.30-34
16. Методика роботи над словом в початкових класах.
URL: <https://works.doklad.ru/view/jyBkrGqYswM/all.html>. (дата звернення: 14.10.2021)

Н. В. Прядко

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МАНІПУЛЯЦІЯ» З ТОЧКИ ЗОРУ РІЗНИХ АВТОРІВ

На даний момент часу проблема маніпуляції свідомістю є важливою і актуальною проблемою не тільки психології, але і інших наук. Особливо активно даний феномен розглядається в соціальній психології.

Маніпуляція пронизує всі сфери життєдіяльності людини, починаючи з сімейного побуту, закінчуючи професійними відносинами. Таке становище викликає підвищений інтерес як вітчизняних, так і зарубіжних вчених різних спеціальностей (психологів, філософів, політологів тощо).

На даний момент часу проблема маніпуляції свідомістю є важливою і актуальною проблемою не тільки психології, але і інших наук. Особливо активно даний феномен розглядається в соціальній психології.

Маніпуляція пронизує всі сфери життєдіяльності людини, починаючи з сімейного побуту, закінчуючи професійними відносинами. Таке становище викликає підвищений інтерес як вітчизняних, так і зарубіжних вчених різних спеціальностей (психологів, філософів, політологів тощо).

Одна із перших праць (початок V ст. до н.е. за однією з версій), в якій ми можемо побачити витоки маніпулятивних технологій, є «Мистецтво війни Сунь-цзи». Складений понад дві тисячі років тому воїном-філософом, трактат «Мистецтво війни» досі є однією з найвпливовіших книг зі стратегії поведінки у світі. Її вивчає велика кількість керівників, філософів, політологів, психологів. Трактат відповідає на запитання: як здобути перемогу без бою? Наголошуючи на розум і тактику воєначальників.

У праці відображається думка про те, що для виграшу в будь-якій битві потрібна не тільки наявність конфлікту, який є невід'ємною частиною життя людей і держав, а й розум та хитрість. Стоїть питання: як використовувати ці складові? Залишається вибором воєначальника [3, с. 34-35].

Таке визначення яскраво показує, що для вирішення конфлікту можна використовувати як силу, так і розум (маніпуляцію), яка може вирішити все мирним шляхом і не пролити крові.

Manipulus - латинський прабатько терміну «маніпуляція» - має два значення:

- а) жменя, жменя (manus - рука + pie - наповнювати),
- б) невелика група, купка, жменька (manus + pi - слабка форма кореня).

У другому значенні це слово, зокрема, означало невеликий загін воїнів (близько 120 осіб) у римському війську. В Оксфордському словнику англійської мови маніпуляція (manipulation) у найзагальнішому значенні визначено як поводження з об'єктами зі спеціальним наміром та особливою метою, як ручне управління, як рухи, що виробляються руками, ручні дії. У

переносному значенні Оксфордський словник визначає маніпуляцію як «акт впливу на людей або управління ними, або речами зі спритністю, особливо з недбайливим підтекстом, як приховане управління або обробка». Саме в такому наповненні слово «маніпуляція» замінило в політичному словнику термін «макіавеллізм», що раніше існував.

Як бачимо з визначення, поняття «маніпуляція» - це вплив на якийсь предмет із певною метою. І при цьому вплив може носити не тільки позитивний, але і негативний характер, та має як явну, так і приховану мотивацію [7].

У психологічній літературі термін «маніпуляція» має три значення. Перше повністю запозичено з технічних наук і використовується переважно в інженерній психології та психології праці. Маніпуляція з погляду інженерних психологів – це маніпулювання об'єктами та предметами з метою активізації в особистості певного емоційного фону та збереження енергетичного потенціалу [2, с. 19-21].

Бачимо, що в даному визначенні маніпуляція носить більше позитивний ніж негативний характер, і спрямована на позитивні зміни середовища з метою більш повної адаптації особистості до робочого процесу.

В іншому значенні, запозиченому із зоопсихології. Маніпуляція — це «активне переміщення тваринами компонентів середовища в просторі» (на противагу локомоції — переміщенню в просторі самих тварин) «за переважної участі передніх, рідше — задніх кінцівок, а також інших ефекторів» [4, с. 22].

З визначення бачимо, що тварина є суб'єктом, а середовище об'єктом. Тварина впливаючи на середовище, маніпулюючи нею, змінює простір максимально комфортно для себе та задоволення своїх потреб. У цих двох значеннях заложений термін «маніпуляція» в психологічній літературі починаючи з 20-х років. А з 60-х років він став використовуватися ще й в третьому значенні, яке ширше описує феномен маніпуляції, її основні цілі та процес реалізації.

Психологічна маніпуляція – (manipulatio – жменя, жменька, ручний прийом) – вид психологічного впливу, що використовується для досягнення одностороннього виграшу за допомогою прихованого спонукання партнера зі спілкування до здійснення певних дій, що відрізняє її від зовні схожих з нею прийомів непрямих впливу, характерних для психотерапії або виховання [8].

Тут ми знову бачимо, що існують прийоми схожі на маніпуляцію, але вони не несуть шкоди другій стороні не морального, не фізичного, не психологічного рівня.

...Прихованим характером впливу маніпуляція відрізняється від інших видів психологічного вторгнення – примусу та приниження. Як правило, приховування піддаються не тільки цілі, інтереси чи наміри маніпулятора, але й сам факт переслідування ним інших, крім декларованих маніпулятором цілей [8].

Тобто маніпуляція – це завжди принесення додаткового мотиву у поведінку маніпульованого, що змінює його бажання та потреби. Маніпулятор, начебто, вносить свої «особисті» поправки в дії іншої людини або змінює його цілі максимально наближено до того, що необхідно самому маніпулятору. Після цього маніпулятор впроваджує їх у психіку маніпульованого, де вони і реалізуються.

Ще одне цікаве поняття ми зустрічаємо у працях Еверетт Шострому. На його думку маніпуляція – це псевдофілософія життя, спрямована на те, щоб експлуатувати і контролювати як себе, так і інших [5;6, ст.18].

У цьому визначенні йдеться не лише про вплив на іншу особистість, але і контроль самого себе. На противагу Шострому, Брейкер. Х говорить про те, що маніпуляція завжди спрямована на іншу людину і має способи, якими маніпулятори керують своїми жертвами: негативне і позитивне підкріплення, покарання або одноразовий досвід, що травмує, який проявляється в криках, образах та інше. [1, ст.36-39].

Таким чином, говорячи про маніпуляцію слід розуміти соціально – психологічний вплив, що найчастіше має на меті змінити сприйняття або поведінку інших людей за допомогою прихованої, обманної і насильницької тактики в інтересах маніпулятора. Варто пам'ятати, що прихований вплив може переслідувати і позитивні цілі. Наприклад, коли батько непомітно і безболісно маніпулює дитиною, ненав'язливо активізуючи її до дій у позитивному напрямі. Таке приховане управління навряд можна було б назвати класичним терміном «маніпуляція»

Література:

1. Брейкер Х. Хто смикає за ваші ниточки, або Як не дозволити маніпулювати собою. М.: Вид. торговий дім Грант: Фаїр-Прес, 2005. 254 с.
2. Климов. Є.О. Психологія праці, інженерна психологія та ергономіка. Бакалавр. Академічний курс. М.: Юрайт, 2015. 318.
3. У-Цзін. Фон Зенгер Х. Стратегемі. Про китайське мистецтво жити та виживати. М: Ексмо. 2014. 1040 с.
4. Фабрі К.Е. Основи зоопсихології: Підручник для студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальностями «Психологія», «Біологія», «Зоологія» та «Фізіологія». М.: Російське психологічне суспільство. 2016. 462 с.
5. Шостром Е. Людина-маніпулятор. Внутрішня подорож від маніпуляції до актуалізації. М.: Ексмо-Прес, Квітень-Прес., 2014. 282 с.
6. Шостром Е. Анти-Карнегі, або Людина-Мінськ: ТПЦ «Поліфакт». 2017. 217 с.
7. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита.

URL:

https://bookap.info/psywar/dotsenko_psihologiya_manipulyatsii_fenomeny_mehanizmy_i_zashchita_1997/load/doc.shtml. (дата звернення 15.10.2021)

8. Манипуляция психологическая. 1998.

URL:

https://psychology.academic.ru/3689/%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F. (дата звернення 15.10.2021)

Л. Т. Рябовол

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ / ТВОРЧОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Креативність і творчість учнівської молоді продовжує викликати науковий інтерес як предмет дослідження. Зокрема це зумовлено тим, що, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, до вмінь, які є наскрізними в усіх ключових компетентностях, віднесено і вміння «діяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей, добросчесне використання чужих ідей та їх доопрацювання, застосування власних знань для створення нових об'єктів, ідей, умінь випробовувати нові ідеї, а також вміння виявляти ініціативу, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем, активну участь у різних видах діяльності, їх ініціювання, прагнення до лідерства, умінь брати на себе відповідальність» [2].

Проблематика, окреслена темою цієї статті, вже була у колі наших наукових інтересів – [4; 5]. У попередніх працях ми зазначили, якщо виходити з того, що креативність є і здатністю до творчої діяльності, і безпосередньо такою діяльністю, і її результатом, то необхідною умовою розвитку цієї комплексної властивості особистості старшокласника є реалізація у процесі навчання компетентнісного та діяльнісного підходів, що передбачає переорієнтацію навчання з процесу на результат, застосування на практиці здобутих знань, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності, самоосвіти. У свою чергу, це дозволяє розвивати в учнів готовність і здатність до пізнавальної діяльності, загалом до діяльності у різних сферах життя. Отже, розвиток креативності у старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів передбачає забезпечення єдності цільового, змістового, процесуального і результативного компонентів.

Виходячи з навчальної програми «Історія України та Всесвітня історія у 10-11 класах [3], передусім слід зазначити, що навчання історії наразі спрямоване на реалізацію мети повної загальної середньої освіти, яка, поряд із розвитком та соціалізацією особистості учнів/ учениць, формуванні в них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, передбачає і розвиток творчих здібностей, дослідницьких та інших навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів. До завдань, спрямованих на реалізацію мети історичної освіти у старшій школі, віднесено й розвиток історичного, критичного і творчого мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу, проблеми, які стоять перед країною та світом. Значною мірою у його виконанні сприяє зміст

історичного матеріалу, який ґрунтується на визначених пріоритетах, зокрема таких принципах, як: хронологічна послідовність, науковість, логічність, гуманізація, проблемне навчання, національна спрямованість, полікультурність, оптимальне співвідношення політичної, соціально-економічної та культурної складових історичного процесу тощо. На розвиток креативності в учнів, безпосередньо їх творчо-пошукових умінь і навичок, на основі матеріалу, окресленого програмою, передбачене вивчення певних тем у формі практичного заняття, застосування проєктних технологій, написання учнями есе, дослідження окремих питань у різний спосіб, залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей учнів, класу, індивідуального підходу вчителя до викладання.

Результативними показниками навчально-пізнавальної діяльності учнів є такі творчо-пошукові уміння і навички, як: встановлювати синхронність подій (зокрема, подій Першої світової війни на українських територіях, що входили до складу Російської імперії та Австро-Угорщини, і на Західному фронті); складати характеристики історичних діячів; проводити порівняльний аналіз і робити на його основі аргументовані висновки (до прикладу, проаналізувати й порівняти: змісти універсалів УЦР, причини і наслідки укладення УНР Брестського мирного договору; стратегії подолання світової економічної кризи, обрані урядами США, Великої Британії, Франції, Німеччини та Італії; комуністичний, фашистський та нацистський тоталітарні режими; економічне та суспільне життя населення в країнах Азії та Латинської Америки з позицій протистояння демократії та авторитаризму); визначати чинники, здобутки і прорахунки (зокрема, УЦР у державотворчому процесі); виявляти специфіку (до прикладу, розвитку громадського і релігійного життя, мистецтва, освіти і науки за часів УНР, Української Держави та ЗУНР); висловлювати, аргументувати й обстоювати особисті судження (зокрема, щодо: ставлення українських політичних сил Наддніпрянщини і західноукраїнських земель до світової війни; результатів Української революції 1917-1921 рр.; місця і ролі українців у військових формуваннях держав Об'єднаних Націй у роки Другої світової війни та вирішення українського питання на завершальному етапі війни; заходів держав Антанти і Ліги Націй з підтримання стабільності у Європі; громадсько-політичної діяльності Махатми Ганді, Чан Кайші, Кемаля Ататюрка; спроби державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р., його наслідків в Україні; ролі й місця України в загальносоюзних суспільно-політичних процесах у першій половині 1991 р.); давати оцінку рішенням Паризької та Вашингтонської конференцій з позицій інтересів «великих» і «малих» держав; визначити джерела нестабільності в Європі; пояснювати вплив досягнень науки і техніки на повсякденне життя людей; співставляти й узагальнювати інформацію; визначати тенденції й суперечності певного періоду розвитку; прогнозувати можливі шляхи розвитку України та зміни її геополітичного становища тощо.

Вивчення курсу «Громадянська освіта» за програмою [1] ґрунтується на освітній моделі, задекларованій Рамкою компетентностей для культури демократії Ради Європи і охоплює такі компоненти, як: цінності; поведінкові установки; практичні навички; знання та їхнє критичне осмислення. У розвитку креативності старшокласників сприяють усі перелічені компоненти, проте, значною мірою це забезпечується під час формування практичних навичок передусім вміння аналітичного й критичного мислення, вміння слухати, розв'язувати конфлікти, бути гнучким й адаптивним, готовим до співпраці. Особливу роль наразі відіграють знання та їхнє критичне осмислення, безпосередньо: самопізнання і критична самооцінка; знання й пізнання світу та його критичне осмислення.

Компетентнісний потенціал курсу (за ключовими компетентностями) є суттєвим для становлення особистості як креативної / творчої. У цьому контексті важливим є те, що «... у старшому шкільному віці якісно змінюється структура навчальної мотивації особистості – навчальна діяльність стає для неї засобом реалізації життєвих планів майбутнього. Отже, завдання громадянської освіти для цієї вікової категорії учнівської молоді спрямовані на створення умов для соціального і професійного самовизначення, отримання соціального досвіду, що сприяє активній життєвій та громадянській позиції випускника / випускниці школи». Відповідно до програми, навчання курсу «Громадянська освіта» спрямоване на розвиток цілого комплексу умінь і навичок, при цьому, практично всі вони, за умови сформованості в особистості, позначають її як креативну. Зокрема такими є вміння: критично мислити, визначати проблему та бачити шляхи її розв'язання; аналізувати різні джерела інформації й аргументувати власну думку; вести конструктивний діалог, співпрацювати з іншими, знаходити компроміс, поважати думку інших, проявляти толерантність, емпатію. Відповідна методика охоплює практичні заняття як оптимальну форму навчання для ефективного засвоєння знань, розвитку вмінь, формування ставлень та утвердження цінностей через особистий практичний досвід учнів. Практичні заняття дозволяють також розвивати навички соціальної взаємодії, вміння аналізувати ситуації у своєму життєвому середовищі, самостійно приймати відповідальні рішення і діяти у правовому полі тощо. Дієвими наразі є групові форми організації навчальної діяльності, а також методи проблемного навчання – дискусійні, дослідницькі, зокрема: дебати, рольові ігри та симуляції, вивчення кейсів, перегляд та обговорення фільмів і виставок, проєктні технології, презентації, есе тощо. Все це загалом дозволяє розвивати критичне мислення, самостійність суджень, творчий потенціал здобувачів освіти.

Таким чином, креативність / творчість – інтегроване, цілісне психолого-педагогічне явище, що пов'язане з відмовою від стереотипів у мисленні, та позначає: якісну характеристику особистості як креативної / творчої; творчу

діяльність, спрямовану на генерування / продукування нових ідей, рішень; креативне / творче мислення особистості, що призводить або уможливорює прийняття відповідних нестандартних рішень; безпосередньо результат такої діяльності (під яким можливо розуміти: генерування нових ідей та використання їх безпосередньо для вирішення проблем різного характеру (у тому числі й навчальних / пізнавальних); сформовану й розвинену властивість особистості; готовність і здатність особистості до творчої діяльності передусім до прийняття нестандартних, нетрадиційних рішень в різних, як типових, так і нетипових / критичних ситуаціях). Для розвитку у старшокласників / старшокласниць креативності / творчості істотною роль відіграє дидактично-методичний потенціал навчальних предметів «Історія України та Всесвітня історія» і «Громадянська освіта» у 10-11 класах.

Література:

1. Громадянська освіта (інтегрований курс) для 10-11 класів: Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів.
URL: [mon.gov.ua > media > programy-10-11-klas](http://mon.gov.ua/media/programy-10-11-klas) (дата звернення: 14.10.2021)
2. Державний стандарт базової середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898.
URL: <http://surl.li/mfre> (дата звернення: 10.11.2021)
3. Історія України. Всесвітня історія. 10-11 класи : Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів.
URL: <http://surl.li/euwg> (дата звернення: 14.10.2021)
4. Рябовол Л. Т. Креативність як предмет психолого-педагогічних досліджень вітчизняних вчених. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 190. С. 145-151.
5. Рябовол Л. Т. Розвиток креативності у старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 8. С. 112-118.

Ю. А. Скиба
Є. В. Кочерга

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Здоров'язбережувальна компетентність вчителя є однією із професійних компетентностей. Вона передбачає, окрім інших здатностей, здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності. Основою цієї здатності є усвідомлення вчителем цінності власного здоров'я та вигоди від турботи про нього.

Навчання здатності турбуватися про власне здоров'я може бути частиною самоосвіти вчителя. Але більш ефективним цей процес буде, якщо він буде відбуватися під керівництвом досвідченого тренера, фасилітатора чи іншого спеціаліста. Так зокрема для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти [3], на базі Дніпровської академії неперервної освіти (ДАНО) для вчителів було організовано і проведено курси підвищення кваліфікації за темою «Внутрішні та зовнішні ресурси в діяльності вчителя». Основною метою курсів є формування розуміння про ресурси людини, як життєві опори, які знаходяться в розпорядженні людини, і дозволяють їй задовольняти свої основні потреби: виживання, фізичний комфорт, безпеку, залученість в соціум, повагу з боку соціуму, самореалізацію в соціумі.

Ресурси поділяються на соціальні та особисті, інакше кажучи – зовнішні і внутрішні. Зовнішні ресурси – це матеріальні цінності, соціальні статуси (ролі) і соціальні зв'язки, які забезпечують підтримку соціуму, допомагають людині зовні. Внутрішні ресурси – це психологічний особистісний потенціал, характер і навички людини, які допомагають їй зсередини. Однак поділ на зовнішні і внутрішні ресурси досить умовний. Ті й інші ресурси тісно пов'язані, і при втраті зовнішніх ресурсів поступово відбувається втрата ресурсів внутрішніх. Надійні зовнішні ресурси забезпечують збереження ресурсів внутрішніх, але тільки в тому випадку, якщо ці внутрішні ресурси вже є [1].

Розуміння власних ресурсів необхідне для подолання складних життєвих ситуацій, для покращення якості життя, для самореалізації, для коригування свого життєвого сценарію, для комфортного спілкування та стосунків з

оточуючими. Усі це є основою професійного та особистісного зростання кожного вчителя.

Діяльність вчителя сповнена складних ситуацій та стресів. Тому вчителям можна запропонувати певні кроки застосування особистісних ресурсів у подоланні складних ситуацій. Найперший крок – це усвідомлення наявності та змісту складної ситуації як реальної проблеми. Пізнаючи власне ставлення до ситуації з його суперечностями, страхами, суб'єкт має змогу досліджувати себе, позбутися страхів, слабкості, провини і, здобувши контроль над собою, відчути контроль і над ситуацією. Другий крок – рішучість до самозміни. Формування здатності до пошукової поведінки – здатності вирішувати складні життєві ситуації, займати активну позицію щодо мінливих і складних життєвих ситуацій. Формування вміння заміни патогенного мислення на саногенне. Патогенне мислення характеризується безконтрольністю уяви, повною відсутністю рефлексії, неможливістю поглянути на себе «стороннім поглядом», тенденцією плекати в собі, зберігати і примножувати негативні образи. Саногенне мислення характеризується відокремленням «Я» від негативних образів, поглядом на власні почуття і поведінку ніби збоку, довільним контролем за внутрішніми образами і здатністю до концентрації уваги. Третій крок – відмова від боротьби з тими аспектами складної ситуації, які змінити неможливо, і переорієнтація уваги на трансформацію негативу ситуації у конструктивний потенціал власними зусиллями, що дає змогу відчути контроль над ситуацією та успіх у подоланні життєвих труднощів [1].

О. Штепа визначає як різновид ресурсів ресурси компетентності. До них відносяться: успіх – здатність організовувати ситуації, що сприятимуть найбільш повному саморозкриттю. Творчість – уміння бути неординарним у професійних та життєвих ситуаціях [4]. Самореалізація у професії – уміння скеровувати власні здібності та знання на користь суспільству. Розкриття цих ресурсів можливе при використанні різноманітних арт-методів. Саме тому для ідентифікації власних ресурсів на курсах підвищення кваліфікації вчителям було запропоновано виконати практичні арт-вправи «Прорости зернятко», «Каракулі», «Люблю і роблю», «Моя тканина», «Чарівна паличка». Після виконання індивідуальних вправ вчителі узагальнювати отримані результати, та виокремлювали ключові для них ресурси, якими стали: спокій, відпочинок, любов, комфорт, безпека, натхнення, творчість, родина, емоції, інтелект, турбота, підтримка, самореалізація.

С. Кауфман зазначає, що добре життя, яке міцно тримається на засадах гуманістичної психології та реалістичних уявлень про потреби людини, – це здорове відкриття потреб, націлених на пошук і вираження того «Я», котре найкраще пасує самій людині. Окрім навчання науковець вказує на необхідність здійснювати «покупки для зростання», однією з яких є, наприклад, особиста психотерапія. Наукові дослідження вказують на те, що вона може вигідно задовольняти потребу людини у визнанні. Також С. Кауфман, спираючись на дослідження С. J. Воусе та А. М. Wood [5] пише про те, що, якщо говорити про збільшення вдоволеності життям, рентабельність психотерапії щонайменше в 32 рази перевищує звичайне отримання доходу [2]. Отже, психотерапія, окрім навчання та самонавчання є одним із шляхів пошуку власних ресурсів. Використання арт-методик є частиною психотерапії, яка є екологічною формою роботи з емоціями та почуттями людини.

Також у ДАНО для здобувачів освіти ступеня магістра за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» обов'язковою дисципліною є дисципліна «Педагогіка здоров'язбереження», під час вивчення якої майбутні вчителі мають змогу ознайомлюватися з арт-методами збереження і зміцнення власного здоров'я.

Отже, здоров'язбережувальна компетентність є важливою професійною компетентністю вчителя, яка має розвиватися в системі неперервної професійної освіти вчителя, починаючи від професійної підготовки майбутніх вчителів і продовжуючись під час підвищення кваліфікації вчителів-практиків. Принцип неперервності розвитку цієї компетентності активно реалізується в ДАНО. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні переліку арт-методів, які можна використовувати для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів на основі ресурсного підходу.

Література:

1. Ващенко І. В., Іваненко Б. Б. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. *Проблеми сучасної психології*: Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2018. Вип. 40. С. 33–49. DOI10.32626/2227-6246.2018-40.33-49
 2. Кауфман С. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію / Пер. з англ. Київ : Лабораторія, 2021. 400 с.
 3. Кочерга Є., Скиба Ю. Реалізація педагогічних умов розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії в системі післядипломної освіти. *Вісник післядипломної освіти*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 11(40). С. 170–182.
URL : [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-11\(40\)-170-182](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-11(40)-170-182). (дата звернення: 14.10.2021).
- Скиба Ю. А., Кочерга Є. В. Ресурсний підхід як основа розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя

4. Штепа О. Види психологічних ресурсів. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/VYDY-PSYKHOLOHICHNYKH-RESURSIV.pdf>
5. Boyce C. J., Wood A. M. Personality and marginal utility of income: Personality interacts with increases in household income to determine life satisfaction. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2011. 78(1-2), 183–191. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2011.01.004>

А. О. Теплицька

ВИКОРИСТАННЯ БІЛІНГВАЛЬНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ

Сучасний етап розвитку української системи освіти характеризується інноваційними процесами, що стрімко розгортаються зумовлюючи інтеграцію у загальний світовий освітній простір. Суттєві зміни, що відбуваються в педагогічній теорії та освітній практиці, спрямовані на гармонізацію український та європейських ті інших зарубіжних освітніх програм, розвиток академічної мобільності студентів українських ЗВО і забезпечення якості та конвертованості вітчизняної вищої освіти.

Посилення творчого характеру освіти набуває небувалого розвитку у цих умовах. Його ключовим завданням є розвиток у людини таких якостей і здібностей, які дозволили б їй здійснювати професійну та соціальну діяльність у соціокультурних умовах, що швидко змінюються. У зв'язку з цим актуальним стає звернення до білінгвістичної системи навчання, при якій іноземна мова поряд з рідною мовою постає як інструмент розуміння світу спеціальних знань та самоосвіти, міжкультурного спілкування та полікультурного виховання. Для сучасного періоду розвитку українського суспільства особлива значимість білінгвального навчання полягає в його філософсько-педагогічних підставах: прагнення загальноєвропейського обміну цінностями, ідеями, а також, безперечно, діалогу культур. Крім того, у річці Болонського процесу воно є надійною основою інтернаціоналізації української вищої освіти.

З початку 90-х років ХХ ст. білінгвальне навчання є провідним напрямом освітньої політики у багатьох країнах світу. Існують різноманітні національні моделі білінгвального навчання, такі як канадська, американська, німецька, ізраїльська та інші.

Використання білінгвального підходу позитивно позначається на розвитку мовної та професійної компетенції майбутніх вчителів. Студенти не тільки опановують зміст дисципліни, але без додаткових тимчасових витрат підвищують рівень іншомовної компетенції. Білінгвальний підхід дозволяє значно розширити коло джерел, залучених до розгляду, що служить гарною базою для порівняння, аналізу та вироблення майбутніми викладачами власної методичної позиції [1, с. 99-101].

Серед переваг білінгвального навчання слід відзначити академічні успіхи учнів; ширше та впевнене застосування у навчальній діяльності та для особистісного спілкування, найкращі перспективи кар'єрного зростання; можливість участі у міжнародних заходах. На подальших шаблях навчання вільне використання математичного апарату іншою мовою дозволить

студентам ефективніше аналізувати конкретні ділові ситуації та приймати обґрунтовані рішення

Безперечно білінгвальне навчання є продуктом тісної співпраці викладачів базових дисциплін вишу, зокрема математики та викладачів української та іноземних мов.

Переваги білінгвіалізму очевидні як щодо контентно-інтегрованого навчання, так і з погляду когнітивного розвитку іноземних студентів, що навчаються. Також білінгвальне навчання виявилось найбільш придатним та ефективним методом для підготовки іноземних слухачів з різним вихідним рівнем володіння математикою та різними мовами спілкування [2, с. 167—172].

Важливо зазначити, що виправлення мовних помилок не повинне займати центральне місце на білінгвальному уроці. Бажано, щоб увага учнів була сконцентрована на використанні термінів. Важливо, щоб вони розуміли зміст навчального матеріалу та були в змозі вести дискусію щодо цього змісту. Можна також сказати, що білінгвальний урок - невідповідний час для роботи над граматиною. Якщо викладач білінгвального курсу зазначає або передбачає наявність прогалин у мовній підготовці учнів, йому найкраще діяти спільно з учителем іноземної мови, який на своїх уроках має можливість займатися відпрацюванням граматичних явищ, що викликають певні проблеми. З метою закріплення термінології рекомендується ведення зошита-словника, в якому учні повинні фіксувати спеціальну лексику щодо кожного тематичного розділу. Рекомендується також записувати невеликі тексти та пропозиції-шаблони, які надалі учні можуть використовувати як мовленнєві зразки при описах або аналізі подібних явищ. Домашні завдання є, як правило, письмове узагальнення змісту навчального матеріалу попереднього уроку, того, що на самому уроці відпрацьовується в основному усно. Кожен новий урок рекомендується починати з повторення домашнього завдання або матеріалу останнього заняття. Повторення та узагальнення – необхідні види мовної діяльності, що дозволяють подолати суперечність між мовою та предметним змістом при білінгвальному навчанні. Вони присутні на білінгвальному уроці значно частіше, ніж на звичайному занятті, яке проводиться рідною мовою. Кожен новий крок починається з повторення та активізації вже наявних знань і закінчується узагальненням. Перелік подібних методичних вимог, які на сьогодні можна вважати класичним, можна продовжити. У міру накопичення такого матеріалу можна говорити про вирішення проблеми подолання протиріччя між предметним та мовним компонентами [3, с. 89-93].

Розглянемо особливості, які забезпечують якісне засвоєння математичних понять на основі білінгвального навчання:

Засвоєння математичних понять має здійснюватися на основі спеціально розробленої методики, яка враховує специфіку різних психолого-дидактичних концепцій засвоєння знань учнями та концепцій білінгвальної освіти; забезпечує правильне поєднання наочно-образного, словесно-логічного та

дієво-практичного компонентів мислення; використовує інтеграційні зв'язки математики коїться з іншими навчальними дисциплінами.

Процес формування математичних понять у школі з рідною мовою навчання повинен протікати поетапно і здійснюватися за допомогою виконання учнями та вчителем сукупності певних дій. Стверджуючи це, ми дотримувались алгоритму формування понять, запропонованого А.В. Гадулхаковим [4], характеризуючи при цьому кожен етап сукупністю дій, що враховує особливості пізнавальної, мовної діяльності учнів та білінгвального освітнього процесу:

1) Мотиваційно-цільовий етап, на якому необхідно мотивувати учнів до запровадження нових термінологічних понять, створювати навчально-проблемну ситуацію, формулювати основне навчальне завдання. При виборі найбільш оптимального маршруту запровадження математичного поняття (конкретно-індуктивним чи абстрактно-дедуктивним методом) слід враховувати специфіку поняття, вікові та навчальні можливості школярів. Необхідно організувати комунікативну діяльність дітей на основі обліку їх індивідуально-психологічних особливостей, актуалізувати спеціальні (математичні) знання та математичні цінності у проблемно-комунікативних ситуаціях з реалізацією прийомів інтеграції змісту мовного та математично спрямованого характеру.

2) Інформаційно-пізнавальний етап. На цьому етапі школярі повинні виявити суттєві властивості поняття, що становлять його визначення, розпізнати об'єкти, що належать і не належать поняттю, класифікувати поняття, сформулювати визначення, засвоїти логічну структуру визначення та ін. ; сформувати математичну мову двома мовами (працювати з термінами та символами); пояснити значення понять (термінів), не сформованих у тих, хто навчається рідною мовою; диференціювати безперекладні та перекладні способи семантизації понять (на основі прийомів міжфразових зв'язків, аналізу смислової структури тексту, прийомів виявлення тематичного центру висловлювання та ін.); по можливості створити національно-культурні уявлення про математичні поняття.

3) Творчо-діяльнісний етап. На даному етапі учні застосовують у практичній діяльності засвоєні поняття, для чого виконують такі дії, як заміна визначення поняття іншою сукупністю суттєвих властивостей, висновок слідства з належності об'єкта поняття, розчленування визначення на складові частини, переклад формулювання математичних речень до їхнього символічного запису та ін. Тут доцільно застосовувати соціокультурний матеріал, використати життєвий досвід учнів; розвивати математичну мову на основі рідної та російської мов; використовувати у мовній роботі прийоми формування комунікативного ядра, що стимулює творчу, дослідницьку діяльність учнів; систематично та цілеспрямовано керувати процесом засвоєння знань учнями.

4) Контрольно-оцінний етап. На цьому етапі учні систематизують у своїй свідомості математичні поняття, встановлюють зв'язки та залежності між ними, конструюють нове поняття на основі вивчених, бачать подібність та відмінності в логічній структурі визначень та ін. Тут необхідно контролювати та оцінювати правильність використання математичної мови, не допускаючи змішування природних мов у процесі мовної діяльності учнів.

Основним засобом реалізації дій, що відповідають етапам формування математичних понять на основі білінгвального навчання, є білінгвальний дидактичний комплекс, спрямований на формування математичних понять та розвиток математичної мови, що включає систему мовленнєвих вправ і білінгвальний термінологічний словник для учнів основної школи [5, с. 219-225].

Відомо, що у світовому досвіді є надзвичайно багато найрізноманітніших моделей і програм білінгвальної освіти, але всі вони об'єднані одним загальним принципом: мовами навчання є дві (а у деяких випадках і більше) іноземні мови. З огляду на це дослідники роблять спробу класифікувати моделі білінгвальної освіти з метою детальнішого їх теоретичного вивчення та удосконалення. Пропорція мов на занятті визначається його змістом, часом і місцем проведення, особливостями сприйняття студентів, особистістю викладача. Є певні моделі білінгвального навчання:

1. Дублююча чи супроводжуюча модель використовується як правило на початковому етапі навчання і пропонує представлення однієї і тієї ж одиниці рідною та іноземною мовами. Ця модель сприяє накопиченню фонду мовних засобів, здатних адекватно виражати предметний зміст. В процесі використання цієї моделі в студента встановлюється стійкий асоціативний зв'язок між змістовною одиницею та набором мовних засобів.

2. Аддитивна (доповнююча) модель передбачає подання іноземною мовою додаткової інформації, що частково чи суттєво збагачує зміст, вивчений рідною мовою. Додаткова інформація, як правило, подається у вигляді розповіді викладача, друкованого тексту, спеціального дидактичного матеріалу (відео фрагменти, аудіозаписи тощо). Співставлення та обговорення основного та додаткового блоків ведеться як рідною, так і іноземною мовами.

3. Паритетна модель передбачає рівноправне використання рідної та іноземної мов при розкритті змісту предмета. Необхідною умовою використання даної моделі є досягнення студентами достатньо високого рівня мовленнєвої компетенції. При цьому мається на увазі знання певного об'єму спеціальних термінів, вміння виявляти змістові особливості використання спеціальних термінів.

4. Модель, що витісняє. Сама назва говорить про те, що в цій моделі іноземна мова домінує при розкритті предметного змісту. Використання даної моделі можливе лише на вищому рівні білінгвального навчання, оскільки студенти повинні володіти іноземною мовою в такій мірі, щоб заглиблюватися

в предметний зміст. Баланс між інформацією та мовою в навчальному процесі (Information and content balance through education) – вміння підпорядковувати лексику другої мови потребам навчального предмету та співвідносити її з мовною компетенцією конкретної аудиторії. Намагаючись забезпечити баланс між змістом предмета та його лексичним наповненням на перших курсах університету викладачі переважно використовують дублюючу та адитивну моделі білінгвального навчання. Білінгвальне навчання є дуже могутнім засобом підготовки майбутніх професіоналів будь-якої галузі. Із його допомогою в студентів не лише формується та розвиваються професійні компетенції, а й зростає самосвідомість, розширюється світогляд.

Білінгвальне навчання посилює зв'язок змісту навчання у ВНЗ із сучасними потребами ринку праці. Під час вивчення білінгвальних курсів у студентів активізується пізнавальна діяльність та зростає внутрішня мотивація (головним компонентом якої є так звана білінгвальна мотивація. Серед перспектив розвитку білінгвальної методичної науки слід відзначити розв'язання питання кадрового забезпечення (від того, один чи двоє викладачів включені у процес, залежить побудова заняття й організація самостійної та індивідуальної роботи студентів), а також питання оцінювання та контролю знань, умінь і навичок студентів, що навчаються на білінгвальній основі [6].

На практиці інтегрований білінгвальний підхід може бути реалізований на різних ступенях навчання від дошкільної освіти до вищої школи. Що стосується вивчення математики у початковій школі, то тут цей підхід може бути реалізований за допомогою різних коротких ігор, що проходять іноземною мовою, у тому числі з використанням карток з визначенням термінів рідною та іноземною мовами, у середній школі цей підхід може бути застосований при навчанні немовних предметів іноземною мовою.

У багатьох європейських країнах вчителі та викладачі проходять різні практики з використання білінгвального підходу при викладанні предметів немовного циклу, у тому числі математики. У нашій країні цей підхід починає поширюватись, тому ми вважаємо за необхідне продовжувати застосування підходу на усіх стадіях навчання математики.

Література:

1. Меркиш Н.Е. Билингвальное обучение и перспективы его использования в курсе методики преподавания иностранного языка. *Сборник материалов научной сессии по итогам выполнения научноисследовательской работы на факультете иностранного языка Московского педагогического государственного университета*. М : 2008. С. 99-101.
2. Степанян И. К. Билингвальный подход к обучению математике иностранных студентов. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2018. № 12 (66) Часть 1. С. 167-172.
URL : <https://research-journal.org/pedagogy/bilingvalnyj-podxod-k-obucheniyu-matematike-inostrannyx-studentov/> (дата обращения: 14.11.2021).
3. Пахомова Т. А. «Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і Теплицька А. О. Використання білінгвального підходу у процесі вивчення математики

психологія» 2011. № 1 (1) с. 89-93

4. Габдулхаков А.В. Дидактические условия обучения математическим понятиям в двуязычной среде (на материале естественнонаучных дисциплин): дис. ... канд. пед. наук. Казань. 2008. 196 с.
5. Спиридонова Н.И. Особенности формирования у школьников математических понятий на основе билингвального обучения. *Самарский научный вестник*. 2017. Т. 6. №1. С. 219-225.
6. Зозуля І. Є. Білінгвальне навчання в контексті сучасних інтеграційних концепцій освіти. Матеріали XLVI науковотехнічної конференції підрозділів ВНТУ. Вінниця, 2017.
URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/allhum-2017/paper/view/2186> (дата звернення 14.11.2021)

О. М. Турчак

ПИТАННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В МОВОЗНАВЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Питання експресивності ніколи себе не вичерпає, оскільки експресивність завжди була, є і буде основним ґрунтом, який благодатно демонструє весь спектр виражальних можливостей української мови.

Сьогодні існує велика кількість поглядів на природу й сутність експресивності та різні підходи до її вивчення. До розгляду цього питання зверталися І. Арнольд, О. Ахманова, Л. Виготський, В. Виноградов, О. Галкіна-Федорук, В. Девкін, М. Кожина, Г. Колесник, О. Потебня, В. Чабаненко та ін. У мовознавчій науці, крім експресивності, функціонують такі поняття, як «експресія», «емоційність», «емотивність», «оцінність», «образність», «інтенсивність».

Багато дослідників поняття «експресія» та «експресивність» уважають рівноцінними. В. Чабаненко, навпаки, стверджує, що це різні явища. Експресія – це підсилення виразності, а експресивність – це сама виразність, тобто «психологічно й соціально мотивована властивість мовного знака, що деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення людини, викликає напругу почуттів у слухача (читача)» [5, с. 7]. Різниця між експресією та експресивністю виявляється й на рівні мови та мовлення: для експресії характерний лише мовленнєвий рівень, а експресивність може бути як мовленнєвою, так і мовною. В. Чабаненко зауважує, що «мовленнєва експресивність панує над мовною і є постійним джерелом збагачення останньої» [5, с. 8].

На оцінний характер експресії вказував Ш. Баллі. Він переконаний, що експресія – це прояв у мовленні такого елемента, який додає сприйняттю почуття задоволення чи незадоволення щодо певного поняття. На думку відомого лінгвіста, будь-який мовний факт має позитивне або негативне експресивне забарвлення. Оцінний характер експресії, крім Ш. Баллі, виділяли О. Ахманова, В. Виноградов, В. Звєгінцев та інші. Наприклад, В. Виноградов зауважує, що «предметно-логічне значення кожного слова оточене особливою експресивною атмосферою, яка коливається залежно від контексту. Слово є одночасно й знаком думки мовця, й ознакою інших хвилювань, що належать до завдань і намірів повідомлення» [2, с. 19].

Ми теж дотримуємося думки, що не слід ототожнювати поняття емоційності та експресивності. Хоча вони й взаємопов'язані категорії, у них різні функціональні завдання. Емоційність – це вираження різноманітних почуттів, емоцій, а експресивність – виразність, тобто здатність мови посилювати прояви почуттів, настроїв мовців спеціальними засобами. Набір емоцій досить різноманітний і різний за інтенсивністю свого виявлення. Чим

інтенсивніші емоції, тим експресивніше їхнє вираження в мові, де емоційне значення переважно завжди поєднується з оцінним.

В. Харченко вважає, що для понять «експресивність», «емоційність», «оцінність» та «образність» можна використати узагальнений термін «конотація» [4]. Така думка, мабуть, спричинена загальною тенденцією, яка панує в мовознавчій науці, зокрема, у дослідженнях із лексикології. Її суть полягає в тому, що підвищений інтерес до експресивності з'являється там, де увага дослідників із денотативного аспекту переходить на конотативний.

Термін «конотація» запровадив Дж. Міль. «Конотація – додаткові семантичні і прагматичні особливості («співзначення») лексичного значення та значень інших мовних рівнів, які нашаровуються на їхній предметно-поняттєвий аспект і можуть бути зумовлені як змістовою стороною, так і внутрішньою формою слова» [3, с. 248]. О. Ахманова конотацію визначає як «додатковий зміст слова (або виразу), його супровідні семантичні або стилістичні відтінки, що накладаються на його основне значення, служать для вираження різних експресивно-емоційно-оцінних обертонів і можуть надавати висловлюванню урочистості, жвавості, невимушеності, фамільярності тощо» [1, с. 203].

Рідко експресивність трактується через інтенсивність, тобто підсилення. При цьому інтенсивність отожднюється з експресивністю або виділяється як один із складових компонентів експресивності. Першої точки зору дотримуються І. Арнольд та І. Гальперін, другої – Л. Кисельова, Н. Лук'янова, Н. Романовська, В. Телія, В. Харченко, В. Шаховський. О. Шейгал вважає, що прирівнювати експресивність до інтенсивності не слід, оскільки це два різнопланові, хоча й взаємопов'язані мовні явища. На її думку, між інтенсивністю та експресивністю існують причиново-наслідкові відношення, тобто інтенсивність веде до експресивності, а не є її частиною, де інтенсивність як ономасіологічна категорія відтворює й називає об'єктивну кількісну характеристику тієї чи іншої ознаки, а експресивність, не маючи свого референта в позамовній дійсності, виконує функцію не повідомлення, а посиленого впливу на адресата [6].

Отже, експресивність слід розглядати як поняття, яке свідомо створюється автором відповідно до його комунікативного задуму. Експресивність сприяє виділенню змістовно значущих елементів висловлювання. На сьогодні вона є найбільш доцільним засобом реалізації таких рис мовлення, як переконливість, вплив на адресата, оцінність тощо. Тому під час дослідження експресивності необхідно враховувати її мету, сферу та умови комунікації, які визначають вибір мовних засобів і здійснюють відповідний вплив на читача.

Література:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М.: Советская энциклопедия. 1966.
Турчак О. М. Питання експресивності в мовознавчій літературі: теоретичний аспект

608 с.

2. Виноградов В. В. Стилистика. *Теория поэтической речи. Поэтика*. М.: АН СССР. 1963. 255 с.
3. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. К.: Українська енциклопедія”. 2000. 752 с.
4. Харченко В. К. Разграничение оценочности, образности, экспрессии и эмоциональности в семантике слова. *Русский язык в школе*. 1976. № 3. С. 66–71.
5. Чабаненко В. А. Стилистика експресивних засобів української мови. Запоріжжя: ЗДУ. 2002. 351 с.
6. Шейгал Е. И. О соотношении категорий интенсивности и экспрессивности. *Экспрессивность на разных уровнях языка*. Новосибирск. 1984. С. 60–64.

Секція III

**ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

О. А. Долгачова

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА

На сьогодні реформування освіти відноситься до найактуальніших питань в нашій країні та вимагає нових підходів і методів навчання, в тому числі з використанням сучасних новітніх технологій. Невід'ємною частиною цього процесу є створення різноманітних електронних освітніх ресурсів навчального призначення та електронних підручників, застосування яких допомагає викладачам зробити освітній процес ближчим до життя та більш цікавим для студентів, унаочнити та розширити навчальні матеріали. Тому виникає велика необхідність якісної підготовки педагогічних працівників.

Впровадження цифрових технологій в освітній процес Запорізького фахового музичного коледжу ім П. Майбороди є однією з найбільш важливих тенденцій розвитку освіти в нашому закладі. Вони сприяють його інтенсифікації, збільшують швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань студентів-музикантів. Процес навчання при цьому стає більш мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому технології не замінюють самого викладача, а доповнюють його. Таким сучасним заняттям властиві: адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова не обмеженість навчання.

Цифрові технології створюють викладачу нові можливості, дозволяючи разом із студентами отримувати задоволення від захоплюючого процесу спілкування та пізнання. Вони сприяють автоматизації більшої частини роботи педагога, вивільняючи людський ресурс на пошук, спілкування, індивідуальну роботу із студентами, уможливають отримання моментального зворотнього зв'язку, покращують ефективність управління освітнім процесом та освітою в цілому.

На сьогоднішній день набуває популярності використання інтернет-сервісів для створення цікавих дидактичних матеріалів з будь-якої теми з використанням текстів, зображень, відео та аудіо файлів, у тому числі

інтерактивних. Дані сервіси стають зручним інструментом для створення електронного супроводу уроку, заняття або дистанційного курсу. Створені завдання можна розмістити на власному сайті або блозі. Наприклад сайт викладача інформатики Запорізького фахового музичного коледжу ім. П. Майбороди <http://zmuchitel.ucoz.ru/> . Викладач розміщує на ньому відео файли своїх занять, посиланням на власний YouTube канал, на електронні підручники та корисні матеріали з тем предмету. Створює та використовує ресурси інфографіки: mindmeister, Infogr.am, Datawrapper, Chartgo, Stat Planet, тощо. Для створення інфографіки на цих платформах необхідно зробити всього три кроки: визначитися із шаблоном, ввести дані та поділитися інфографікою у соціальних мережах. Перевага цих ресурсів у простоті використання та можливості завантажувати власні фото чи відео й робити їх інтерактивними.

Дуже часто в навчальному процесі необхідно створення та використання інтелект-карт. Вони допомагають вчитися, генерувати нові ідеї та запам'ятовувати великий обсяг інформації. Інтелект-карти – це так звана мапа розуму, пам'яті або ж думок, що відображає слова, ідеї чи завдання. Її використовують для генерування, структуризації чи відображення ідей. Це чудова річ для запам'ятовування великого обсягу інформації в процесі навчання чи розробки проекту. Для цього викладач використовує Coggle, MindMeister, Bubbl та інші ресурси.

Неодноразово на заняттях викладача також присутні стрічки часу. Стрічка часу – це спосіб візуалізувати навчальний матеріал. Найчастіше використовується, коли маємо справу з історією або хронологією якоїсь події. Дуже зручно використовувати для хронології як в навчальній діяльності, так і в позакласній роботі. Наприклад Му Histro - Можна створювати інтерактивні стрічки часу для уроків історії, літератури, інформатики, фізики та ін., Де можна представити інформації в часі. Візуалізація історичних процесів і подій на карті з датами дозволяє одночасно представити всі три виміри історії: де, коли, і як.

Також викладач використовує електронні підручники з предметів свого циклу як інших викладачів, так і створені власно за допомогою **FlipSnack, Epubbud, RealeWriter, Kindle**. Kindle це спеціалізований сервіс длячителів, що дозволяє самостійно створювати електронні підручники. За допомогою цього редактора викладач перетворює звичайний файл PDF в електронну книгу з малюнками, закладками та іншими корисними доповненнями. Функціонал програми дозволяє виділяти ключові поняття різними кольорами, додавати

замітки, робити картки для запам'ятовування і шукати потрібні слова у словнику. Після створення електронного підручника викладач публікує власні книги в Інтернеті та власному сайті.

Важко в процесі навчання обійтись без створення та використання електронних інтерактивних дошок. Це ефективний спосіб впровадження електронного змісту і мультимедійних матеріалів в масове середовище навчання. Можна перерахувати наступні види освітньої діяльності, доступні при використанні електронної інтерактивної дошки:

- робота з текстом і зображеннями;
- створення заміток за допомогою електронного чорнила;
- збереження зроблених заміток для передачі по електронній пошті, розміщення в Інтернеті або друці;
- колективний перегляд Web – сайтів;
- свобода пересування по класу при демонстрації програмного забезпечення чи роботі з ним перед аудиторією;
- створення за допомогою шаблонів і зображень власних завдань для занять;
- демонстрація і нанесення заміток поверх освітніх відео кліпів;
- використання вбудованого в програмне забезпечення інтерактивної дошки презентаційного інструментарію для збагачення дидактичного матеріалу;
- демонстрація презентацій, створених студентами тощо.

Майже кожне заняття студенти виконують не важке, але дуже цікаве завдання – вирішують кросворд, ребус або складають пазли з поточної теми уроку. Створити пазли, кросворди та ребуси можна, наприклад використовуючи ресурс edpuzzle.com.

Створення та використання інтерактивних дидактичних матеріалів також неот'ємна частина навчального процесу в Запорізькому фаховому коледжі ім. П. Майбороди. В цьому викладачу допомагають:

ClassTools - Онлайн сервіс для створення інтерактивних Flash-ресурсів і, перш за все, дидактичних ігор для уроків. За допомогою цього сервісу ви можете в лічені хвилини створити свою дидактичну гру або створити навчальну діаграму, скориставшись одним із шаблонів. BrainFlips - онлайн сервіс для створення карток. За допомогою сервісу можна виготовити картки по предмету викладання і тут же почати працювати з ними. Карти-завдання об'єднуються в колоди. У картку можна додати відео, аудіо або фото для того, щоб включити всі канали сприйняття інформації.

Flashcard Machine - Онлайн сервіс створений для підготовки дидактичних матеріалів в ігровій формі у вигляді наборів карток. Матеріали на картках можуть бути у вигляді тексту, зображень, звуку, посилань. JeopardyLabs - онлайн сервіс призначений для генерації тематичних вікторин. Сервіс підтримує кирилицю. Після заповнення даними сервіс запропонує посилання для роботи з вікториною, та інші.

Пріоритетом розвитку освіти в Запорізькому музичному фаховому коледжі ім. П. Майбороди є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. З розвитком інформаційних технологій зростає їх роль та використання у сфері освіти.

Педагогічні працівники музичного коледжу розуміють, як цифрові технології можуть підтримувати комунікацію, співпрацю, творчість та інноваційність, усвідомлюють їх функціональні особливості, обмеження, наслідки та ризики використання; загальні принципи, механізми та логіку, що лежать в основі створення цифрових сервісів, які постійно розвиваються, а також знають основи функціонування та використання різних цифрових пристроїв, комп'ютерних програм та мереж.

Література:

1. Гладун М. А. Сучасні онлайн інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва / М. А. Гладун, М. А. Сабліна.
2. Нова українська школа. Концепція. –
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (дата звернення: 08.11.2021).
3. Проєкт Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020) Концептуальні засади (версія 1.0). Грудень, 2016. –
URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>. (дата звернення: 08.11.2021).

О. В. Безпалько

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ УРІЗНОМАНІТНЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Якщо перші спроби переходу на дистанційне навчання здавалися для всіх учасників освітнього процесу справжнім випробуванням, то зараз можна сміливо стверджувати, що чергове дистанційне навчання – це вікно у світ сучасних технологій, чудова можливість урізноманітнити форми засвоєння інформації та перевірки засвоєних знань. За рік викладачі з безнадійних потопаючих у бездонному та незвіданому океані інформації перетворилися на капітанів кораблів, які навчилися плавати та вміло управляти човном.

Викладачі мають враховувати той факт, що світосприйняття сучасного студента значно відрізняється від попередніх поколінь. Він не в змозі сприймати та засвоювати інформацію у формі довгого однорідного тексту. Для сучасної молоді характерні інші механізми сприйняття та засвоєння інформації, так зване “кліпове мислення”, в епоху постмодернізму весь світ і зокрема інформація пізнається у формі гіпертексту, представляє собою колаж з різноманітних яскравих та лаконічних фрагментів. “Сучасне суспільство конституюється як суспільство тотальної видовищності” [1, с. 180].

А тому використання конструктору уроків – справжня знахідка для сучасного викладача. Він має багато переваг. Це і можливість студента бачити перед собою весь урок у цілому, розуміти його структуру. По-друге, студент отримує власного онлайн вчителя, який автоматично перевіряє виконане завдання, а у разі помилки відсилає його до матеріалу, який ще не засвоєно. Викладач, в свою чергу, має змогу “заглядати” у зошит кожного студента, дотримуючись соціальної дистанції, виправляти помилки, додавати коментар чи повертати роботу на доопрацювання.

Для створення такого інтерактивного уроку надзвичайно корисною є платформа CoreApp, яка дає можливість скласти унікальне заняття, сучасне, під потреби конкретної групи, що і є проявом індивідуального підходу у навчанні. Викладач має змогу обирати та поєднувати готовий матеріал з підручника з власними доробками, доповненнями та завданнями. Студент, в свою чергу, не відволікається на пошук інформації у різних джерелах, а має перед очима готову “збірку”.

Багатий вибір вправ на платформі значно сприяє практичному засвоєнню матеріалу. Серед найефективніших та цікавіших завдань можна виділити наступні: поєднання картинки зі словом, заповнення пропусків, поділ слів на групи, тести та ін. Таке різноманіття вправ практично неможливо реалізувати в межах класної кімнати.

Можливість додати відео до уроку робить його безцінним. Важко

переоцінити ефективність використання відеоматеріалів у вивченні іноземних мов, адже це є максимально наближеним до реальності практичним сприйняттям аудіовізуальної інформації. Зазвичай спроби включити до навчального контенту перегляд відеоматеріалу не увінчались успіхом через невеликий екран ноутбука викладача, брак часу та різний рівень володіння мовою. Перегляд того ж відео вдома зводить до мінімуму всі ці проблемні аспекти, дає можливість студенту переглядати його стільки разів, скільки потрібно, робити паузу та повторювати незрозумілі фрагменти.

Крім того, фінальне тестування можна присвятити не перевірці засвоєного матеріалу, а рефлексії. Саме під час дистанційного навчання багато викладачів усвідомили її важливість. Тому цілком доцільним є опитування: чи складним був урок, чи є незрозумілі місця, які залишились питання. Таке спілкування допомагає встановити довірливі стосунки, студенти не соромляться не в очі викладачеві, а на відстані висловлювати власну думку. Така взаємодія є дуже важливою, студент стає активним учасником навчального процесу, розуміє, що його думка важлива. Викладач, в свою чергу, використовує рефлексію як спосіб вдосконалити наступний урок, щоб зробити навчальний процес більш комфортним та ефективним у подальшому.

На нашу думку, онлайн заняття є ефективним інструментом під час дистанційного навчання. Водночас, готові уроки можна використовувати під час звичайного навчального процесу. Зокрема, у випадку, якщо студент був відсутній на занятті, він може вдома відкрити відповідний урок та виконати завдання.

Отже, онлайн навчання вже встигло себе зарекомендувати. Кожен викладач може сформулювати певний алгоритм дій на випадок переходу на дистанційне навчання. Під час карантину ми, навпаки, зможемо зробити свої уроки ще більш сучасними, наочними та, найголовніше, цікавими для наших студентів. І що головне – змінити ставлення батьків до дистанційного навчання, які скаржаться на низький рівень знань та незадоволені тим, що діти лише отримують завдання і мають самостійно опановувати матеріал.

Література:

1. Всемирная энциклопедия: Философия XX век / под. ред.. А. Грицанов. М.: АСТ. Харвест: Современный литератор. 2002. 976 с.

Л. В. Веренич

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

В умовах пандемії класичні принципи організації навчання змінюються на концептуально нові ключові підходи до забезпечення та реалізації якісного освітнього процесу, максимально наближаючи його до реальності та водночас на досягнення програмних результатів навчання. З впровадженням цифрових технологій в освітній простір, безумовно, змінилися вимоги до організації навчання та підвищилися очікування щодо його результатів. Необхідність швидкого переходу на дистанційну форму навчання стала для закладів освіти, з одного боку викликом, з іншого – рушієм інновацій, особливо в аспекті самоосвіти. Адже нові форми навчання вимагають удосконалення підготовки не лише студентів, а й викладачів, набуття ними нових компетентностей.

На сучасному етапі розвитку української освіти особливу увагу приділено питанням інформатизації освіти, підвищенню її гнучкості, створенню і забезпеченню можливостей для реалізації різноманітних моделей, форм і засобів отримання освіти, створенню сучасної матеріально-технічної бази, забезпеченню підвищення ефективності й доступності освіти протягом життя завдяки широкому використанню в освітній практиці сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій [5, с.117].

Ключовими важелями успіху, закладеними в основі дистанційного навчання є сформоване ціннісне ставлення студентів до вивчення певної дисципліни, розуміння кінцевого результату, внутрішнє бажання і вміння працювати самостійно, а також наявність власної відповідальності та вольових зусиль з метою отримати якісні знання.

Отже, важливим завданням, що стоїть перед освітянами сьогодні, є створення умов для навчання та інтелектуального розвитку особистості здобувачів, орієнтованої на створення шляхів самостійного отримання знань, формування необхідних умінь і навичок для роботи на різних дистанційних платформах.

Світовий процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства, а також соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають суттєвих змін у багатьох сферах діяльності держави. Активне використання нових інформаційних технологій розширює традиційні форми організації освітнього процесу.

Сучасні професійні трансформації й переформатування викладачів української мови та літератури дають підстави стверджувати, що швидкі зміни реальності, спонукають до зміни і особистість вчителя, який повинен вміти майстерно використовувати сучасні підходи в компетентнісному полі Нової

української школи та обирати оптимальні прийоми, способи, методи та засоби навчання для організації занять.

Нині перед словесником стоїть нелегке завдання – не тільки забезпечити опанування вихованцями лінгвістичною теорією і формувати мовленнєві та комунікативні уміння, а й цілеспрямовано збагачувати інтелект, задовольняти їхні естетичні потреби, розширювати знання про навколишній світ, історію, культуру, суспільство, моральні й етичні принципи життя спільноти тощо. Відповідно до освітніх вимог необхідно осучаснювати технології навчання, змінювати традиційні рамки сучасного заняття української мови, оновлювати процес його проведення, посилювати змістову місткість, модернізувати структуру. Успіх у навчанні української мови прямо пропорційно залежить від креативності викладача в підготовці та проведенні заняття, бажання навчити і майстерності передати свої знання студентам. Досягти поставлених освітніх цілей, на нашу думку, викладач української мови може за умови впровадження в практику навчання творчо підготовлених занять, в яких органічно об'єднано відомості з кількох навчальних дисциплін, використано інноваційні технології, форми і методи, що сприяють розвитку критичного мислення, розвивають логічне обґрунтування позиції, що передбачає вміння висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді висновків, ініціативність тощо[1, с. 5].

Дистанційне навчання – нова організація освітнього процесу, що ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів навчання, так і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, а також на принципах самостійного навчання.

Дистанційне навчання може відбуватися у двох режимах: синхронному і асинхронному. Різниця між ними базується на відмінностях процесу обміну інформацією у межах академічної групи та між здобувачами освіти і викладачем. Кожний з режимів має свої особливості, переваги і недоліки. Мотивація до навчання під час безпосереднього спілкування, можливість організації різних видів групової діяльності, розвиток навичок комунікації, тісна співпраця з викладачем, який має можливість більш детально надати інструкції чи пояснення-це переваги синхронного навчання. Хоча саме цей формат потребує постійної високої якості інтернет-зв'язку, темпу навчання, дотримання визначеного графіку роботи. Перевагами асинхронного режиму є індивідуальний темп опанування матеріалу, доступність і наявність навчальної інформації незалежно від часу та місця, гнучкий графік роботи, тобто студенти можуть навчатися у зручний для них час, за змінним розкладом. До певних обмежень слід віднести такі фактори: недостатня можливість для безпосереднього спілкування та спільної роботи з викладачем і одногрупниками, високий рівень самоорганізації та самостійності

Дистанційне навчання дає змогу впроваджувати інтерактивні технології викладення матеріалу, здобувати повноцінну освіту, підвищувати кваліфікацію, Веренич Л. В. Дистанційне навчання в практиці викладання української мови та літератури

процес навчання може відбуватися будь-де і будь-коли, єдина умова – доступ до мережі Інтернет, що допомагає зануритись у світ науки, значно заощаджуючи час і кошти, а також забезпечуючи доступ до знань особам з обмеженими фізичними можливостями. Вивчення та знання правил української мови зачіпає всі верстви суспільства і професійні категорії громадян, дистанційні технології є раціональним розв'язанням проблеми, коли можна поєднувати навчання з роботою, досліджувати індивідуальне мовлення, використовувати мову для власної мовної творчості, спостерігати за мовними явищами, аналізувати їх, а це є підставою для формування мовних умінь і навичок – орфоепічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних.

Технології забезпечують величезну різноманітність комунікативних, інформаційних засобів, літератури, новин та інших матеріалів мовного змісту, доступних в будь-якому місці та в будь-який час. Рекомендуємо під час підготовки до занять у дистанційному режимі використовувати мультимедійні презентації, електронні презентації, довідники, посилання на окремі сайти і блоги освітян. Велике значення має організація занять з метою якісної підготовки до ЗНО. Продуктивним є посилання на відео уроки з української мови та літератури за програмою на каналі You-Tube, експрес-уроки О. Авраменка, перегляд кінофільмів, що допоможуть засвоїти програму з української літератури, виконання онлайн-тестів на сайті Освіта.ua, Українського центру оцінювання якості освіти та Харківського регіонального центру, на сайті EdEra та Освіторія створено онлайн-курс у формі корисних порад (лайфхаків), що допомагає здобувачам освіти опанувати базові теоретичні знання з української мови, виробити навички успішної мовленнєвої комунікації та підготуватися до складання ЗНО. На додаток до цього, різні чати та форуми допомагають розвивати навички письмового спілкування, перегляд відео сприяє отриманню студентами необхідної інформації для використання у практичній діяльності. Студенти, готуючись до занять, обираючи потрібний матеріал, програму чи ресурс, отримують можливість брати участь в інтернет-конференціях, вебінарах, конкурсах, створювати мультимедійні презентації в процесі роботи над проектами тощо. Використання комп'ютерних технологій та Інтернету є продуктивним для вивчення літератури, це стимулює інтерес до художніх творів, сприяє творчій співпраці викладача зі студентами [3,с.13]. Практика підтверджує, що інформаційні технології дають можливість проведення навчальних занять із української літератури різних типів як за змістом, так і за формою, реалізуючи водночас пізнавальні, розвивальні та дослідницькі дидактичні функції використання комп'ютерних технологій.

Планування кількості та обсягу завдань слід робити з урахуванням принципу здоров'язбереження, запобігаючи емоційному, ментальному та фізичному перевантаженню студентів. Проведення дистанційних консультацій в режимі Zoom, виконання тестових завдань на платформі Всеосвіта, онлайн-порталі «На Урок, використання різних засобів обміну інформацією сприяє

Веренич Л. В. Дистанційне навчання в практиці викладання української мови та літератури

формуванню не тільки комунікативної та інформаційної компетенцій, а й провідних якостей особистості: самостійності, самовдосконалення, творчого пошуку, вміння знайти необхідну інформацію тощо. Основною метою дистанційного навчання здобувачів освіти є виховання особистості, яка має бажання і здатність до спілкування, навчання та самоосвіти.

Упровадження дистанційних технологій освіти – це вимоги часу, нові умови життя, нові засоби взаємодії, нарешті – новий стиль мислення.

Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, комунікувати зі студентами на відстані, надихати та мотивувати їх до навчання, співпрацювати з батьками – це ті навички, якими мають володіти і викладачі. Для забезпечення повноцінного освітнього навчального процесу на відстані, окрім технічного інструментарію, викладачу необхідно володіти низкою професійних та особистих компетентностей, які дозволять зацікавити, організувати студентів, втримати їхню увагу, досягти поставленої мети.

Література

1. Амерханян С. Розвиток критичного мислення учнів на уроках української мови та літератури. *Дивослово*. 2017. № 10. С.2-8.
2. Борисенко В. Дослідницькі завдання в системі мовної освіти. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2013. № 5. С. 50-52.
3. Когут А. Інтерактивні технології навчання на уроках української мови та літератури . *Рідна школа*. 2007. № 10.С. 12-14
4. Хіврич С. Розвиток мислення і мовлення учнів у процесі вивчення української мови. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2012. № 10. С. 24-33.
5. Фамілярська Л. Л. Мобільність як перспективна складова освітнього процесу.

URL: <http://goo.gl/h1fp2a> (дата звернення: 01.11.2021).

О. А. Герасимова

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ НА ТРАДИЦІЙНИХ ТА ДИСТАНЦІЙНИХ ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ СХЕМ.

Оволодіння іноземною мовою у нашому сьогоденні є однією з найважливіших компетентностей, які можна здобути, оскільки це дійсно розширює можливості до соціальної взаємодії зі світом. Англійська мова має особливий статус мови міжнародного спілкування та кодування інформації, тому вона посідає особливе місце в житті кожного з нас – починаючи з інструкцій по використанню різноманітних побутових приладів та закінчуючи різними науковими розробками.

Багато українських науковців займалися пошуком ефективних засобів та методів навчання англійській мові, проводили дослідження. Серед них: С. Ніколаєва, В. Плахотнік, О. Петрашук, чії прізвища у нас на слуху. Вивчення цього питання є надзвичайно важливим, оскільки потрібно враховувати різні особливості тих, кого ми прагнемо навчити – як територіальні, так і особисті. Вже розроблена велика кількість різноманітних технологій, які ми можемо застосувати при викладанні мови різним категоріям здобувачів освіти. Але існує особлива категорія учнів, які потребують великої нашої уваги, оскільки вивчення іноземної мови викликає у них певні труднощі. Мова йде про здобувачів освіти з різними вадами слуху.

Навичка аудіювання, яка є основою оволодіння навичками читання, говоріння та письма, у таких учнів вже частково або повністю порушена, а тому виникає багато труднощів та питань щодо ефективності викладання мови традиційними методами. Точніше, зрозуміло, що традиційні методи тут не можуть бути застосовані в повній мірі і ми потребуємо розробки нових, адаптованих саме під наших учнів з порушенням слуху.

Це актуальна у наш час проблема, оскільки ще зовсім недавно, учні з вадами слуху не вивчали англійської мови як іноземної. З 2014-2015 цей предмет було введено до інваріантної частини навчальних планів і він йде як обов'язковий до вивчення з п'ятого класу. При запровадженні НУШ, питання ще більш загострилось, оскільки з 2019-2020 навчального року діти з порушенням слуху мають вивчати англійську мову, починаючи з другого класу. Питання навчання дітей із порушеннями слуху англійської мови залишається одним із найменш досліджених.

Вчителі англійської мови більшості спеціальних закладів для дітей із порушеннями слуху володіють лише загальною методикою викладання цієї мови, проте для ефективного навчання вказаної категорії дітей їм бракує

спеціальних знань із сурдопедагогіки, зокрема того, як формувати вимову, розвивати усне мовлення, які допоміжні засоби можуть бути застосовані (дактилювання, мануоральне мовлення) тощо. [1, с.1]

Державний стандарт передбачає оволодіння такими дітьми лише двома різновидами мовлення як обов'язковими – читанням і письмом. Водночас аудіюванням і говорінням такі діти оволодівають за можливості. Це робить неможливим застосування загальної методики навчання англійської мови для таких дітей і зумовлює потребу в розробленні дієвих стратегій навчання англійської мови й письма.

Особливу увагу ми маємо приділяти розвитку писемного мовлення, оскільки все останнє визначається особливостями певного здобувача освіти і є гнучким. Тобто, ми бачимо, що індивідуальний підхід та диференційований є основними – це дає можливість врахувати всі особливості учня та забезпечити йому ситуацію успіху з перших кроків навчання.

Слід звертати увагу на те, що продуктивність мимовільного запам'ятовування у таких здобувачів освіти вища, а тому доцільно використовувати багато наочного матеріалу, ігри, структурно-логічні схеми.

Отже, можемо виділити основну мету навчання здобувачів освіти із вадами слуху:

- Формувати лексичний запас з теми;
- Формувати навички правильної вимови звуків;
- Розвивати вміння ситуативної комунікації;
- Опанувати типові структури англійського речення;
- Інтегрувати мовленнєву, пізнавальну та рухову діяльність;
- Навчити грамотно працювати з інформацією;
- Формувати цілісну картину світу;
- Розвивати творчу особистість здобувача освіти.

Не існує безталанних людей – просто деякі зайняті не своєю справою, а творча особистість – це значною мірою результат навчально-виховного процесу. Вивчення іноземної мови також сприяє розвитку творчої компетентності у здобувачів освіти.

Навчання здобувачів освіти із особливими потребами – це процес взаємодії між вчителем та учнем, де останній повинен бути так само зацікавленим в отриманні знань. Творчі можливості ефективно реалізуються у грі, проєктній роботі, груповій роботі, в діалогічному мовленні.

Доцільно використовувати у своїй роботі структурно-логічні схеми – це дозволяє ефективно засвоювати матеріал тим, хто має вади слуху. Наприклад, візьмемо тему "The World of Art. Painting" і до неї розробимо структурно-логічні схеми. Тема сама по собі передбачає творчий підхід та розвиток світогляду у сфері художнього мистецтва.

У схемі 1 та 2 ми тренуємо навички читання, надавши здобувачам освіти

певну структуру речення і пропонуємо скласти свої. При цьому їм потрібно згадати або знайти потрібну інформацію щодо митців, які згадуються у першій колонці (століття та жанр). Дистанційна освіта сприяє швидкому орієнтуванню у пошуковій системі GOOGLE, тому у здобувачів освіти не виникає жодних труднощів у пошуку інформації – при цьому, пам'ятаємо, що мимовільне запам'ятовування у них домінує, а читання додаткових джерел про поданого митця, буде сприяти розширенню світогляду та зацікавленню у вивченні нового матеріалу.

У схемі 3 ми пропонуємо тестове завдання – дати відповідь на питання, кому належить картина. При цьому ми стимулюємо розширювати свою відповідь наступними фразами: «I personally think...», «In my opinion...», «It seems to me...», «I'm sure...», а також пояснювати, чому саме цьому художнику може належати ця картина, наприклад «I personally think this painting belongs to Aivazovsky, because he was a brilliant painter of seascapes!» Всі зразки мовлення треба надати заздалегідь.

Gainsborough	is an outstanding	painter of the	19th	century
Morland	a brilliant		18th	
Reynolds	a prominent		17th	
Van Dyck			16th	
Michelangelo			20th	
Rembrandt			21st	
Bryulov				
Shishkin				
Surikov				
Vasnetsov				

Схема 1

Gainsborough	was a brilliant	portraitist	
Morland		painter of	pastoral scenes
Reynolds			nature
Van Dyck			landscape
Michelangelo			sea-cape
Rembrandt			Genre-scenes
Bryulov			Still life
Shishkin			battle scenes
Surikov			
Vasnetsov			
Aivazovski			
Malevich			

Схема 2

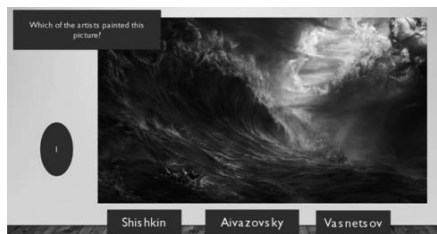

Схема 3

Схема 4

У схемі 4 пропонується описати відомий шедевр – ми вказуємо художника та назву картини. Говорячи про здобувачів освіти із вадами слуху, ми розуміємо, що нам завжди потрібний наочний матеріал, на який людина

Герасимова О. А. Розвиток творчої компетентності у здобувачів освіти з порушенням слуху на традиційних та дистанційних заняттях з іноземної мови засобами структурно-логічних схем

може «спертися» і правильно зрозуміти завдання.

Дистанційне навчання передбачає постійне використання вчителем наочності, тому логічно-структурні схеми, створені у Word або Power Point дозволять швидко зорієнтувати «слухача».

У процесі навчання необхідно орієнтуватися на можливості (сильні сторони учня, тобто, ті здатності, що вже сформовано) й потенціали (ті здатності, що можуть бути сформовані, однак, залишаються в зародковому стані) у розвитку таких здобувачів освіти. Ці можливості та потенціали розвитку ґрунтуються на використанні збережених функцій дитини, через які можуть частково чи повністю компенсувати роботу уражених чи втрачених функцій [2].

Комунікативні складнощі є основними при роботі з учнями з вадами слуху.

Ті, хто працюють з цією категорією дітей, а також батьки таких дітей навряд заперечуватимуть, що такі учні відчують помітні труднощі при опрацюванні текстової інформації, особливо це помітно в процесі роботи з підручником, менш яскраво це виявляється при роботі з короткими текстами на дошці чи презентації, читанні субтитрів тощо. Більшість це пояснює сильно «обмеженим словниковим запасом» таких учнів, порівнюючи їх з однолітками зі збереженим слухом [2].

І з цим варто погодитись – словниковий запас необхідно постійно розширювати – як активний, так і пасивний. У схемі 5 подані словникові слова з нашої обраної теми. Зліва написаний переклад, посередині маємо англійський варіант і одну стрілочку, тобто приклад того, як саме виконувати подану вправу.

Схема 5

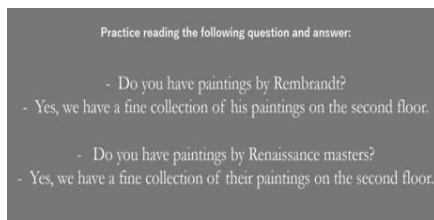

Схема 6

Надалі, ці слова можемо використовувати у різних лексичних завданнях, а також у діалогічному мовленні, як, наприклад, у схемі 6.

Навчаючи дистанційно учнів з вадами слуху, ми маємо оформлювати свої пояснення і письмово, користуючись слайдами, на які виносимо основні терміни, структури тощо. Більше використовуємо прості за структурою речення

та менше фраз з переносним значенням. Здатність до зорового сприймання інформації є сильною стороною такого учня, а тому ми активно цим користуємось. Звичайні онлайн-уроки потребують додаткового опрацювання відео для збільшення обсягу наочності та включення додаткових фрагментів [2].

Отже, інклюзивне навчання передбачає, в першу чергу, принцип «недискримінації» - кожна людина має право на освіту. Здобувачі освіти із вадами слуху раніше зовсім не вивчали англійську мову як іноземну, але зараз мають таку можливість і це ставить перед вчителями нове завдання – розробити, дослідити та апробувати нові методи та засоби викладання матеріалу, що допоможе, використовуючи сильні сторони учня (зоровий аналізатор), найбільш ефективно навчати його комунікації іноземною мовою. Дистанційне навчання не є перешкодою у викладанні англійської мови здобувачам освіти із вадами слуху. Таким учням слід готувати багато наочного матеріалу, а також використовувати слайди, де дублюється ваше усне пояснення письмово. Достатньо ефективно використовувати логічно-структурні схеми на заняттях. Розвиток творчого потенціалу кожного здобувача освіти необхідно заохочувати, даючи можливість додаткової пошукової діяльності і розширюючи світогляд своїх учнів.

Література:

1. Замша А.В. Формування в учнів із порушенням слуху англомовних читацьких умінь. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»* Випуск 17. Т. 2. 2019. С. 91-94.
2. Замша А.В. Адамюк Н. Дистанційне навчання дітей із порушенням слуху. веб-сайт. URL: <https://utog.org/osvita/distancijne-navchannia-ditej-z-porushenniami-sluhu> (дата звернення: 14.10.2021).

О. В. Євенко

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ.

У зв'язку з переходом освіти до нових державних стандартів виникає потреба у покращенні підготовки майбутніх педагогів у педагогічних закладах освіти, у тому числі вчителів іноземної мови початкової школи. В сучасних умовах вчитель повинен володіти здатністю до творчого мислення та інноваційної діяльності, самостійності й нестандартності рішень, інтелектуальної та інклюзивної компетентності.

Одним із ключових пріоритетів ЮНЕСКО (Програма «Освіта для всіх») є створення інклюзивного середовища, в якому всі діти мають можливість брати активну участь в освітньому процесі, одержувати якісну освіту та успішно інтегруватись у суспільство.

Сучасна педагогічна наука приділяє багато уваги питанням реформування освіти, зокрема в сфері поширення та втілення ідей інклюзії.

Питання впровадження ідей та принципів інклюзії у освітній процес можна знайти у працях Л. Миськів (принципи інклюзивної освіти як моделі соціалізації), Г. Давиденко (західно-європейський досвід), Н. Лалак (вітчизняні особливості підготовки педагогів), О. Казачінер (інклюзивна компетентність вчителів іноземної мови). Розвитку професійної компетентності вчителів іноземних мов приділяли увагу Н. Вишневська, Ю. Запорожцева. Проблеми розвитку інклюзивної компетентності вчителів розглядаються у наукових працях Ю. Бойчука, О. Бородіна, І. Демченко, Т. Кристопчука, І. Хафізуліної, Ю. Шуміловської та ін.).

Згідно з думкою О. Казачінер теоретичною та методологічною основою для підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в умовах інклюзивної освіти мають бути аксіологічний, антропологічний, цілісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, диференційований, компетентнісний підходи.

Аксіологічна складова інклюзивної компетентності педагога початкових класів виявляється у розумінні філософії інклюзивної освіти, основних тенденцій її розвитку й цінності для дітей з особливим освітніми потребами; прагненні до вивчення психофізичних особливостей розвитку таких дітей; умотивованості на виконання певних дій і досягнення успіху в організації спільного навчання дітей з нормальним та порушеним розвитком; прагненні до створення сприятливого клімату в дитячому колективі; прагненні до перетворення власного досвіду, відкритої взаємодії з колегами; готовності і відчутті необхідності застосовувати у власній педагогічній практиці

найефективніші форми, засоби, методи, прийоми, а також спеціальні діагностичні та корекційні методики розвитку дітей [2].

У майбутніх вчителів початкових класів не вистачає знань про особливості розвитку, навчання і виховання учнів з особливими освітніми потребами. Саме тому треба розвивати інклюзивну компетентність вчителів іноземних мов, яка виявляється в умінні вчителя іноземної мови під час організації навчально-виховного процесу враховувати різні рівні володіння здобувачами освіти іноземною мовою, різні можливості щодо опанування її дітьми з особливими освітніми потребами, можливі труднощі, які виникають у дітей під час її вивчення, різні здібності учнів до її оволодіння.

Вчитель іноземної мови в інклюзивного класу має бути освіченим у таких питаннях як : особливості реалізації принципів інклюзивного навчання на уроках іноземної мови; методика роботи з учнями з особливими освітніми потребами;

механізми створення інклюзивного освітнього середовища на уроках іноземної мови, тощо .

Зміст підготовки майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами визначається завданнями навчальної дисципліни «Методика навчання іноземної мови». У майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи на заняттях з методики навчання іноземної мови у педагогічному фаховому коледжі формуються уміння застосовувати ефективні стратегії впровадження інклюзивної освіти на уроках іноземної мови.; уміння здійснювати необхідні адаптації навчального плану, навчального матеріалу та методики викладання іноземної мови для учнів з особливими освітніми потребами; уміння організувати диференційний підхід до оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами. Робочою програмою з методики навчання іноземної мови передбачається проведення семінарів «Навчання іноземної мови учнів початкових класів в умовах інклюзивного освітнього середовища», «Особливості інклюзивної освіти різних категорій дітей з особливими освітніми потребами», «Методика проведення уроку іноземної мови в умовах інклюзії», тощо. На практичних заняттях здобувачі освіти обговорюють питання застосування педагогічних технологій, що можуть бути успішно використані в умовах інклюзивної практики. Мова йде про технології диференційованого навчання, індивідуалізації освітнього процесу, корекції навчальних і поведінкових труднощів, що виникають у дітей в освітньому процесі; технології, що спрямовані на формування соціальних (життєвих) компетенцій, передусім, толерантності; технології оцінювання навчальних досягнень в умовах інклюзивного підходу. Велика увага приділяється специфічним формам, методам та прийомам навчання іноземної мови дітей з особливими освітніми потребами, серед яких: арт-терапія та її різновиди та інформаційно-

комунікаційні технології, що дозволяють застосовувати елементи дистанційного навчання та урізноманітнювати методи і прийоми роботи на уроці іноземної мови відповідно до нозології дитини.

Майбутнім вчителям іноземної мови початкової школи треба у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами усвідомлювати необхідність виходити за грані загальноприйнятої програми, урахувати специфіки інтересів здобувачів освіти, знати їх стиль засвоєння знань, не обмежувати їх прагнення поглиблювати свої знання з тієї чи іншої проблеми.

Роль учителя полягає у тому, щоб не тільки самому навчитися приймати кожную дитину такою, якою вона є, навчитися визнавати її унікальність, цінність, неповторність, навчити цьому всіх здобувачів освіти, а також навчити інших приймати та взаємодіяти, надавати необхідну допомогу та підтримку, виявляти позитивне ставлення [1, с. 365]. Навчити дитину з особливими освітніми потребами іноземної мови важко, але можливо. Треба мати час, терпіння, бути гуманним і толерантним. Для досягнення результату треба використовувати в своїй роботі різні методи і прийоми навчального і виховного характеру. На заняттях з іноземної мови важливо застосовувати принципи інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами, а саме: на кожному занятті з іноземної мови створювати сприятливий психологічний клімат і формувати ситуації успіху; у процесі виконання завдань, що сприяють запам'ятовуванню нових слів і застосуванню їх у мовленні, звертати увагу на формування фонетичних, лексичних, граматичних навичок; щоб дитина вивчала іноземну мову із задоволенням, треба використовувати інформаційно-комунікаційні технології; застосовувати адаптовану програму, побільше ілюстрованого матеріалу, інтерактивних елементарних завдань.

Готуючи майбутніх учителів іноземної мови початкової школи до роботи в інклюзивних класах, треба звернути увагу на доцільність розробки системи завдань залежно від рівня можливостей засвоєння матеріалу, на необхідність модифікувати навчальний матеріал залежно від нозології дитини. Також треба долучати майбутніх учителів до вирішення професійних завдань і педагогічних ситуацій, виконувати завдання під час проходження педагогічної практики; приймати участь в інформаційних кампаніях щодо впровадження ідей інклюзивної освіти.

Отже, майбутніх учителів необхідно цілеспрямовано готувати до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу. Високий рівень сформованості інклюзивної компетентності дозволить майбутньому вчителю іноземної мови початкової школи почуватися вільно та впевнено в оновленому освітньому просторі та зробити процес навчання більш ефективним та продуктивним.

Література:

1. Дмитренко Н.Є. Шляхи удосконалення методичної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи *Наукові записки*. Вип. 104 (2). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. С. 364–368.
2. Казачінер О.С. Зміст і структура інклюзивної компетентності вчителя іноземної мови *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Зб. наук. праць*. 2016. № 46. С. 64–74.

О. С. Коваль

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД АСПЕКТІВ ДОСЯГНЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сьогодні, у зв'язку із світовою пандемією, навчальні заклади залучають до дистанційної освіти, і педагоги повинні знаходити та запроваджувати необхідні ресурси для надання якісних освітніх послуг здобувачам освіти.

Що взагалі передбачає якісна освіта? Якісна освіта надає можливість здобути затребувані сучасним суспільством знання, уміння та навички, а також застосовувати їх в реаліях сьогодення. Крізь призму нормативних документів поняття якісної освіти розглядається так: чи відповідають результати навчання тим вимогам та критеріям, які передбачені чинним законодавством та розробленим стандартам освіти й діючим програмам [6]. Саме якісна освіта має безпосередній та найбільший вплив на особистість і суспільство, а отже є стандартом нового покоління. І безперечно, що провідна роль в отриманні якісної, конкурентноспроможної освіти, належить саме вчителю, який є справжнім провідником змін в сучасній освіті та повинен «іти в ногу з часом». Тому, щоб створити якісні, ефективні способи навчання, кожен викладач повинен, в першу чергу, працювати над своїм професійним педагогічним зростанням, вдосконаленням навичок в оволодінні комп'ютерної техніки. Бо саме від педагога, як носія загальнолюдських цінностей, вихователя нових творчих якостей вимагається високий рівень професійної компетентності й загальної культури, ціннісного самовизначення. На цьому акцентують увагу закони України «Про освіту»[2], «Про вищу освіту» [1], «Про повну загальну середню освіту» [3].

Ключовими професійними якостями сучасного вчителя є фахова компетентність, інноваційна педагогічна діяльність, прагнення працювати над професійним самовдосконаленням, врівноваженість, стійкість, чуйність, дбайливість, цілеспрямованість, справедливість, порядність, організаторські здібності, самовпевненість. Педагог має будувати свої стосунки з колегами на засадах поваги і такту, готовності до спільної праці та творчості, роботи в команді, вміння професійно вирішувати проблеми, взаємопідтримки та взаємодопомоги, аналізу та самооаналізу підсумків роботи в колективі, а також прагнення до встановлення партнерських відносин за для власного професійного зростання та збагачення освітнього середовища.

Розгляньмо базові аспекти досягнення якісної освіти в умовах дистанційного навчання.

1. Взаємодія, панування гармонії, взаєморозуміння, підтримання контакту, зворотнього зв'язку, ефективної комунікації між педагогами, здобувачами освіти, батьками.

У кожній ланці цього процесу є відповідальність та обов'язки. Батьки повинні сприяти виробленню нових звичок і правил у сім'ї. Та найголовніше — заохочувати дитину, спонукати до засвоєння знань, проявляти зацікавленість. Завдання батьків — налаштувати дитину на правильний ритм і показати, що навчання може бути будь-якого формату: проходити інтерактивно, онлайн, і необов'язково вчитель повинен стояти над головою. Батьки, під впливом та порадами педагогів, повинні впливати на розвиток позитивної мотивації до навчання своїх дітей, а саме:

- цікавитися справами, навчанням дитини;
- допомагати при виконанні домашніх завдань, не придушувати самостійність та ініціативність;
- пояснювати дитині, що її невдачі в навчанні — це недолік прикладених зусиль (щось не довчила, щось не допрацювала);
- частіше хвалити дітей за їхні успіхи, тим самим давати стимул рухатися далі.

Педагоги, окрім обов'язкової навчальної складової, повинні вести роз'яснювальні, виховні бесіди, здійснювати контроль, надавати певну допомогу, моральну підтримку, при необхідності, час від часу, — проявляти індивідуальний підхід до здобувачів освіти.

2. Варто пам'ятати та брати до уваги потреби та проблеми педагогів, здобувачів освіти, батьків. Які потреби та проблеми може мати кожна з цих сторін ?

Педагоги. Очевидно, що основною потребою освітян в умовах дистанційної освіти є ефективне навчання та виконання програми. Проблеми ж наступні: брак технологій, слабка комунікація зі школярами тощо.

Здобувачі освіти. Які потреби мають діти ? Безперечно, потребу в соціалізації, у спілкуванні — саме вона, а не здобуття знань, є основною при відвідуванні навчальних закладів. В умовах карантинних обмежень заклади освіти втрачають цей позитивний мотиваційний момент, тож плануючи умови дистанційного навчання, педагог має подумати, як активізувати спілкування між здобувачами освіти. Також до студентських потреб можна додати певні ігрові елементи або релаксацію після 3-4 онлайн-занять. Задовольнити їх викладач може за допомогою різноманітних креативних та цікавих завдань або ж руханок під час пар.

Батьки. Потреби батьків — аби діти отримали знання та були у безпеці, поки лишаються вдома. Повертаючись з роботи, вони хочуть лише проконтролювати виконання домашнього завдання, а не витратити час на вивчення матеріалу.

Отже, як бачимо, в усіх учасників навчального процесу є свої потреби та проблеми. Аби Ваше спілкування було гармонійним, необхідно поставити себе у позицію інших — лише за таких умов комунікація може стати дійсно ефективною.

Доречно згадати теорії американських психологів А. Маслоу та Б. Блума. Перша – піраміда базових потреб Маслоу, яка містить: фізіологічні потреби, потребу в безпеці, соціальні потреби, потребу у повазі та самовираженні [4]. Друга – таксономія Блума, яка має такі сходинки: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання [5]. Тобто, в період дистанційного навчання, ми спостерігаємо повернення уваги до базових потреб, які мають неодмінно задовольнятися в першу чергу, а вже потім ми можемо вимагати від наших здобувачів освіти самовираження, потягу до знань чи аналізу інформації.

3. Правильна мотивація здобувачів освіти — найважливіший фактор успішного дистанційного навчання.

Велику частину часу онлайн-учень проводить в самостійному освоєнні матеріалу, в якому є свої нюанси. Дитина не може порівняти свої досягнення з успіхами інших дітей. Вона ніби замкнена у власному онлайн просторі. Єдиним критерієм її успішності є *результат оцінювання вчителем*. Іноді це просто кількість набраних в тесті балів. Але дитині важлива так само і більш розгорнута характеристика її відповіді. Важливу роль набуває діалог між учителем і учнем. Як письмове, так і усне онлайн-спілкування. Потрібно, щоб здобувач освіти отримував якісний зворотний зв'язок. Це додатково стимулює його.

Робота в групах дає можливість викладачеві створити для дитини ситуацію успіху поруч з однолітками. Віртуальний студент може показати себе однокласникам, посперечатися з ними, побачити і почути їхню думку про свої досягнення в живому спілкуванні. *Порівняння і змагання* — це одна з традиційних форм мотивації.

Страх — використовується іноді батьками і педагогами як стимул у навчанні. Цей метод базується на тому, що дитина боїться, що, не виконавши якусь роботу, отримає небажані наслідки. Це система так званого «батога і пряника». Страх в якійсь мірі мотивує дитину. Але це мотивація низької якості. У цьому випадку дитина виконує завдання недобросовісно, не для того, щоб отримати знання, а для того, щоб не бути покараною. Страх, матеріальні стимули, оцінки, прогнози на майбутнє, змагання, боротьба за першість — це фактори зовнішньої мотивації, вони нестабільні і часто орієнтовані на негативні сторони особистості (зздрість, марнославство, жадібність). *Найстійкіший ефект має внутрішня мотивація*, усвідомлене і радісне прагнення до знань, як до джерела нескінченного розвитку, самореалізації, пошуку і досягнення супутнього успіху. Таку мотивацію можна назвати *когнітивною (усвідомленою) мотивацією*, тобто мотивація усвідомленої дії. Коли дитина виконує роботу не через страх і не для того, щоб виділитися з ряду однолітків або отримати винагороду, а для того, щоб отримати знання. Стати розумнішими, розширити свої горизонти, піднятися в своєму особистісному розвитку. *І тут на допомогу повинен прийти вчитель, який за допомогою своєї педагогічної майстерності знаходить ці внутрішні мотиваційні стимули.*

Найголовніше, в будь-якому навчальному процесі, підтримання зацікавленості до предмета, який викладається. Завдання педагога – зробити матеріал максимально доступним та не насичувати зайвою, важкою інформацією. Пояснення повинно бути корисним, пристосованим до реалій сьогодення, практичним, креативним, цікавим, наочним і стимулюючим до розширення знань. Завжди більш виграшними є уроки ілюстровані і, ті, які спонукають дитину до співтворчості, до пошуку, переосмислення. Здобувач освіти повинен не просто поглинати готову інформацію, а перетворитись у дослідника, який сам відкриває певні закони, виробляє теорії, докопується до суті, до істини.

4. Організація дистанційного навчання.

Важливо правильно організувати роботу здобувачів освіти, *налагодити взаємодію* між ними, залучити до командної роботи, а навчальний час зробити захопливим і цікавим. Студентам необхідно давати ініціативу та можливість проявляти себе креативно. Якщо діти пропонують використовувати певний контент або ж програмне забезпечення, це варто підтримати.

○ Необхідно більш *чітко визначати дедлайн для кожної з робіт.*

Звісно, це звичайні домашні завдання як для педагогів, так і для здобувачів освіти, але в дітей може з'являтися відчуття, ніби вони на канікулах, а отже можна легковажніше ставитися до виконання домашньої роботи. Для цього варто встановити правила, за якими діти надсилатимуть виконані роботи: у формі фото та сканкопій, або ж у спеціальному застосунку, якщо це реалізовано навчальним закладом. Як і за традиційних уроків, необхідно чітко встановлювати правила, обговорювати наслідки невчасного виконання завдань і стимулювати студентів навчатися в одному темпі. Доречним буде збирати від дітей відгуки про те, як пройшло заняття (лекція, семінар, практична) та чи зрозуміли матеріал.

○ Налагодження *колективної роботи.*

Педагог має бути лідером, згуртовувати клас/групу і створювати таку атмосферу, щоб здобувачі освіти пам'ятали, що вони залишаються одним класом/однією групою, хоч і перебувають далеко одне від одного.

○ Використання *ігрового контенту* під час занять.

Підсвідомо дитина думатиме, що грається, але насправді здобуватиме певні знання. Можна ввести у практику дистанційного навчання не тільки групові онлайн-проекти, а й командні онлайн-ігри, такі як вікторини чи квести. Чому б не запропонувати одній групі створити онлайн-квест для іншої чи провести дослідження та опитування? Ця стратегія дозволить здобувачам освіти отримати певний досвід соціальної взаємодії та командної співпраці.

○ Слід заздалегідь обрати *спосіб яким передаватимуться матеріали здобувачам освіти* та спілкуватися з ними одною мовою.

Короткі завдання найкраще надсилати в групу в месенджері або на пошту, а об'ємні файли — завантажувати в «хмару» і ділитися лише посиланням.

Варто пам'ятати про *зворотний зв'язок, дотримуватись взаємної поваги*, яка полягає у повазі вчителя до потреб здобувачів освіти та їх батьків та повазі батьків і студентів до часу та вимог викладача тощо. При необхідності, – іти на компроміси, краще менше завдань, проте краще. Ліпше сконцентруватись на базових знаннях та переконатися, що діти засвоїли їх добре.

○ *Розмова без слів.*

Коли всі здобувачі освіти підключаються до заняття, доречно запропонувати їм не тільки вимкнути звук а й використовувати для спілкування спеціальні сигнали. Наприклад, якщо вони згодні з викладачем чи однокласником, слід підняти великий палець, якщо ні – опустити його. Якщо педагог поставив запитання з множинним вибором, вони можуть підняти пальці для позначення відповіді, яку обрали. Наприклад, для варіанту А – один палець, для варіанту В – два пальці тощо. Деякі сервіси для відеозв'язку мають функцію «підняття руки» або набір смайлів у чаті, які заздалегідь треба обговорити.

○ *Кімнати для переговорів* [7] – справжній онлайн-еквівалент традиційного формату, які можна створювати як у сервісах відеозв'язку, так і у звичайних месенджерах.

Студентів об'єднують у окремі групи, визначають мету для всіх та чіткі очікування від кожної команди. Можна розподілити ролі у віртуальній навчальній групі. Наприклад, запропонувати здобувачам освіти обрати лідера, дослідника, прокурора, суддю, адвоката, експерта, президента, дизайнера тощо. Розподіл ролей не лише сприятиме активній роботі студентів у віртуальних групах, а й дозволить поліпшити психологічний клімат у класі/групі в цілому. Поки студенти працюють у «кімнатах», педагог може безперешкодно переходити з однієї «кімнати» до іншої, щоб допомогти їм та перевірити, як у них справи, проаналізувати їхню роботу та оцінити.

○ *Індивідуальні конференції.*

Під час самостійної роботи слід час від часу планувати окремі конференції з кожним студентом. Це дозволить відслідковувати процес навчання та підтримувати високу навчальну мотивацію. Особливо це корисно для сором'язливих здобувачів освіти, які зазвичай відмовляються брати участь у колективному обговоренні.

○ *Нагороди за активність*

Під час дистанційного навчання діти не отримують того соціального стимулу, до якого звикли в реальному навчальному середовищі. Тому слід обов'язково хвалити здобувачів освіти, які виявляють ініціативу! А чому б не встановити систему додаткових балів за активність? Це допоможе дитині подолати негативні наслідки онлайн-навчання, такі як занепокоєння, відсутність мотивації або інтересу.

Отже, розглянувши загальний огляд деяких аспектів досягнення більш якісної освіти, варто звернути увагу на те, що дистанційне навчання – це час

нових можливостей для розвитку, пізнання, час творити та забути про шаблони. Важливо експериментувати з різноманітними стратегіями, диференціювати навчання, робити заняття захопливими, пізнавальними, веселими та корисними!

Література:

1. Закон України Про вищу освіту.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
2. Закон України Про освіту
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.11.2021).
3. Закон України Про повну загальну середню освіту
URL : https://urst.com.ua/act/pro_povnu_zagalnu_serednyu_osvitu
(дата звернення: 01.11.2021).
4. Теорія ієрархії потреб Маслоу.
URL : <https://library.if.ua/book/116/7763.html> (дата звернення: 01.11.2021).
5. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці.
URL : <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuє-na-urotsi/> (дата звернення: 01.11.2021).
6. Якісна освіта – стандарт нового покоління. Роль сучасного вчителя.
URL : <https://osvita.in/ua/jakist-osviti/korisni-materiali/jakisna-osvita-standart-novogo-pokolinnja-rol-suchasnogo-vchitelja> (дата звернення: 01.11.2021).
7. Які способи заохочення учнів до активної роботи у віртуальному класі ми використовуємо в IT STEP SCHOOL під час дистанційного навчання?
URL : hat-methods-do-we-use-in-it-step-school-during-distance-learning-to-encourage-students-to-work-actively-in-the-virtual-classroom (дата звернення: 01.11.2021).

Т. В. Крижановська

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА: РЕАБІЛІТАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ОСВІТИ

У межах реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р, пріоритетними завданнями залишаються створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, задоволення особливих освітніх потреб у всіх учасників освітнього процесу, створення інклюзивного освітнього середовища, збереження здоров'я дітей і вчителів.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що обмеження життєдіяльності дітей (ОЖД)- одна з найгостріших медико-соціальних проблем сучасного суспільства і актуальна у всіх країнах світу. Дані всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що число дітей з ОМЖ в світі досягає 13% (3% дітей народжуються з вадами інтелекту та 10% дітей з іншими психічними та фізичними вадами) загалом у світі близько 200 мільйонів дітей з ОЖД. Більш того, в нашій країні, як і в усьому світі, спостерігається тенденція зростання числа дітей з ОЖД, тому зрозуміла необхідність удосконалення усіх форм і методів реабілітації дітей з ОЖД, в т.ч. і з особливими освітніми потребами (ООП) [1]. Ефективність соціальної інтеграції осіб з ООП багато в чому залежить від двох значущих соціально-психологічних факторів: повноти та достовірності інформованості про проблеми дитини і правової психологічної толерантності до дітей з ООП, бажання і вміння надати цим дітям допомогу в їх самореалізації. Удосконалення соціальної реабілітації дітей з ООП вимагає необхідності зміни педагогічного світогляду і нових форм роботи в освіті.

Мета статті - поліпшення адаптації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами (ООП), збереження здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Сучасні концепції розвитку освіти, визнання унікальності і самоцінності людської індивідуальності призвели до пошуку шляхів соціалізації особистості з обмеженими можливостями життєдіяльності, до розробки нових педагогічних стратегій, спрямованих на розвиток ідей гуманізму та збереження здоров'я дітей, в т.ч. і дітей з ООП[2].

Сучасна концепція розвитку освіти, визнання унікальності та самооцінки людської індивідуальності призвели до пошуку шляхів соціалізації особистості, яка має ОЖД. У статуті ООН сказано, що кожна людина має право на реалізацію різнобічних соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні та творчості. Це говорить про те, що питання життєдіяльності не обмежується медичним аспектом, воно більшою мірою є соціальною проблемою, у зв'язку з чим перед сучасним суспільством стоїть завдання допомоги дітям з ООП, дати можливість вийти з ізоляції, брати участь в нормальному повсякденному житті суспільства [2].

Реабілітаційна функція освіти щодо осіб з ООП не викликає сумніву. Більш

того, в останні роки роль освіти для дітей з ООП, як найбільш продуктивний шлях до соціалізації в суспільстві, істотно зростає. Отримання дітьми даної категорії повноцінної освіти сприяє їх соціальній захищеності на всіх етапах соціалізації, підвищенню соціального статусу, становленню громадянськості і здатності активної участі в суспільному житті і трудовій діяльності[2].

Сучасні концепції розвитку освіти, визнання унікальності і самоцінності людської індивідуальності призвели до пошуку шляхів соціалізації особистості з обмеженими можливостями життєдіяльності, до розробки нових педагогічних стратегій, спрямованих на розвиток ідей гуманізму та збереження здоров'я дітей, в т.ч. і дітей з ООП. [2].

Повноцінна освіта для дітей з ООП означає, що їм створюються умови для варіативного входження в ті чи інші соціальні ролі, розширюються рамки свободи вибору при визначенні життєвого шляху. Освіта справляє визначальний вплив на формування світогляду і постановку життєвих цілей, розвиває адаптивні здібності до постійно змінюваних умов життя, гармонізує існування людини з ООП в соціумі [2,3].

Навчання дитини в школі, і, особливо, у початковій школі, - це дуже складний період в житті маленького школяра. Це і нові умови життя і діяльності дитини, і нові контакти, нові стосунки, нові обов'язки. Школа з перших же днів ставить перед учнями цілий ряд завдань. Змінюється режим дня, потрібна мобілізація всіх сил дитини. Тому адаптація до школи відбувається не відразу, це досить тривалий процес, пов'язаний зі значним напруженням всіх систем організму, що призводить до дезадаптації та неврозів у дітей. Тому головним завданням школи та педагогів є створення такого інклюзивного середовища, в якому освіта носить здоров'язберігаючий характер. Завдання здоров'язбереження: охорона здоров'я і підвищення рухової активності та розумової працездатності; створення позитивного емоційного настрою і зняття психоемоційного напруження, формування у дітей здатності до співпереживання та сприяння доброзичливості [3].

Організації здоров'язберігаючої роботи може бути в різних формах: ранкова гімнастика, щоденне перебування на свіжому повітрі; фізкультурні заняття; рухливі ігри; рухово-оздоровчі фізкультхвилинки; релаксаційні паузи, корекційно-тренувальні вправи; пальчикова гімнастика; зорова гімнастика; фізкультурні прогулянки (в парк, сквер, на стадіон); фізкультурні дозвілля, спортивні свята. Здоров'язбережувальні технології не вимагають особливих зусиль, оптимізують процес корекції, сприяють оздоровленню всього організму. Ці практики – ефективні методи корекції, які допомагають досягненню максимально можливих успіхів у подоланні психо-неврологічних труднощів і загальному оздоровленню дітей.

Крім загальних мір, яких потребують вчителі та учні загальноосвітнього закладу для збереження здоров'я, діти з ООП потребують додаткового введення в роботу вчителів спеціальних методик, що обумовлюють поліпшення їх психічного

здоров'я. [2-7].

Діти з вадами розвитку можуть мати різні порушення життєдіяльності (функціональні обмеження слуху, мовлення, академічних здібностей, уваги, координації, сприйняття та переробки інформації, гнучкості мислення та ін.), які є причинами навчальних труднощів. Особливі освітні потреби у цих дітей обумовлені закономірностями порушеного розвитку: труднощами взаємодії з довкіллям, передусім, з навколишніми людьми, порушеннями розвитку особистості; меншою швидкістю прийому і переробки сенсорної інформації; меншим об'ємом інформації, який зберігається в пам'яті; відсутністю мовленевого посередництва (наприклад, утрудненнями у формуванні мовних узагальнень і в номінації об'єктів); недоліками розвитку довільних рухів (відставання, сповільненість, труднощі координації); уповільненим темпом психічного розвитку в цілому; підвищеною стомлюваністю, високою виснаженістю.[2]

В корекційній педагогіці для покращення психологічного стану дітей з ООП широко застосовуються методи арт-терапії - лікування мистецтвом, творчістю (термін ввів А.Хілл), психокорекційна мета якої - терапевтичний вплив при вирішенні внутрішніх психологічних конфліктів, проблем комунікації і соціалізації. Дитина, як писав великий російський педагог К.Д. Ушинський, «мислить формами, фарбами, звуками, відчуттями взагалі». Застосовуються такі методи при проблемах емоційно-особистісного розвитку, в т.ч. аутизмі, затримці розумового розвитку, порушенню мови, слуху, зору, рухових функцій [3,4]. Також використовують сучасні технології пальцевого масажу, сенсорного виховання, тілесно-орієнтовані техніки, су-джок терапію, інформаційні технології.

Ці здоров'язбережувачі технології навчання дітей повинні широко використовувати не тільки вчителі-дефектологи, а і вчителі загальноосвітніх закладів. Ефективність арт-терапії проявляється в корекції відхилень і порушень особистісного розвитку, в використанні внутрішніх ресурсів дітей з ООП, особливо механізмів саморегуляції і самоцілення. Ці технології допомагають дитині розвивати добрі відносини з людьми і навколишнім світом, відчувати себе потрібною, дізнаватися про себе гарне. Навички, набуті в процесі терапії мистецтвом, після її завершення орієнтують дитину залишатися творчою особистістю, яка бажає жити в злагоді з самою собою і соціумом.

Творчість для дітей - це відображення духовної роботи. Почуття, розум, очі і руки – її інструменти. Методики і техніки арт-терапії різні, вони діляться на допоміжні і лікувальні, активні і пасивні, групові та індивідуальні. Всі ці заняття розвивають творчі здібності, творчу активність, уяву, мову, дрібну моторику, естетичне почуття. Мета їх - розвиток мозку та міжкульної взаємодії мозку, що у дітей з ООП потребує постійного розвитку [1-7].

Ефективною методикою є кінезіологія – наука про розвиток головного мозку за допомогою руху, про розвиток розумових здібностей і корекції проблем у різних сферах психіки. Застосування методу допомагає поліпшити у дитини мовлення, пам'ять, увагу, просторові уявлення, дрібну моторику рук, знижує

стомленість, підвищує здатність до довільного контролю. Кінезіологія є одним з універсальних методів всебічного розвитку дітей, вона активізує міжкульну взаємодію через комплекс спеціальних рухів. Багато вправ спрямовані на розвиток одночасно фізичних і психофізіологічних якостей, на збереження здоров'я дітей. Розвиток дитини відбувається від руху до мислення, а тому вдосконалення розумових процесів слід починати з розвитку рухів тіла і рук. Дана методика дозволяє виявити приховані здібності дитини, розширити можливі межі головного мозку. Вправи розвивають тіло, підвищують стресостійкість організму, синхронізують роботу півкуль, покращують зорово-моторну координацію, які формують просторове орієнтування, вдосконалюють регулюючу і координуючу роль нервової системи[3,4].

За даними Н. М. Пиласвої (1998), труднощі навчання викликаються наступними причинами [3]: • знижена працездатність; • коливання уваги; • слабкість мнестичних процесів; • недостатня сформованість мови; • недостатній розвиток функцій програмування і контролю; • візуально-просторові труднощі; • труднощі переробки слухової інформації; • труднощі переробки інформації [3]. Цей перелік свідчить, що найбільш часто зустрічаються проблеми з «енергетикою», підвищена стомлюваність, виснаженість дітей, що викликає коливання, а потім і повне падіння уваги. розвитку [3,4].

Усі наші вміння – це частина роботи м'язів, які відіграють найважливішу роль у розвитку навичок дитини. Дослідження засвідчують, що рух приносить безпосередню користь нервовій системі. Розвитку кисті руки належить важлива роль у формуванні мозку й становленні мовлення, оскільки рука має найбільше представництво в корі головного мозку. А формування зорово – моторних координацій спрямоване на розвиток міжкульних взаємодій, яке, зокрема, є основою інтелекту[3,4].

Цей процес можливо уявити таким чином: образне сприйняття – це робота правої півкулі, вона обробляє інформацію цілком, глобально, і пов'язана з ритмом, емоціями, інтуїцією, рухами, в цілому з несвідомими психічними процесами. Розвиваючись першою, вона домінує до семирічного віку. Ліва, раціонально-логічна півкуля, діє як виконавець, забезпечуючи аналіз і синтез інформації, що приймається (при транспонованих півкулях відбувається навпаки). Півкулі в центрі пов'язані мозолистим тілом - вузлом нервових закінчень. При дефекті функцій і систем організму арт-терапія впливає на праву півкулю через образи, рух і ритм, створюючи в ній «здорові «образи». Мозолисте тіло передає «образи» в ліву півкулю і формує нейронні зв'язки, що відновлюють і налагоджують більш здоровий процес роботи мозку дитини. Від цього процесу і залежить якість, ясність і цілісність мислення. Активні види діяльності зміцнюють фізично, активізуючи добре функціонуючі, здорові системи організму дитини. розвитку [3,4].

Вчитель має в своєму арсеналі методики, які можуть «підняти енергетику» дітей, це методи протиставлення стомленню: •підвищення мотивації; •дозування Крижановська Т. В.

завдань; •забезпечення адекватного відновлення сил;• усвідомлення успішності навчання; •індивідуальний підхід. Найпростіші здоров'язбережуючі методики для дитини з ООП це кінезотерапія.

Одна з цих методик – малювання [5,6,7]. Дудлінг (от англійського doodle — «каракули» - це несвідоме малювання) і зентангл (англ. Zentangle —створення оригінальних малюнків, з деяких повторюваних візерунків, патернів (Тангль) - техніки, які об'єднують в собі малювання і медитацію. Вони елементарні в освоєнні, не вимагають багато часу або особливих інструментів і чудово підійдуть і дітям, і дорослим. Зентангл і дудлінг - це малювання, свого роду, різних ліній і знаків, при цьому відбувається зв'язок рук і головного мозку (зорово-моторна координація в системі «око-рука»). За своєю суттю дані техніки можна використовувати як засоби розвитку дрібної моторики («інтелекту на кінчиках пальців»). Багато досліджень в області психології і нейропсихології підкреслюють особливий зв'язок рук і головного мозку, коли мова заходить про побудову умовиводів і самої діяльності розумових процесів. Результати досліджень, проведених за допомогою знімків головного мозку, наочно показують, як при послідовній роботі пальців активуються відділи, що відповідають за мислення, мову, пам'ять, тобто система тимчасового зберігання і обробки інформації. Заняття по зображенню ліній сприяють розвитку розумових процесів і їх подальшому втіленню в мові. Процес малювання стимулює відділи мозку, що відповідають за аналіз і обробку інформації, крім того, в цей момент мозок намагається знайти нестандартні варіанти вирішення завдань[5-7]. Недавні дослідження в області нейробиології, психології та дизайну показали, що дудлінг допомагає людям залишатися сфокусованими, швидше схоплювати і запам'ятовувати нову інформацію. Малювання дрібних однотипних елементів допомагає сконцентруватися на деталях і утримати увагу на важливих думках. Американський журнал прикладної когнітивної психології (Applied Cognitive Psychology) опублікував результати дослідження, де говориться, що дудлінг допомагає людині краще сфокусуватися на завданні і не витратити занадто багато розумової діяльності на обробку інформації. В ході експерименту виявилось, що ті учасники, які слухали інформацію і одночасно малювали на аркушах паперу довільні малюнки, запам'ятали і змогли відтворити на 29% більше інформації, ніж ті учасники, які просто слухали запис. Ці результати пояснюють тим, що дудлінг допомагає сконцентруватися на стані «тут і зараз» і менше «марити наяву». Також процес створення дудлінгів і зентанглів на білому аркуші може служити своєрідним спортивним майданчиком для розуму, дозволяючи тренувати креативність, генерувати нові ідеї та модифікувати старі ідеї. Нетрадиційний підхід до виконання зображення дає поштовх розвитку дитячого інтелекту, підштовхує творчу активність дитини, вчить нестандартно мислити. Виникають нові ідеї, пов'язані з комбінаціями різних матеріалів, дитина починає експериментувати, творити малювання незвичайними матеріалами,

оригінальними техніками дозволяє дітям відчути незабутні позитивні емоції. Результат зазвичай дуже ефективний і майже не залежить від здібностей і вмілості. Нетрадиційні способи зображення нагадують гру, тому що досить прості за технологією. Дітям цікаво малювати пальчиками, долонькою, ставити на папері плями, малювати за допомогою штампиків та інших предметів і отримувати кумедний малюнок.

Кінезіологічні вправи включають в себе: •вправи для розвитку дрібної моторики, •тілесні вправи, •дихальні вправи, які поліпшують ритміку організму, розвивають самоконтроль і довільність; •окорохові вправи, які дозволяють розширити поле зору, поліпшити сприйняття (односпрямовані і різноспрямовані рухи очей і мови розвивають міжпівкульну взаємодію і підвищують енергетизацію організму); • вправи для релаксації, які сприяють розслабленню, зняттю напруги. Під час цих вправ розслаблюються м'язи очей, рук. Коли діяльність обох півкуль синхронізуються, помітно збільшиться ефект роботи всього мозку. розвитку [3,4].

Всі вправи розділені на 4 групи, застосування яких спрямовано на розвиток трьох видів сенсомоторних навичок: перша група включає вправи, що перетинають середню лінію тіла (лінія, що проходить вертикально і ділить тіло на праву і ліву половину. Вправи сприяють одночасній роботі двох очей, рук, ніг, вух, інтеграції двох півкуль мозку і включають механізм «єдності думки і рухів»). Друга група - це вправи енергетизуючі тіло, тобто забезпечують необхідну швидкість і інтенсивність протікання нервових процесів між клітинами і групами нервових клітин головного мозку(відповідає за емоції і передніх відділів головного мозку, вольова регуляція поведінки. Таким чином, поліпшується саморегуляція емоційного стану, навички організованості та цілепокладання). Третя група - розтягуючі вправи. Ці вправи знімають напругу з м'язів і сухожилів нашого тіла, вказуючи на готовність до пізнавальної роботи. Четверта група рухів впливає на позитивне сприйняття дитини[3-7].

Чудово допомагає розвивати півкулі мозку нейролінгвістичне програмування, скорочено НЛП. Техніка НЛП, яка називається «Швидка допомога», допомагає знімати емоційну напругу, покращує працездатність, розвиває увагу, мислення і міжпівкульні зв'язки. Виконувати цю вправу важко і при цьому цікаво. Пояснюємо порядок дій. Перед вами лежить листок з буквами алфавіту, майже всіма. Під кожною буквою написані літери Л, П або В. Приклад: На листку записано наступне: 1 рядок: А Б В Г Д ,під ним Л П П В Л; 2 рядок: Е Ж З И К, під ним В Л П В Л [2]. Верхня буква проговорюється, а нижня позначає рух руками. Л - ліва рука піднімається в ліву сторону, П - права - в праву сторону, В - обидві руки піднімаються вгору. Вправа виконується в послідовності від першої літери до останньої, потім від останньої літери до першої. Все дуже просто, якби не було так складно все це робити одночасно. розвитку [2].

Таким чином, в арсеналі освіти існує багато допоміжних засобів, які дозволяють вивчити дитину з ООП без погіршення здоров'я і дезадаптації та Крижановська Т. В.

неврозів та без «вигорання» вчителя і дитини.

Література:

1. Риков С.О., Крижановська Т.В. Організація медико-соціальної допомоги дітям з вадами зору в Україні. Київ, 2003. 180с.
2. Освіта дітей з особливими потребами: шляхи розбудови нової української школи (психолого-педагогічні аспекти). Дніпро. 2019. 103 с
3. Ахутина Т.В., Пылаева Н.М. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход. СПб., 2008.
4. Выготский Л.С. Психология и учение о локализации психических функций
5. Деннисон П. И., Деннисон Г. Гимнастика мозга : Просто в непростом.рф
URL : <http://tao-online.net/gimnastika-mozga> (дата звернення: 14.10.2021).
6. Майстер-Клас «Малюємо в техніці дудлінг та зентангл».
URL: <https://kiev.detivgorode.ua/tvorcha-majsternya-triton/majster-klas-malyu-mo-v-tehnitsi-dudling-ta-zentangl/>. (дата звернення: 14.10.2021).
7. Упражнения Гимнастики Мозга : Образовательная кинезиология
URL : <http://creativekinesiology.ru/uprazhneniya-gimnastiki-mozga>

СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ЄВРЕЙСЬКОЇ ОСВІТА НА БІЛОЦЕРКІВЩИНІ

Сучасний процес глобалізації ініціює перед освітою обговорення багатьох суспільних проблем, серед яких – формування уміння жити у полікультурному та поліетнічному середовищі. Ця проблема однаково актуальна для всіх суб'єктів освітньої діяльності, як учнів, так і педагогів, оскільки полікультурна освіта – порівняно нова концепція в освітній системі України.

Таким чином, виходячи із вище сказаного, ми можемо стверджувати, що необхідність розвитку єврейської національної освіти по регіонах [5].

Євреї у Білій Церкві оселилися ще у XVI столітті. Це були переважно дрібні торгівці. У 1648 році значна частина єврейської громади міста була винищена або вигнана козаками Хмельницького.

Згодом єврейська спільнота Білої Церкви поступово відновила своє існування. Центром єврейського життя міста стала Торгова площа з Торговими рядами. Навколо площі у XIX та на початку XX століть виріс цілий єврейський квартал [1].

Браницькі здавали Торгові ряди, як і землі навколо Торгової площі та на ближчих вулицях, в оренду. Крім того, з єврейською громадою власники міста вели фінансові справи (часто у значних масштабах). Єврейська громада Білої Церкви зростала. На кінець XIX століття в місті мешкало 18720 євреїв (52,9% від усього населення міста). На початку XX століття кількість євреїв ще збільшилась.

Таким чином можна зробити висновок, що в Білій Церкві проживала чисельна кількість євреїв, які мали свої традиції та культуру. Фундаментом існування яких була освіта, що відповідала національним особливостям.

Після візиту рабинів із Житомира активом єврейської громади міста Біла Церква було ухвалено рішення створити у місті єврейську школу. Головою громади тоді був Берман Харитон Абрамович, секретарем – Больсон Світлана. За рекомендацією управління освіти міста посаду директора школи було запропоновано Андрющенко Нателлі Ігорівні. Керівництво громади бачило своєю метою створення школи, де панувала б єврейська атмосфера: турботи, уваги, тепла.

15 лютого 2000 року відкрився дитячий садок, у якому було дві групи (12 дітей). Неоціненну допомогу та підтримку у питаннях єврейської традиції, кашрута та виховання дітей у єврейському дусі надала Больсон Світлана.

1 вересня 2000р. у Білій Церкві відкрився навчально-виховний комплекс «школа I – II ступенів – дитячий садок «Ор Авнер» (дитячий садок і школа 1-5 клас), директором стала Андрющенко Н.І., а кураторами з питань релігії та

дотримання єврейських традицій - рабин Меїр Ольцберг та його дружина Браха Ольцберг. Через три роки школа успішно пройшла атестацію та стала загальноосвітньою школою I – III ступенів. Школа зайняла гідне місце в освітній системі міста та успішно проіснувала до червня 2005 року. 30 червня 2005 року рабин Меїр Ольцберг через відсутність фінансування ухвалив рішення закрити школу (на той момент у школі було 70 дітей).

Ініціативна група під керівництвом Мураховського Б.С. (голова громади 2005 – 2011pp) та Андрющенко Н.І., за підтримки батьків та учнів, не могли допустити закриття школи. Було складено звернення до головного рабина України Моше-Реувена Асмана та Голови Всеукраїнського Єврейського конгресу Вадима Рабіновича з проханням не допустити закриття та взяти школу під свою опіку.

3 4 липня 2005 року за підтримки благодійного фонду «Міцва» відкрито навчально-виховний комплекс «Школа I – III ступенів – дитячий садок «Міцва-613». Приватний навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дитячий садок «Міцва-613» має свідоцтво про державну реєстрацію та ліцензію управління освіти та науки Київської обласної державної адміністрації

Навчально-виховний комплекс «Міцва-613» у м. Біла Церква є одним із зразкових навчальних закладів не лише у місті, а й у всій Київській області. Запорукою успіху навчального закладу є не лише надання високоякісної освіти для дітей різних вікових категорій, а й поєднання сучасних підходів із традиційним єврейським вихованням.

3 наймолодшого віку вихованців «Міцва-613» пробуджують почуття важливості власної самоідентифікації. При цьому традиційні методи ідеально поєднуються з авторською методикою педагогів, які підходять до навчання дитини творчо. Саме це є запорукою подальшого успіху випускників школи.

За роки навчання дитина вивчає чотири мови: українську, іврит, російську, англійську (з носіями мови). Також найважливішим елементом освітнього процесу є духовне та моральне збагачення дітей. Діти освоюють як культуру і традиції єврейського народу, історію своїх предків, а й пізнають різні види мистецтва (музику, живопис, риторіку). Обов'язковою частиною програми навчання є відвідування музеїв, організація свят, на які діти запрошують членів єврейської громади м. Біла Церква, які вже багато років є друзями навчального комплексу «Міцва-613».

Література:

1. Чернецький Є. А. Історія Білої Церкви: події, постаті, життя. Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В. 2013. С. 85.
2. Mauersberg S. Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939 / S. Mauersberg. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Ossolineum, 1968. 230 s.

3. Wasiluk J. Szkolnictwo mniejszości narodowych w Polsce w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej – próba porównań *Zeszyty politologiczne* (pod red. Ryszarda Skarzyńskiego). – Białystok. 1994. Z. 1. S. 66–92.
4. Zieliński K. Szkolnictwo żydowskie w Polsce w latach 1918–1939. *Almanach Historyczny*, t. 5. Kielce: Wyd. Akademii Świętokrzyskiej. 2003. S. 211–257.
5. Сайт м. Біла Церква «Тут Був Я».
URL: <http://tutbuv.com/?p=113> (дата звернення: 14.10.2021).

І. М. Мойсєнко
Н. С. Сушкова

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Важливим стимулом у розвитку дитини є пізнавальний інтерес. Відмінна властивість людини: пізнавати навколишній світ не тільки з метою біологічного та соціального орієнтування, ставленні людини до світу - у прагненні проникати в її різноманіття, відображати у свідомості сутнісні сторони, причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, суперечливість. У психолого-педагогічній літературі поняття «інтерес» трактується як мотиваційний стан, що спонукає до пізнавальної діяльності. Пізнавальні інтереси вчені вивчають із різних сторін: К. Ізард включає інтерес до базальних (первинних) емоцій, що має мотиваційне значення до змісту та вирішення виникаючих задач в процесі діяльності. Л. Виготський під інтересами розуміє динамічні тенденції, що визначають структуру спрямованості особистості та розвиваються разом з нею. Д. Узнадзе вбачає інтерес як цікавість, значущість, як особливу увагу до чогось, бажання вникнути в суть, дізнатися, зрозуміти. Пізнавальний інтерес спеціальний психічний механізм, що спонукає дитину до діяльності, яка приносить емоційне насичення (Б. Додонов). Позитивне емоційне ставленням пов'язував А. Леонтьєв з активною пізнавальною спрямованістю дитини на той чи інший предмет, явище чи діяльність [1,2,3].

Отже, інтерес дитини характеризується активністю до предметів, діяльності. Це обумовлює можливість самостійних дій для вирішення будь-яких задач.

А. Миленький вивчив специфіку навчального інтересу, яка відрізняє його від інших видів пізнавального інтересу. Вчений зазначив, що формування пізнавальних інтересів у школярів починається від початку навчання у школі. Тільки після виникнення інтересу до результатів своєї навчальної праці пізнавальний інтерес перетворюється на навчальний. У дітей формується інтерес до змісту навчальної діяльності, потреба набувати знань [9].

Для дитини з порушенням інтелектуального розвитку (дитина з ППР) характерно недорозвинення пізнавальних інтересів, яке виражається в тому, що вона не відчуває потребу в пізнанні (Н. Морозова). В результаті ця дитина отримує неповні і, можливо, спотворені уявлення про навколишнє [4].

Пізнавальний інтерес залежить від рівня сформованості у дитини сприйняття, мислення, мовлення. Дослідження В. Петрова, Ж. Шиф вказують на те, що головною характеристикою пізнавального інтересу є порушення узагальненості сприйняття, його уповільнений темп і вузькість сприйняття, що позначається на можливостях розуміння матеріалу. Сприйняття тісно пов'язані

з мисленням. Якщо учень сприйняв лише зовнішні сторони матеріалу, не вловив головне, внутрішні залежності, то розуміння, засвоєння та виконання завдання буде утруднено. Вчені В. Петрова, Б. Пінський, В. Синьов та ін., що досліджували операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, абстракції, конкретизації у дітей з ППР показували недостатність сформованості чуттєвого пізнання, мовленнєвого недорозвинення, обмеженої практичної діяльності [8].

Багато вчених (С. Корсаков, Г. Сухарева, М. Блюміна, С. Рубінштейн, Д.Шульженко та ін) відзначали знижений інтерес до навколишнього світу, млявість та відсутність ініціативи у дітей з ППР. Так, у своїх роботах Г.Сухарева вказувала на слабкість замикаючої функції кори, інертність нервових процесів, підвищену схильність до охоронного гальмування. Усе це створює патогенну основу зниження пізнавальної активності загалом [5,6,7].

Для дітей з ППР характерні низький рівень усвідомленості мотивів, швидка змінність, нестійкість провідних мотивів, що пояснюється сильною залежністю мотиву від ситуації, бідність за змістом. Недорозвинення мотиваційної сфери, як слідство, викликає труднощі у формуванні інтересів.

Діти бурно реагують на яскраві зовнішні ознаки предметів, але їх не цікавить, які дії можна з предметом робити, одну іграшку вони міняють на іншу, переходять від одного виду діяльності до іншого без цілей та доведення розпочатого до кінця.

У дітей з ППР дуже складно визвати інтерес, привернути увагу до чогось, притягнути до сумісної діяльності. Задачею педагогів є помітити позитивні прояви дитини, активізувати їх та використовувати як базу для розвитку пізнавального інтересу. З цією метою використовуються різні методи та прийоми, що підвищують інтерес дитини, це окремі тренувальні ігрові вправи, ігри на увагу, на швидкість зорового, слухового сприймання, рухової реакції, різні ігри та вправи на підвищення інтересу, емоційного тону, розвиток координації рухів.

Один з ефективних засобів пробудження інтересу – це використання дидактичних ігор. Ігрові ситуації захоплюють дітей, знижують напруження, втому, почуття скутості. К. Ушинський визначав велику роль ігри, яка дозволяє організувати та зробити навчання дітей продуктивним. Спочатку учень зацікавлений грою, потім виникає інтерес до матеріалу, без якого не можлива участь у грі. Гра пробуджує дитячу увагу, почуття скутості, створює піднесений настрій. Позитивні емоції, які виникають під час гри, активізують інтерес дитини та забезпечують пізнавальний розвиток.

Література:

1. Выготский Л.С. Умственное развитие детей в процессе обучения. Москва- Ленинград : ГУПИ, 1935. 134 с.

2. Додонов Б.И. О сущности интересов и подход к их исследованию. Советская педагогика. 1971. № 9. С. 72-82.
3. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. Москва : МГУ, 1981. 584 с.
4. Морозова Н.Г. Учителю о познавательном интересе. Москва : Знание, 1979. 48 с.
5. Синьов В. Н., Білевич Е. А. Про розвиток мислення учнів допоміжної школи на уроках ручного труда. Клінічне і психолого-педагогічне вивчення дітей з інтелектуальною недостатністю. Москва : НИИ дефектологи. 1976. С. 122-130.
6. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. Москва : Педагогика, 1973. 424с.
7. Шульженко Д. І. Корекційно-педагогічні та психокорекційні тенденції реабілітаційного процесу дітей з порушенням розвитку: світовий досвід та реалії його застосування в Україні.
URL: http://www.shodinki.com/publ/materiali_dshulzhenko/shulzhenko/2-1-0-30 (дата звернення: 14.10.2021)
8. Шиф Ж. И. Психологические вопросы обучения аномальных детей. Основы обучения й воспитания аномальных детей. Москва: Просвещение, 1965. С. 139–153.
URL: <https://www.prodenka.org/metodicheskie-razrabotki/146156-statja-osobennosti-formirovaniya-poznavatelny> (дата звернення: 14.10.2021)

О. В. Огурченко
О.В. Головіна

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Однією з загальних тенденцій світового розвитку є перехід до інформаційного суспільства. У зв'язку з цим Рада Європи до числа найбільш значущих для людини (ключових) компетенцій віднесла компетенції, пов'язані з її життям в інформаційному суспільстві, і включила до їх переліку володіння новими технологіями пошуку й обробки інформації, розуміння доцільності їх застосування, здатності критичного ставлення до розповсюджуваної по каналах засобів масової інформації повідомлень, уміння захищатися від негативних впливів мас-медіа [1, с. 56].

Критичне мислення – це прийоми та засоби, сукупність мисленневих операцій, які дозволяють нам аналізувати інформацію так, щоб на цій підставі вносити раціональні рішення. З педагогічної точки зору критичне мислення – це комплекс мисленневих операцій, що характеризується здатністю людини:

1. аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
2. бачити проблеми, ставити запитання;
3. висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
4. робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [3].

Серед способів для розвитку критичного мислення виділяють:

«Лупа» – виявлення ланки викривлення. Усі дії, які ми бачимо чи те що ми почули, потрібно розглядати дуже ретельно і намагатися не давати оцінку одразу.

«Дзеркало» – цей спосіб нам наглядно дає зрозуміти, що те що ми аналізуємо, проходить через призму саме нашого розуміння та сприйняття, віддзеркалює нас, це потрібно пам'ятати.

«Ваги» – це спосіб, що полягає в обґрунтуванні протилежної думки, що дозволяє зрозуміти усі аргументи та позиції до питання, яку розглядається.

Сьогодні, в епоху пост-правди та неймовірної кількості інформації, яку ми вживаємо щодня, фейки стали невід'ємною частиною кожної стрічки новин. Автори контенту все більш успішно та витончено обманюють людей. А соціальні медіа швидко поширюють дезінформацію.

Розповсюдження фейків є вкрай небезпечним. За допомогою фейкових новин можна не лише маніпулювати думкою людей, але й розв'язати війну, неправдива та неперевірена інформація буквально здатна вбивати.

Тож медіаграмотність, свідоме споживання та поширення інформації – необхідність для кожного.

Як відрізнити справжню новину та захистити себе від епідемії фейків?

Перерахую цей набір інструментів:

- повторно шукаємо інформацію та першоджерело, яке першим про це написало. Причому не варто сподіватися, що інформація, яку опублікували десять медіа, це вже автоматично правда;
- шукаємо підтвердження слів на відео, якщо воно є;
- перевіряємо достовірність фотографій, аби це не був монтаж;
- відео теж фальсифікують, тому звіряємо із першоджерелами й шукаємо їх;
- перевіряємо статистику і звіряємо дані з Держстатом та іншими офіційними джерелами, якщо такі дані там є [4].

З огляду на зазначене, формування критичного мислення та медіаграмотності постає одним із завдань сучасної освіти, оскільки є невід’ємною складовою особистості в інформаційному суспільстві.

Література:

1. Головіна О. В. Логічне та критичне мислення як умова формування пізнавальної компетентності у студентів-юристів. *Соціально-гуманітарні дисципліни як теоретичний конститутивний складник у процесі підготовки сучасного фахівця: Колективна монографія* / за ред. О. В. Халапсіса. Дніпро: Інновація. 2021. 144 с.
2. Освітня платформа «Критичне мислення».
URL: <https://www.criticalthinking.expert/materiali-dlya-samoosviti/eksperti-radyat-pochitati/> (дата звернення: 14.11.2021)
3. Пометун О. Як розвинути критичне мислення у учнів (з прикладом уроку)/ Олена Пометун.
URL: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/> (дата звернення: 14.11.2021)
4. Телеведучий-фактчекер Віктор Дяченко: «Безглузді фейкі можуть буквально вбивати». *MediaSapiens*. 28 жовтня 2020.
URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/25835/2020-10-28-televeduchyy-faktcheker-viktor-dyachenko-bezghluzdi-feyki-mozhut-bukvalno-vbyvaty/> (дата звернення: 14.11.2021)

Оласюк Ю.В.
Храпач К.О.

ПРАКТИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Комунікація між викладачами і здобувачами освіти має бути комфортною та ефективною. Виникає питання - чи завжди просто це організувати? Звичайно ні, але можливо полегшити процес і зробити оптимально дієвим. Різноманітні додатки для спілкування допомагають залучити всіх без винятку до освітнього процесу та помітно полегшують роботу викладача.

Для всіх відомо, що від оптимізації роботи викладача залежить ефективність навчального процесу, особливо в умовах дистанційного або змішаного навчання. Можна зробити висновок, що всі педагоги наразі користуються сучасними комунікаційними технологіями.

На сьогодні однією з найважливіших вимог суспільства до системи освіти є доступність. Під цим розуміємо, в основному, наявність варіантів програм для різних груп здобувачів освіти – відповідно до їх освітніх потреб та запитів, здібностей, схильностей, інтересів, планів продовження освіти, сімейних традицій. Передбачається, що наявність таких варіативних програм забезпечить доступність освіти. Використання технологій дистанційного навчання може допомогти у вирішенні цих проблем.

Актуальність розвитку дистанційних форм навчання для всіх країн світу очевидна. Ця система освіти набула інтенсивного розвитку в Європі та США ще на початку 70-х років.

Сьогодні існує багато підходів до визначення поняття «дистанційне навчання». Це поняття було сформульоване такими вченими, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк та Д. Кіган. Кожен із цих авторів підкреслював окремий аспект цієї форми навчання[3].

Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота особи, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручній для людини годині, у віддаленому від викладача місці (тому дистанційне). Назва навчання дає змогу отримати освіту широкому колу людей, які мають певні обмеження для денної форми навчання. Значна кількість людей має вікові обмеження, через що цю форму навчання іноді називають освітою дорослих. Іншими словами, дистанційне навчання передбачає таку організацію навчального процесу, під

час якої студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою та віддаленням від нього в просторі чи в годині, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації.

4. Canva - простий та зручний у користуванні онлайн-конструктор, за допомогою якого викладач за лічені хвилини зможе створити яскраву та переконливу інфографіку. Безкоштовні шаблони та ілюстрації дозволять створити інфографіку на будь-який смак та випадок. Користування платформою безкоштовне, але є і платні преміумелементи, втім, для повноцінної роботи цілком вистачить і безкоштовних шаблонів. Canva містить усі необхідні зображення, які допоможуть педагогу перетворити сухі факти на приголомшливу графіку. За допомогою Canva можна зібрати команду та співпрацювати над дизайном інфографіки в режимі реального часу. Можливість експериментувати з кольорами, додавати графіку, залишати коментарі й відповідати на пропозиції в редакторі Canva як для одного здобувача освіти так і для всієї команди [4].

Отже, дистанційне навчання займає велику роль в модернізації освіти, оскільки, за своєю методологією претендує на окрему форму навчання (поряд з денною, заочною, вечірньою). Аналіз вищезазначеної інформації став рушійною силою до вивчення питання практико-теоретичних засад використання технологій дистанційного навчання у особистій професійній діяльності.

В основу дистанційної освіти покладено певну модель передачі знань. Джерелами знань є інформаційні ресурси мережі, як спеціальним чином підготовлені, так і вже існуючі в базовому телекомунікаційному середовищі, наприклад: бази даних, інформаційні системи і т.п. Телекомунікації також забезпечують доставку учасникам процесу досліджуваного матеріалу або їх роботу з навчальним матеріалом, розміщеним на сервері, інтерактивну взаємодію викладача та студента в процесі навчання, надають здобувачам можливість самостійної роботи з інформаційними джерелами мережі, можливість працювати у групі, а також оцінку знань та умінь, отриманих під час навчання [1].

На відміну від заочного навчання, дистанційна освіта забезпечує, з одного боку, ефективний оперативний зворотній зв'язок, закладений у навчальному матеріалі, а з іншого – безпосередній систематичний зворотній зв'язок з викладачем в мережі[2].

Принциповою відмінністю дистанційної освіти від традиційних форм

навчання є те, що в основі лежить вчення, тобто самостійна пізнавальна діяльність студентів. Звідси, необхідна гнучка система організації дистанційної освіти, що дозволяє здобувати знання там і тоді, де і коли це зручно. Важливо, щоб здобувачі освіти не лише опанували певної сумою знань, а й навчилися самостійно їх набувати, працювати з інформацією, опанувати способами пізнавальної діяльності, які надалі можна застосовувати за умов безперервної самоосвіти.

У зв'язку з наявною епідеміологічною ситуацією в світі технології дистанційного навчання стали основною формою роботи на заняттях зі здобувачами освіти. Спираючись на власний досвід роботи охарактеризуємо основні, зручні у своєму використанні, дистанційно-інформаційні технології навчання.

З метою мотивації здобувачів освіти до навчання використовуємо наступні онлайн-інструменти під час організації онлайн-занять:

1. Сервіс Padlet (віртуальна дошка) – це сервіс, який надає можливість кожному студенту розмістити свою роботу, а також користувачі можуть прокоментувати або оцінити роботи інших. Викладач може розміщувати будь-які навчально-методичні матеріали в електронній формі. Сервіс безкоштовний, має україномовну версію, простий в освоєнні і не вимагає ніякої початкової підготовки. Користувач може користуватися його функціями навіть без реєстрації. Під час використання сервісу Padlet реалізуються дидактичні завдання: проведення мозкового штурму; створення конспектів; формування навичок ставити запитання; створення пам'ятки, плаката з певної теми; зберігання матеріалів та документів до теми навчального заняття; взаємодія учасників над спільним проєктом в онлайн-режимі; створення завдань на пошук інформації; розміщення навчальної інформації (наприклад, ребуси, ігри тощо); планування заходів (наприклад, проведення предметних тижнів, екскурсій, квестів тощо); створення звіту за результатами участі у заходах; створення віртуальної галереї творчих робіт студентів; проведення рефлексії після проведених заходів.

2. MentiMeter – це онлайн-інструмент для створення інтерактивних презентацій. Завдяки цьому інструменту заняття або тренінг перетворюється в діалог з аудиторією. За допомогою цього інструменту можна провести опитування, голосування та вікторину в режимі реального часу. Сервіс можна використовувати на тренінгу, занятті, педраді, під час публічних виступів для інтерактивної взаємодії з аудиторією. Голосування проводяться в режимі

реального часу, що дозволяє отримувати миттєвий зворотний зв'язок від аудиторії. Для того, щоб використовувати Mentimeter під час проведення онлайн-занять, необхідно мати: акаунт на цій платформі для створення інтерактивних слайдів; встановлену програму Zoom або Meet для демонстрації слайдів презентації, створеної у Mentimeter, всім учасникам.

3. Kahoot – це навчальна платформа, за допомогою якої можна проводити інтерактивні заняття та перевірку знань учнів за допомогою онлайн-опитування. Платформа дозволяє створювати вікторини, тести, дидактичні ігри, опитування, пазли, дискусію. Значною перевагою від інших подібних платформ є те, що Kahoot має найбільш кольоровий і динамічний інтерфейс та допомагає додати особливого драйву під час роботи в аудиторії з групою учнів. Інтерактивна форма завдань захоплює і розпалює інтерес як до завдань та їх змісту, а також до змагального компоненту. Сервіс позиціонує завдання як ігри. Усі питання видозмінюються і таким чином стають цікавішими. Kahoot використовується з метою активізації сучасників на початку заняття або після завершення модулю, повторення вивченого матеріалу, перевірки розуміння нового матеріалу, для самостійного навчання та самоконтролю, опитування думки учасників, підготовки до різних форм контролю.

Зазначені технології дистанційного навчання ефективно використовуються під час проведення навчальних занять з педагогіки, психології, методики фізичного виховання та інших навчальних дисциплін. Результативність використання зазначених технологій виявляється при виконанні самостійної роботи, підготовці здобувачами освіти семінарських та практичних занять, домашніх завдань.

Резюмуючи вищезазначену інформацію, можемо зробити висновок, що актуальність вивчення питань використання технологій дистанційної освіти обумовлена низкою факторів: формуванням нових потреб населення щодо змісту та технологій освіти, розвиток ринкової економіки, епідеміологічної ситуацією у світі та ін. Розвиток дистанційної освіти дозволяє забезпечити населенню нашої країни доступ до освіти, а використання різних інноваційних онлайн-технологій підвищує якість освітнього процесу.

Література:

1. Концепція діяльності Українського центру дистанційної освіти Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут». Київ, 2000. 5 с.
2. Степаненко С. В. Про трансформацію системи заочної освіти в умовах інтеграції в Оласюк Ю. В., Храпач К. О. Практико-теоретичні засади використання технологій дистанційного навчання

Європейський освітній простір . *Вища школа*. № 2. 2007. С. 31-37.

3. 12. Хассон В. Дж. Критерії якості дистанційної освіти. *Вища освіта*. № 1. 2004. С. 92-99.

4. Шуневич Б. І. Дистанційна освіта : теорії індустріалізації викладання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. № 5. 2002. С. 45-50.

Є. В. Островська

НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДЕФЦИТУ УВАЖНОСТІ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ (СДУГ) У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Початковий ступінь освіти – це важливий етап у житті будь-якої дитини: відбувається становлення її особистості, виявлення та розвиток здібностей, оволодіння елементами культури мови та поведінки. У навчанні іноземної мови величезну роль грає грамотний і розумний початок. Вчителю необхідно зробити урок для молодших школярів яскравим та продуктивним, щоб розпалити в дітях бажання вчитися та дізнаватись про нове. Сучасна педагогіка зробила крок далеко вперед у технологіях і засобах виховання та навчання дітей, але вирішення багатьох проблем досі не знайдено. Особливої уваги для вчителів стають діти із СДУГ. Вчитель вже не може сліпо дотримуватися загальних правил роботи, він зобов'язаний підібрати інші методи навчання з такими дітьми.

ЮНІСЕФ та Інститут Геллана в першому півріччі 2021 року провели дослідження впливу пандемії на психічне здоров'я молоді у 21 країні. Дослідники виявили, що більшість дітей у всьому світі постраждали від карантинів, закриття шкіл та порушень розпорядку дня. Через карантинні обмеження багато дітей провели частину свого життя далеко від сім'ї, друзів, шкільних класів та ігор – ключових елементів дитинства та дуже важливих для дітей з СДУГ.

Проблема гіперактивності широко обговорювалася вітчизняними та зарубіжними вченими як Б.Л. Бейкер, Ст Окланд, Н.М. Заваденко, Г.Б. Моніна та інші. Але щороку кількість гіперактивних дітей зростає. На сьогодні діти з СДУГ складають до 8% усіх дітей свого віку. Педагоги все частіше стикаються з присутністю в класі кількох учнів, які не в змозі опанувати матеріал шкільної програми через непосидючість, розгальмованість, імпульсивність, незібраність; порушують і в результаті гальмують навчальний процес усіх учнів.[2]

Синдром дефіциту уваги та гіперактивності нині поширене поняття, але не всі дорослі (і батьки, і вчителі) глибоко розуміють, що така дитина потребує допомоги не менше, ніж діти з іншими особливими освітніми потребами. Часто вона не має жодних візуально помітних порушень, і її поведінка сприймається як особливість характеру чи недостатність виховання. Тоді як насправді, **гіперактивність зумовлена фізіологічно** – порушенням функціонування ланцюгового зв'язку між лобовою часткою кори головного мозку та базальними гангліями, які беруть участь у здійсненні вищої нервової діяльності, зокрема процесах мислення, вираження емоцій та навчання.[1]

Островська Є. В. Навчання англійської мови дітей з синдромом дефіциту уважності та гіперактивності (СДУГ) у початковій школі

Для успішного навчання дітей з СДУГ Міністерство освіти США рекомендує вчителю використовувати триосеву стратегію, починаючи з ідентифікації особливих потреб дитини. Наприклад, вчитель визначає, коли скільки і яким чином дитина неухважна, імпульсивна і надрухлива. Тоді вчитель обирає різні навчальні техніки, пов'язані з академічним навчанням, поведінковим керівництвом, побутом в класі, аби задовольнити потреби дитини. Зрештою, вчитель поєднує ці техніки в індивідуальну навчальну програму (ІНП) або інший індивідуальний план і об'єднує цю програму із навчальною діяльністю, котра проводиться для всіх учнів класу.[3]

Перший основний компонент навчання для дітей з СДУГ – ефективні академічні інструкції. Для підготовки учнів до ефективного навчання викладачі Оксфордського університету пропонують робити вступ, провадити і підсумовувати кожен урок. [4]

У додатку до вступу, проведення та підведення підсумків уроку, вчителі дітей з СДУГ також конкретизують та індивідуально підлаштовують навчальні прийоми у відповідності до навчальних предметів і потреб учнів у кожній сфері.

Загальна мета кожного вчителя на уроці іноземної мови – сформувати в учнів початкові мовні компетенції за такими аспектами: фонетика, лексика, граматики, читання, говоріння, аудіювання, лист. Учні з СДУГ мають свої шляхи вивчення і запам'ятовування інформації, які часто не включені у звичайне читання чи слухання. Хороший вчитель спочатку аналізує ті сфери, в яких учень потребує додаткової допомоги, а потім використовує спеціальні прийоми та стратегії, щоб доступним дитині шляхом подати інформацію, попередньо представлену усьому класові.

Другий важливий компонент ефективного навчання для дітей з СДУГ містить використання поведінкових технік. Діти з СДУГ часто діють імпульсивно і мають труднощі із самоконтролем. Вони можуть мати труднощі у формуванні стосунків із однокласниками, а також у розумінні соціальних наслідків їх дій. Ціль поведінкових технік – допомогти учням проявляти поведінку, котра більше підходить для їхнього навчання і для спілкування з однокласниками. Добре організовані класні кімнати можуть запобігти багатьом дисциплінарним проблемам і дати середовище, котре найбільше підходить до умов навчання. Коли час вчителя витрачається на спілкування з дитиною, чия поведінка не є зосереджена на уроці, то інші учні не мають уваги і допомоги вчителя в той момент. Поведінкові техніки повинні бути представлені як можливість найбільш ефективного навчання, а не можливість покарання.[6]

Третім компонентом стратегії успішного навчання дітей з СДУГ є побутові умови класної кімнати. Діти з СДУГ часто мають проблеми у пристосуванні до умов організації шкільної кімнати, визначенні, що важливе, а що ні, а також на зосередженні на завданні. Вони легко відволікаються на сторонні подразники

чи інших дітей. Належна організація побуту шкільного класу дає змогу дітям з СДУГ виконувати завдання та фокусувати увагу.[5]

Особливе значення вчителя лише починається з його ролі у виявленні та організації належної допомоги дитини. Воно продовжується у безпосередньому втіленні цих стратегій допомоги – адже велику частину свого часу дитина проводить у школі і саме тому вчитель є ключовою особою, яка сприяє позитивному особистісному та соціальному розвитку дитини, успішному навчанню, забезпеченню дотримання відповідних правил поведінки у школі. Звісно, навчання та виховання дітей з СДУГ є нелегким завданням для педагогів, воно вимагає не лише наявності мотивації до цього, специфічних знань та професійної компетентності, але й чималих енергетичних затрат.

Вчитель повинен сам бути добре освіченим і компетентним у навчанні та вихованні дітей із СДУГ. На жаль, сучасні знання та методики роботи у цій сфері ще мало доступні і не викладаються у більшості вузів. Важливі не лише підручники, але якісне навчання, тренінги для педагогів, а також можливість консультативної, методичної підтримки.

Література:

1. Романчук Олег. Розлад гіперактивності з дефіцитом уваги у дітей. Практичний посібник. Львів. 2015. 300 с.
2. Брюс Л. Бейкер, Алан Дж. Брайтман. Путь к независимости: Обучение детей с особенностями развития бытовым навыкам. М : Теревинф. 2000. 259 с
3. U.S. Department of Education: Teaching Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder. URL: <http://www2.ed.gov/teachers/needs/speced/adhd/adhd-resource-pt2.doc> (дата звернення: 14.10.2021)
4. O'Regan F. Successfully Managing ADHD. A handbook for SENCOs and teachers. 5. Routledge. Abingdon UK. 2014. 100p.
6. Piffner, L. J. All about ADHD: The complete practical guide for classroom teachers (2nd ed.). New York. 2011. 176 p.
7. Scheuermann, B. K., & Hall, J. A. (in press). Positive behavioral supports for the classroom (3rd ed.). Boston, MA: Pearson.
8. School Psychology journal. Children With Attention Deficit Hyperactivity Disorder: Are There Gender Differences in School Functioning. June 2006.

А. М. Полтавченко

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Реформування системи освіти України на сьогоднішній триває в контексті провідних тенденцій розвитку європейського освітнього простору. Перше місце займає особистісно-орієнтоване навчання, яке несе в собі необхідність формування всебічно розвинуеного громадянина, який зробить свій вклад у розвиток суспільства. Таким чином, основним завданням системи освіти є формування життєвої компетентності особистості, починаючи з молодшого шкільного віку.

Вперше життєва компетентність була науково обґрунтована в 1998 році в «Базовому компоненті дошкільної освіти» кандидатом психологічних наук О. Кононко, яка зауважує, що компетентна людина, та людина, яка може відповідати вимогам життя.

Дослідження означеної проблеми здійснювалось на межі наук про суспільство і освіту. Поняття життєвої компетентності особистості є складним процесом, бо життєва компетентність охоплює у собі такі риси особистості, як знання, вміння, навички, способи діяльності в окремих ситуаціях, творче мислення та вміння налагоджувати соціальні контакти [1, с.35-40].

Питанням життєвої компетентності займалось багато вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Безрукова, А. Дьомін, Е. Зеер, В. Кальней, І. Локшина, О. Пометун, Я. Савченко, Г. Халлаш, С. Шишов, тому існує декілька підходів до визначення сутності поняття «життєва компетентність» [2, с. 143-147].

У зв'язку з цим життєва компетентність різними авторами визначається:

– як рівень умінь особистості, що відображає ступінь відповідності певної компетенції і дає можливість діяти конструктивно в соціально мінливих умовах (А. Дьомін) ;

– як засіб існування знань, умінь, які сприяють самореалізації особистості (В. Серіков);

– як спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання, і які дають змогу людині визначити, незалежно від ситуації, проблеми, притаманні певній сфері діяльності (О. Пометун) [3, с. 3-12].

Формування життєвої компетентності активно починається у молодшому шкільному віці. Адже, вступ до школи – переломний момент у житті дитини, тому що змінюється соціальна ситуація розвитку. Молодший шкільний вік – це період між 6-7 і 11 роками. Важливою умовою формування життєвої компетентності учнів є взаємодія школи, родини, позашкільних закладів і

соціокультурного середовища, адже комплексний вплив на дитину є запорукою успіху у формуванні життєво компетентної особистості.

Головним завданням сучасного закладу освіти є забезпечення процесу формування життєвої компетентності школярів, особливо початкової ланки, адже від цього залежить подальше становлення особистості.

Навчальна діяльність слабозорих молодших школярів є тривалим і складним процесом, адже вся пізнавальна діяльність має свої особливості. У самому процесі навчання слабозорі діти відчують ускладнення, пов'язані із протіканням когнітивних процесів:

1. Низькою продуктивністю навчання внаслідок відволікання, незібраності;
2. Ускладнення із довготривалим запам'ятовуванням, абстрактним мисленням, структуруванням власних знань;
3. Недостатньою результативністю практичної діяльності.

Як наслідок, у слабозорих дітей виникає ряд вторинних відхилень, зокрема у фізичному розвитку. Спостерігається загальна повільність, підвищена втомлюваність, мала психічна активність. При значній втраті зору порушуються координація, витривалість, швидкість і ритм рухів та ослаблюються пізнавальні процеси.

В цілому розвиток вищих пізнавальних процесів (увага, пам'ять, мислення, мова) протікає нормально, однак має свої особливості. Уповільнено розвивається конструктивне мислення. Порушується співвідношення між абстрактним і конкретним мисленням: абстрактне мислення не має достатньої опори в конкретних уявленнях. Обмежені можливості порівняння предметів, утруднене виділення відмінностей в об'єктах, що мають схожі ознаки. Словесно-логічне мислення випереджає розвиток наочно-образного; головним чином ця особливість виявляється в дошкільному і молодшому шкільному віці. [4, с.111-113]

Особливості зорового порушення і вторинних відхилень накладають свій відбиток на формування основних передумов ігрової діяльності, предметної діяльності, вміння оперувати уявленнями у внутрішньому плані, вербалізації і афективної наповненості практичного досвіду комунікації.

Невід'ємний вплив на дитину несе освітня діяльність, отже вона є чинником формування життєвої компетентності, а саме необхідних для життя в соціумі знань, умінь та навичок, способів дій, комунікативних вмінь та правильних емоційних реакцій на різні життєві ситуації. Формування компетентності відбувається у процесі різноманітних видів діяльності на уроках та поза уроками. Всі вони важливі, бо особистість повинна зуміти виконати й просту, механічну роботу, й складну творчу.

Освітнє середовище є основним джерелом навчання школярів. Для повноти розуміння поняття «освітнє середовище» необхідним є розкриття поняття «середовище». У розумінні під середовищем виступає оточення, яке

складається із сукупності природних, матеріальних, соціальних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на людину.

Фізичне оточення включає в себе матеріальні та технічні засоби, наявність приміщень, просторова структура навчальних помешкань, умови для переміщення та розміщення учнів. Під людським фактором розуміють наповнюваність класів, якість знань вчителів, поведінка та моральні якості учнів, тощо. Програма навчання – це інноваційність навчальних програм, форм, методів навчальної діяльності учнів.

Всі компоненти освітнього середовища підпорядковуються певним критеріям, а саме демократичність – авторитарність відносин; активність – пасивність учнів; творчий – репродуктивний характер передачі знань; вузькість – багатство культурного змісту і т.п.

Для освітнього середовища, яке сприятиме ефективному формуванню життєвої компетентності молодшого школяра необхідна організація, яка дасть можливість активно та вільно розвиватись та взаємодіяти з суспільством.

Таким чином, позитивне освітнє середовище сприятиме ефективному формуванню життєвої компетентності, а отже молодший школяр зможе:

- розвинути здібності критичного мислення й незалежного висловлювання;
- поповнити знання у сферах, які йому цікаві й розкривають перед ним нові горизонти пізнання;
- розвинути спроможність приймати самостійні рішення;
- навчити радіти навчанню й поважати освіту;
- розвинути свій емоційний інтелект;
- розвинути самосвідомість як самостійної особистості і як члена колективу;
- сприяти взаємоузгодженню зовнішніх потреб та внутрішніх мотивів до саморозвитку та самореалізації всіх учасників навчально-виховного процесу.

Всі вище зазначені характеристики є складовими ключових компонентів життєвої компетентності молодших школярів (когнітивного, комунікативного, емоційно-вольового). Дослідниками доведено, що правильно організоване освітнє середовище сприятиме формуванню життєвої компетентності дитини.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни личности. Москва: Мысль, 1991. 299 с.
2. Лисогор Л.П. Життєва компетентність як умова самореалізації особистості. *Київ: Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* № 47. С. 143-147.
3. Пометун О.І. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті. 2007. № 6. С. 3-12
4. Сасенко Ю.В. Спеціальна психологія. Москва: Академічний проєкт, 2006. 182 с.

Л. Л. Смірнова

РЕАЛІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ У РОБОТІ ФАХІВЦІВ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

З кожним роком дедалі актуальнішими стають потреби дітей з особливими освітніми потребами (далі діти з ООП) у наданні їм психокорекційної допомоги та необхідність включення батьків в корекційно-виховний процес. Фахівцями розробляються прийоми та методики допомоги родинам, які виховують дітей з ООП. Вважається, що критеріями готовності батьків до корекційно-орієнтованого навчання та виховання таких дітей є: педагогічна грамотність, активна участь в освітньому процесі, ціннісне ставлення до дитини.

Сьогоднішній день спонукає нас навчатися та пристосовуватися до тих умов, які диктує нам життя. Нелегко організувати дистанційне навчання для дітей з нормотипічним розвитком в умовах карантину, а для дітей з особливими освітніми потребами, яким необхідна найбільша увага, ще складніше.

В даному питанні нашим інклюзивно-ресурсним центром (далі ІРЦ) вироблено декілька стратегій організації корекційно-розвиткових занять на дистанційній основі.

Перше питання, що виникає у фахівця ІРЦ в умовах дистанційного навчання – які форми проведення корекційних занять обрати? На нашу думку, це можуть бути як індивідуальні, так і групові форми роботи. Необхідно мінімізувати стресові ситуації для дитини з ООП та намагатися зберігати той режим роботи, який є для дитини звичним (наблизити умови корекційної роботи до звичайного режиму).

Друге питання, це організація онлайн-занять з використанням технічних засобів (персональних комп'ютерів, планшетів, телефонів тощо), з метою створення максимально комфортних умов як для дитини з ООП, так і для корекційних педагогів. Обов'язково треба зважати на технічні можливості дітей та батьків. У разі відсутності у батьків дитини з ООП можливостей використання технічних засобів, із сім'ями, в яких тільки один гаджет, укладаються договори та надаються їм ноутбуки або планшети ІРЦ для дистанційного навчання. Також забезпечуються діти з ООП додатковими матеріалами. До прикладу, фахівцями розробляються персональні картки-завдання для кожної дитини згідно нозології та передаються батькам для здійснення зворотнього зв'язку.

Перед кожним навчальним днем у групі в соцмережах, в якій є батьки дітей з ООП та корекційні педагоги надаються необхідні матеріали, які будуть потрібні на корекційних заняттях. Якщо це незряча дитина і їй треба будуть тактильні картки – їх передають батькам. Або батьки самостійно можуть

виготовити такі тактильні картки. До прикладу, дитині треба буде намалювати картину фарбами. Тоді батькам пояснюють, що слід промалювати контур (його можна зробити за допомогою клею).

По-третє, що треба зробити корекційним педагогам, – зрозуміти, що в дистанційному навчанні батьки є партнерами. Тому перед тим як починати заняття, треба виділити час на роботу з батьками. До прикладу, корекційному педагогу варто пояснити батькам, як виконувати вправи з дрібною моторикою та як допомогти дитині. Також слід запитати батьків, чи є в них матеріали, які треба для розвитку моторики. Якщо немає – треба передати ці матеріали або пояснити, як зробити їх власноруч.

Фахівці ІРЦ у розрізі партнерської діяльності з батьками дітей з ОПП обов'язково повинні дотримуватись толерантного ставлення до дітей з ООП, враховуючи побажання та зауваження батьків під час планування корекційної роботи, не наполягати, щоб діти з ООП виконували завдання вчасно та не критикувати якість виконання, адже корекційна складова повинна нести розвиток з дотриманням охоронного режиму та збереження здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Також фахівці ІРЦ проводять консультації з батьками щодо налагодження режиму дня дитини з ООП. Необхідно створити такий режим дня для дитини, який має схожі елементи з попереднім, який здійснювався в умовах інклюзивно-ресурсного центру. До прикладу, онлайн-вихід на корекційне заняття в один і той же час згідно розкладу індивідуальних занять. Також під час дистанційних корекційно-розвиткових занять батьки з дитиною можуть разом намалювати, зіпшити, приклеїти певні предмети на плакат, розкласти предмети-символи в коробки, аби зобразити цей режим. Плакат із режимом дня має залишатися в кімнаті дитини. Щодня його треба переглядати та працювати з ним. Це – для того, щоб допомогти дитині адаптуватись до незвичної ситуації. Можна внести до режиму дня більшість занять, які дитина виконувала до карантину. Це – для того, щоб вона легше переносила зміни. Щодня в один і той самий час треба повторювати якийсь вид діяльності. Наприклад, приймання їжі, заняття чи ігри. У рухливі, настільні, логічні чи тілесні ігри можна грати всією родиною. Це надаватиме дитині спокій, що всі в безпеці та впевненість, що буде завтра.

Також фахівцями ІРЦ проводяться експрес-опитування батьків, яке надає можливість з'ясувати з якими труднощами зіткнулася дитина та батьки під час виконання завдання, чи потребувала дитина допомоги, яке завдання сподобалось найбільше.

Одним з ефективних методів корекційної роботи в дистанційних умовах є проведення занять з використанням відеозаписів, які готуються фахівцем заздалегідь з урахуванням принципу доступності для дітей з ООП. До прикладу, діти разом з батьками повторюють щодня у зручний для них час

артикуляційну гімнастику, дихальні вправи, масаж обличчя та пальчикові ігри, записані вчителем-логопедом на відеонасіях, що прирівнюється до он-лайн-заняття, але за участю батьків дітей з ООП.

Також корекційні педагоги викладають відеозавдання для дітей з ООП на Google-диск. Фахівці знімають відео самі і групують за папками або організують асинхронне навчання: коли корекційний педагог записує відео уроки для дітей з ООП для самостійного опрацювання. Якщо дитина не може самостійно опрацювати, надаються рекомендації батькам, як разом із дитиною опрацювати наданий матеріал. До прикладу, створюється папка з відео для постановки свистячих звуків. Батьки можуть подивитись ці відео, повторити дії з дітьми, зробити домашні вправи з обов'язковим врахуванням порушень дитини з ООП та можливостей її комунікацій для ефективності корекційної роботи. Також фахівці можуть надавати батькам дітей з ООП список необхідної літератури, перелік дидактичних ігор, розвивальних мультфільмів та презентацій.

Одним з важливих напрямків роботи в дистанційному режимі є психологічна підтримка батьків дітей з ООП. Практичним психологом ІРЦ проводиться аналітична робота щодо потреб та труднощів, з якими стикаються фахівці та батьки під час корекційної роботи в он-лайн-режимі та надається стратегія подолання цих труднощів з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей дітей з ООП. Засобами онлайн-опитування, онлайн – бесід, онлайн-консультування надаються рекомендації та проводяться хвилинки психологічного-емоційного розвантаження. Таким чином, максимально зберігається стабільність процесу взаємодії педагог-дитина-батьки. Практичний психолог ІРЦ має за мету заспокоїти батьків та дати час дитині.

Під час дистанційної корекційно-розвиткової роботи фахівцями нашого ІРЦ вироблені наступні стратегії:

- Не варто обмежувати дітей та батьків у часі на виконання завдань, адже в батьків буває тривожний стан або навіть паніка через пандемію. Найкраще – провести роботу з батьками, аби пояснити, що всі емоції, які вони мають, передаються дітям. Особливо важко тим дітям, які не говорять, тому що всі емоції в них накопичуються, що призводить до емоційної скутості.
- Треба враховувати, що кожна дитина з ООП потребує часу для адаптації: хтось адаптується одразу, а хтось ціле заняття може бігати кімнатою з увімкненим відеозв'язком, слухати звуки, шуми, знайомі голоси, але не розуміти, що відбувається навколо.
- Наступний крок: організувати робоче місце для дитини, враховуючи її зорові, рухові та слухові можливості. Монітор має бути навпроти очей; на підлозі, якщо дитина лежить на животі; на столі або на підставці, якщо дитина у положенні напівсидячи. Також треба пояснити, що незважаючи на те, що заняття відбуватиметься вдома, дитина чутиме знайомі голоси та бачитиме

знайомі обличчя, чому на занятті будуть батьки і навіщо треба працювати разом. Коли відео увімкнеться, треба показати та розповісти, хто на зв'язку.

- Участь батьків дітей з ООП під час відеоконференцій буває різною:

Пасивна. Коли дитина не може рухати руками, а завдання бувають такими, щоб дати їй можливість потримати ручку і намалювати або щось обвести. Тоді батьки мають взяти руки дитини у свої, вкласти ручку і разом виконати вправу.

Часткова. Коли під час того ж завдання треба вкласти ручку до руки дитини, а вона сама зможе виконати вправу.

Непомітна. Коли дитина може виконати завдання самостійно.

Про ці види треба розповісти батькам і пояснити, як саме вони мають себе поводити.

- Розмовляючи з дітьми з ООП через відеозв'язок, корекційні педагоги мають звертатись тільки до дитини. Дитина повинна розуміти, що це її заняття і що вона має відповідати. Якщо допомога батьків буде надмірною, в якийсь момент дитина може перекинути відповідальність на дорослого, який сидить поруч.
- Якщо батьки не допомагають, а роблять щось замість дитини, фахівці можуть написати їм у чат: "Будь ласка, спробуйте ще раз виконати цю вправу, але мінімально допомагати дитині".
- Корекційні заняття тривають 20-25 хвилин. Такий час безкоштовно надає програма Zoom. Якщо батьки не користувались програмою до цього і не знають, як доєднатись, треба створити або знайти в мережі інструкційно-алгоритм.
- Треба просити батьків та дітей про зворотній зв'язок. До прикладу, можна зробити тест в Google-формах із запитаннями, що покращити та змінити, що сподобалось, а що ні.

Отже, правильно спланована корекційна робота в умовах дистанційного навчання є стратегічним інструментом, який вимагає від фахівців гнучкості та оперативної реакції. Наш досвід свідчить про те, що дистанційна реалізація завдань інклюзивно-ресурсного центру в умовах карантину залежить від об'єднання зусиль всіх ланок та учасників освітнього процесу, дотримання спільних цінностей, враховуючи інтереси дітей з ООП, особливості їх розвитку, забезпечує їх підтримку та благополуччя.

Література:

1. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів. К.: «АТОПОЛ» – 2010.- 96 с.
2. Елен Р. Даніелс і Кей Стаффорд. Створення інклюзивних класів (програми особистісно зорієнтованої освіти дітей від 0 до 10 років «Крок за кроком»). *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник*. К.: Контекст. 2000. С.308-318.

3. Колупаєва А.А. Інклюзивні тенденції сучасної спеціальної освіти. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корективної роботи у спецшколах: Наук.- метод. збірник. К : Актуальна освіта, 2007. Вип. 9. 237 с.
4. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: навчально-методичний посібник. К : 2010. 96 с.
5. Навчання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні тенденції та технології: науково-методичний посібник для педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів. Дніпро: КЗВО «Дніпропетровська академія неперервної освіти» ДОР. 2019. 111 с.
6. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник. К : 2018. 252 с.
7. Теорія і практика інклюзивної освіти (навчально-методичний посібник). / Упорядник Бондар К.М. Вид. 2-ге, доп. Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д.О. 2019. 170 с.

М. Л. Смутьсон
П. П. Дітюк
Д. С. Мещеряков
М. М. Назар

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СПЕЦИФІКА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Проблематика дистанційного навчання сьогодні є не просто актуальною, вона є болючою, гострою, життєво необхідною. Важко назвати ще таку психолого-педагогічну проблему, яка б так хвилювала суспільство, причому у всьому світі. Інколи здається, що сама пандемія, яка й викликала таку гіперактуальність цієї проблеми, поряд з нею самою відходить на другий план. І це не дивно. Адже пандемія рано чи пізно минеться, а від якості освіти залежить майбутнє. І це вже не кажучи про те, що у бідних країнах, в яких відсутня можливість організувати дистанційне навчання, за деякими даними, до півмільярда дітей шкільного віку в зв'язку з пандемією не мають **жодного** доступу до навчання, ані очного, ані заочного, ані дистанційного – жодного.

Дистанційне навчання та його психолого-педагогічні дослідження налічують довгу історію, вони розпочинаються практично з моменту виникнення перших комп'ютерних технологій і стрімко розвиваються протягом усієї історії їх (технологій) багатопоколінного розвитку. В лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України психологічні дослідження дистанційного навчання розпочалися ще на початку XXI століття. Ми добре розуміли, що найближчим часом слід чекати дистанційного буму, пов'язуючи дистанційне навчання з бурним розвитком інформаційно-комунікаційних, мультимедійних та інтерактивних технологій, але все ж сподівалися на його плавне, поступове становлення, з урахуванням результатів відповідних досліджень. Такої ж точки зору дотримувалися й фахівці зарубіжні [6].

Певною мірою саме так і відбувалося, доки на людство не звалилися «чорні лебеді» сучасності: коронавірус і карантин та відповідна криза. Відбувся розрив поступовості. І тому сягати розуміння того, що дистанційне навчання потребує іншого не тільки інформаційно-технологічного (платформи Zoom, Google Meet, Moodle та багато інших), але й психолого-педагогічного забезпечення, довелося всім – і викладачам, і вчителям, і учням, і батькам, і освітньому керівництву тощо – просто «з колес». І така раптовість, без відповідної психолого-педагогічної підготовки, викликала, на жаль, різко негативне ставлення до дистанційного навчання всіх учасників освітнього процесу (див., наприклад, опитування Інституту соціальної та політичної

психології [4]).

Однак сучасні наукові підходи передбачають розгляд дистанційного навчання не у вузькому предметному контексті, а в контексті проблеми створення віртуального навчального (освітнього) середовища.

Під віртуальним навчальним (освітнім) середовищем ми розуміємо весь комплекс контенту створених за допомогою програмного забезпечення або комп'ютерних мереж різноманітних навчальних та інших матеріалів: курсів, як систематичних, що відповідають навчальним програмам середніх та вищих навчальних закладів, курсів підвищення класифікації тощо, так і «не програмних», випадкових, розрізаних, так званих «тренінгових», а також інформаційних матеріалів, навчального контенту на сайтах іншого (найрізноманітнішого) спрямування і в соціальних мережах. Інакше кажучи, йдеться про контент, що може бути використаний з навчальною метою (а може і не бути використаний таким чином). Той зміст (тобто ті курси та сайти), з яким працює певний суб'єкт, є його власним віртуальним освітнім простором, створеним, побудованим із доступних йому в віртуальному середовищі цеглинок. Ясно, що кожен буде власний простір по-різному, відповідно до мети, готовності до саморозвитку та наявності проекту саморозвитку, рівня мотивації та навіть рівня комп'ютерної грамотності [2;5].

Більша продуктивність процесу дистанційного навчання, пов'язана одночасно з активізацією можливостей інтелектуального розвитку, формування суб'єктності, самостійності та відповідальності, досягається у т.зв. віртуальних освітніх просторах. Віртуальний освітній простір – нова комплексна навчальна технологія, що є свідомо сконструйованим на основі принципів активності, ініціативності та суб'єктності всіх залучених учасників (учнів і вчителів) інформаційним простором Інтернету для застосування різних інструментів дистанційного навчання. Учні у віртуальному освітньому просторі стають режисерами й творцями власного процесу навчання, визначаючи його траєкторію та результати, перетворюючи навчання на самонавчання, а інтелектуальний розвиток – на саморозвиток.

Сучасна модель дистанційного навчання, що виникла після 2000 року, з точки зору педагогіки та педагогічної психології характеризується біхевіоральною і, пізніше, когнітивістською парадигмами, а також цілеспрямованою інтеграцією різних медіазасобів. Контроль у цій моделі залишається значною мірою за вчителем і дизайнером-проектувальником дистанційного навчання. Важливо, щоб студенти вчилися в основному індивідуально, взаємодія між ними була обмеженою та не включеною в навчальну діяльність.

На даний момент з'явилося багато нових технологій, що підтримують гнучкі форми дистанційної освіти. Виникла форма дистанційної освіти, в яку дійсно включено взаємодію між студентами та відкрито двері в нову

дистанційну освітню педагогіку, нові педагогічні підходи, засновані на соціально-конструктивістських поглядах на навчання.

Три основні напрямки створення віртуального освітнього середовища – це дистанційна освіта, онлайн-навчання та змішане (blended) навчання. Онлайн-навчання та інтернет-навчання являють собою спеціальні форми дистанційної освіти, що, на думку багатьох фахівців, є найбільш популярними та перспективними у 21-му столітті. Ще однією важливою формою віртуального навчання є навчання змішане або, інакше, гібридне (Blended Learning). Воно визначається як навчання, що поєднує традиційне навчання з дистанційним. Досі тривають дискусії, в якому відсотковому відношенні має бути традиційне класне та онлайнове навчання, щоб вважати його комбінованим. Деякі фахівці вважають, що для цього достатньо навіть е-мейлового листування з викладачем, інші наполягають на 50-70% дистанційної роботи.

Загалом, пропонуються такі визначення віртуальних освітніх систем, що й утворюють у цілому віртуальний освітній простір. Так, у *дистанційній освіті* викладання відбувається в іншому місці, ніж навчання, і тому вимагає організації зв'язку через технології та спеціальні інституційні установи. *Інтернет-навчання* є однією з форм дистанційної освіти, де технології виступають посередником, процеси навчання й викладання відбуваються повністю з використанням Інтернету, і студенти та викладачі знаходяться у різних просторових та часових вимірах. Воно не включає традиційні для дистанційної освіти методи, такі як друковані матеріали, телевізійне та радіомовлення, відеоконференції у своїй традиційній формі, відеокасети/DVD та автономні освітні програми. *Комбіноване навчання*, як уже вказувалося, поєднує традиційну освіту та інтернет-навчання (там само).

Основними психологічними вимогами до його учасників і перевагами від їх урахування є ефективне співробітництво учнів та викладачів в контексті багатьох ступенів самостійності учнів, висока комп'ютерна грамотність, умотивованість і зацікавленість учнів та викладачів (при цьому для останніх є необхідним позитивне ставлення до відповідних технологій дистанційного навчання), високоякісність навчального контенту з урахуванням потреб учнів і розумінням чинників психологічного дискомфорту [1].

Дизайн курсів передбачає асинхронність і синхронність, дозволяє спільне навчання та спеціально спроектовану взаємодію у малих групах, медіазасоби працюють на управління учінням та інші психолого-педагогічні цілі.

Слід зазначити, що дистанційне навчання також принципово змінює психологічний зміст діяльності викладача як психологічної діяльності – і за основним і допоміжним змістом навчання, і за диференціацією змісту, і за методами, і за психологічними механізмами навчання (ми використовуємо аналіз структури навчальної діяльності Ю.І.Машбиця [3]).

Так, якщо зупинитися на функціонуванні у цих нових умовах

психологічних механізмів навчання, то ясно, що інакше став функціонувати зворотній зв'язок, довизначення та перевизначення працює на всіх етапах і рівнях розв'язування задачі, при чому активна участь батьків є джерелом ще одного потенційного кроку довизначення, особливо якщо йдеться про молодші класи, динамічний розподіл функцій управління учіннєвою діяльністю також слід розглядати сьогодні інакше.

Література:

1. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія за ред. М.Л. Смутьсон. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 240 с.
2. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія за ред. М. Л. Смутьсон. Київ: Педагогічна думка. 2015. 221 с.
3. Машбиць Ю.І. Психологічні механізми і технологія навчання: вибрані статті. К.: Інтерсервіс, 2019. 208 с.
4. Прес-реліз – “Понад половину громадян вважають, що дистанційне навчання руйнує психіку і соціальні навички дітей”. 2021.
URL: <https://ispp.org.ua/2021/10/28/pres-reliz-ponad-polovinu-gromadyan-vvazhayut-shho-distancijne-navchannya-rujnuye-psixiku-i-socialni-navichki-ditej> (дата звернення: 14.10.2021)
5. Розвиток суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі: монографія за ред. М. Л. Смутьсон. К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 180 с.
URL: http://lib.iitta.gov.ua/712119/1/Rozvytok_subyektnoyi_aktivnosti_doroslyh_u_virtualnomu_prostor_i.pdf (дата звернення: 14.10.2021)
6. Siemens G., Dragan G., Shane D. Preparing for the digital university: a review of the history and current state of distance, blended, and online learning. Athabasca University. 2015.
URL: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.1.3515.8483> (дата звернення: 14.10.2021)

Ю. С. Топольницька

СИТУАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК ОДИН З НАЙСУЧАСНІШИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ІНШОМОВНОГО МАТЕРІАЛУ УЧНЯМ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Сучасна українська держава тримає курс на оптимізацію системи освіти до європейського рівня. Орієнтуючись на європейську модель навчання, здобувач освіти нашої держави має стати конкурентоспроможним, ініціативним та морально-свідомим. Так найважливішим завданням освіти постає забезпечення всіх дітей рівними можливостями для активізації їх навчально-пізнавальної діяльності з метою формування сучасної моделі випускника-свідомого, всебічно-розвиненого успішного громадянина України як кінцевої результат процесу організації освітнього процесу на рівні школи. Це першочергово стосується дітей з особливими освітніми потребами і дітей, які мають академічні здібності до опанування іноземної мови більш ґрунтовно, адже саме ці діти підпадають під категорію «Інклюзивне навчання».

Адаптація навчання в умовах інклюзії за вимогами оновленої програми для початкових класів здійснюється засобами індивідуалізації та диференціації видів і форм роботи на уроках англійської мови. Перед вчителем постає нелегке завдання в залученні всіх дітей до роботи на уроці, незалежно від їх рівня володіння предметом та стану здоров'я, у спонуканні кожної дитини до реактивного мовлення на репродуктивному і продуктивному рівнях, контролі і корекції їх мовлення з такою обережністю і тактом, щоб не згасити у дитини бажання висловлювати свою думку у подальшому.

В умовах дистанційного навчання під час карантину кожен вчитель шукає оптимальні технології для формування іншомовної комунікативної компетенції під час онлайн уроків. Адже так важливо тримати увагу маленьких школярів біля екрану шляхом позитивної зовнішньої і внутрішньої мотивації, спонукати їх до активної співпраці з вчителем та однокласниками для розвитку навичок говоріння, читання, аудіювання і письма іноземною мовою, створювати дружню, радісну атмосферу під час онлайн уроку для реалізації виховної мети навчання.

Саме застосування ситуативного підходу або технології «storytelling» (оповідання) у навчанні молодших школярів англійської мови імперативним шляхом довело ефективність формування іншомовної комунікативної компетенції в класах інклюзивного навчання. Яскравим прикладом такого підходу є автентичні підручники авторів Virginia Evans, Jenny Dooley, які подають лексичний, граматичний матеріал в контексті певних життєвих або фантастичних ситуацій, пропонуючи здобувачам освіти бути учасниками даних ситуацій. Діти приміряють ролі за даними оповіданнями, репродукуючи або

продукуючи відповіді на фразовому чи понад фразовому рівнях. Вчитель має змогу розподіляти ролі за ступенем труднощів. Для допомоги сформулювати висловлювання вчитель пропонує окремим дітям роздатковий матеріал, який містить зразки мовлення, структурно- мовленнєві схеми, ключові слова, план відповіді. Для академічно-обдарованих здобувачів освіти вчитель має пропонувати завдання продуктивного рівня, а саме: розповісти історію від імені певного героя або продовжити цю історію, фантазуючи, як могли б розвиватись події надалі, або додати у вже існуючий сюжет нового персонажа, який змінить хід та кінець запропонованого оповідання.

Ефективним буде використання елементів інтерактивного навчання, а саме метод проєктів, де кожна дитина має свою роль і свої слова у межах своїх академічних можливостей, метод «два-чотири- всі разом», який дає змогу зробити аналіз оповідання, виділити головну думку та ідею твору, охарактеризувати персонажів. Метод «Мозковий штурм» допомагає розв'язати лексико-граматичні завдання в контексті даної ситуації динамічно. Ситуативний підхід пропонує ситуацію, в якій сконцентрований новий лексичний матеріал та доречно до контексту даного оповідання нові граматичні конструкції, а також комплексну систему вправ до даної ситуації для реалізації всіх видів мовленнєвої діяльності на уроці. Таким чином здобувачі освіти опановують мову як єдиний живий організм, використовуючи її як засіб озвучування своїх ідей, суджень, фантазій.

Підручники вітчизняних авторів також пропонують “set”, який містить аудіо-матеріали, систему вправ для організації всіх видів мовленнєвої діяльності в межах уроку. Представлені аудіо-матеріали часто дублюють тексти або список нових лексичних одиниць поданих у підручнику. Бракує живого цікавого наближеного до життєвих повсякденних ситуацій відео, аудіо-контенту, який би спонукав дітей до реактивного мовлення з метою поділитись своїми звичками, вподобаннями в подібних ситуаціях. Також відсутній контент нереальних, фантастичних ситуацій, який би розкривав творчий потенціал дітей та викликав в них жагу до самоосвіти, цікавість з метою продукувати власні ідеї та проєкти. Тому вчителі часто добирають додатковий матеріал для створення умов реактивного мовлення дітей на продуктивному рівні; самостійно розробляють проблемні ситуації, підбирають «товсті», «тонкі» питання, які дозволяють диференціювати завдання з метою створення ситуації успіху для кожної дитини на уроці.

Наприклад, працюючи за підручником О.Карпюк «Англійська мова» 4 клас за оновленою програмою нової української школи вчитель має сам додавати ситуації для презентації нових слів з теми “Present Tense. Adverbs of Frequency” [7, с.15]. Він може презентувати “daily routine” певного героя з новими словами “always, never, usually, often, sometimes”. Після з'ясування фонетичної, графічної, граматичної сторін даної лексики вчитель пропонує

дітям охарактеризувати стиль життя та можливі наслідки згідно з запропонованим оповіданням. Якщо герой історії ніколи не чистить зуби, можна передбачити, що він матиме зубний біль і йому доведеться йти до лікаря. Можна змінити історію так, щоб її продовження було благополучним для героя. Звичайно, вчителю необхідно передбачити очікувані відповіді здобувачів освіти, заздалегідь підготувавши необхідні ключові слова.

Для розвитку навичок діалогічного мовлення в межах вище зазначеної теми вчитель використовує запропоновані автором підручника «товсті» питання, які найчастіше мають форму загальних питань, таких як: “Do you always wake up early?” або спеціальних чи альтернативних “Do you often wake up early or late? Why do you usually wake up early?” Для реалізації ситуативного мовлення вчитель має додати «тонкі» питання, які змусять дітей задуматись, дискутувати, доводити свою позицію. “Why do we usually wake up early? Why do we sometimes sleep away?”.

Також доречно буде розігрування мовленнєвих реакцій на певні ситуацію. Для цього вчитель пропонує розігрування діалогу з заданим початком і дає завдання передбачити і озвучити можливу репліку:

-Do you always play computer games after school?

-No, I don't because...

- What do your parents say if you sometimes forget your homework?

- They say to...

В заданій абсолютно реальній побутовій ситуації діти впізнають себе і діляться своїм життєвим досвідом, враженнями. Вчитель має змогу розподілити ролі між здобувачами освіти, реалізуючи диференціацію та індивідуалізацію процесу навчання в умовах інклюзії. Також така форма завдань може бути успішно реалізована в умовах онлайн навчання.

За вище зазначеною темою уроку можна запропонувати фантастичну ситуацію з використанням методу проєктів. Вчитель пропонує учням уявити себе на безлюдному острові. Використовуючи Present Tense. Adverbs of Frequency спланувати свій стиль життя, щоб вижити там і протриматись до прибуття корабля, який врятує їх. Так, діти пропонують, що їм робити на острові постійно, часто, а чого не робити ніколи.

Підсумовуючи тему використання ситуативного підходу в умовах інклюзії можна зробити висновок, що ця технологія викликає інтерес до спілкування і використання іноземної мови в цілому, тому мотивує дітей опанувати нові слова та граматичний матеріал для здійснення спілкування.

Література:

1. Багрянцева О. Ситуація у навчанні граматики англійської мови. *English Language & Culture*. 2001. №34(82). С.1-3.

2. Бекренёва І. І. Використовуємо сучасні підходи у викладанні англійської мови: методичний матеріал. Х : Основа: Тріада+. 2007. 96 с.
3. Боковенко Н. Р. Поєднання різних форм роботи на уроках англійської мови. *Іноземні мови*. 2003. №2. С.11-15.
4. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови. Переклад та адаптація Л.В. Биркун. Oxford: Oxford University Press. 1998. P.480.
5. Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference/Council of Europe, Education Communication. Strasbourg. 1998. P.224.
6. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching Cambridge, 1991. P.171.
7. Storytelling in the Inclusive Practice classroom. *TeachingEnglish*. Електрон. дан. Лондон. 2019.

URL:<http://www.teachingenglish.org.uk/article/storytelling-inclusive-practice-classroom>
(дата звернення: 14.10.2021)

І. В. Червань

ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день у сучасній системі освіти відбувається формування особливої культури допомоги та сприяння дітям у навчально-виховному процесі, оскільки найважливіші завдання осучаснення освіти полягають у забезпеченні доступності до якісної освіти, її індивідуалізацію та диференціацію, що визначає захист прав учасників навчально-виховного процесу, забезпечення психологічного та фізичного комфорту, а також психолого-педагогічну допомогу та підтримку, аналіз здібностей та можливостей, підвищення адаптації в різних ситуаціях проблемного характеру.

Сучасна психолого-педагогічна наука і практика ставить перед собою вирішення питання необхідності включення в освітнє середовище дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, які здатні навчатися у загальноосвітньому навчальному закладі, і розглядає його як один із стратегічних та пріоритетних напрямків розвитку освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Фундаментальні ідеї у сфері дослідження психолого-педагогічного супроводу представлені у роботах таких науковців, як Л. М. Шипіцина, Г. Бадієр, А. Б. Кулкова, Б. С. Братусь, А. Ю. Коджаспіров, О. С. Газман, Є. І. Казакова, Ю. А. Герасименко, І. В. Дубровіна, В. Г. Гончарова, В. І. Долгова. Питання психології дітей та підлітків з порушенням інтелектуального розвитку висвітлено у працях Т. Ю. Четвернікової, Д. Б. Ісаєва, Е. А. Тишої, І. В. Макарова, А. В. Сатєєвої, В. Г. Петрової, С. Я. Рубінштейна.

В. Богданова, Є. В. Казанцева, І. Ю. Кулагіна, А. П. Овчарова та інші досліджували особливості психолого-педагогічного супроводу учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання. Вивчення проблеми інклюзивного навчання охоплює коло наукових інтересів Н. Н. Малофєєва, Н. Д. Шматко, М. В. Роганової, А. В. Бігова.

Серед вітчизняних науковців проблемою психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами займаються А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко, О. В. Чеботарьова, І. В. Гладченко, Г. О. Блеч. Питання психолого-педагогічного супроводу глибоко досліджується у праці А. А. Колупаєвої, Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко «Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі». Дана колективна праця містить навчальні програми та плани, теоретичні та навчально-методичні матеріали [3].

Питання особливостей розвитку, навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку висвітлено у праці А. А. Колупасової та О. М. Таранченко «Путівник для педагогів та батьків дітей з особливими потребами», яка також містить методичні прийоми, поради та рекомендації [5].

Мета статті – обґрунтувати особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Питанням порушень когнітивної сфери займається широке коло науковців, якими виявлено сотні причин цього стану – генетичні розлади, ускладнення під час вагітності і пологів, захворювання в дитячому віці. Проте фахівцями й досі не встановлені причини порушень інтелектуального розвитку майже у 75% дітей [4].

Вивчаючи питання інтелектуальних порушень, С. Я. Рубінштейн зауважує, що «розумово відсталою називають таку дитину, у якій стійко порушена пізнавальна діяльність внаслідок органічного ураження головного мозку (успадкованого чи отриманого)» [8, с. 128]. Д. Б. Ісаєв у своєму дослідженні подає наступне визначення інтелектуального порушення – «це стан затриманого або неповного розвитку психіки, який, в першу чергу, характеризується порушенням здібностей, що виявляються в період дозрівання, і забезпечують загальний рівень інтелектуальності, тобто когнітивних, мовленнєвих, моторних і соціальних здібностей» [2, с. 49].

Узагальнюючи наукові підходи до висвітлення проблеми інтелектуальних порушень, робимо висновок, що порушення інтелектуального розвитку – це група патологічних станів, які виражаються у порушенні системної взаємодії між інтелектуальною та афективними сферами пізнавальної діяльності і проявляються в загальному психічному недорозвитку з переважанням інтелектуального порушення та труднощами у соціалізації.

Міжнародна статистична класифікація хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям десятого перегляду (МКХ-10) виділяє розумову відсталість легкого, помірного, важкого та глибокого ступенів, а також «інші форми розумової відсталості» та «неуточнену розумову відсталість». Проте, у оновленій класифікації хвороб одинадцятого перегляду (МКХ-11) термін «розумова відсталість» вважається застарілим і його замінено на «розлад інтелектуального розвитку».

На початковій стадії психолого-педагогічний супровід дитини із розладом інтелектуального розвитку охоплює наступні напрямки роботи:

- діагностичний – аналіз індивідуальних особливостей: емоційно-вольова сфера, комунікативні навички, інтелектуальна сфера, здатність до адаптації [6];
- розвиваючий – розвиткові-адаптаційні заняття, корекційні вправи;

- просвітницький – семінари-тренінги, лекції для педагогів закладу освіти та батьків (законних представників) дітей з порушеннями інтелектуального розвитку;
- консультаційний – індивідуальні консультації учасників навчально-виховного процесу.

Концепція інклюзивної освіти вбачає сумісне навчання дітей незалежно від їх особистісно-індивідуальних особливостей, але з врахуванням таких, що потребують змін у навчальних програмах, пошуку інноваційних технологій, організацію належної підготовки педагогічних кадрів. До особливих освітніх потреб, притаманних учням з порушенням інтелектуального розвитку належить: 1) виокремлення підготовчого періоду в освітньому процесі, що гарантує наступність між стадіями безперервної освіти; 2) введення навчальних дисциплін, що допомагають сформувати уявлення про природні та соціальні складові навколишнього середовища; 3) опанування різноманітними формами, видами та засобами комунікації, що гарантує встановлення та реалізацію соціокультурних контактів та відносин дитини з навколишнім світом; 4) перспектива навчання згідно програм професійної підготовки кваліфікованих робітників та службовців; 5) психологічний супровід, налагодження оптимальних взаємовідносин учня з педагогічним та учнівським колективами; 6) психологічний супровід націлений на організацію та налаштування взаємодії у родині; 7) поетапне розширення освітнього простору за межами закладу освіти [1, с. 11].

Науково-експериментальне дослідження психолого-педагогічного супроводу учнів з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання здійснювалося у жовтні 2021 року на базі комунального закладу освіти «Навчально-виховний комплекс № 102 «середня загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу» Дніпровської міської ради. У дослідженні взяли участь 6 учнів з інтелектуальними порушеннями у віковому діапазоні 10-14 років.

У ході дослідження було проведено експеримент «Я починаю, а ти продовжиш», метою якого було оцінювання комунікативних навичок та встановлення здатності сформувати дії, спрямовані на урахування точки зору партнера-співрозмовника. Під час первинної обробки отримані результати експерименту були проаналізовані та упорядковані (Таблиця 1).

Таблиця 1

Розподіл учнів з інтелектуальними порушеннями згідно сформованих рівнів комунікативних навичок (перша частина)

Рівні сформованих дій, спрямованих на урахування точки зору партнера-співрозмовника	Учні з порушеннями інтелектуального розвитку (6 осіб)
Низький	58%

Середній	42%
Високий	0%

Згідно результатів експерименту можна відмітити, що на діагностичному етапі дослідження сформовані такі рівні комунікативних навичок, які представлені сформованими діями, спрямованих на урахування точки зору партнера-співрозмовника – низький та середній. Високий рівень комунікативних навичок у дітей виявлено не було.

Під час експерименту подібні вправи виконувались з учнями впродовж тижня – результати подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл учнів з інтелектуальними порушеннями згідно сформованих рівнів комунікативних навичок (друга частина)

Рівні сформованих дій, спрямованих на урахування точки зору партнера-співрозмовника	Учні з порушеннями інтелектуального розвитку (6 осіб)
Низький	12%
Середній	63%
Високий	25%

На діагностичному етапі дослідження сформовані такі рівні комунікативних навичок, які представлені сформованими діями, спрямованих на урахування точки зору партнера-співрозмовника – низький, середній та високий.

Під час повторної перевірки результатів спостерігається позитивна динаміка. Показники учнів під час повторного аналізу покращились. Успіхи дітей вмотивували їх проявити ініціативу на заняттях. Це сприяло покращенню рівня спілкування між учнями: звертання один до одного, очікування своєї черги, щоб закінчити речення.

Висновки. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є однією з найважливіших умов організації та впровадження інклюзивної освіти, оскільки дана методика психолого-педагогічної допомоги та підтримки учасників навчально-виховного процесу відіграє велику роль у вирішенні проблем розвитку, навчально-виховного процесу та соціальної адаптації осіб з порушеннями інтелектуального розвитку.

На сучасному етапі розвитку науки психолого-педагогічний супровід не має чіткого наукового опису. Для нього характерні ознаки різних наукових галузей: педагогіки, психології, соціології, соціальної педагогіки. Він співвідноситься з методами та формами виховання, позицією педагогів як «вільне спілкування», «товариські взаємини дорослого й дитини», «внутрішній

Черевань І. В. Дослідження умов психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання

настрій» [7].

Необхідним є підготовка програми організації психолого-педагогічного супроводу учнів з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання. Метою програми є організація умов психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного закладу освіти для розвитку особливих освітніх потреб (комунікативні навички, уміння соціально взаємодіяти). Одним з ефективних прийомів організації психолого-педагогічного супроводу учнів з інтелектуальними порушеннями є використання вправ, поданих у експерименті.

Література:

1. Балакірська Л. В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими. *Педагогічна майстерня*. 2011. № 6. С. 11–13.
2. Исаев Д. Н., Колосова Т. А. Практикум по психологии умственно отсталых детей и подростков: учебное пособие для студентов, отв. ред. М.О. Вайполина. СПб.: Каро, 2012. 176 с.
3. Колупасва А.А., Данилавічюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навч.-метод. посіб. Київ: «А.С.К.», 2012. 192 с.
4. Колупасва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб. Харків : «Ранок», 2019. 304 с.
5. Колупасва А. А., Таранченко О. М. Путівник для педагогів та батьків дітей з особливими потребами. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка: навч.-метод. посіб. Харків: «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 112 с.
6. Піменова К. О. Психолого-медико-педагогічний супровід дітей з ТПМ при інклюзивній формі навчання. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. 2014. С. 175-179.
URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7710/1/Pimienova.pdf>
(дата звернення: 14.10.2021)
7. Психолого-педагогічний супровід і підтримка в умовах модернізації освітньо-виховного простору.
URL: <http://osvita.ua/school/upbring/1334> (дата звернення: 14.10.2021)
8. Рубинштейн С. Я. Психология умственно отсталого школьника. Москва : ИОИ. 2016. 228 с.

Шиман О. І.

УРАХУВАННЯ ВИДІВ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ЛАНЦІ

Запровадження карантину, спричиненого глобальною пандемією COVID-19, змусило системи освіти багатьох країн світу масово перейти на дистанційні форми навчання, зокрема і в Україні. Важливим елементом дистанційної освіти є специфічне кадрове забезпечення, до якого висуваються якісно нові вимоги: від більш високого рівня комп'ютерних знань та умінь до розуміння концептуальних положень й володіння дидактикою дистанційного навчання. Тож наразі вкрай важливо посилити роботу з формування готовності студентів педагогічних ЗВО до організації навчання в нових умовах та використання набутих навичок застосування дистанційних технологій у майбутній професійній діяльності, в тому числі, у закладах із єврейським етнонаціональним компонентом, чому і призвана слугувати дисципліна «Організація дистанційного навчання в початковій школі» для магістрів спеціальності 013 Початкова освіта у ВНЗ «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана». Вказана дисципліна має на меті підготовку магістрів до застосування в початковій ланці освіти дистанційних технологій навчання як нової форми організації освітнього процесу, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Концепція розвитку педагогічної освіти заснована на збалансованому включенні в зміст підготовки вчителів фундаментальних, прикладних і методичних дисциплін, що визначають необхідний професійний рівень сучасного педагога. Ці вимоги було враховано при розробці авторського навчально-методичного комплексу вказаної дисципліни, що знайшло своє відображення в змісті матеріалу трьох послідовних тематичних блоків: *теоретико-методологічного, програмно-технологічного та предметно-методичного*. Зміст теоретико-методологічного блоку спрямований на формування у студентів розуміння сутності дистанційної освіти, її нормативно-правової бази та понятійно-термінологічного апарату, дидактичних основ організації дистанційного навчання, вимог до його кадрового забезпечення. У програмно-технологічному блоці розглянуто можливості освітньої Інтернет-комунікації, використання Веб-технологій, послуг хмарних сервісів, спеціальних цифрових інструментів для організації дистанційного освітнього процесу. У *предметно-методичному блоці* здійснено аналіз змістовного, дидактичного та методичного забезпечення з урахуванням можливостей дистанційних форм навчання предметів початкової школи, особливо курсів з мов і літератур національних меншин, пов'язаних з етнокультурним змістом

Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

освіти, а саме – предметів юдаїки.

Науковці (Т. Байбара, Н. Бібік, І. Богданова, С. Гончаренко, І. Зязюн, І. Зимня, Г. Костюк, Н. Кузьміна, Т. Леонтєва, С. Максименко, А. Маркова, А. Роботова, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, І. Шапошнікова та ін.) виділяють різні *компоненти* освітньої діяльності, які характеризують різні її аспекти, такі як: навчальний, контрольно-діагностичний, виховний, організаторський, управлінський та ін. На допомогу педагогічним працівникам останнім часом за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах проєкту «Організація дистанційного навчання в школі» було видано ряд посібників з методичними рекомендаціями до впровадження дистанційного навчання в різних освітніх ланках [1; 2].

Визначальною рисою продуктивної організації діяльності при дистанційному навчанні є її орієнтування на таку освіту молодших школярів, яка базується на підтримці їх *навчально-пізнавальної* діяльності в індивідуальних і колективних формах (переважно у вигляді діяльності самоосвітньої), системну діагностику особистих якостей учня у процесі *контрольно-оцінювального* етапу, сприянні його індивідуального зростання завдяки *організаційно-виховним заходам* при використанні всіх можливостей інформаційного освітнього середовища. Значущим фактором для досягнення якісних результатів є відповідний рівень підготовки педагогів.

Метою пропонованої публікації є конкретизація можливостей організації дистанційного навчання в початковій школі з урахуванням особливостей підтримки різних видів освітньої діяльності на базі відповідного змістовного, дидактичного та методичного забезпечення, передусім, в електронному вигляді.

Підтримка навчально-пізнавальної діяльності

Організація дистанційного навчання не потребує додаткового розроблення і затвердження окремих освітніх програм за освітніми рівнями та навчальних програм із навчальних предметів, здійснюється відповідно до програми закладу освіти та має забезпечувати виконання суб'єктами дистанційного навчання державних стандартів освіти. Вчитель, як і раніше, зобов'язаний виконувати освітню програму для досягнення учнями передбачених результатів навчання, тобто надавати інформацію щодо обсягу та змісту навчального матеріалу, завдань на його закріплення, перевіряти й оцінювати їх та надавати відгуки на виконані завдання. Дистанційний освітній процес повинен реалізовуватися на основі навчальних планів, враховувати кількість годин та специфіку організації навчання всіх дисциплін в різних формах: як у режимі онлайн, коли навчальні заходи і взаємодія з педагогом проводиться в режимі реального часу з використанням ІКТ, так і в режимі офлайн, який забезпечує учням можливість освоєння навчального матеріалу в будь-який зручний для них час. Учителю, плануючи розклад за скорованим календарно-тематичним плануванням, має розподілити навантаження, чергуючи навчання у формі відео-інструкцій, онлайн-фрагментів із завданнями у підручниках і посібниках для самостійного Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

опрацювання.

Складовими частинами типового дистанційного уроку, запровадженого за допомогою будь-якої дистанційної платформи або відкритих ресурсів, є:

Вступна частина уроку. Інформаційно-комунікативний блок: електронна дошка об'яв, блоки онлайн – (чат) та офлайн – (форум) спілкування із учнями; назва уроку, мета вивчення, зміст уроку, інші відомості, необхідні для опрацювання у дистанційному форматі.

Змістова частина уроку. Вебінар, короткий конспект уроку з ілюстраціями та/або фрагментами з підручника, що доступні для ознайомлення (на платформі, сайті школи, блозі вчителя); відеолекції, мультимедійні матеріали (аудіо- та відеозаписи), презентації; уточнення завдань у робочих зошитах, посилання на інтерактивні вправи для закріплення.

Блок оцінювання знань. Самооцінювання, пірінгове оцінювання (учні оцінюють один одного), тестові завдання з закритою відповіддю (автоматизована перевірка), тестові завдання у відкритій формі (перевіряє вчитель). Тестові завдання пропонується виконати за певний проміжок часу з обмеженою кількістю спроб виконання, правильні відповіді можуть бути доступні учню після відправлення тесту на оцінку.

Нова реальність породжує запит на спеціальний науково-методичний супровід навчального процесу, який знайшов своє відображення в комплексах взаємопов'язаних між собою частин. *Навчально-методичний комплект (НМК)* – це сукупність нормативних та навчально-методичних матеріалів на паперовій та/або в електронній формах, необхідних і достатніх для ефективного виконання школярами програми дисципліни, передбаченої навчальним планом. НМК, як сукупність навчальних видань різних видів і форм, містить: програмно-методичні видання (навчальні плани і програми), навчально-методичні видання (методичні вказівки і рекомендації), навчальні видання (підручники і посібники), допоміжні видання (робочі зошити, збірники задач і вправ, практикуми, збірники контролюючих матеріалів, електронні видання тощо). На прикладі змісту складових комплекту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» було детально розглянуто забезпечення різних видів діяльності при дистанційній організації навчання в початковій школі зі вказівкою адрес їх електронних варіантів.

Також було запропоновано ряд інтернет-порталів, що з настанням карантину в Україні розміщували на своїх теренах матеріали на допомогу вчителю про роботу шкіл у дистанційному форматі, серед яких сайти НУШ, Академії цифрового розвитку (АЦР), блоги порталів EdEra, НаУрок, Всеосвіта, а також ресурси обласних Інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Для потреб організації дистанційного навчання в Інтернеті доступні досить багато відеороликів, які розкривають теми шкільної програми, зокрема канал Міністерства освіти України <https://www.youtube.com/c/MONUKRAINE>, курси платформ Prometheus <https://prometheus.org.ua/> та інші джерела. На каналі Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

YouTube у межах проєкту МОН «Всеукраїнська школа онлайн» розміщені уроки для учнів 1-11 класів. Для початкової школи транслуються уроки з чотирьох предметів: української мови, математики, науки та мистецтва. Всі оприлюднені уроки зберігаються на каналі, тому їх можна використовувати в будь-який час, якщо необхідно. Також для зручності кожен клас має окремий список відтворення, де вчитель може знайти потрібний йому урок. Уся інформація про проєкт, а також корисні посилання збираються та оновлюються в окремому розділі на сайті МОН «Всеукраїнська школа онлайн» за посиланням: <https://bit.ly/2XT6BIA>.

Досить поширеним варіантом навчального відео є скрінкаст, тобто зйомка екрана комп'ютера, на якому відбувається демонстрація презентації з голосовим супроводом та коментарями вчителя.

Проте просто наявність відповідного відеоролика і завдання його переглянути не більш інформативні, ніж наявність підручника і вказівка «прочитати параграф». Важливо сформулювати чітке завдання: що саме має зробити учень/учениця під час та після перегляду відео. Існують платформи, на яких можна налаштувати питання так, щоб переривати перегляд відео і блокувати перехід до наступної частини без відповіді на поставлене питання. Можна включати у відео текстові блоки на паузах для того, щоб звернути увагу глядача на певні змістові моменти відео. І нарешті, можна розробити форму опитування, яку потрібно заповнити після перегляду відеоматеріалу. Цифровими інструментами роботи з відео є, наприклад, сервіс <https://screencast-o-matic.com/> для запису скрінкастів, <https://edpuzzle.com/> для створення інтерактивних відео з запитаннями, вбудованими в хід ролика, <https://www.youtube.com/> для розміщення власних роликів та надання до них доступу через Інтернет.

За подібністю з таким базовим інструментом навчання, як класна дошка, якою вчителі часто користуються в класі під час звичайного уроку, онлайнвий аналог шкільної дошки дозволяє забезпечити практично такий же функціонал, навіть більший. Так, на дошці можна розмістити попередньо підготовлені матеріали (тексти, зображення, відео, аудіо), робити записи шляхом друкування тексту або створення малюнків. Крім того, зазвичай у сервісах онлайн-дошок є можливість використовувати додаткові інструменти побудови різних фігур, готові шаблони організаційних діаграм (карти понять, мозковий штурм, алгоритми). З дошкою можна організувати спільну роботу, зокрема під час синхронного онлайн-заняття. Учні можуть робити записи на дошці одночасно або по черзі. Перевагою онлайн-дошки є те, що всі записи можна зберегти і надати для відсутніх на занятті. Прикладами цифрових сервісів онлайн-дошок є <https://jamboard.google.com/> та <https://miro.com/app/>.

Підтримка контрольної-оцінювальної діяльності

В умовах дистанційного навчання важливо не тільки організувати оперативне спілкування з учнями, а й перевірити, оцінити їх навчальну Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

діяльність. *Оцінювання* — процес встановлення рівня навчальних досягнень учня/учениці в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог чинних програм. Орієнтиром для оцінювання в Типових освітніх програмах є очікувані результати навчання здобувачів. Оцінювання результатів навчання учнів проводяться за видами оцінювання, визначеними спеціальними законами, і відповідно до критеріїв, визначених МОН України. Оцінювання результатів навчання учнів може здійснюватися очно або дистанційно з використанням можливостей інформаційно-комунікаційних технологій.

У Стандарті початкової освіти 2018 р. [3] зазначено закладено новий принцип оцінювання. Вимірювання результатів навчання здобувачів освіти відбувається шляхом:

- формувального оцінювання, яке допомагає відстежувати особистісний розвиток здобувачів освіти і хід опановування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості;
- підсумкового оцінювання, під час якого навчальні досягнення здобувачів освіти співвідносяться з обов'язковими результатами навчання, визначеними цим Державним стандартом.

Формувальне оцінювання – це відстеження особистісного розвитку здобувача/здобувачки та хід набуття нею навчального досвіду і зазначених компетентностей. Тобто оцінювати мають поступ дитини, а не її відповідність певному ідеалу (тобто точкою відліку мають бути саме результати кожної окремої дитини). У 1-2 класах передбачається виключно такий вид оцінювання, а в 3-4 класах до нього додається підсумкове і поточне.

Вкрай важливо завжди систематизувати та закріплювати всю інформацію, яку учень сприймає за період навчання. Перш за все слід використовувати традиційні засоби, заздалегідь адаптуючи їх до можливостей дистанційної форми навчання. Легше за все це робити із *зошитами для контролю знань* і з картками серії *Експрес-контроль*, які входять майже до кожного комплексу (НМК) дисциплін початкової школи. Такі завдання допоможуть перевірити рівень засвоєння учнями навчального матеріалу за темами відповідної дисципліни, всі вони узгоджені з її навчальним планом і темами підручників.

Оптимальним способом оцінювання в умовах дистанційного навчання є оцінювання в режимі онлайн, якщо є технічна можливість, то на дистанційних платформах, на яких існує така функція. Працюючи на платформах, учні можуть поспілкуватися з однокласниками, обговорити проблеми, висловити власну думку, побачити і почути їхню думку про свої досягнення (взаємооцінювання). Учитель може запропонувати учням поміркувати про власне оцінювання, попросити учнів оцінити свої знання з теми, порівняти з тим, що вони знали, і визначити, що нове дізнались (самооцінювання).

Отримання навчальних матеріалів та спілкування між учасниками дистанційного навчання під час оцінювання, що проводиться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

синхронному або асинхронному режимі. Це можуть бути письмові роботи (самостійні й контрольні, перекази, у тому числі окремі тестові, компетентнісні завдання тощо), а також навчальний проєкт, заповнення таблиць, побудова схем, моделей тощо. У разі потреби завдання учнів можна контролювати через будь-який месенджер, що забезпечує відозв'язок. Оскільки на сьогодні не розроблено єдину систему оцінювання для дистанційної форми навчання, учасники освітнього процесу за домовленістю можуть користуватися тими засобами, які комфортні для всіх.

За допомогою різних цифрових інструментів можна організувати швидкі опитування, причому як задля з'ясування рівня оволодіння певною темою, так і для «заміру» ставлення учнів до певного питання. Такі опитування відбуваються в режимі реального часу і допомагають урізноманітнити онлайн-уроки. Зазвичай подібні сервіси передбачають, що вчитель попередньо готує перелік запитань, які надає учням під час заняття. Учень/учениця має обрати або записати відповідь, а вчитель, отримавши узагальнені результати опитування класу, – продемонструвати їх і використати для побудови подальшого ходу заняття. Відповіді учнів можуть відобразитись різними способами: рейтингом, хмаркою слів, рухомих рядком, діаграмами, графіками, списком, кластерами тощо. Зазвичай учням подобається те, що їхні відповіді одразу відображаються на спільному екрані, вони можуть побачити власний внесок у загальний підсумок. Такі сервіси можна використовувати для формуального оцінювання, за якого учень/учениця не стільки отримує оцінку за відповідь, скільки зворотний зв'язок щодо того, наскільки ця відповідь є правильною. Так, на спільному слайді з результатами не видно імен окремих учнів, але видно загальну тенденцію, тож кожен учасник може оцінити власну відповідь, не привертаючи уваги інших до можливих помилок. Популярними сервісами миттєвих опитувань є <https://kahoot.com/>, <https://www.mentimeter.com/>.

Швидке оцінювання рівня опанування навчального матеріалу учнями дозволяють організувати *тести* з автоматичною перевіркою. Зазвичай тестові системи надають можливість створювати запитання різних типів (множинний вибір, текстова або числова відповідь, упорядкування, встановлення відповідності тощо). Більшість сервісів передбачають можливість формування запитань, іноді з варіантами відповідей, із використанням зображень, аудіо- та відеофрагментів. Часто є доступними бібліотеки готових запитань, які можна додати до власних сесій тестування, змінюючи їх у разі потреби. Онлайн-тести можна створювати в Google-формах, а також на спеціалізованих платформах, наприклад <https://www.classtime.com/uk/>. Таким чином можна формувати цілісну траєкторію опанування певної теми.

На противагу тестам з автоматизованою перевіркою та оцінюванням відповідей учнів, існує інша категорія освітніх програмних засобів, які спрямовані більше на формувальне оцінювання та відпрацювання практичних Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

навичок, а не на виставлення оцінок. Зазвичай у таких системах учень/учениця має можливість виконати завдання, перевірити правильність, повернутись до опрацювання матеріалу і знову спробувати виконати завдання. Учитель може отримувати або не отримувати дані про ці спроби. Завдання, які пропонуються учням, можуть мати вигляд тестових (множинний вибір, установлення відповідності, впорядкування, позначення ділянки на зображенні тощо) або ігрових (пройти лабіринтом, відповідаючи на запитання, розв'язати кросворд, відгадати слово за буквами, скласти пазл тощо). Такі сервіси не стільки оцінюють правильність відповіді з першої спроби, скільки допомагають учневі/учениці з'ясувати власні прогалини та зосередитись на корекції. Подібні вправи можна пропонувати для закріплення певних навичок, а також вибірково – для учнів, які потребують додаткової практики.

Однією з найдоступніших платформ для створення практичних вправ є <https://learningapps.org/>, а для надання формувального зворотного зв'язку існує спеціалізований сервіс <https://goformative.com/>. Цікаві можливості розробляти різноманітні інтерактивні вправи на основі флеш-карток надають сайти <https://www.studystack.com/> та <https://quizlet.com/>. Якщо вчитель для учнів практикує використання робочих зошитів, роботу з ними можна перенести в онлайн-режим через сервіси <https://www.liveworksheets.com/>, <https://wizer.me/> чи аналогічні.

Таким чином організоване дистанційне навчання сприяє якісному засвоєнню учнями навчального матеріалу, активному й самостійному виконанню завдань. Однак в умовах карантину не менш актуальною залишається і виховна робота, адже вона має такі важливі функції: профілактичну, ціннісно-орієнтаційну, просвітницьку, формування особистісних якостей та гарних манер. Нині виховний процес відбувається повсючас: у класі – під час уроків та/або класних годин; під час перерв – у коридорі, на шкільному подвір'ї, в їдальні; під час гурткової роботи – в актовій залі, на спортмайданчиках, у бібліотеці; при спілкуванні в Інтернеті поза школою кожного разу, коли вчитель зустрічається з учнем та його батьками, дає завдання для дистанційної роботи.

Підтримка організаційно-виховної діяльності

Формат карантинного навчання додав нових форм виховної роботи: організація активу класу дистанційно, використання соцмереж для виховної роботи, виховна година в онлайн-режимі, і звичайно, налагодження контакту вчитель – учень – батьки. Щоб урізноманітнити дозвілля здобувачів освіти у період дистанційного навчання, класні керівники запустили в мережі марафон *#НеНудьгуїНаКарантині*. Суть марафону полягає в тому, щоб виховні заходи, заплановані в річному плані, по можливості інтерпретувати для виконання в соціальній мережі, залучивши здобувачів освіти до виховного процесу дистанційно. Про інтернет-застосунки для проведення ефективних виховних годин під час дистанційного навчання говориться під час спеціальних вебінарів Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

на платформах НаУрок (<https://naurok.com.ua/post/vihovna-robota-na-karantini-korisni-poradi/>), Всеосвіта (<https://vseosvita.ua/library/material-na-temu-vihovna-robota-z-vikoristannam-formi-zmisanogo-navcanna-412114.html>).

Нового значення в період дистанту набуває такий інноваційний вид організації виховної роботи на уроках в початковій школі як ранкові зустрічі, рутини, фізкультхвилинки (розминки, руханки).

Ранкова зустріч – це запланований структурований контакт учителя з учнями, що займає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу, де панує атмосфера піклування та відповідальності. Педагоги визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і присвячують 15–20 хвилин на початку дня аби створити позитивну атмосферу в учнівському колективі на весь навчальний день. На платформі НУШ пропонуються матеріали для практичної організації ранкових зустрічей: <https://nus.org.ua/articles/rankova-zustrich-shho-tse-i-navishho/>. Привітання для ранкових зустрічей у дистанційному форматі є на каналі Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=ac5_uD-6DLY, <https://www.youtube.com/watch?v=hd8MNELKZTw>.

Рутини – це необхідні й передбачувані щоденні задачі, які супроводжують навчально-виховний процес, їх запровадження – одна зі складових ефективного управління класом. Єдиного переліку рутин не існує, їх можна умовно поділити на рутини переміщення, рутини уроку і загальні рутини – вибір залежить від колективу та контексту. Вчителі можуть вибирати різні форми подання рутин для кращого запам'ятовування учнями: віршовані, мультимедійні, флеш-картки, пазли. Приклади рутин можна переглянути на платформі НУШ (<https://nus.org.ua/articles/yak-vchytelky-pochatkovoyi-shkoly-vchatsya-i-vchat-povovomu/>), НаУрок (<https://naurok.com.ua/post/rutini-v-nush-layfhaki-ta-sposobi-zapam-yatovuvannya>), сайті Української Освітньої Мережі (<https://ukrom.in.ua/pub/2-rutini-klasu-chastina.html>), блогах учителів (http://yuliyabarnas.blogspot.com/p/blog-page_1.html).

Фізкультхвилинки – такі перерви під час уроку, під час яких виконуються нескладні вправи, що сприяють поліпшенню функціонування мозку, відновлюють тонус м'язів, знімають напругу з органів зору і слуху, з утомлених від письма пальців. У зв'язку з невеликим віком учнів початкових класів бажано підбирати цікаві сюжети, а саме руханки у віршах, відео-фізкультхвилинки та розминки у формі гри. Приклади різних вправ можна переглянути зокрема на ресурсах: <https://obuchonok.com.ua/node/856>, <https://vseosvita.ua/library/fizkulthvilinki-na-urokah-u-pocatkovih-klasah-53683.html>, <https://naurok.com.ua/fizkulthvilinki-na-urokah-v-pochatkoviy-shkoli-25198.html>, <https://www.youtube.com/watch?v=V9plpJqXNk>.

Тож, дистанційне навчання може бути ефективним лише за таких умов:

– ретельного планування й проєктування освітнього процесу на основі обґрунтованого використання цифрових інструментів, що забезпечують Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

підтримку основних видів освітньої діяльності вчителя та учнів;

– наявності підготовлених якісних навчальних матеріалів у електронному форматі, які будуть доступні для учнів у будь-який час та з будь-якого місця перебування, спланованої чіткої послідовності їх освоєння, що передбачає застосування інноваційних педагогічних технологій навчання;

– високого рівня цифрової компетентності всіх учасників освітнього процесу (керівників освітніх установ, учителів, учнів, батьків).

Крім загальної характеристики підходів до організації дистанційного навчання в початковій ланці освіти, практичні аспекти його реалізації для магістрів спеціальності 013 Початкова освіта МГПШ «Бейт-Хана» розглядалися на прикладі функціонування шкіл із єврейським етнонаціональним компонентом, де студенти нашого закладу проходять різні види практик. Наголос ставився на особливостях навчання іврит у початковій школі. Програма з мови іврит розроблена Наталею Бакуліною з урахуванням вимог Державного стандарту початкової освіти, вікових особливостей розвитку та потреб учнів і забезпечує дітям з єврейських родин можливість повноцінно користуватися рідною мовою як засобом комунікації і пізнання, залучаючись до багатства єврейської культури [4]. Також у співавторстві з Іванною Фалесою було розроблено підручники з івриту з додатками (довідник і словник).

Також невід'ємною частиною успішної організації процесу навчання івриту є контроль навчальної діяльності відповідно до основних цілей навчання з урахуванням інтересів і можливостей учнів молодших класів. Об'єктами контролю та оцінювання значаться мовні вміння з аудіювання, говоріння, читання, письма та сформованість певного кола знань про мову, мовні та правописні вміння, графічні навички письма. Було уточнено засоби діагностики комунікативних компетентностей з мови іврит, засоби оцінювання знань і умінь молодших школярів при дистанційному навчанні: спеціальні тестові завдання в Google-формах, вправи з картками в середовищі learningapps.org (<https://learningapps.org/10943224>, <https://learningapps.org/14873045>), аудіювання (https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=u8VS3TRwlgY&list=PL_0VYNI-GkfMgpS68avctgUFJxo5JxeTBG), творчі та ігрові завдання (<https://play.makeit.app/play.html?code=468950>), ситуативні діалоги при діалогічному мовленні (<https://www.youtube.com/watch?v=UTIFRPD7XGo>) тощо.

Карантин не може стати перепоною для формування правильних цінностей та всебічного розвитку дітей, а також бути на заваді проведення заходів у дусі культури і традицій єврейського народу. Необхідно звернути увагу на такий вид організації роботи як ранкові зустрічі, рутини, фізкультхвилинки, які у школах єврейської діаспори проводяться мовою іврит. Також з метою ознайомлення з національними традиціями, культурою дистанційно проводяться позашкільні заходи на честь національних свят: Ханука, Рош-Ашана, Йом Кіпур, Суккот, Пурим, Песах, Шавуот та ін.

Шиман О. І. Урахування видів освітньої діяльності при організації дистанційного навчання в початковій ланці

Представлена авторська методика спирається на науково обґрунтовану теоретичну базу та підкріплена апробованими доцільними прикладами, проте потребує подальших наукових розвідок, технологічного удосконалення й методичного розроблення аспектів запровадження дистанційного навчання в систему єврейської освіти України, а запропоновані в даній публікації підходи та дібрані ресурси можуть слугувати практичними рекомендаціями для застосування в освітній практиці.

Література:

1. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 456 с.
2. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі : методичні рекомендації. ГО «Смарт освіта». 2020. 72 с.
3. Державний стандарт початкової освіти
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
(дата звернення: 14.10.2021)
4. Бакуліна Н. В. Мова іврит: навч. програма для 1–4 класів загальноосвіт. навч. закладів з навчанням українською мовою
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 14.10.2021)

О. П. Юзик

З ІСТОРИЇ СТВОРЕННЯ БЛОГІВ У ПОЛЬЩІ НА ПОЧ.ХХІ СТ. (ОПРАЦЮВАННЯ ПРАЦЬ Я.МІГДАЛКА ТА Б.КЕДЖЕРСКЕЙ)

Тема дослідження є актуальною та пов'язана із нормативними освітянськими документами в Україні та за рубежем. Зокрема, в Україні: профстандарт вчителя початкових класів надає опис трудових функцій вчителя, якими він повинен володіти. Серед них інформаційна цифрова компетентність, яка передбачає успішне володіння та уміння створити власний блог чи вебсайт; висуваються вимоги, пов'язані із сертифікацією початкових класів в Україні, які надає Державна служба якості освіти України і серед важливих кроків сертифікації є другий крок- самопрезентація вчителя. Під час самопрезентації вчитель «презентує» свою діяльність і добре, коли він може навести приклади власних блогів. Важливим документом є і «Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки». У стратегії представлено схему взаємозв'язку стратегічних цілей та проблем розвитку вищої освіти в Україні. Одна із таких є стратегія за №7 «слабка інтеграція вищої освіти України у світовий та європейський освітньо-науковий простір». [5, с.71]. Тому вважаємо, що тема дослідження тісно пов'язана із реалізацією однієї із стратегій розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки в Україні, а саме ми хочемо розкрити зарубіжний досвід становлення і розвитку блогів у Польщі на початку ХХІ століття по матеріалах книги «Informatyczne przygotowanie nauczycieli : kształcenie zdalne - uwarunkowania, bariery, prognozy» («Підготовка інформаційної педагогіки: дистанційна освіта - умови, бар'єри, прогнози») / за редакцією польських учених Яцека Мігдалка (Jacka Migdałka) та Барбари Кеджерсей (Barbary Kędzierskiej) [1]. Даний книга вийшла друком у 2003 році у Кракові на 448 сторінка. Значна частина у ній присвячена блогам. Тому тезах висвітливо найважливі питання пов'язані із темою блогів у Польщі.

Крайній приклад невідповідної творчості – блоги. Порівняно новим явищем є поява в Інтернеті все більшої кількості так званих блогів - різновидів Інтернет-журналів. Що таке блоги? Як каже Еш, творець одного із засновників веб-сайту, що збирає найцікавіші з них: «У найширшому розумінні блог - це веб-сайт із певною структурою. Блог розділений на записи. Ці записи є короткими текстами, поданими таким чином, що останні (хронологічно) з них є першими, з якими зустрічається читач. Старші записи представлені під найновішим записом або навіть на інших підсторінках, які часто називають архівами блогів. У вузькому розмовному розумінні блог - це веб-сайт, побудований відповідно до вищезазначеної структури, написаний однією людиною (рідше кількома людьми), що ділиться своїм особистим досвідом та думками».

Грань між визначенням того, чи щось є блогом чи ні, дуже нестабільна. Всупереч прийнятим твердженням, самосвідомість автора дуже важлива: електронні листи та SMS мають іншу роль: вони використовуються для спілкування з одним конкретним, відомим адресатом. Вони задовольняють зовсім інші потреби, ніж блоги, забезпечуючи конфіденційність, інтимність та не порушуючи жодних структур. З іншого боку, блоги - це приватне місце в Інтернеті, де розміщується інформація, що транслюється «в простір» Інтернету. Згідно з визначенням Дейва Віннера, американського автора кількох публіцистичних текстів про блоги, він повинен відповідати чотирьом критеріям, зосередженим навколо чотирьох ключових слів. Блог є:

- особистий - написаний людиною, а не установою;
- віртуальний - зазвичай він не друкується, але постійно оновлюється, а для читачів доступний в Інтернеті;
- опублікований та оприлюднений - у термінологічному значенні та у значенні надання блогу доступності для читачів;
- це частина певної спільноти - блог не може існувати сам по собі, йому потрібна аудиторія».

Написання блогу - чудовий привід для егоцентризму та турботи про себе. Блогер може описати всі свої душевні стани, і він може розраховувати, що комусь це буде цікаво, що буде підкреслено відповідним коментарем у примітці. Інтерес інших - це форма задоволення его. Навіть якщо відгук відправника полягає виключно в кількості відвідувань сторінки, це мотиватор продовжувати писати про себе і залишати тему «я» в центрі своєї та інших уваги.

Проблему блогів не слід трактувати як мало важливе поле активності Інтернет-спільноти або як результат тимчасової моди, особливо в контексті використання Інтернету як освітнього інструменту. На це, серед іншого, вказує масштаб розглянутого явища. Американські дані показують, що у світі існує понад півмільярда блогів, хоча ці оцінки дуже неточні. В Польщі було підраховано, що на чотирьох найчисленніших блого-сайтах (www.blog.pl, www.filipinka.pl, www.nlog.pl, www.blogo.com) у 2002 році було рівно 39 681 блогів (понад 30 000 на blog-pl), які містили майже 900 000 записів (приміток) та понад 2 мільйони коментарів. Тож це не поодинокі випадки поведінки «психічно відхилених» індивідів – це соціальне явище.

Для молодих людей, які вже мають велику свободу в технічному використанні Інтернету, але при цьому не мають що сказати на будь-яку суттєву тему або у яких недостатньо здорового глузду, щоб розрізнити, що є добрим, а що непристойним – може здатися створення власних блогів найбільш вартою уваги формою самовираження в Інтернеті (уточнення – наразі (станом на 2003 рік) жодного демографічного дослідження польських блогерів не

проводилось. Однак, схоже, більшість блогів ведуть учні середніх шкіл і студенти. Переважна більшість блогерів (45%) належить до вікової групи 13-19 років (значення визначається на основі бази даних blog.pl)).

Для цього є багато причин. Найголовніша з них – легкість. Створити персональний веб-сайт (також не рекомендується як форма творчості, схвалена школою) набагато складніше: по-перше, нам потрібно його структурувати. Ми маємо описати себе з висоти пташиного польоту, розділити сторінку на підсторінки, показуючи окремі компоненти нас самих, які, зрештою, часто переплітаються. Це додаткова робота, яка вимагає самосвідомості, і все ж часто призводить до забавних ефектів або до значного зменшення змісту на користь форми. У блозі його творець може писати що завгодно. Дата, що додається до запису, є достатнім обґрунтуванням для його створення, оскільки в блозі є вбудована структура, заснована на плинні часу. Тож автор пише про те, про що ми зараз думаємо (не завжди про те, що відбувається в даний момент). Автор блогу завжди публікує останні новини. Це також привабливо для відвідувачів: воно спрямовує їхню увагу на нову для нього інформацію, а користувачі Інтернету маніакально фетишизують новини. «Конкретні переживання створюють блог». Питання лише в тому, чи кожне переживання гідне оприлюднення.

Позитивні творчі блоги – як виняток з правил. Не всі блоги повинні бути порожніми за змістом (і як такі настійно не рекомендуються як форма навчання, що формує їх творчі здібності). Специфічним типом блогерів є ті, хто трактує блоги як художній простір і публікує в ньому свої «твори», навіть якщо вони не досягають високого художнього чи предметного рівня – їх може трактувати як корисні «вправи» людина, що має творчі прагнення. Тому можна рекомендувати вчителям, якщо вони зустрінуться з учнями, які бажають викласти свої думки та досвід таким чином, їх слід активно формувати шляхом виявлення позитивних прикладів, які також можна знайти в Інтернеті. Є численні блоги з творчістю, переважно у формі малих літературних форм (<http://tubrzoza.blog.pl>), таких як фейлетони чи новели, або короткі оповідання. Також велика кількість блогерів публікує вірші різної якості в Інтернеті (<http://suicidalmaniac.blog.pl>). Навіть якщо це не поезія високого рівня, подібні експерименти з мовою можуть викликати потребу в красивому слові, що також варто підтримати. Варто вказати молодим людям, що можливість опублікувати свою роботу в блозі – це спосіб самореалізації та розвитку власних інтересів та можливостей. Блог є заміником аудиторії, якої не потрібно домагатися, як у реальному житті, тому доморощені художники використовують новий канал спілкування для поширення своєї творчості, ідей, ідеології чи цінностей. Це хороша школа, тому ви можете заохочувати молодь обережно та під контролем. Деякі блоги мають філософський зміст або цілі політичні програми, які (навіть якщо трохи наївні ...) є хорошим способом здобуття громадянської зрілості.

Позитивно оцінювана діяльність у блогах не обов'язково повинна стосуватися важливих та серйозних речей. Ви також можете знайти блог із коміксами (<http://pvek.blog.pl>, <http://komix.blog.pl> або <http://blog.art.pl/endorfina>) або фотографіями (<http://bartpogoda.net>, <http://pozytyw.blog.pl>). Є блоги, створені кількома людьми, які збирають рецепти (<http://bijoga-kuchnia.blog.pl>) та багатьма іншими. Кожен із цих видів діяльності може бути підтриманий вчителем заохоченням або прикладом, оскільки незалежно від теми, який присвячений блог, це формує хорошу креативність автора. Важливо лише, щоб молода людина, яка створює блог, щось мала на увазі, щось хотіла б і могла передати іншим людям, намагатися їх у чомусь переконати, зосередитись на експозиції об'єкта чи проблеми - а не на самозакоханому самовираженні.

Блог як об'єкт наукового дослідження. Дослідники, аналізуючи це цікаве явище, яким є публічне представлення свого життя в Інтернеті, виявили, що існують різні блоги. Одні мають, а інші не мають опції коментування дописів. Іноді автор вказує всі свої особисті дані та адресу (мабуть, сподіваючись на цікаві знайомства), але часто навіть електронна адреса того, хто пише блог, відсутня. Цікаво, що деякі національні особливості виявляються у способі створення та розповсюдження блогів. Так, польські блоги одержимі анонімністю. З іншого боку, у США дуже часто вказуються ім'я та прізвище автора. Особливо якщо це публічно відома людина. У нас (у Польщі) – зовсім навпаки. Блоги відомих людей із ЗМІ публікуються під псевдонімами, а знання, хто їх написав, є публічною таємницею для блогерів. Друга відмінність полягає в тому, що польські блоги більше «коментуються», ніж американські. У нашій країні користувачі Інтернету не бояться брати участь в дискусіях, навпаки, беруть під будь-яким приводом. Слід також зазначити, що відносно багато блогів ведуть жінки, тоді як в інших областях Мережі переважають чоловіки. Також було встановлено, що «певні» питання зарезервовані для спілкування в блозі, а деякі обговорюються лише під час очних зустрічей.

Блоги та виховні цінності. Такі міркування, як цитата, що закінчує попередній розділ, можна і потрібно робити, адже якщо існують блоги, їх варто вивчати. Однак у контексті стимулювання мережевої творчості шкільної молоді, що тут обговорюється, необхідно відмовити учнів від такої форми самовираження, а також запобігати читанню молодими людьми блогів інших користувачів Інтернету, оскільки вони часто містять зміст, який не є морально конструктивним (м'яко кажучи). Зрозуміло, вік тут відіграє певну роль, але не можна недооцінювати той факт, що деякі підлітки пишуть блоги настільки розпусно, що це може збентежити багатьох зрілих людей. Тому захист молоді від потоку цього виду «літератури» стає одним із найважливіших завдань, з якими стикаються ІТ-педагоги. Існують також такі форми неприйнятних експериментів з веденням блогу, як <http://ramiętnik-zmarlego.blog.pl>, що містить неправдиву історію про помираючого хлопчика, його останні замітки та

некролог, розміщений кимось іншим. Блог притягнув сотні довірливих читачів, які розмістили свої повні співчуття коментарі, не знаючи, що вони стали предметом жорстокого жарту.

Участь у веб-сайті блогів дає відчуття приналежності до певної, дуже конкретної та дещо елітної соціальної групи. Обмін думками, що відбувається в різних блогах, створює спільноту людей з різними думками, але здатних співіснувати у віртуальному просторі. Це позитивні виховні цінності. Однак часто «блогери», природно згруповані в одному місці в кіберпросторі, піддаються маніпуляціям (пропагандистським, політичним, з боку творців різних сект чи організацій - у тому числі кримінальних). Спокуса заволодіти такою великою групою молодих умів часом дуже велика для багатьох маніпуляторів, тоді як нагляд за тим, що відбувається в «блосі», практично неможливий. Більше того, завдяки соціальним відносинам, що розвиваються в рамках існуючих спільнот блогів, можна також говорити про ієрархію та відносини влади, що формуються в них. Це небезпечно для людей, які підкоряються такій ієрархії, але ще більш небезпечно (з точки зору виховання) для так званих зірок блогів, якими часто є учні у віці 13-15 років. Такі підлітки, які працюють, наприклад, керівниками або модераторами спільнот блогів, досить швидко досягають рівня високої популярності, внаслідок чого вони досить легко переконуються, що їхня сильна позиція в групі дає їм право віртуальної влади над «віртуальними підданими». Разом із частою відсутністю у цих людей реального життєвого досвіду та критичних суджень це може призвести до справжніх катастроф.

Висновки. Блог Інтернеті «вибухнув» настільки раптово, що ми всі опинилися в межах його досяжності, перш ніж змогли уважніше розглянути цей новий засіб спілкування. Тим часом, щоб якнайкраще використати переваги Інтернету - особливо в такій делікатній справі, як викладання - необхідно дивитись на Мережу з дистанції, як на новий тип середовища, яке може мати потужний вплив на поведінку учнів та їх особистість. Інтернет - це місце, де іноді люди діють і реагують не так, як в дійсності. Іноді Інтернет має позитивний ефект, але інколи люди роблять в Інтернеті те, чого не зробили б ніде, включаючи деякі погані речі. Однак водночас це середовище, на яке ми можемо впливати та формувати його, тому знаючи, як це впливає на наших учнів - ми можемо змінити його таким чином, щоб вплив був хорошим (припускаючи, що ми знаємо, що означає „добре“) а не погано. Технічні зміни за останні кілька десятиліть призвели до появи кіберпростору, віртуального світу, до якого ми все більше наближаємось самі і з яким ми зобов'язані розумно ознайомити наших учнів. В результаті популяризації Інтернету було створено новий вимір людського життя, включаючи нову модель освіти, яка, однак, вимагає постійного спостереження, наукової рефлексії та пильної

готовності реагувати на виникаючі патології, оскільки вона точно не вільна від цих патологій, і в той же час постійно розвивається.

Викладена в статті проблема формування доброї креативності учнів, очевидно, вимагає розширених досліджень та глибшого аналізу. Можливо, амбівалентне ставлення автора до деяких можливостей, які створюють учням сучасні інформаційні техніки, представлені вище, не є цілком виправданим, оскільки реальний масштаб загроз, ймовірно, менший, ніж представлений. Можливим що позитивний вплив цього заохочення до творчості, яке імпліцитно з'являється разом із інформаційними техніками, які надходять до шкіл, матиме більш позитивний вплив на майбутню життєву позицію учнів, ніж це можна було висловити (у формі припущень) на прикладі проблем ведення блогу, представлених вище зміст статті.

Вважаємо, що сторінка досвіду упровадження блогів у сусідній європейській державі Польщі у зазначений період має позитивний зміст і може слугувати достойним прикладом для наслідування.

Література:

1. Informatyczne przygotowanie nauczycieli : kształcenie zdalne - uwarunkowania, bariery, prognozy / pod red. Jacka Migdałka i Barbary Kędzierskiej ; [aut. Magdalena Andrzejewska et al.]. Kraków : «Rabid», 2003. *OBJ*: 484 s.
2. Затверджено новий стандарт професії вчителя: що змінилось. URL: <https://osvitoria.media/news/zatverdzheno-novyj-standart-profesiyi-vchytelya-shho-zminylos/>
3. Державна служба якості освіти. Сертифікація педагогічних працівників. URL: <http://sqc.gov.ua/index.php/uk-ua/sertyfikatsiia-pedahohichnykh-pratsivnykiv> (дата звернення: 14.10.2021)
4. Положення про сертифікацію педагогічних працівників (зі змінами від 24.12.2019). URL: <https://www.schoolife.org.ua/polozhennya-pro-sertyfikatsiyupedagogichnyhpratsivnykiv-iz-zminamy-vid-24-12-2019-r> (дата звернення: 14.10.2021)
5. Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 роки. К.2020. 71 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 14.10.2021)

К. А. Яворська

РОБОЧІ АРКУШІ – МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ І ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ УРОКУ

Роботу вчителя в сучасному світі неможливо уявити без застосування методичних цікавинок. Форми і методи навчання постійно оновлюються, їх кількість зростає практично кожен день. Вчителеві стає все складніше орієнтуватися в цьому потоці педагогічних технологій і вибирати саме ті методи, які будуть ефективні в навчальному процесі.

Ключове завдання вчителя полягає у створенні умов для формування компетентностей кожного зі здобувачів освіти. Для цього необхідний грамотний підхід при виборі методів і форм навчання, які дали б можливість кожному розкрити свій потенціал, проявити активність і творчість, активізувати пізнавальну діяльність при вивченні відповідного предмету.

Часто в нашому педагогічному житті трапляються ситуації коли ми ретельно приготувались до уроку, але щось пішло не так. Вимкнулось світло, відключився Інтернет, Вас перевели в інший кабінет і у голову потрапляє думка я всю ніч готувала презентацію, а показувати її ніде. Або Ви приготували онлайн тестування, а учні стверджують, що вони сьогодні без телефону, або в них скінчився Інтернет. Локдаун, карантин, змішане потижневе навчання, дистанційна освіта ...

Вихід з такої ситуації – робочий аркуш, який в будь-який момент можна перетворити з інтерактивного в традиційний і навпаки. Роздрукувати і роздати учням під час уроку офлайн, або надіслати файлом через будь-який застосунок, викласти на сайті, дати учням у вигляді посилання або QR-коду і т.п. під час дистанційного навчання.

I. Робочий аркуш.

Робочий аркуш це спеціально розроблений учителем аркуш із завданнями, які необхідно виконати по ходу пояснення матеріалу або протягом чи після вивчення теми.

II. Завдання робочого аркушу під час уроку:

- стимулювати самостійний пошук та аналіз інформації;
- вдосконалювати вміння працювати в команді: поважати чужу думку, відмінну точку зору (під час виконання групової роботи);
- вдосконалювати вміння учнів формування власної думки з опорою на факти;
- індивідуальний підхід до навчання та формувальне оцінювання (оцінювання учнями, само оцінювання, оцінювання методом проєктів, самостійність і співробітництво);
- розвиток комунікативних навичок у учнів;

- орієнтування на застосування творчого підходу при здійсненні діяльності.
- III. Традиційний робочий аркуш.

Робочі аркуші бувають 3-х видів:

- інформаційні (включають новий матеріал, додаткову інформацію, правила та ін.);
- тестові (контрольні питання; завдання, аналогічні до ЗНО та ДПА);
- інтегровані (інформаційний блок, матеріали для перевірки, завдання для самостійної роботи).

Робочі аркуші в залежності від їх призначення можуть виконувати учнями в групах, в парах, індивідуально на уроці або вдома. Дуже зручно і ефективно створювати такі робочі аркуші для домашнього завдання або для проведення практичного заняття. І навіть якнайкраще для організації дистанційного і змішаного навчання.

Робочі аркуші можуть включати опорні схеми, таблиці, ребуси, кросворди, цитати, карти, ілюстративний матеріал тощо. Будь-яка робота на будь-якому уроці - це робота з інформацією, з якою необхідно провести певні дії. Обсяг інформації, особливо в старших класах, досить великий. Робочі аркуші покликані поставити учня в активну позицію по відношенню до змісту тексту.

Робочий аркуш дозволяє навчаються самостійно отримувати, осмислювати і освоювати новий матеріал, обробляти отриману інформацію, формувати свою думку на основі отриманої інформації; розвиває вміння працювати з різними джерелами інформації, абстрактне і наочно-образне мислення. Він дозволяє також провести комплексну оцінку формування компетенцій учнів.

Таким чином, спеціально розроблені вчителем аркуші із завданнями, які необхідно виконати по ходу пояснення матеріалу або протягом чи після вивчення теми можуть стати незамінними помічниками під час синхронних та асинхронних уроків.

Робочі аркуші дозволяють вирішити такі завдання:

- врахування як особливостей класу, так і рівня підготовки кожного учня;
- включення завдань різного рівня і виду діяльності;
- інтеграція матеріалу;
- залученість кожного учня в активну діяльність;
- підвищення концентрації уваги учнів на досліджуваному матеріалі;
- полегшення запам'ятовування матеріалу за рахунок активізації всіх видів пам'яті;
- організувати роботу за методом «перевернутий клас»;
- можливість опрацювати матеріал вдома (особливо в процесі дистанційного навчання).

Всі ці особливості робочого аркуша роблять його ефективним способом організації навчального процесу на уроках.

Література:

1. Всеосвіта: Яворська Катерина Анатоліївна – Меодичні рекомендації.
URL: <https://vseosvita.ua/user/id7153/library> (дата звернення: 14.11.2021)

Секція VI

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

М. М. Гольденберг

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ КАРТИ ЯК НОВИЙ ТВОРЧИЙ ЗАСІБ
ЗАСВОЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ**

Звичне конспектування теорії стає формальним обов'язком, вимушеною необхідністю і зайвим витрачанням часу. Студенти не готові до опанування великої кількості інформації. В роботі по засвоєнню теоретичних знань ми використовуємо інтелект карти (майнд мепи).

Майнд мепи — це спосіб графічної передачі інформації (схеми, малюнки, таблиці то що)

Дослідник функцій мозоку та інтелекту Тоні Бьюзен в своїй книзі «Супермышление» [1], детально розповідає про можливості використання майнд мепів в різних галузях життя.

Найбільш поширений метод ведення конспекту має декілька недоліків:

1. Втрачаються ключові слова. Важливі ідеї отримують вираз за допомогою ключових слів – зазвичай іменників або дієслів, які надають нашому мисленню необхідні асоціації, коли ми щось читаємо або слухаємо. У традиційних конспектах ключові слова нерідко зустрічаються на різних сторінках і губляться в масі менш важливих слів. В результаті ускладняється формування необхідних асоціацій, що зв'язують ключові поняття, концепти.

2. Витрачається багато часу. Записується багато зайвої інформації. Під час конспектування, студенти слухають музику. Мозок не сприймає нові ідеї та не запам'ятовує нову інформацію.

3. Не забезпечується стимулювання творчих сил мозоку. Більшість конспектів ведеться одним кольором, або образно кажучи, «монотонно» і «нудно». А коли нам «нудно», мозок втрачає зв'язок з навколишнім («засинає»). Таким чином інформація не засвоюється в повному обсязі.

Інтелект-карти не метод конспектування, а засіб організації своїх конспектів. Це потужне знаряддя для мислення. Інтелект-карти дозволяють позначити основні принципи та елементи акторської майстерності, та потім без ускладнень виявити взаємозв'язок між ними.

Перевірка поточних знань у студентів виявила, що вони запам'ятовують інформацію не повністю, а фрагментами. За допомогою майнд-мепів ми зробили акцент на ключових поняттях, що дозволило зосередити увагу студентів на найважливіших моментах матеріалу.

Все що ми вивчаємо в майстерності актора – це та інформація, до якої потрібно постійно повертатись під час практики. Коли ми працюємо над етюдами, уривками, виникає потреба згадати та поглиблено опанувати елементи акторської майстерності. Майнд-мепи виявилися ефективним інструментом орієнтування у пройденому матеріалі та засобом швидкого пошуку ключових понять для студентів.

Майнд мепи показують зв'язки (сміслові, причинно-наслідкові, асоціативні тощо) між поняттями, частинами та складовими даної області. Це зрозуміліше, ніж звичний виклад думок словами в письмовому вигляді.

Можна уявити інтелект карти, як фотографію складних і витіюватих взаємин наших думок, які дають нашому мозку можливість впорядкувати та деталізувати об'єкти і явища. При використанні ментальних карт ми як би намагаємося намалювати своє мислення.

Мета створення карти думок — навести порядок в голові, отримати цілісну картину і відшукати нові асоціації.

За словами знавця соціальних медіа К. Брогана, «фото з текстом» утримує читацьку увагу, «споживається швидше і швидше породжує емоційну реакцію» [2]. Суто текстові повідомлення видаються менш цікавими та захоплюючими.

Згідно з дослідженнями, проведеними United College of Engineering and Research, в останні роки спостерігають спад інтересу до навчання серед дітей та підлітків. Найбільше це стосується дітей покоління Z, які народилися в період з 1996 по 2010 рік. Особливістю цього покоління є те, що воно «виховувалося» в інтернеті та соціальних мережах.

Чим відрізняються діти покоління Z у плані навчання?

- Учні покоління Z цінують легкий доступ до інформації та очікують негайного зворотного зв'язку.

- Навчаються найбільш ефективно, коли їм потрібно розв'язувати проблеми та знаходити рішення (практичний підхід).

- Адаптуються до нових технологій швидше, ніж будь-яке інше покоління.

- Візуали. Згідно з дослідженнями, це покоління найсприйнятливніше та найкраще реагує саме на візуальне навчання.

- Короткострокова концентрація та увага. Покоління Z настільки звикло до перемикання між короткими уривками інформації, наприклад у такому вигляді, як вона зображається в соціальних мережах, що не може зосередитися чи аналізувати довгі фрагменти інформації. Згідно з дослідженнями, сьогодні тривалість уваги учня в класі становить всього 7–10 хвилин. Гарвардська медична школа пояснює ці зміни мозку як стан, що називається синдромом дефіциту уваги.

За декілька років використання на своїх заняттях інтелектуальних карт, ми зробили деякі висновки.

1. Інтелектуальні карти викликають інтерес у студентів. Пробуджують

креативність та захоплення від процесу вивчення матеріалу.

2. Карти не замінюють підручника, лекції. Використовуючи лише карти не можна засвоїти в повному обсязі матеріал.

3. В кожній людині та чи інша інформація викликає свої образи, паралелі, асоціації. Ми пропонуємо студентам, спираючись на свої аналогії створювати власні інтелектуальні карти. Це завдання, вимагає глибокого вивчення теми, заглиблення в матеріал та творчого підходу. Переглядаючи на заняттях карти студентів, порівнюючи та обговорюючи аналогії, асоціації можна створювати карту разом, використовуючи загальне бачення. Також легко побачити, який матеріал не запам'ятався, де змістилися акценти, чи взагалі, що студенти зрозуміли. Створюючи карти особисто, студенти ставлять більше питань та самі на них відповідають.

4. Ми пропонуємо готові карти, як приклад. Не нав'язуємо свої асоціації. Ми разом обговорюємо, та кожен обирає те, що йому ближче. Звісно, в своїй роботі ми використовуємо ще схеми, таблиці, згруповану інформацію.

5. В більшості карти кольорові. Ми просимо, щоб студенти не використовували чорно-білі копії, та при створенні своїх карт використовували декілька кольорів.

6. При розташуванні всіх карт на столі можна побачити зв'язки. З'являється бачення загального матеріалу, а не подріблених, незалежних тем.

7. Це гарні "шпаргалки". Переваги інтелект карти перед звичайним текстом очевидні: десять ключових слів запам'ятати набагато простіше, ніж десять сторінок тексту.

Отже, застосувавши на практиці засвоєння матеріалу за допомогою інтелектуальних карт, ми прийшли до висновку, що традиційна форма ведення конспекту серед сучасних студентів не ефективна. Інтелектуальні карти (майнд мепи) пробуджують у студентів інтерес до навчання, розвивають їх розумові здібності, здатність аналізувати матеріал та обирати головну думку.

Майнд мепи дозволяють швидко згадати вивчений матеріал, побачити взаємозв'язок між різними поняттями.

Література:

1. Бьюзен Т. Супермышление : веб-сайт.
URL: <http://litresp.ru/chitat/ru/%D0%91/bjyuzen-toni/supermishlenie>
(дата звернення: 12.03.2018)
2. Боумен У. Графическое представление информации. Москва: Мир. 1971. 225с.
3. Бьюзен Т. Научите себя думать. Минск: Папури. 2018. 224 с.

В. В. Громченко

СЦЕНІЧНО-ОДНООСІБНЕ ВИКОНАВСТВО ЯК НАВЧАЛЬНО-РЕПЕРТУАРНА НОВАЦІЯ У СУЧАСНІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ

Сучасне музично-інструментальне виконавство представлено надзвичайно багатогранною палітрою виконавських форм. Різні за складом ансамблево-інструментальні, а також вокально-інструментальні колективи, численні різноманітні оркестри, сольне виконавство у супроводі піаніста-концертмейстера, ансамблю або ж оркестру, в сьогоденні професійного музичного мистецтва виразно доповнюються сценічно-одноосібними композиціями, тобто творами, написаними лише для одного виконавця, музиканта-соліста, сценічно-одноосібного артиста творця на концертній сольній естраді.

В еволюційних процесах пов'язаних з перманентністю розвитку музичного мистецтва, усталення абсолютно усього академічного професійного інструментарію у сценічно-одноосібному музикуванні (виконавська форма соло) переконливо засвідчується новчасною масштабністю концертно-конкурсної, фестивальної, музично-педагогічної, культурно-просвітницької діяльностей, а також науково-дослідницькими та навчально-методичними працями М.П. Калашник [2], А.О. Нижника [5], І.О. Мутузкіна [3], С.І. Нестерова [4] та інших викладачів-вчених.

Таким чином, закономірним постає і формування відповідної репертуарної бази сценічно-одноосібних композицій, означених різною жанровою та стильовою своєрідністю. «В історії європейської музично-виконавської культури виразно виокремлюється постать соліста – сценічно-одноосібного творця, самобутнього інтерпретатора художньо-образного змісту композиторського твору. Відтак, сформувався величезний пласт академічних сольних композицій..., які дедалі частіше входять до концертно-конкурсних програм, стають невід'ємною складовою навчально-педагогічного репертуару, фокусують у собі своєрідність композиторської та виконавської діяльності у сфері академічного музичного мистецтва» [1, 5].

Наголосимо, що збільшення кількості творів соло (сценічно-одноосібних композицій), якісно доповнює традиційно-ансамблеве усвідомлення виконавського процесу в академічному, народному, а також естрадно-джазовому музикуванні, художньо-виконавською практикою індивідуальної сценічно-одноосібної творчості.

На сьогодні у репертуарних списках майже кожної навчальної програми з дисципліни «Фах – спеціальний інструмент (вокал)», що функціонують не лише

у Дніпропетровській академії музики ім. М. Глінки, але й у багатьох інших музичних закладах вищої освіти, налічується велика кількість музичних композицій, розрахованих на виконання лише одним музикантом-солістом на концертній професійній естраді.

Порівняно з навчальними, музично-освітніми вимогами минулих років, такого роду звершення можна означити як навчально-репертуарну новачію у сучасній музичній освіті.

Серед основних детермінант цього художньо-мистецького досягнення в новочасному професійному навчально-освітньому процесі, відзначимо його наступні характеристичні ознаки. Зокрема, це розвиток художньо-творчої самостійності музиканта-вихованця, що знаходить неодмінне втілення у процесах індивідуально-особистісного усвідомлення відповідного характеру та художньо-образного змісту музичної композиції (темп, ритм, метро-ритмічна пульсація, агогіка, мелізматика); активізація роботи слуху музиканта (відповідне слухове уявлення, точність звукового інтонування); розширення арсеналу виразових можливостей інструмента (діапазон, регістри, аплікатурні комбінації, темброво-динамічні характеристичні ознаки, артикуляційно-регістрові та віртуозно-технічні особливості виконавства на певному академічному інструменті); відчуття композиційної форми відповідного твору, а також структурних особливостей його кульмінаційних фрагментів.

Література:

1. Громченко В.В. Духове соло в європейській академічній композиторській та виконавській творчості ХХ – початку ХХІ ст. (тенденції розвитку, специфіка, систематика): монографія. Київ – Дніпро: ЛІРА, 2020. 304 с.
2. Калашник М.П. Музичний тезаурус: специфіка, властивості, форми існування (на прикладі композиторської творчості): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. мистецтвознавства: 17.00.03. Київ, 2010. 32 с.
3. Мутузкин И.А. Экспериментальная флейта в музыке ХХ века (на примере произведений зарубежных композиторов для флейты соло): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. искусствоведения: 17.00.02. Нижний Новгород, 2009. 22 с.
4. Нестеров С.И. Пути развития сонаты для скрипки соло в контексте стилевых, жанровых и исполнительских исканий музыки ХХ века: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. искусствоведения: 17.00.02. Ростов-на-Дону, 2009. 20 с.
5. Нижник А.А. Формы солирования в баянных концертах украинских композиторов. *Музичне мистецтво*. 2012. В. 12. С. 214–223.

Р. Г. Кандибур,
С. О. Лук'янченко

«ЧОТИРИ КРИЛА» ТРАНСФОРМАЦІЇ ШКІЛЬНОГО СОЦІУМУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Сучасний світ розширює свої можливості і межі прямо на очах. І які б перепони й обставини не виникали на сьогоднішньому шляху людства – ми вже ніколи не будемо тими, що залишились у минулому сторіччі. Нові покоління можуть бути схожими на нас, проте вони, як ніхто, відчувають на собі наслідки зникнення кордонів – фізичних та духовних, збільшення свободи та прихильності світу, зростання емпатії та взаємоповаги. І мета тих, хто допомагає їм зростати – не зупиняти ці прагнення, підтримувати сприятливе середовище та спостерігати за народженням покоління нової якості.

Поступово змінюється і школа, реформи змінюють не тільки зміст предметів викладання, але й змінюють підходи – школа стає більш демократичною, у викладанні починає переважати компетентнісний підхід. На зміну предметоцентризму та знанецентризму приходить людиноцентризм, який ставить на перше місце не формування знань з різних предметів, а формування навичок, цінностей, особистісних якостей, які необхідні людині для повноцінного, активного, щасливого життя в сучасному світі. Саме тому наразі відбувається розбудова Нової української школи (НУШ), основою якої є компетентнісний та діяльнісний підходи.

Звісно будь-яке реформування є складним та тривалим процесом. Тому, крім позитивних змін, система освіти стикається і з певними викликами та труднощами. До них можна віднести неготовність та небажання деяких педагогів працювати в нових умовах, змінювати підходи до побудови взаємостосунків в колективі, як педагогічному, так і учнівському. В закладах середньої освіти переважає директивний, авторитарний стиль педагогічного керівництва та спілкування. За статистикою більше половини вчителів мають стаж педагогічної роботи більше 20 років, тому серед них спостерігається професійне та емоційне вигорання, що негативно відображається на професійній діяльності. Сучасні діти вже не можуть бути пасивними в процесі здобування знань. Вони є активними учасниками процесу, тому необхідно використовувати інтерактивні методи навчання, проєктну та дослідницьку діяльність, методи командування, що вимагає більших зусиль з боку вчителя. У той самий час, вдаль професійне використання таких методів приносить більшу користь як учням, так і самому вчителю. Адже засвоївши сучасні методи, вчитель має змогу сам наповнюватися енергією та ресурсами, необхідними йому як в професійній діяльності, так і особистому житті.

Отже, народження проєкту «Митці згоди» [2] відбулося саме за умови виникнення у суспільстві запиту для педагогів: «Як створити для сучасної Кандибур Р. Г., Лук'янченко С. О.

дитини мирне середовище, сприятливе для повноцінного розвитку, спілкування та існування взагалі?»

Історія проекту. Науково-педагогічний проєкт «Школа вирішення конфліктів «Митці згоди» народився наприкінці 2018 року як результат співпраці ГО «ДОО «Сила майбутнього» у партнерстві з ГО «Рух «Етнодрайв» з КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради». Проєкт став можливим завдяки підтримці Громадянської служби миру (CPS), що фінансується Федеральним урядом Німеччини через Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Перший рік проекту був присвячений напрацюванню самої теорії творчих методів трансформації конфліктів та практичному навчанню першої хвилі «Митців згоди». Починаючи з другого року, наша команда розпочала роботу в 4-х закладах загальної середньої освіти (далі – школах) міста Дніпра. Основною метою проєкту на цьому етапі стала розробка шкільної системи попередження та вирішення конфліктів творчими методами та її впровадження в освітній процес Нової української школи.

Саме така послідовність дозволила нам сформувати спільноту Митців згоди, адже ті освітяни, які навчалися у нас на освітньому курсі за напрямками «Барабанна фасилітація», «Арт-техніки» та «Плейбек театр» не тільки почали втілювати набуті знання на практиці у своїх закладах освіти, але й стали основою для створення команди тренерів, що розпочала роботу в школах на наступному етапі нашого проєкту.

За два роки 90 учасників проєкту навчилися творчим методам трансформації конфліктів – як в теорії, так і на практиці. Під час навчання вони розпочали реалізовувати власні проєкти у школах та інших закладах освіти Дніпра, Дніпропетровської області та інших міст України. Усі вони були спрямовані на створення шкільного середовища, в якому дитина може почуватися безпечно, вільно та зберігати прагнення до саморозвитку. Під час втілення другого етапу проєкту – роботи в школах – тренінгами було охоплено 4 школи, 100 педагогів та 120 учнів. Для участі в тренінгах серед підлітків за допомогою різних методик були обрані лідери, які навчалися творчим методам попередження та вирішення конфліктів у шкільному та позашкільному середовищі. Тренінги для вчителів допомогли педагогам визначити власну самоцінність, відчуті свої потреби як фахівця, так і людини, звернути увагу на відносини у педагогічному колективі та шкільних класах. Адже, щоб навчити дитину зустрічатися із собою справжнім й будувати повноцінні стосунки, педагог має вміти робити це сам.

Ми віримо, що важливо навчати трансформувати конфлікти в Україні саме зараз. Збройний конфлікт на Сході України, окупація Криму та радикалізація українського суспільства в цілому не змогла не відобразитися на шкільному середовищі. Вчителі, учні та батьки щодня відчують на собі напруження через невизначеність та неоднозначність ситуації, в якій усі ми живемо. Кожен

рік приносить усе більше та більше запитань, викликів та протиріч, які дорослі не можуть пояснити не те, що дітям, але й домовитися між собою.

Дорослих не вчили домовлятися. Попередня система освіти навчала жити в протистоянні, боротися проти уявного ворога, перемагати на трудових та міжнародних «полях бою», а зовсім не говорити про свої потреби чи бачити в іншому – теж людину.

Саме тому ми зараз працюємо не тільки з учнями, поколінням майбутнього, а й звертаємось до вчителів, у чиїх руках є можливість змінити майбутнє країни через навчання учнів розуміти свої емоції, сприйняття інакшості та різноманіття, мирного співіснування у світі контраверсійних поглядів та думок. Ми сподіваємось, що це допоможе всім нам попереджати конфлікти локально та збудувати країну, у якій люди зможуть мирно домовлятися, не використовуючи насилля та зброю.

Література:

1. Galtung J. A Theory of Conflict - Overcoming Direct Violence.
URL: <https://www.transcend.org> (дата звернення: 14.11.2021)
2. Навчальний проєкт «Митці згоди».
URL: <https://www.facebook.com/mitcizgodi/> (дата звернення: 14.11.2021)

О. П. Лучанінова
ORCID 0000-0001-8336-9273

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА ЯК ДИСКУРСИВНА ПРАКТИКА ЗІ СТВОРЕННЯ СМІСЛУ

З давніх часів людина рефлексує щодо аналізу свого життя, розвитку, культури, мистецтва, свого призначення, що підкреслює її важливе значення.

Життя сучасного соціуму через глобалізаційні виклики має багато суперечностей не тільки в матеріальній, але й в культурній сферах. Усе більше ми спостерігаємо зниження потягу молодих людей до культурних, мистецьких ідеалів, культурного життя, далекого від еталонів високого мистецтва.

Як наголошує Шевченко Г., ідеалом мистецтва була справжня людська краса, боротьба за чистоту душі і красу людських учинків. Мистецтво завжди було духовним плацдармом виховання найвищих людських якостей, витончених художніх смаків та естетичних ідеалів. Невмирущою в естетичній науці є ідея краси людини, краси людського вчинку, краси природи, краси оточуючої дійсності. Ми упевнені разом із Шевченко Г., що мистецтво пов'язане з людськими моральними якостями, які звеличували і піднімали на найвищий рівень красу людського подвигу, красу людського Духу і вчинку [8].

Дискурс (лат. *discursus* – міркування, фр. *discours* – промова, виступ) – сукупність висловлювань, що стосуються певної проблематики [3]. Тож можна вважати вищу освіту як дискурсивну практику, розглядати як умову будівництва особистості, поетапне сходження студентської особистості до своїх духовно-культурних висот.

Саме культура має бути орієнтиром і головною рушійною силою розвитку світу майбутнього. Нм імпонує точка зору Князевої В., яка наголошує, що культурна людина є своєрідним «життєтворчим середовищем, в якій зароджується людина культури». Поняття «людина культури» розуміється як формування цілісної особистості на основі загальнолюдських цінностей за допомогою освіти і самоактуалізації [6]. Ми розуміємо, що формування людини культури відбувається не тільки в рамках певної культури, а й поза її межами та спрямоване на досягнення акме, ідеалу, досконалості.

У своїй професійній діяльності викладач має побудувати траєкторію підготовки студента за парадигмою від людини знаючої до людини компетентної. Саме тому актуальною є значущість мистецтва у вихованні студента як висококультурної особистості засобами різних видів мистецтва. Мистецтво пробуджує естетичні почуття, формує емоційну культуру тощо. Сучасна людина технічно спроможна скоїти щось жахливе навіть у масштабах усієї планети. Тому на часі дискурсивна практика викладача зі створення

культурного смислу життя студента в межах дисципліни. Саме завдяки вихованню культури почуттів засобами мистецтва пробуджується в особистості творча уява, моральні переживання, система морально-естетичних цінностей, які є основою духовності. Отже, формування особистості – це асортимент дискурсів, що склався в суспільстві. Індивід ніби є полем, де дискурсивні практики, за Фуко, завершують працю зі створення смислу [9].

Педагогічне спілкування є поліфункціональним явищем, яке забезпечує обмін інформацією, співпереживання, пізнання особистості, самоутвердження, продуктивну взаємодію. Мистецтво надає життю людини смислу.

Студент як особистість наділений соціальними якостями, необхідними йому для життя у суспільстві, що свідчить про його культурний рівень. Національно-культурна ідентичність студента проявляється через культурний досвід, виховання в освіті. Викладач, взаємодіючи зі студентом у предметно-практичному, духовному, суспільному й особистісному векторі культури, пришиває процес його соціалізації. Культура поведінки викладача під час дискурсивної практики потребує більш глибокого вивчення, бо у цьому процесі він виступає як носій знань, менеджер мовних стратегій під час комунікації, культури мовлення, взірця для культурно-мистецького наслідування. Європейські заклади вищої освіти взяли курс на виховні практики, пов'язані з розвитком соціально-особистісних навичок у студентів і якостей громадянина. Людина – головний ресурс суспільних перетворень й мета соціального розвитку – має бути сьогодні культурно вихованою, бо від неї залежить духовно-моральна стійкість майбутніх поколінь [7].

Людина може стати кращою через виховання та виховання мистецтвом. Саме справжнє виховання повинно готувати людей, за Кантом, «до кращого стану суспільства» [4]. Нам імпонує логіка міркування філософа і педагога про поєднання свободи у вихованні з відповідальністю перед суспільством; суспільне виховання має великі переваги перед індивідуальним, оскільки тільки у спілкуванні можна усвідомити свої права і «порівняти з правами інших», вихована людина – це людина, яка приймає на себе «обов'язки члена суспільства» [2, с. 87-88]. Культурно й духовно багата особистість викладача сприяє формуванню творчих здібностей майбутнього фахівця і зміцненню його моральних позицій.

Таблиця 1

Дискурсивна практика щодо формування особистості студента засобами мистецтва

ПІБ	Дискурсивне бачення проблеми
Алфімов В.	будь-яка діяльність того або іншого закладу освіти має бути культуроформуючою, розвивати культурно-гуманітарний контекст того або іншого навчального предмета і особливо

	літератури як вида мистецтва та інших видів мистецтва.
Безугла М.	значущість мистецької освіти в процесі формування образу людини нової епохи, адже саме мистецтво стимулює формування гармонійної, цілісної, високодуховної, висококультурної і високоосвіченої особистості. Мистецтво пробуджує її активний творчий початок, прагнення до постійного саморозвитку і художньо-естетичного сприйняття дійсності
Зеленов С.	Загальнолюдські цінності, відображені у творах мистецтва, впливаючи на інтелектуальну й емоційну сферу особистості, стають тим ідеалом, з яким вона звиряє свою громадську поведінку, свою громадську, політичну позицію, дістаючи імпульс для самовдосконалення.
Князева В.	культурна людина є своєрідним «життєтворчим середовищем, в якій зароджується людина культури». Поняття «людина культури» розуміється як формування цілісної особистості на основі загальнолюдських цінностей за допомогою освіти і самоактуалізації.
Коновець С.	методологія дослідження проблеми виховання культурної людини засобами образотворчого мистецтва має ґрунтуватися на засадах: загальних положень теорії пізнання, теорії виховання, теорії творчого розвитку особистості, її основних методологічних принципів – історизму, системності, розвитку, науковості, всебічного вивчення явищ і процесів, їх взаємозв'язку та взаємозумовленості і т.п.
Лучанінова О.	Формування особистісних якостей майбутнього фахівця засобами мистецтва відбувається на основі його діяльності та міжособистісної взаємодії; співвіднесення зовнішніх впливів з індивідуальними особливостями особистості; знання джерел і рушійних сил професійного та життєвого самовизначення студента.
Франкл В.	«ціннісні переживання складають смисложиттєву сутність кожної індивідуальності, вони мають індивідуальних характер і співвідносяться з особистою системою цінностей, серед яких важлива роль належить цінностям естетичним та художнім».
Шевченко Г.	надзвичайно важливо пробуджувати у нинішнього покоління душевне хвилювання від досягнення краси, яка має надзвичайно багато проявів в житті і в мистецтві. Саме мистецтво, яке слугує об'єднанню людських душ, здатне обогородити життя кожної особистості завдяки

	пробудженню у неї творчої уяви і гами морально-естетичних переживань, які захоплюють водночас розум, душу і серце.
--	--

Укладено за джерелом [1].

Виховання студента – це і є залучення його до цінностей, культури задля його подальшого розвитку, вдосконалення, а також вдосконалення середовища, суспільства.

Уважаємо, що будь-яка дисципліна є дискурсом, перебігом різних дискусійних думок, ідей, припущень. І де знайти місце мистецтву, наприклад, під час вивчення технічної дисципліни. Але приклад є: студенти, відвідавши виробництво труб, побачивши, як «вариться» сталь, написали цілу кантату народженню металу. Картина розливання гарячого металу з ізложниць супроводжувалася гарячою мелодією суб'єктивного сприйняття цього процесу студентами. Теоретичним підґрунтям естетичного виховання є дисципліни соціогуманітарного спрямування, передусім історія, філософія, естетика, соціологія, психологія, культурологія. Чуттєво-емоційна компонента значною мірою реалізується через участь студентів у художній самодіяльності, гуртках і студіях, заходах, відвідування театрів, виставок, музеїв, зустрічі з діячами літератури і мистецтва, проведення творчих вечорів. Значну роль в естетичному вихованні відіграють національні естетичні традиції, народна творчість як рідного краю, так і народів світу.

Фундаментом процесу естетичного виховання є спільна діяльність педагога і студента, спрямована на розвиток у нього здібностей до сприймання прекрасного, мистецьких цінностей і продуктивної діяльності. У якості засобів естетичного виховання можна використовувати: естетичне оформлення навчальних приміщень; твори мистецтва; спілкування із природою; спеціальне навчання, під час якого студенти пізнають основні закони естетики; самостійну художню діяльність студента; організацію та проведення святкових урочистих заходів [5; 5-30.].

Під впливом дискурсивних практик студенти створюють свої сторінки в Інтернеті, презентують авторські програми. Прикладом можуть слугувати мистецькі зустрічі студентки Могилянки Дар'ї Шипко, засновниці арт-блогу «Art de morte», яка професійно знайомить нас з «апостолами» імпресіонізму Е. Мане, Е. Дега, К. Моне, О. Ренуаром та впливом їхніх ідей на розвиток мистецтва.

Отже, культура – це подовжена у часі й просторі людська діяльність: мистецька, поведінкова, духовна тощо. Розвинена морально особистість постійно знаходиться на шляху до себе, кращої, бо культура – це постійна духовна практика. Через культуру народжуються нові держави, так само зникають через її руйнування. Засоби мистецтва є тим дискурсивним полем, яке створюють фахівці для розвитку ціннісних смислів людини.

Література:

1. Виховання Людини Культури засобами мистецтва: колективна монографія Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 292 с.
2. Гулыга А. Кант. М.: Молодая гвардия, 1981. 301 с.
3. Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія, 1997. 748 с.
4. Лучанінова О.П. Виховні аспекти становлення майбутнього фахівця вищої школи.
URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1291> (дата звернення 4.10.2021)
5. Лучанінова, О. П. (2013). Педагогічні технології у вищій школі: навч. посібник. Дніпропетровськ: ЛІРА. 224 с.
6. Князева, В. В. и др. (Ред.). (2007). К теории понятия «человек культуры». Человек культуры: коллективная монография. Оренбургский государственный педагогический университет. (Кн. 3: Воспитательное пространство). Оренбург, Издательство ОГПУ. 300 с.
7. Старостина О. В. Теоретичні основи педагогічних ідей Е. Стоунса в контексті розвитку педагогічної науки *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 35. С. 74-80.
8. Шевченко Г., Антоненко Т. Виховання культурної особистості комплексом мистецтв. Виховання Людини Культури засобами мистецтва: колективна монографія Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 292 с.
9. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук URL : <https://avidreaders.ru/read-book/slova-i-veschi-arheologiya-gumanitarnykh-nauk.html?p=11> (дата звернення 10.10.2020)

О. В. Ньюкало,

О. І. Харіна

СЕНТЕНЦІЙНІСТЬ ТВОРІВ Л. КОСТЕНКО ЯК ПІДГРУНТЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

На сучасному етапі розвитку суспільство висуває нові вимоги до особистості випускника, який має бути цілком підготовленим до життя: виявляти навички критичного мислення, аналізу певних явищ (складних життєвих ситуацій, науково-художньої літератури, фільмів, постів, висловлювань, авторських блогів тощо), щоб адекватно реагувати на них. До того ж, людина повинна бути готовою ненав'язливо відстоювати власну точку зору, виявляти толерантність, компетентність, ерудицію, інтелігентність. Неабиякого значення й впливу на опонентів має використання під час спілкування постулатів, афористичних фраз, які акумулюють глибоку мудрість і досвід багатьох поколінь, містять неспростовні істини, висловлені стисло, містко, переконливо. Навчитися так формулювати власні думки складно, але можливо й необхідно. Учатися цього доцільно у філософів, літературних класиків. До останніх належить і видатна українська письменниця-сучасниця Ліна Костенко, чиє поетичне слово виважене, мудре, впливове, довершене. Її вірші містять безліч крилатих висловів, які, торкаючись душі читача, викликають безліч думок, спонукають до критичного переосмислення життєвих явищ. Водночас слід зазначити, що шкільна програма з української літератури виділяє недостатню кількість годин для вивчення й дослідження творчого доробку письменниці. Тож учитель, який сьогодні наділений можливістю самостійно розподіляти час на вивчення монографічних тем, має право виділити додаткові години на занурення учнів у дивосвіт поезії Ліни Костенко. Мудрий педагог скерує старшокласників на ґрунтовне дослідження особливостей ідіостилю письменниці, на аналіз її крилатих висловів, зокрема сентенційних.

Стильовою ознакою творчості Л. Костенко, безперечно, можна вважати вміння вибудовувати **сентенції**. *«Сентенція (лат. sententia – думка, судження) – вислів афористичного змісту. Поширений у байках, де, набуваючи морально-повчальної тенденційності, називається мораллю (або силою). Сентенція спостерігається і в інших жанрах лірики, зокрема в медитативній, стаючи подеколи стильовим компонентом у творчості автора»* [3, с.631]. **Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко** ілюструють визначення цікавим прикладом із творчості Ліни Костенко: *«О, не взыкуй гіркого меду слави! Той мед недобрий, від кусючих бджіл. Взыкуй сказати поблідлими вустами хоч кілька людям необхідних слів. Взыкуй прожить несуетно і дзвінко. Взыкуй терпіння витримати все. А справжня слава – то прекрасна жінка, що на могилу квіти*

принесе». Два останні рядки, власне, пуант, яким завершується градація динамічного сюжету цього восьмивірша, – яскравий приклад сентенції» [3, с.631]. Сентенція як індивідуально-авторське висловлення розглядається не лише як культурна модель, але і як частина мовної картини світу, репрезентує найбільш значущі та типові концепти й компоненти національної картини світу, найвищі норми соціуму. Сентенція відображає пізнавальний досвід певного суспільства, вона вербалізує загальну думку цього суспільства.

У творчому доробку письменниці сентенції трапляються досить часто. Іноді поезія авторки нагадує тонке мережане плетиво, у якому глибокі думки нанизуються одна на одну, утворюючи своєрідне гроно афористичних фраз, що логічно пов'язані між собою, хоч часом, при першому прочитанні, не все одразу стає зрозумілим, проте спонукає до роздумів. Повторне ж, більш уважне прочитання, дозволяє «розкодувати» вмотивованість образів (зорових, слухових, символічних), дарує читачеві радість розуміння, а відтак впливає на його свідомість і підсвідомість.

На попередньому уроці позакласного читання учні отримують випереджувальні завдання: пригадати визначення афоризму, крилатого вислову, знайти матеріал про сентцію та особливості її творення, дослідити текст поезії «*У драмі людській небагато дій*» і простежити, як вибудовується розповідь. У процесі обговорення твору вони мають самостійно дійти висновку, що вірш можна вважати сентенцією, з'ясувати, як письменниця створює її. Звернімося до тексту:

У драмі людській небагато дій:
дитинство, юність, молодість і старість.
Роби що хоч, ридай або радій.
Неси свій хрест. Все інше – позосталість.
Настане час – і піде все в архів.
Уламки долі винесе на сушу.
Життя – спокута не своїх гріхів.
Життя – це оббирання з реп'яхів,
що пазурами уп'ялися в душу.
Кричи, благай – епоха як глуха.
Поет припав до папиних пантофель.
Страшний суфлер підказує: ха-ха!
Мені не смішно. Я ж не Мефістофель [2, с.256].

Для розуміння *сентенції* необхідно мати аналітичний склад розуму, бути інтелектуалом, ерудованою особистістю (адже письменниця вимірює час і простір філософськими категоріями). Учителю має ретельно продумати запитання, які допоможуть школярам зробити правильні висновки, аналізуючи рядочок поетичного твору за рядочком. *Тези з міркувань учнів наводимо нижче:*

1. Починаючи поезію фразою: «*У драмі людській небагато дій*», – авторка

не претендує на оригінальність, адже до неї Шекспір уже порівнював життя з театром. Поетеса звужує людське життя до чотирьохактної драми: «дитинство, юність, молодість і старість». Якщо в літературній драмі наявність частин, визначених автором, є обов'язковою й незмінною, людська ж може обірватися непередбачувано швидко на будь-якому етапі. І ніщо не залежить від людини.

2. Красномовна **антитеза** «*ридай або радій*», в основі якої **паронім**: достатньо змінити одну букву – і результат кардинально зміниться. Проте незмінним лишається завдання людини: «*Неси свій хрест*» (так Господь ніс свій хрест на Голгофу – **алюзія, фразеологізм** біблійного походження). Таким чином поетеса повертає читача до божественних витоків вічного, висловлюючи в наступному реченні думку, що «*все інше – позostalість*» (**гіпербола**, в основі якої авторський неологізм, антонім до лексеми **сталість**, переносне значення якої – **твердий, непохитний; остаточно визначений, сформований (про погляди, поняття і т. ін.)**).

3. Відходячи від ідеї «*життя – драма*», поетеса звужує межі людського існування до чогось не надто важливого, несуттєвого: «*настане час (евфемізм до лексеми «смерть») – і піде все в архів*». За нормами діловодства, важливі документи зберігаються в архівах до 75 років, за такий час згадки про пересічних людей зникнуть, про неординарних – зберігатимуться віки. За життя кожному доведеться зазнати складних випробувань: «*Уламки долі винесе на сушу*» (**метафора, евфемізм до лексеми «смерть», суша – антитеза до «океан життя»**).

4. До речі, у фразі: «*Уламки долі винесе на сушу*» (**метафора, евфемізм до лексеми «смерть», суша – антитеза до «океан життя»**), – вбачаємо алюзію до образу човна Є. Плужника, розбитого човна Є. Гребінки.

5. Л. Костенко, намагаючись умотивувати причину того, що від долі залишаються уламки, використовує анафору, в основі якої глибокодумні філософські висновки: «*Життя – спокута не своїх гріхів*» У цій стислій фразі щільний зміст, який може бути витлумачений подвійно. З одного боку, у її основі **оксиморон** «*спокута не своїх гріхів*». За християнською мораллю, кожен має спокутувати власні гріхи. Це – сталість. З іншого боку, люди часто втягують один одного в ганебні справи, через що більшості доводиться зазнавати покарання й нести спокуту ще й за чужі гріхи.

6. Пастки життя, які, за християнським віруванням, розставляє Вельзевул, затягують людину, чіпляються за неї, мов реп'яхи, яких важко позбутися. Тому й використовує письменниця розгорнуту **метафору**: «*Життя – це оббирання з реп'яхів, що пазурами уп'ялися в душу*».

7. У наведеному уривку особливого значення для увиразнення осмислення складності життя через образ реп'яхів набуває алітерація шиплячих і свистячих [с], [ш], [ж], глухих [п], [т':], дзвінкого подовженого

[б:], м'якого [й], завдяки чому рядки набувають шиплячо-свистячого загрозливого звучання.

8. Далеко не кожна людина здатна протистояти спокусам чи прокрустовому ложу, створюваними системою. Про це в такому рядку: «Кричи, благай – епоха як глуха». Письменниця *гіперболізує*, використовуючи лексему «епоха» (не рік, не кілька літ), адже, за тлумачним словником, *епоха – великий період часу з визначними подіями, явищами або процесами в природі, суспільстві, науці, мистецтві*, і натякає, що багато хто з митців відступав від власних переконань, зраджував себе й інших в тоталітарні часи.

9. І ніби на підтвердження сказаного, Л. Костенко пише: «Поет припав до папаних пантофель». Афористичний вислів «припасти до папаних пантофель» має давні витоки. Проте первісно він демонстрував силу й владу священників вищого сану. Символом скорення й визнання їхньої вищості був поцілунок пантофлі священника. У радянську епоху, яка заперечувала релігію, слабкодухий митець вимушено «цілував пантофлі» представників влади, зрікаючись призначення поета, сформульованого Є. Маланюком: «Як в нації вождів нема, тоді вожді її поети». Використовуючи аллюзію до постулату письменника, Л. Костенко створює своєрідний місток від пристосуванців-літераторів до ліричного героя твору, здатного протистояти владі, мати власну точку зору.

10. Письменниця зазначає: «Страшний суфлер підказує: ха-ха!» (сміється, мовляв). І правомірно виникають питання: «Хто цей суфлер у нашому житті?», «Хто нав'язує нам алгоритми дій?» І відповідь поетеса дає однозначну – Диявол: «Мені не смішно. Я ж не Мефістофель». Саме завдяки здатності відстоювати власну думку, бути самим собою ліричний герой протистоїть Мефістофелю з його злісно-насмішливим, уїдливо-дошкульним сміхом.

Учитель може наголосити на тому, що яскравим зразком **сентенційної поезії** є й вірш Л. Костенко «*Альтернатива барикад*», запропонувавши здійснити його філологічний аналіз. *Тези з міркувань учнів наводимо нижче:*

1. Написана ще в 1989 році, поезія могла б стати дороговказом для багатьох людей за умови, що вони читали цей твір. Народ, який не хотів коритися владі, у різні часи піднімався на боротьбу. Здебільшого він робив це без зброї й виходив на барикади. Письменниця виводить різновиди барикад, знаходячи в них як позитивні, так і негативні начала. Починаючи твір з філософського зауваження, Л. Костенко підводить читача до висновку, що «люди завжди на барикадах, знають про це чи ні» [2, с.212].

2. Наступні рядки – усеохоплююча **градація**, що вибудовується на основі **анафори**: «*Барикади цегли – проти бездомності. Барикади поезії – проти бездумності. Барикади совісті – проти берій. На барикадах – не до*

фанаберій» [2, с.212].

3. Згусток **метафор** допомагає увиразнити зображуване явище. Так з'являються барикади поезії, совісті, цегли.

4. Перший блок **сентенції** завершується своєрідним висновком-узагальненням, який застерігає, що долучення до барикад загрожує розправою: «*А комунари – як комунари. Кому лафет, а кому і нари*» [2, с.212].

5. **Тавтологія** «кому», використана двічі, ніби підтверджує: третього не дано – або смерть («лафет»), або «нари» (тюрма). І тут уже людині самій вирішувати: брати чи не брати участь у барикадах. Якщо брати, то треба мати мужність, тож наступні рядки – афоризм-констатація: «*Мужність не дається напракат. Не бува бароко барикад*» [2, с.212].

6. Звертаємо увагу на оригінальну **метафору**: барикади – не архітектурний стиль, не химерне бароко, вони – це передвісники смерті, руйнування, хаосу. Наступні два рядки – знову-таки афоризм: «*Фуркне з купідонів потеруха, коли свисне куля біля вуха*» [2, с.212]. Символічний у цих рядках образ Купідона, який стріляє в закоханих, – його стріли спрямовані на добро. На барикадах люди – мішені, і якщо когось поранять, це вже серйозно й може мати трагічні наслідки. **Уособлення** «свисне куля», підсилена **алітерацією**, уводить читача в стан реальності, прозріння.

7. **Порівняння** «*хто боїться бути збитим, наче в кеглі*» можна трактувати подвійно: як нереальність імовірних подій (вони наче дитяча гра в кеглі), але ж на барикадах смерть на кожному кроці, тому цей образ можна тлумачити і як жорстоку реальність, коли люди – мішені, звичайні кеглі, які треба збити (а, може, убити?). Наступні два рядки звучать **парадоксально** й водночас також афористично: «*Смерть – це ще не поразка. В переможних боях теж бувають полеглі*» [2, с.213]. Смерть – це ще не поразка, бо ті, хто загинув, зробили важливу справу, пожегали життям, наблизили перемогу.

8. З іншого боку, стверджуючи, що в переможних боях теж бувають полеглі, поетеса, на нашу думку, натякає на те, що переможці, які вели народ за собою, можуть зрадити цей народ, а можуть і померти за нього, а це лише нашкодить людям. Саме тому Л. Костенко намагається достукатися до свідомості лжепатріотів: «*Злазьте з барикад, герої до першої скрути. І припиніть міщанські тари-бари. На барикадах мають право бути повстанці, вороги і санітари*» [2, с.213]». Ставлення письменниці до таких очільників зневажливе, звідси й лексема розмовного стилю: **тари-бари** (теревені). Висновок прозорий: «*На барикадах мають право бути повстанці, вороги і санітари*» [2, с.213]. Ця всеохоплююча **градація** і є дороговказом для читача, повчанням, підказкою, як треба діяти, як не помилитися.

9. Упродовж твору **пафос** змінюється: від нарочито повчального – до глузливого, знову до сентенційного. Досягти цього ефекту поетесі допомагає

вдале **чергування віршового розміру** в канві твору. Зміна ямбічної стопи в третьому та четвертому рядках на хорейчну дещо збиває темп читання, акцентує увагу на висловлюваному.

Таким чином, учні повинні дійти висновку, що уміння вибудовувати сентенції, які є своєрідним філософським спостереженням, – стильова ознака творчості Л. Костенко. Факультативними варіантами сентенції є парадоксальність і мораль, а основною функцією – функція переконання. Сентенція Ліни Костенко виступає в якості мотивування, поради, пропозиції, прохання, заперечення, виправдання, прийняття рішення, згоди тощо. Багата палітра художніх засобів, використана поетесою, дає підстави розглядати таке індивідуально-авторське висловлення не лише як культурну модель, але і як частину мовної картини українців.

Література:

1. Бернадська Н. І. Ліна Костенко: [життя і творчість] *Українська література ХХ століття: довідник*. К. 2006. С. 207–218.
2. Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані вірші. К.: А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га, 2016. 416 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, та ін. К.: ВЦ «Академія». 1997. 752 с.

Н.М. Пенська

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОДУКТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Ефективним засобом всебічного гармонійного розвитку особистості є залучення дошкільників до художньо-продуктивної діяльності. Базовий компонент дошкільної освіти та чинні програми орієнтують педагогів на впровадження у практику цілісного підходу до розвитку, виховання та навчання дітей, який передбачає формування життєздатної, свідомої творчої особистості. Одна з освітніх ліній Базового компоненту «Дитина у світі культури» засвідчує, що належний і оптимальний рівень соціально-особистісного розвитку дітей може бути забезпечений за допомогою формування в неї почуття краси в різних її проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвитку творчих здібностей, формування художньо-продуктивних навичок.

Дошкільне дитинство-час початкового становлення особистості, формування основ самосвідомості та індивідуальності дитини.

Важливим засобом художньо-естетичного розвитку є мистецтво, в тому числі і образотворче. Мистецька діяльність дошкільників є важливою складовою системи естетичного виховання. В Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено: дошкільник «сприймає і усвідомлює мистецтво як результат творчої діяльності людини, виявляє емоції і почуття від побачених і почутих творів мистецтва; вибірково ставиться до окремих видів мистецької діяльності. Сприймає твір мистецтва цілісно, елементарно аналізує засоби художньої виразності».

Одне з основних завдань сучасної педагогіки – стимулювання дитячої творчості. Про це говориться в основних документах: Закон України «Про дошкільну освіту» та «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст.» Проблема ознайомлення дошкільників зі світом мистецтва є актуальною на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти. Дослідження з цієї проблеми здійснювали А.А. Бакушинський, Л.В. Благонатьєва, Л.Н.Кульчинська, О.І. Нікіфорова, Ю.О.Полуянов, які розкрили специфіку естетичного сприйняття творів живопису у дитячому віці. Модернізація змісту дошкільної освіти сприяла створенню нових методичних посібників по ознайомленню дітей з мистецтвом живопису, програм художньо-естетичного розвитку. Даній проблемі присвячені роботи Т. Фокіної, Р. Чумічової, Л. Шульги. Дослідження Н. Гавриш, Л. Шелестової присвячені проблемі розгляду ілюстрацій, картин дітьми та складання розповідей за ними.

Художнє виховання та творчий розвиток дітей засобами образотворчого мистецтва, реалізується в завданнях, що спрямовані на формування предметних

компетенцій: вміння відчувати і бачити навколишній світ; виявлення фантазії, уяви під час створення власних образів у художньо-практичній діяльності; Розуміння мови мистецтва як форми міжособистісного спілкування, розуміння почуттів інших людей, різноманітність творчих проявів, бачень та розуміння дійсності; сприйняття цілісної картини світу, здатність цінувати національну самобутність і культурну спадщину України як невід’ємну складову загальнолюдської культурної скарбниці.

Художньо-продуктивна діяльність задовольняє потребу дітей у самовиявленні і є одним з улюблених занять дошкільників. У розвитку творчої активності велику роль відіграє предметне середовище, що оточує дітей. Сіре, буденне оточення навряд чи сприятиме формуванню яскравої, творчої особистості. Тож створення умов для розвитку дошкільника відповідно до його культурних потреб, здібностей – одне з першочергових освітніх завдань. Завдання дорослого-організувати вільний доступ до матеріалів, за допомогою яких діти виражають свій внутрішній стан, формують власні уявлення про світ та допомагають їм усвідомити й запам’ятати власні відчуття.

Оптимально організованим розвивальним середовищем є таке, яке спрямовує пізнавальну активність дітей на сприймання прекрасного, емоційний відгук на красу навколишнього світу, на вміння бачити, чути й шанувати цю красу, формувати бажання та вміння відтворювати її різними мистецькими засобами. Збагаченню дітей художніми враженнями допомагають споглядання картин, виробів декоративно-прикладного мистецтва, перегляд відеофільмів тощо.

Добре, коли в дошкільній установі є спеціально облаштоване місце для експозиції картин, скульптур, творів українського декоративно-ужиткового мистецтва (галерея в коридорі, кімната мистецтв).

Забезпечення умов для самовираження кожної дитини в мистецькій діяльності передбачає емоційне занурення в середовище, наповнене різноманітними матеріалами для творчості, які діти використовують за власним бажанням і які допомагають реалізувати задум щодо створення художнього образу. Для того, щоб у дітей з’явилося бажання займатися художньою діяльністю, необхідно створити творчий настрій. Це досягається відповідним розташуванням меблів та стимулюючих матеріалів. Створюючи атмосферу для художньої діяльності, слід виходити з основної мети - розвитку індивідуальних нахилів та здібностей дитини. Основний принцип - атмосфера повинна сприяти художній діяльності та забезпечувати вільний вибір, без цього творчий процес неможливий.

Нині відбувається відродження української національної системи виховання. У відродженні системи цінностей українського народу значну роль відіграє національне мистецтво. Формуючи національну свідомість дошкільнят, маємо прилучати їх до духовної культури українського народу, відкрити їм

красу та багатство творів мистецтва, зокрема живопису. Упровадження національного мистецтва в освітній простір дає змогу виховувати у дітей любов до рідної землі, природи; формувати уявлення про традиції рідного народу, особливості його побуту та культури; ознайомлювати малят з творчістю видатних діячів українського мистецтва.

Вагома роль у цьому процесі відводиться творам українського живопису.

Ознайомлення з творчістю видатних українських художників М.Пимоненка, К. Трутовського, К. Білокур, С. Шишка та інших сприяє вихованню у дітей любові до рідної природи, народу та його традицій.

Орієнтовний перелік картин

українських художників для ознайомлення дітей (за А. Богуш):

Т. Шевченко «Селянська родина», «Катерина», К. Трутовський «Колядки на Україні», «Сорочинський ярмарок», «Одягають вінок», «В гостях у бабусі», «Школярі», «Хворий», С. Світославський «Вітряк», «Воли на ниві», «Миргород», Л.Левченко «Біла хата», «Водяний млин», «Село зимою», М.Пимоненко «Святочне ворожіння», І. Бродський «Шарманщик у селі» А.Коцько «На Гуцульщині», О.Сиротинко «Відпочинок», В. Монастирський «Пасіка» А.Дейнека «Майбутні льотчики» Т. Яблонська «В українському садку»

Пейзажі:

М.Івасюк «Весна», «Вечір». С. Світославський «Ніч», «Дніпровські пороги», «Річка», «Напровесні», «Вечір у степу». Т. Яблонська «Скирти», «Ранок», «Весна», «Яблуні в цвіту», «У парку». С. Шишко «Осінь», «Осінь над Дніпром», «Соняшники», «Осіньний мотив». М. Глуценко «Київські каштани», «Квітучий сад», «Весна у Києві», «Зимовий день». О. Шовкуненко «Повінь. Конча-Заспа». І. Бродський «Опале листя», «Біля колодязя». А. Куїнджі «Вечір на Україні». З. Шолтес «Вечір на Дніпрі». А. Дейнека «Роздолля». І.Айвазовський «Схід місяця у Феодосії», «Чорне море», «Буря», «Місячна ніч у Криму». Р. Сутковський «Берег Чорного моря». К. Білокур «Натюрморт», «Осінь».

І Марчук «Зима», «Останній промінь». Ціннісне ставлення до світу мистецтва формується під час освітнього процесу, самостійного активного пізнання мистецтва, художньо-продуктивної діяльності, сприйняття мистецьких творів і є результатом естетичного впливу мистецтва на дитину, його мистецького досвіду, елементарних мистецьких знань. Ось тому його формування варто пов'язувати з навчанням дітей мистецтва і його умовами – сучасними підходами, якісною програмою мистецької діяльності, професійним ставленням, продуктивною методикою, сприятливим для діяльності розвивальним мистецьким оточенням у дошкільному закладі, вдома, місті тощо.

Формування художньо-продуктивних компетенцій дошкільників

передбачає обізнаність у галузі «мистецтво», прагнення та здатність реалізувати на практиці свій художньо-естетичний потенціал для отримання неповторного результату творчої діяльності.

Для збагачення змісту навчання та виховання важлива інтеграція не лише видів мистецтва, а й видів образотворчої діяльності: малювання, ліплення, аплікації, конструювання. Це допоможе дитині цілісно передавати почуття, відтворювати образи в своїх роботах. Якщо раніше образотворчу діяльність педагоги спрямовували на оволодіння дітьми технічними вміннями та навичками, то на сучасному етапі головним для дитини має бути задоволення від самого процесу образотворчої діяльності. Дуже важливо, щоб діти втілювали свої враження, отримані під час спостережень, сприймання явищ під час виконання творчих завдань. У ході практичної діяльності увагу дітей варто зосереджувати на самостійне відтворення образів. Не варто забувати про формування вміння працювати з різними художніми матеріалами, у різних техніках, добирати різноманітні засоби для реалізації задуму.

У дошкільному віці процес пізнання у дитини відбувається емоційно-практичним шляхом. Кожен дошкільник-дослідник, з радістю і здивуванням відкриває для себе навколишній світ. Дуже часто розуміння краси до дитини приходить через смакові оцінки дорослих, в процесі діалогічного спілкування дорослого і дитини. Твори для естетичного сприйняття дітей повинні бути реалістичними і високохудожніми, приносити задоволення своєю красою, передавати почуття, настрої, думки доступні дітям. За своєю тематикою вони мають бути близькими й зрозумілими дітям. Діти повинні мати певний обсяг знань про явища, предмети, які намальовані на картині. Репродукції картин повинні діяти на дітей емоційно, викликати в них естетичні почуття. Тому в творах необхідна предметність, конкретність малюнків. Використані художником засоби зображення змісту картини мають бути виразними й зрозумілими дітям.

Починаючи з другої молодшої групи починають формувати інтерес до образотворчого мистецтва. Їх вчать помічати яскравість кольорових образів в картинці, ілюстрації. На першому етапі тільки розглядають ілюстрації, потім вони оволодівають уміннями виділяти засоби виразності. Педагог показує, як художник зобразив квітучий луг, падаючий сніг тощо. На таких заняттях треба підбирати ілюстрації, на яких персонаж зображено крупним планом. Надалі педагог повинен створювати умови для розглядання дітьми ілюстрацій в їх самостійній діяльності. У розкритті складного світу людської душі провідне місце серед художніх жанрів належить картині. Однак обмежений досвід і можливості маленької дитини не дозволяють йому осягнути цю складну сферу людської культури. Для цього дитині необхідний дорослий, який зможе допомогти йому перейти тим настроєм і ставленням, яке виражене у творах образотворчого мистецтва. Емоційний відгук у дітей, які не досягли чотирьох

років, викликають ті твори мистецтва, в яких передані почуття і відносини більш близькі і зрозумілі дітям цього віку.

Живопис є найскладнішим видом образотворчого мистецтва для сприймання дошкільниками. У закладах дошкільної освіти живопис найчастіше представлений репродукціями картин. Дошкільнят знайомлять з такими жанрами як: пейзаж, портрет, казково-балинний та побутовий жанри.

В молодшому дошкільному віці дітей знайомлять з творами живопису В. Рекуненко «Дощик накрапає», І. Левітан «Золота осінь», «Весною в лісі», О. Шовкуненко «Весна».

На п'ятому році дитина починає виходити за межі навколишньої дійсності. Дитині стає цікавим весь світ. Але для того, щоб діти змогли перейнятися почуттями і переживаннями, необхідно відібрати такий зміст творів, які є доступними їх розумінню. Рекомендується починати роботу з казково-балинного жанру, поступового занурення малюків в вигаданий світ казкових персонажів.

Твори цього жанру найчастіше представлені художником В. Васнецовим «Альонушка», «Снігуронька», «Спляча царівна», «Іван Царевич на сірому Вовку».

В середній групі доступні для сприймання твори І. Айвазовського «Аю-Даг в туманний день», Т. Степанюка «Озеро Світязь», С. Ковальчука «Місяць», В. Ван Гога «Зоряна ніч», І. Шишкіна «Ранок у сосновому лісі».

В старшій групі дітей знайомлять з різними жанрами живопису. Педагог вчить, дітей бачити, як художник зображує красу рідної природи в різні пори року. Дітей вчать не тільки бачити і розуміти зміст картини, але і відчувати, що хотів передати художник в своєму творі.

А. Куїнджі «Рання весна», «Місячна ніч над Дніпом», «Веселка». О. Шовкуненко «Золота осінь», П. Суходольський «Весняний пейзаж із заходом сонця». В. Маковський «Пастушки», «Портрет української дівчини», М. Пимоненко «Квіткарка», «Великдень».

З кожним роком образотворче мистецтво все сміливіше входить в життя дітей. Педагоги розуміють, що мистецтво - добрий помічник у вихованні дітей. І основне завдання - показати дітям красу навколишнього світу, розкрити перед ними таємниці природи, розвинути творчу активність. Важливо пробудити у кожній дитині її творчі здібності, індивідуальність, віру в те, що вона прийшла у цей світ творити добро і красу, приносити людям радість.

Педагоги і батьки повинні мудро й майстерно реалізувати зміст освіти у царині мистецтва, послідовно дотримуватися особистісно-орієнтованого та індивідуального підходу до дітей, демонструвати власну творчу позицію щодо мистецтва, упроваджувати сучасні методики роботи з дітьми, що дасть змогу здійснювати інтегрований вплив на розвиток і виховання кожної дитини.

Література:

- 1 Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання* №7 2012
- 2 Гагаріна Н.П. Художньо-продуктивні компетенції дошкільників. Діти і картини: навчально-методичний посібник: Кропивницький 2017. 48 с.
- 3 Демчик К. І. Принципи та умови добору художніх картин для естетичного виховання старших дошкільників: матеріали 2 Міжнародної науково-практичної конференції Аспект: Донецьк 2013. 187 с.
- 4 Компанцева Л.В. Інноваційна діяльність ДНЗ щодо забезпечення якості мистецької освіти. Науково-методичний посібник: Ростов. 2008. 208 с.
- 5 Слободян Т.В.Янчишена Г.П. Ознайомлення старших дошкільників з творами образотворчого мистецтва. Методичний посібник: Кам'янець-Подільський. 2015
- 6 Погрібняк Н. Національне виховання засобами живопису. *Дошкільне виховання* №8, 2016. С. 12-15.
- 7 Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості»/ Борщ Р.М.,Самойлик Д.В.- Тернопіль: Мандрівець, 2013. 49 с.
- 8 Половіна О. Дитина у світі мистецтва // *Дошкільне виховання* №2 2021. С. 15-25

В. І. Погоріла

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Сьогодні не можна залишити поза увагою питання про те, що у світі зростає роль особистості. Основою для розвитку її потенціалу постають особистісні якості, її самобутність. Сучасна держава потребує молодь, якій властива самостійність думки, здатність до здійснення свідомого суспільного вибору, волелюбність, розвинене почуття власної гідності, підприємливість, творча активність, тобто, здатність до творчого самовираження, оскільки саме така особистість може плідно брати участь у подальшій розбудові суспільства. Таке суспільство дедалі більше починає усвідомлювати, що головне його багатство – людина, а ще точніше – творча особистість.

Студентський вік характеризується готовністю психологічних структур особистості до процесу самовираження. Він пов'язаний з професійним самовизначенням та відчуттям самостійності в житті. Прагнення до самовираження є основною потребою здобувачів освіти, підкріпленою стійкою мотивацією (бажання суспільного визнання, високого статусу в освітньому просторі, активного виявлення своїх здібностей в діяльності та спілкуванні тощо). Одним із важливих параметрів повноцінного та гармонійного зростання особистості є її здатність творити. Користь від таких прагнень очевидна, питання полягає тільки в тому, щоб направити її в потрібне русло та оптимізувати зусилля особистості. Ця діяльність пов'язана з умовами, які в тій чи іншій мірі відображають її життєве кредо. Така діяльність у будь-яких її проявах може носити не тільки професійно-орієнтований характер, але й вирішувати завдання соціально-культурного розвитку особистості.

Значне місце у формуванні особистості майбутнього педагога займає образотворче мистецтво. Воно є важливим засобом морального, естетичного виховання здобувачів освіти педагогічного фахового коледжу, формуванням їх художньої культури, загальнолюдських, національних цінностей, гармонійного розвитку особистості. Завдяки своїй універсальності плідно поглиблює знання, ідентифікує візуальний і сенсорний досвід, формує загальну та естетичну культуру, що цілком відповідає основним завданням шкільної освіти. Розуміння образотворчого мистецтва є пізнавальним процесом глибокого творчого характеру. Воно задовольняє незлічені людські запити та виконує численні суспільні функції: комунікативну, пізнавальну, виховну, естетичну, компенсаторну та інші. Образотворчість освоює наявне та спрямоване на майбутнє. Особливо важлива сфера дії мистецтва – вираження повноти та різноманітності людських зв'язків із оточуючим світом, виявлення проявів гармонії та універсальності. При цьому образотворче мистецтво не просто утримує в пам'яті культури людський спосіб буття, а й виявляє чутливість до

Погоріла В. І. Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва

принципово нового, ще не відображеного в інших сферах суспільної свідомості. Саме тому воно здатне розкривати такі сторони взаємин людини і світу, які не виявляються іншими способами духовно-практичного освоєння дійсності. Мистецтву властивий інтерес до проявів людської індивідуальності, до змін у сфері свідомості. Воно відповідає глибинній людській потребі розпізнавання мотивів діяльності та вчинків, виявлення істинно людського в людині. Мистецтво не тільки дає уявлення про світ, а й визначає спосіб бачення світу, певні світоглядні орієнтації. Воно сприяє моральному та естетичному вдосконаленню особи. Важливість мистецтва – у естетичному вихованні поза сумнівом, бо воно є власне його суттю. Особливість мистецтва у тому, що це «згущений, сконцентрований творчий досвід людини, духовне багатство». У педагогічній практиці образотворче мистецтво сприяє розвитку образного мислення, асоціативної пам'яті, художньої уяви. Воно певною мірою впливає на внутрішній світ здобувачів освіти, залучає їх до сфери людських емоцій. Стаючи зв'язком ідей та почуттів, загальною мовою для різних галузей пізнання, образотворча діяльність стимулює творчість та збагачує життєвий досвід [4, с. 17-20].

Творчість – процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні та духовні цінності. Оскільки образотворче мистецтво безмежне, то творчий потенціал є процесом постійного пошуку з безмежною кількістю рішень. Освітній процес необхідно будувати таким чином, щоб здобувачі освіти могли творчо застосувати свої знання та вміння, мали можливість подальшого розвитку. Провідна роль у формуванні особистості школяра належить учителю початкових класів, адже саме він закладає фундаментальні основи духовності, освіченості, культури та естетичного досвіду дитини. Зазначено, що реформування освіти в НУШ не можливе без кваліфікованого фахівця, тому проблема підготовки педагогічних кадрів з образотворчої діяльності у початковій школі є однією з найбільш значущою. Підготовка до професії вчителя початкових класів потребує від здобувачів освіти потужної системи знань та різноманітних умінь у галузі образотворчого мистецтва. Сучасна освіта має на меті багатогранний процес підготовки майбутнього фахівця, що організовує освітню діяльність з глибокими професійними знаннями та вміннями, здатного до постійного їх поповнення й оновлення, з рівнем володіння методикою викладання навчального предмету, який достатній для здійснення якісного освітнього процесу, прагненням до самореалізації, вмінням творчо та креативно працювати. Нова українська школа спонукає педагогів стати рушійною силою змін, що відбуваються в суспільстві та розробити методичні засоби формування творчого продуктивного ставлення школяра до процесу здобуття знань. Образотворче мистецтво виконує своєрідну роль посередника між особистістю та її професією, де навчання стає особливою реалізацією спеціальних технологій професійної підготовки. Особливо важлива сфера дії мистецтва – вираження повноти та різноманітності людських зв'язків

Погоріла В. І. Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва

із оточуючим світом, виявлення проявів гармонії та універсальності. Майбутній вчитель НУШ повинен виявляти обізнаність у галузі образотворчого мистецтва, володіти його зображувальними матеріалами, що відповідають шкільній програмі, обирати твори мистецтва, мати спроможність захопити учнів образотворчою діяльністю, прищепити їм шанобливе ставлення до українського мистецтва. Заняття образотворчим мистецтвом спрямоване на розвиток у здобувачів освіти творчих здібностей, здатності до спілкування з художніми цінностями в процесі продуктивно-активної діяльності, залученні до самостійної художньої діяльності (виконання, сприймання, інтерпретація тощо), стимулюванні проявів фантазії та образної уяви, забезпеченні взаємозв'язку педагогічних впливів і саморозвитку. Місце та роль професійної підготовки вчителя початкової школи заслуговує на увагу, бо являє собою окрему галузь діяльності, у якій інтегровано потенціал педагогіки, психології та мистецтва для вирішення завдань розвитку особистості [6, с. 206-211].

Кожен здобувач освіти – майбутній професіонал освітньої ниви, творча особистість, що прагне до самовдосконалення та самореалізації. Демократичні перетворення в суспільстві зумовили переосмислення змісту освітньої діяльності. Вагомого значення набувають позиції культурно-освітніх, інформаційних та дозвілєво-розважальних послуг. Сучасний заклад фахової освіти повинен створювати сприятливі умови для самореалізації та розвитку, враховувати індивідуальні запити й інтереси, стимулюючи внутрішні потреби особистості у формуванні її духовного світу. Головною метою системи педагогічної освіти є підготовка професійно компетентних, гуманістично зорієнтованих висококваліфікованих спеціалістів. Майбутній фахівець повинен не тільки володіти певною сумою спеціальних знань, а й уміти самостійно підвищувати свій фаховий рівень, працювати творчо, з ініціативою, знати проблемні питання своєї галузі, активно відшукувати шляхи вирішення поставлених завдань та включатись в їх вирішення, стаючи конкурентоспроможним на ринку праці. Джерелом активності здобувачів освіти є, перш за все, інтерес до процесу та результату своєї праці. Важливо не тільки дати здобувачам освіти максимум інформації, скільки навчити самостійно орієнтуватись у її потоках, ефективно ними користуватись. Образотворча діяльність повинна формувати у здобувачів освіти здібність нестандартно відтворювати ту чи іншу тему, розвивати художнє сприйняття та самостійність мислення, вчити творчо підходити до рішення будь-яких питань, формувати індивідуальність [1].

Виховати дитину духовно багату, зберігати культурну спадщину України, розвивати народні традиції художніх промыслів – задачі, які завжди будуть стояти перед педагогами образотворчих дисциплін, керівниками гуртків образотворчого мистецтва, художніх шкіл, студій. Здійснювана в країні реформа системи початкової школи, високі вимоги до організації освітнього процесу висувають проблему вдосконалення підготовки вчителів в ряд

Погоріла В. І. Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва

найбільш актуальних. Забезпечення високого рівня готовності створює фундамент для подальшої успішної професійної педагогічної діяльності. Необхідність впровадження оновленого змісту художньо-педагогічної освіти, формування нової концепції підготовки висококваліфікованих учителів образотворчого мистецтва в світлі вимог Болонського процесу має стати основою підготовки студентської молоді до активної та творчої діяльності в нових соціальних та культурних умовах України в європейському просторі. Основними завданнями діяльності є підготовка фахівців з високим рівнем професійно-творчої готовності до виконання педагогічних функцій, виховання у студентів-випускників потреби розвивати свій художній, педагогічний потенціал безпосередньо в художній діяльності в умовах сучасного розвитку освіти. Тому концепція сучасної художньо-педагогічної підготовки фахівців передбачає виховання здобувачів освіти у дусі високої усвідомленості культурної, духовної, мистецької причетності до розвитку національної освіти в міжнародному просторі як єдиної системи. Зміст її спрямований на формування та розвиток професійної майстерності фахівця, котрий володіє глибокими теоретичними, методичними знаннями в галузі образотворчого мистецтва, здібний їх творчо застосовувати в професійній діяльності, вести науково-теоретичні та методичні дослідження з дисциплін художнього циклу, організувати виховну культурно-масову роботу з дітьми засобами різних видів мистецтва. Зміст багаторівневої підготовки студентів передбачає умови розвитку інтересу до педагогічної, художньо-творчої діяльності, що засвідчує значущість пріоритетних напрямів художньо-педагогічної освіти та надає можливість сформулювати концептуальний підхід сучасного змісту процесу підготовки молодших спеціалістів зі спеціальності 013 Початкова освіта. Художньо-педагогічна підготовка дає змогу здійснювати управління педагогічним процесом, де особлива увага приділяється формуванню практичних навичок з образотворчої діяльності, що є суттєвим та природним для будь-якої художньої творчості особистості, стимулюванню позитивної мотивації до професійних дій в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Навчання здобувачів освіти спрямовуються на формування цілісної системи професійного мислення на основі поглибленої художньо-педагогічної підготовки та чіткої орієнтації на майбутню професійну діяльність за вибраною кваліфікацією. Професійно-творча діяльність студентів здійснюється не тільки на заняттях із дисциплін навчального плану, а й в процесі проходження педагогічних практик, виконання курсових та дипломних робіт, науково-дослідної роботи, творчої діяльності, участі у виставках та конкурсах різного рівня [5, с. 16-23].

Без засвоєння практичного курсу «Образотворче мистецтво з методикою навчання» неможливо якісно вирішувати завдання щодо соціальних вимог до духовного виховання підростаючого покоління. Програма освітнього компонента складена відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова

Погоріла В. І. Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва

освіта» за освітньо-професійним ступенем фаховий молодший бакалавр. Метою підготовки учителів у закладах фахової передвищої освіти є формування у них професійної компетентності, що виявляється у здатності розв'язувати спеціалізовані задачі та практичні проблеми у педагогічній діяльності, що передбачають застосування теоретичних положень та окремих методик навчання й характеризуються системою організації освітнього процесу у початковій школі на рівні сучасних вимог; здатністю результативно діяти, ціннісних ставлень до професійної діяльності та досвіді їх реалізації на практиці. Предметом вивчення освітнього компонента є мистецька та художньо-мистецька компетентність. Метою освітнього компонента «Образотворче мистецтво з методикою навчання» є формування уявлень про особливості художньо-образної мови різних видів, жанрів та форм образотворчого мистецтва, їх виразні засоби і художні матеріали; опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності; забезпечення майбутніх фахівців навичками керівництва образотворчою діяльністю дітей; формування основних компетентностей.

Загальні компетентності (ЗК) полягають у здатності навчатися й оволодівати сучасними знаннями та вміннями з художньої діяльності; формуванні загальної культури та відтворенні власного світосприйняття; спілкуванні державною мовою; підготовці вчителів нової формації з спрямуванням на реалізацію особистісно орієнтованого навчання, що передбачає формування готовності та здатності педагога-художника ефективно здійснювати професійну діяльність згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та світоглядними позиціями, здатними до спілкування в різних педагогічних ситуаціях; орієнтуванні в інформаційному просторі, шляхом отримання інформації та оперування нею відповідно до власних потреб та вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства; продуктивному співпрацюванні для реалізації проєктів та застосовуванні ефективної стратегії спілкування; пропонуванні нових ідей та шляхів їх розв'язання; плануванні, організації та раціонального використання часу для задоволення культурних потреб та професійності майбутнього вчителя; презентації власних досягнень.

Предметні компетентності (образотворчі) (ПК) полягають у сприйманні та аналізованні творів мистецтва; здатності до пізнавальної та практичної організації художньої діяльності у процесі опанування системи знань та умінь з малювання; вмінні самовиражатися через мистецтво; корегуванні власного емоційного стану; здатності до самовдосконалення шляхом мистецької самоосвіти та самовиховання; здатності застосовувати набуті знання та вміння у творчій художній та педагогічній діяльності [3, с. 34-39].

Основними завданнями вивчення курсу «Образотворче мистецтво з методикою навчання» є:

- формування системи необхідних теоретичних знань про особливості

Погоріла В. І. Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва

образотворчого мистецтва, його художньо-естетичні поняття та категорії, артефакти культури;

- оволодіння практичними вміннями і навичками зображення предметного світу з натури, по пам'яті та за уявою, малювання різними художніми матеріалами, підпорядковуючи зображення потребам художньої виразності;

- вивчення основних закономірностей побудови простих геометричних форм та створення площинних композицій через практичне зображення та декорування;

- збагачення художньо-естетичного досвіду через вміння визначати цінність мистецького твору як продукту творчості, його мистецтвознавчий аналіз; пізнання специфіки і функцій мистецтва, особливості його зв'язку з життям народу, етнічним та історичним корінням;

- розвиток гнучких образно-асоціативних форм мислення у студентів, художньої свідомості, навичок художньої самоосвіти, здатності до самореалізації та художнього відтворення світу, потреби в духовному самовдосконаленні;

- організація готовності до здійснення педагогічної діяльності у НУШ, освітнього процесу з образотворчого мистецтва на рівні сучасних вимог із застосуванням художньо-педагогічних технологій, використання основ інтерактивного підходу;

- формування у студентів універсальних якостей творчої особистості.

Вирішення поставлених завдань з цього курсу передбачає широку теоретичну та практичну підготовку фахівців з інноваційним мисленням, аналізом та синтезом знань, компетентностями у сфері педагогічної освіти, необхідних для розв'язання освітніх завдань. Модернізація системи вищої освіти України, пов'язана з формуванням загальноєвропейського освітнього простору, обов'язково потребує підготовку фахівця з урахуванням компетентнісного підходу. У процесі навчання необхідно формувати у майбутнього вчителя закладу загальної середньої освіти професійні компетентності, пов'язані з вимогами до його знань та особливостями професійної діяльності. Програма освітнього компонента ґрунтується на принципах цілісності, наступності, системності, засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного, інтегрованого, інтерактивного, інформаційно-комунікаційного, проєктного та компетентнісного підходів; має орієнтацію на послідовне формування інтегральних, загальних і спеціальних фахових компетентностей.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти програмними компетентностями:

- педагогічна компетентність інтегрує різні види компетенцій, які розкривають загальні здатності педагога в різних сторонах педагогічного процесу. Мова йде про пізнавально-інтелектуальну, діагностичну, проєктувальну, організаторську, прогностичну, інформаційну, стимулюючу, оцінно-контрольну, аналітичну, психологічну, соціальну, громадянську, комунікативну, рефлексивну, творчу,

Погоріла В. І. Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва

методичну, дослідницьку компетенцію та інші;

- пізнавально-інтелектуальна компетенція – сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей вчителя, що дають змогу здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників освітнього процесу, приймати рішення;

- організаторська компетенція – це вміння педагога залучати дітей до певної роботи і співробітництво з ними в досягненні поставленої мети;

- інформаційна компетенція. Педагог виступає головним джерелом наукової, світоглядної і морально-естетичної інформації. Для вчителя важливою є широта кругозору, ерудиція, глибоке знання предмета викладання, методику його викладання, володіння практичною стороною знань, що позитивно позначається на формування у школярів умінь і навичок;

- стимулююча компетенція – передбачає глибокі знання предмета, ерудицію, моральну культуру, гуманне ставлення до дітей, любов і повагу, теплоту і турботу, широчердність у ставленні до учнів;

- психологічна компетенція охоплює вміння вчителя адекватно оцінити власні здібності, можливості, рівень домагань, психологічні особливості; вибрати найефективніший варіант поведінки в тій чи іншій ситуації; регулювати власні емоційні стани, долати критичні педагогічні ситуації тощо;

- соціальна компетенція – це здатність педагога адекватно оцінювати навколишню дійсність на основі повноти знань про неї, які дають змогу зрозуміти основну закономірність соціальної ситуації, уміння знаходити інформацію в невизначеній ситуації й упевнено будувати свою поведінку для досягнення балансу між своїми потребами, очікуванням, смыслом життя і вимогами соціальної дійсності, уміння задовольняти бажання, спираючись на норми;

- громадянська компетенція це розвиток, у майбутніх фахівців, здатностей бути громадянином, який володіє демократичною, громадянською культурою, усвідомлює цінності свободи, прав людини, відповідальності, готовий до компетентної участі у громадському житті;

- компетенція творчості – це здатність педагога продуктивно організувати вирішення педагогічних проблем неординарними способами, діяти у тій чи іншій сфері відповідно до його інтелектуальної, ауто психологічної, комунікативної, психологічної компетентностей;

- методична компетенція – це оволодіння знаннями методологічних і теоретичних основ методики навчання різних предметів, концептуальних основ структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), уміння застосувати знання в педагогічній і громадській діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції;

- дослідницька компетенція – передбачає оволодіння науковим мисленням, умінням спостерігати й аналізувати, висунення гіпотези, виконувати

дослідницьку роботу, аналізувати наукову літературу [4, с. 170-184].

Очікувані результати навчання:

- моделювати процес навчання учнів початкової школи з предмету «Мистецтво»: розробляти проекти уроків та їхні фрагменти, методику роботи над окремими видами завдань, створювати методику підготовчої роботи, ознайомлення та формування уявлень і понять, вмій та навичок з метою опанування учнями певних елементів змісту програми;
- проводити уроки в початковій школі, аналізувати урок щодо досягнення його мети й завдань, оцінювати ефективність застосованих форм, методів, засобів і технологій;
- впроваджувати у практику сучасні освітні технології;
- вчитися упродовж життя й удосконалювати з високим рівнем автономності набути під час навчання кваліфікацію;
- дотримуватися нормативно-правових документів, що регламентують організацію освітнього процесу в початковій школі;
- планувати роботу вчителя, а саме здійснювати: календарно-тематичне планування змісту освітніх галузей, поурочне планування, виховну роботу, професійний саморозвиток вчителя;
- розуміти сутність, принципи, зміст, методи, форми та організацію процесу навчання, виховання і розвитку молодших школярів;
- розуміти мету, систему цінностей та завдання професійної діяльності вчителя, та усвідомлювати свою роль (місію) як педагога початкової освіти.

Структурою навчальної дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою навчання» передбачено години на виконання практичних робіт з образотворчої діяльності. Основи образотворчої грамати – активний засіб розвитку художньої культури, що сприяє залученню до розуміння змісту та сутності мистецтва, сприяє естетичному розвитку, прищеплює інтерес та любов до мистецтва, виховує самостійність судження.

Методами опрацювання навчального матеріалу є:

- 1) словесні: бесіда, розповідь-пояснення, мистецтвознавча розповідь, дискусія, інструктаж;
- 2) наочні: метод ілюстрацій, метод демонстрацій;
- 3) практичні (пробні вправи, тренувальні вправи, індивідуальні та творчі завдання);
- 4) репродуктивні (відтворювальні вправи);
- 5) частково-пошукові (виконання за зразком, під керівництвом викладача);
- 6) дослідницькі (пошук матеріалів для малюнків, повідомлення, підготовка зразків, власні спостереження);
- 7) пояснювально-ілюстративні (демонстрація наочних посібників, організація сприймання, спостереження);
- 8) самостійної роботи;
- 9) методи стимулювання навчальної діяльності;

Погоріла В. І. Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва

- 10) методи формування пізнавального інтересу (пізнавальні ігри, навчальні дискусії, створення ситуації успіху);
- 11) контролю та самоконтролю;
- 12) інноваційні (порівняльний аналіз, моделювання кінцевого очікуваного результату, метод проблемних та експериментальних ситуацій, колективна творча діяльність);
- 13) педагогічні технології (співробітництво, створення ситуації успіху, колективного творчого виконання).

Навчальна програма передбачає варіативність методів та форм навчання. Для оцінки результативності навчальних досягнень застосовуються діагностичний, поточний, підсумковий види контролю (анкетування, опитування, співбесіди, поточні, тестові, творчі завдання, тематичні та персональні виставки творчих робіт). Основними напрямками роботи є графіка, живопис, декоративно-ужиткова діяльність, скульптура, а також необхідні для творчої діяльності дисципліни: композиція та основи образотворчої грамоти.

Малювання з натури є складним процесом, в якому органічно зливаються воедино навчально-пізнавальні, творчі цілі та завдання. Малюнок є зображенням об'ємно-просторової форми. Воно досягається за допомогою навиків, вироблених в ході попередніх вправ по освоєнню технічних прийомів роботи олівцем. Малювання з натури починається з вивчення закономірностей побудови. Оволодіння правилами передачі перспективного зображення означає оволодіння основами малювання з натури. Найважливішим завданням всіх видів декоративно-ужиткової діяльності є розширення та поглиблення знань, уявлень про прекрасне; виховання уміння бачити, відчувати та розуміти прекрасне. Студенти вчать складати візерунки, пізнають закони композиції, продовжують оволодівати навичками роботи з фарбами, вивчають народну творчість, знайомляться з основами художнього конструювання, що привчає до активної творчої діяльності. Заняття зі скульптури прищеплює інтерес до цього виду, як формотворення, розширюється уявлення про цей вид образотворчого мистецтва в цілому, надаються теоретичні та практичні знання. З перших занять основна увага спрямовується на оточуючу дійсність, на природу, виховується здатність не механічно відтворювати модель, а свідомо її будувати, відповідно розміщуючи ціле та деталі. Заохочується бажання до складання власних ескізів, даючи пояснення створенню композицій, вимагаючи компактності та конструктивної ясності. Композиція дає можливість навчитися передавати свої ідеї та уявлення засобами образотворчості, вчить користуватися графічною мовою для створення художніх образів [2, с. 4-25].

Отже, дисципліна «Образотворче мистецтво з методикою навчання» передбачає набуття студентами відповідних теоретичних знань, практичних вмій та навичок, необхідних для подальшої педагогічної діяльності в школі та дає змогу для розкриття мистецького творчого потенціалу. Він має бути цілеспрямованим, методологічно обґрунтованим процесом, адже його метою є

Погоріла В. І. Творчий розвиток здобувачів освіти педагогічного коледжу засобами образотворчого мистецтва

формування креативної, конкурентноспроможної особистості, максимально адаптованої до вимог сучасності. Ступінь визначення фахівця-професіонала насамперед буде залежить від нього самого. Істинна творчість вчителя виявляється не лише у завоюванні ним кращого «місця під сонцем» у своєму професійному середовищі, а в підтвердженні своєї затребуваності визнанням тих, хто зацікавлений у способах та результатах його професійної діяльності.

Література:

1. Закон України «Про фахову передвищу освіту.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>. (дата звернення: 14.10.2021).
2. Жукова О. А. Теорія творчості та сучасна освіта *Мистецтво та освіта*. 2006. № 3. С. 4-25.
3. Лісова С. В. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 34-53.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
5. Нестерова Л. Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах євроінтеграції. Київ: Педагогічна думка, 2012. 159 с.
6. Нікітіна І. В. Формування професійної мотивації студента як детермінанта його творчого розвитку і працевлаштування / І. В. Нікітіна, В. В. Мартич Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2010. №1. С. 206-211

О.І. Самохвалова

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ ЛЯЛЬКАРІВ В СУЧАСНІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

Жреці і скоморохи, скоріше всього були першими лялькарями на Україні. Вертеп одне із найзагадковіших театральних–естетичних сторінок історії театру ляльок «В м. Києві в 1919 році Григорій Козінцев, Сергій Юткевич, Олександр Каплер організувавши ляльковий театр «Арлекін» – почали свій творчий шлях. Гроші щоб купити ляльки «вибивав» у керівників «собеза» Ілля Еренбург» [1, 75] Сьогодні не сприймають всерйоз мистецтво театру ляльок не зв'язані з професійним мистецтвом особистості.

Харківський театр ляльок Народний артист України О.Ю. Рубінський залишив нам свої спогади про цей різновид творчості:

«Коли довго граєш вовків, зайчиків, їжачків, лисичок та інших представників вітчизняної і зарубіжної фауни і флори, мимоволі задаєшся питанням:

– І це все, на що здатний театр ляльок?! А існує ще який–небудь глибинний автентичний сенс у мистецтві граючих ляльок?

Так ми почали свої «вправи» і раптом відкрили, що в жанрі притчі і алегорії вони починають розповідь так, що, можливо, тільки вони, ляльки здатні про це розказати! До того ж «розповідають» без допомоги тексту, більше того, вони виявились розумнішими за нас і більшими філософами ніж ми – живі актори.» [2, с. 9] Гармонійний розвиток особистості – найбільш міцна, стійка база для засвоєння професійних навиків. Необхідно, перш за все, змінити рівень принципів теоретичного мислення та емоційного розвитку особистості, цей розвиток починається ще в школі, що особливо важливо, і є обов'язковою умовою перевіреного вибору професії, бо вона буде відповідна його здібностям і зацікавленості. Навчання і виховання – єдиний процес формування здобувача освіти. Глибоке проникнення в сутність навколишнього середовища, соціум дійсності, який відбувається в світі формує його науковий світогляд. Сучасний театр анімації та застосування всіх видів систем ляльок і їх засобів ведення, різноманіття, які він пропонує, перерахувати не просто. До того ж, переосмисленню підлягають не тільки ляльки, а і все що зв'язане з рішенням сценічного простору вистави, конструкцією і фактурою ширми та декорації. Найбільш суттєвим є те, що до виразних можливостей ляльки прибавились виразні можливості живого актора, який вступає в різноманітні складні відносини з лялькою: музика, хореографія, пантоміма, цирк – все частіше втручається в світ ляльок. «Театр ляльок – це синтез всіх мистецтв, він надихає на життя сьогодні і завтра! Ляльковий театр розвиває вміння лялькаря – пише в двадцятих роках Ніна Яковлевна Єфімова – синтез багатьох речей – продовжує вона – утворює складний дух сучасності. Чи не буде він складнішим завтра?»

[3, с. 88].

Більшість практиків, говорячи про відсутність у сучасному театрі ляльок яскравих індивідуальностей, мають на увазі таке, справді рідкісне явище, як видатна творча особистість. У студентські роки вона тільки закладається і час навчання для неї – це один із найважливіших етапів формування. Враховуючи неповторні людські якості, ми ставимося до її сукупності лише як до певного стану становлення. Такий погляд змушує розглядати неповторне співвідношення властивостей і задатків як для відправного моменту у подальшому формуванні. Необхідною умовою педагогічної майстерності викладачів є бездоганне володіння методикою вивчення психологічних особливостей студентів. Перший рік навчання дуже сприятливий для їх вивчення. Вимисел і дійовість виступають як основні умови акторської праці.

Фантазуючи, шукаючи виправдання запропонованим обставинам, студент розкриває себе таким як він є. Особистість – це неповторне поєднання різних властивостей і якостей які існують в єдиному комплексі. Про пізнання людини можна говорити лише тоді, коли її розглядають у єдності рис, коли кожна з цих рис не гіпертрофується штучно не вилучається. Спостерігаючи, вивчаючи поведінку, ми повинні сприймати не лише зовнішні прояви, які самі по собі не мають значення, а виходити з єдності внутрішнього і зовнішнього. Ми зможемо в кінці кінців зрозуміти внутрішній психічний аспект, який стоїть за нею і її зумовлює. Отже, зовнішні моменти поведінки – це висхідний матеріал спостереження. Справжнім його предметом є внутрішній психічний стан. Відомо, що безпосередній контакт дає більший психологічний ефект у порівнянні з лекцією, доповіддю, навіть репетицією. На все життя зберігає студент у пам'яті довірливу бесіду. Бесіда ніколи не буде широю, відвертою, якщо стосунки сторін будуються за принципом примусу і підкорення, якщо педагог не користується авторитетом і довірою. Сказане не слід протиставляти вимогливості і принциповості педагога, без яких немислимий процес виховання справжнього митця. Ще один розповсюджений метод пізнання особистості – тестування. Звичайно, тестологічне тестування не може бути всеосяжним, проте воно приносить часто певну користь перш за все для визначення природних, тобто, біологічних сталих особливостей поведінки. При тестуванні серед студентів ми виявляємо яскраво виражених холериків, флегматичних, типових меланхоліків та сангвініків. Між окремими цих типів є дуже відчутна різниця в темпах роботи, швидкості сприйняття, в особливостях працездатності, в мірі втомлюваності. Відомо, що люди з підвищеною емоційною нервовою системою найбільш продуктивно працюють при чіткому режимі і при такому ритмі роботи, який не допускає перевтоми. Люди з малою рухливістю нервових процесів, які не можуть швидко входити в нову діяльність, потребують додаткового часу на це «входження». Для людей з високою рухливістю нервових процесів зміна діяльності може виявитись бажаною – вона є одним з ефективних засобів підтримки працездатності.

Маючи певну програму актора, ми повинні враховувати, що вона не виключає, а передбачає творчий підхід до її виконання, інакше кажучи, це призводить до ігнорування неповторної акторської індивідуальності. Проблему індивідуального підходу доцільно вирішувати загальними зусиллями всіх викладачів спеціальних дисциплін. Голос був і залишається визначальним засобом актора, а співочий голос – могутня зброя акторської майстерності.

Сьогодні студент з вокальними даними займається вокалом стільки ж скільки студент позбавлений їх. Навантаження розподіляється рівномірно між усіма студентами. Основна увага приділяється тим, хто гірше підготовлений. Очевидно, тут є проблеми над якими треба міркувати. Багатий досвід педагогів фахових дисциплін слід використовувати для розробки найбільш ефективних загальних методик і прийомів навчання. Подаючи документи більшості випускників переконана у винятковості свого обдарування. Іноді критична переоцінка своїх здібностей призводить до того, що студент втрачає віру в свої сили, через що його невдачі стають ще помітніші. Внутрішній процес, який відбувається у студента потребує збоку викладача особливо обережного вмілого впевненого і послідовного управління. Велике місце в процесі навчання майбутніх акторів займає розвиток пластичності і виразності рук.

Натренованість досягається завдяки спеціальним вправам та етюдам, передбачених програмою. Один з розділів навчальної програми так і називається «Руки актора художника», на першому етапі роботи часто з'являються примітиви у домашніх завданнях здобувачів освіти. Під час цього складного процесу викладач майстерності прагне залучити курс до активної роботи і зайняти довірливу позицію, довіра додасть в роботі розкнутості і поступово прийде захоплення. Чайку, Голуба, Равлика, Краба студенти наділяють рисами і характерами схожими на людські – рука з часом стає слухняною, що означає, відбувається своєрідне вивчення принципів ляльководження: закон рівня, координації, відчуття партнера. Разом з визнанням фізичної схожості вибраного представника живої природи треба зробити висновки і про його внутрішню сутність. Отже, на першому курсі вже створений ґрунт для фантазування характерів. Відомо, що загальних навчальних годин на оволодіння акторської майстерності студенти отримують не більше ніж на драматичному відділенні. В діючій системі навчання на акторських курсах спеціалізації – актор театру ляльок – навчальна програма перших двох років можна сказати подвоєна: По-перше – підготовка актора взагалі (як для драматичного театру). По-друге – актора лялькаря. Виникає проблема – чому віддати перевагу: тренінгу внутрішньої артистичної техніки чи муштри з лялькою? Головним принципом навчання являється все-таки виховання творчої особистості, про що ми вже говорили вище. Кожний випускник – це завжди неповторна індивідуальність, тому перша і головна задача формувати і розвивати майбутніх діячів мистецтва театру ляльок. З першого і до останнього курсу становлення особистості і навчання

спеціальності тісно переплітаються: це безкінечний тренінг, вправи, етюди, робота голосом і техніка мови, робота руками в майстерні, де створюються ляльки, робота в навчальних аудиторіях і, звичайно, самостійна робота. В мистецтві сучасного театру ляльок є багато спільного з драматичним (основні ідеї і методи системи К.С. Станіславського), але, зрозуміло, що специфічні особливості театру ляльок не дозволяють обмежитись тільки системою К.С. Станіславського і часто трапляється, що треба знаходити пояснення тому чи іншому фактові поза цим вченням, що потребує додаткового дослідження та більш досконалого вивчення специфіки нашої професії.

Один з найважливіших елементів сценічної техніки актора-лялькаря – це розвиток творчого уявлення і фантазії. Фантазії направленої на казковий світ, світ тварин та рослин, оживлення предметів, надзвичайних людей присвячується чимало часу. Далі – засвоєння особливостей тростевої та ляльки – рукавички, продовження роботи над опануванням і знайомством з іншими ляльок до випускного курсу...

Отже, доки існує театр ляльок, його актор ніколи не відмовиться від свого художнього інструменту – ляльки. Театр ляльок ніколи не розірве органічного і необхідного для нього зв'язку з образотворчим мистецтвом, не втратить своєї музично-ритмічної природи, завжди буде прагнути до казкової фантастики, гротеску, іномовної форми, метафоричності. Від драматичного і інших видів театру, театр ляльок буде відрізняти його штучно-жива природа тому, що перед глядачем виступає не звичайний актор, а аніматор який оживлює твір художника. Театру ляльок притаманна така багатогранність технічних форм і засобів втілення сценічних образів, які не доступні іншим видам театрів. В театрі ляльок ніколи не затихає процес боротьби двох пов'язаних між собою мистецтв – акторського і образотворчого, боротьби яка народжує нескінченну різноманітність та багатолікість театру. Актора-лялькаря завжди відрізняє особливий склад фантазії, його уява підживлюється образами фантастики, нереальності, яку не зустрінеш в дійсності, не зважаючи на яскраву сутність його життя та характеру. Згадаємо одну з кращих особистостей – Резо Габриадзе, який говорить про освіту: «Мені хотілося б доказати, що театр маріонеток здатний нести на собі ношу цілої великої вистави. Вірніше, не стільки щось доказати, а нагадати про те, що було доказано тисячоліття до нас».

Література:

1. Дмитриевская М.Ю. Театр Резо Габриадзе. История тбилисских марионеток и беседы с Резо Габриадзе о куклах, жизни и любви. СПб.: Петербургский театральный журнал. 2005. 232 с.
2. Рубинский А.Ю. – Мистическая сущность играющих кукол Харьков : ЧП Тимченко Л.Н. 2004. 160 с.
3. Голдовский Б.П. Театр кукол Украины: Страницы истории. Сан-Франциско : International Press, 1998 . 275 с.

Н. О. Семичова

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОПІСЕННОЇ КУЛЬТУРИ**

Входження України у світовий освітній простір зумовлює необхідність становлення нової освітньої парадигми. Сучасним роботодавцям потрібен не просто дипломований спеціаліст, а компетентність як поєднання кваліфікації, фахових навичок, здатності працювати в групі, уміння приймати рішення і нести відповідальність за них. Тому система освіти має формувати у майбутніх фахівців ініціативність, інноваційність, мобільність, гнучкість, динамізм і конструктивність, тобто готувати компетентного спеціаліста, який відповідає вимогам сучасного ринку праці.

Формування та розвиток творчої, компетентної особистості майбутнього педагога – одне з найважливіших завдань підготовки фахівців педагогічної галузі. Щоб підготувати компетентного випускника вищого навчального закладу, необхідно використовувати сучасні активні методи навчання, інноваційні технології, що розвивають пізнавальну, комунікативну й особистісну активність здобувачів освіти. Тільки реалізація компетентнісного підходу в педагогічній освіті дозволить сьогодні забезпечити вимоги суспільства, швидко реагувати на потреби нинішнього ринку праці.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на визначенні ключових компетенцій у професійній підготовці майбутнього учителя мистецтва. У наукових джерелах поняття «компетентнісний підхід» розглядається як оцінка підготовленості педагога до професійної діяльності на основі наявних у нього визначених стандартів компетенцій.

Перевага компетентнісного підходу в підготовці кваліфікованого учителя мистецтва полягає в тому, що він дозволяє зберігати гнучкість і автономію у структурі й змісті навчального плану.

На наш погляд, під професійною компетентністю майбутнього учителя мистецтва слід розуміти глибокі знання сучасних проблем педагогіки, психології, мистецтвознавства та предмета викладання, методології організації навчально-виховного процесу, а також уміння застосовувати ці знання в повсякденній практичній діяльності.

Фахові компетенції майбутнього вчителя мистецтва забезпечують готовність його на високому рівні здійснювати професійно-педагогічну діяльність: освітню, мистецьку, навчально-дослідницьку, прогнозувальну, комунікативну, організаторську, методичну, творчу.

Це повинен бути фахівець, якому притаманний високий професіоналізм в поєднанні з відповідним рівнем сформованості естетичної культури, належною гуманітарною, художньою та виконавською підготовкою, гуманістичними світоглядними цінностями, національною культурою. Сьогодні, як ніколи,

збереження і популяризація національної культури її відтворення і поширення є пріоритетом української державної освітньої політики.

Проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва досить активно вивчається сьогодні в педагогічній науці. Однак питання формування професійної компетентності майбутніх учителів саме на матеріалі української народнописанної культури ще не отримало належного висвітлення і продовжує залишатися малодослідженим.

Складність розгляду означеної проблеми полягає в необхідності, поперше, окреслити сферу функціонування української народнописанної культури в сучасних соціально-культурних умовах і в повсякденному житті, по-друге, оцінити значення професійної компетентності майбутнього учителя в контексті сучасних концептуальних підходів, принципів і технологій освіти; по-третє, виробити сучасне педагогічне бачення проблеми національної освіти та етнічної соціалізації здобувачів освіти в умовах навчального закладу.

На необхідності ґрунтовного вивчення народного мистецтва, важливості дослідження і використання його у формуванні духовності й моральності молоді наголошують сучасні українські науковці – В. Бондар, Т. Бакіна, С. Бевзенко, О. Богданова, І. Голубенко, С. Деніжна, О. Дубасенюк, А. Карпун, О. Маруфенко, Т. Науменко, В. Онищук, Р. Осипець, Г. Падалка, С. Садовенко, Н. Сивачук та ін.

Вагомий внесок у теорію і практику морально-естетичного виховання засобами народного музичного мистецтва зробили у свій час відомі українські композитори П. Козицький, М. Колесса, М. Леонтович, М. Лисенко, С. Людкевич, Л. Ревуцький, М. Скорик, В. Сокальський, Я. Степовий, К. Стеценко, І. Шамо, Б. Яворський та ін., основою багатьох творів яких стала українська народнописанна культура.

Сьогодні проблему етнокультурологічної компетентності учителя розробляють І. Зязюн, М. Євтух, К. Корсак, В. Кремень, Н. Кузьміна, Н. Лисенко, О. Лобова, А. Маркова, А. Михальченко, Н. Провозіна, О. Сухомлинська, О. Хомич та ін.

Національне відродження, яке сьогодні переживає Україна, значні зміни, що відбуваються в нашому житті, позитивно впливають на формування національної свідомості українців. Відмітним фактом є повернення популярності різних видів народного мистецтва –вертеп, колядування, посівання, фольклорних народних свят тощо.

Зміни в освітянських парадигмах, що стосуються професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва відповідно до державних стандартів української освіти і вимог організації освітнього процесу в закладах вищої освіти на засадах національного, гуманістичного, особистісно орієнтованого навчання, посилення уваги до культурних надбань народу, вироблених віками традицій народної педагогіки, потребують повернення національної культурної й мистецької

пам'яті, особливо в педагогічне середовище (заклади загальної середньої освіти, училища, коледжі, закладах вищої освіти), посилення уваги до народного мистецтва, історії та теорії національної культури і музичного фольклору.

На початку минулого століття С. Русова писала: «Ми всі так мало знаємо нашу Україну, географічної свідомості в нас так мало, а вона так потрібна нам – ми мусимо свідомо носити ймення українців, знати усі скарби, що заховані в Українській землі. У цій праці нова школа – од початкової до вищої – мусить об'єднати й учнів, і учителів; потроху, цеглинку за цеглинкою, збудуємо ми таку школу, котра б справді вся була прийнята національним свідомим натхненням, яке виявить вільно увесь наш національний духовний склад і міцно з'єднає нас з рідним краєм, з рідним людом» [6 с. 393].

Як зазначає І. Зязюн, народне мистецтво є засобом пізнання кращих загальнолюдських культурних надбань нашого минулого, споконвічної мудрості, життєвого і почуттєвого досвіду українців, їх прагнень і духовних цінностей, моральних ідеалів, народної національної мелодики. Воно активно формує суспільно-естетичний ідеал, виражаючи його в художніх образах, за допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства повертаються в особистий досвід людини, яка сприймає цей образ, в органічні набутки її характеру [2, с. 208].

Наше сьогодення вимагає підготовки творчо активного учителя, компетентного фахівця, здатного орієнтуватися на майбутнє і водночас шанувати, берегти і збагачувати історико-культурну спадщину нашого народу.

Вивчення проблеми формування професійної компетентності учителя мистецтва засобами української народнопісенної культури засвідчує величезний потенціал народного музичного мистецтва у формуванні особистісних і суспільно значущих світоглядних якостей майбутніх фахівців.

Формування професійної компетентності майбутнього учителя мистецтва – це безперервний процес розвитку його інтелектуальних здібностей, творчого зростання та професійного удосконалення, пошуку важливих життєвих і професійно-педагогічних цінностей, можливостей втілення власного «Я».

Професійна компетентність учителя визначається структурою її компонентів і властивостями останніх, які характеризуються інтенсивністю і мають певний ступінь вираженості.

Структура професійної діяльності учителя змінюється в міру того, як самовдосконалюється він як фахівець. Розвиток його професійних компетенцій стимулює певні позитивні перетворення, поглиблення власної уяви про них. У цьому контексті саморозуміння важливості професійного зростання розглядається нами як необхідна умова процесу формування самосвідомості особистості, за допомогою якої майбутній фахівець краще пізнає зміст і завдання своєї професійної діяльності, реально будує або перебудовує образ

самого себе, аналізує свої життєві й професійні цінності, тобто реалізує діяльність самопізнання, самостверджується.

У формуванні професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва головним завданням є розвиток їх внутрішніх мотивацій, які відбувається на основі зовнішніх мотивів шляхом формування пізнавальних інтересів та художніх смаків здобувачів освіти, професійної спрямованості навчання.

Чуттєво-емоційне сприйняття і виконання творів народної музики долучає до духовних скарбниць національної культури, вчить розуміти генетично закладений культурний досвід українців і поважати споконвічні традиції й українські символи, а також активно сприяє формуванню когнітивних компетенцій майбутніх учителів. У формуванні мистецьких, світоглядних, естетичних, культурологічних компетентностей майбутнього учителя мистецтва важливо застосовувати в комплексі існуючі сьогодні народознавчі виховні засоби – суспільно-корисні, пізнавально-розвивальні, трудові, національно-патріотичні.

Інтегрований підхід до відбору і застосування методично доцільних форм і методів формування професійної компетентності здобувачів освіти, які ґрунтуються на народознавчій основі, передбачає вихід викладача за межі власного предмета, використання міжпредметних зв'язків, усвідомлення місця і ролі кожної навчальної дисципліни в загальній системі формування професійно важливих знань і компетенцій здобувачів. Вивчення української народної музики – це не лише обов'язковий елемент слухання музики в ході лекційного, практичного заняття, а й інших видів навчальної діяльності здобувачів – їх участі у виконавстві (хоровому співі, грі на музичних інструментах, оволодінні музичною теорією тощо).

У цьому процесі важливе оптимальне поєднання лекційних, семінарських, практичних з позаосвітньою художньо-естетичною діяльністю здобувачів освіти, покликаною вирішувати завдання:

- світоглядно-філософського характеру,;
- суспільно-гуманістичного характеру;
- культурологічного характеру,;
- етнографічно-краєзнавчого характеру.

Таким чином, формування професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва є успішним, якщо здобувачі:

- усвідомлено і відповідально сприймають цілі та завдання професійного навчання;
- відчують відповідальність за процес засвоєння знань і професійних компетенцій;
- вміння працювати в команді, співпрацювати з викладачем;
- орієнтовані на пошук нових знань і вмінь;
- володіють педагогічними вміннями на практиці;

–здатні до самонавчання, самовдосконалення, професійної самореалізації.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва засобами української народнопісенної культури реалізується через різні напрями народознавчої діяльності: *суспільно-корисний* (охорона пам'яток історії та культури, молодіжні патріотичні акції, народознавчі експедиції, козацькі республіки тощо); *пізнавально-розвивальний* (літературні студії, клуби народної творчості, малі академії мистецтв, народні університети мистецтв, народні театри, фольклорні колективи, конкурси народної творчості, екскурсії, виставки, співпраця з краєзнавчими музеями тощо); *трудовий* (участь у проведенні народних фольклорних свят, освоєння традиційних народних промислів і ремесел); *національно-патріотичний* (свята рідної мови, фестивалі мистецтв, спартакіади з народних видів спорту, змагання з козацьких єдиноборств, національні ігри, козацькі забави тощо).

Сьогодні, відроджуючи національну освіту, нам необхідно насамперед відроджувати давнє українське народне мистецтво, його життєствердуюче начало, виражені в ньому ідеї світла, добра і гармонії. З раціональної точки зору, звернення до народних традицій – це проблема неперервності культурного розвитку. Адже національна культура – це культура нації, й «... все набання, сприйняте нею, органічно входить до репродуктивного і продуктивного потенціалу її культури» [7 с. 178].

В основі формування професійної компетентності майбутнього учителя мистецтва знаходиться ядро народної художньої культури – українська народнопісенна творчість яка виступає унікальною формою суспільної свідомості, розкриває основи національного світогляду нашого народу, українську національну психологію, історичні традиції, які поєднують минуле, сучасне і майбутнє.

Вихований у творчому національному дусі, майбутній учитель мистецтва покликаний у нових історичних умовах активно залучатися до відтворення та збереження народних традицій і звичаїв; у своїй професійній діяльності на основі глибокого знання народного мистецтва розвивати свої соціальноособистісні й когнітивні професійні компетенції.

Для майбутнього учителя мистецтва особливої ваги набуває формування художньо-естетичної компетентності як ключової серед професійних компетентностей учителя. Художньо-естетичну компетентність майбутнього учителя мистецтва можна визначити як цілісний мотиваційно-рефлексивний художньо-естетичний комплекс, що дозволяє майбутньому учителеві вільно оперувати музикознавчими, когнітивними, естетичними компетенціями і досягати високих результатів у своїй професійній мистецькій діяльності.

Ю. Стюард у своєму дослідженні виокремлює художньо-естетичну компетентність як необхідний компонент культури, динамічний процес становлення суб'єктивної особистісно-зорієнтованої позиції розуміння сенсу та

значення естетичних норм, тяжіння до творчої самореалізації, наявність соціально-моральної позиції, тобто всіх складових фундаментальної бази культури сучасної особистості [7, с. 158].

Звертаючись до історії народної педагогіки, можна дійти висновку, що важливим напрямом розвитку особистості в контексті народної системи освіти українців завжди було естетичне виховання, мета якого узгоджувалася не лише з народним ідеалом краси, цінностями народної естетики, але й була природовідповідна самій ментальності народу, рисам національної вдачі й характеру українців.

До основних показників етностетичної компетентності майбутнього учителя мистецтва можна віднести:

- вияви творчої активності особистості у різноманітних естетичних ситуаціях, пов'язаних із народознавчим змістом, фольклорним соціумом;
- збалансованість системи етностетичних цінностей особистості;
- розвиток етностетичного світобачення на основі поєднання естетичного та художнього сприймання навколишньої дійсності;
- етностетичне самостановлення і самовдосконалення як самовияв особистості відповідно до рис її національного характеру.

Що стосується творчої компетентності майбутнього учителя мистецтва, то вона формується у процесі творчої діяльності й характеризується активним прагненням до пізнання української народнопісенної культури. Творча активність у кожному конкретному випадку для кожного окремого індивіда виступає як суб'єктивне утворення, яке несе об'єктивну насолоду від особистого спілкування з ним.

У наш час мистецько-творче виховання здобувачів на ґрунті української народнопісенної культури, будучи однією з важливих форм їх духовного розвитку, набуває нового осмислення й узагальнення.

При цьому необхідно пам'ятати, що народне музичне мистецтво вимагає досить високого інтелектуального і комунікативного потенціалу особистості і, водночас, воно формує цей потенціал через взаємозумовленість його змісту, виконавця та конкретного слухача.

Щоб опанувати творчі компетенції, здобувач освіти повинен стати активним учасником навчально-виховного процесу. Його активність формується передусім на основі творчих форм навчання, під час педагогічно організованої самостійної роботи з опрацювання різних джерел інформації. Досягненню зазначених цілей сприяє участь у студентських наукових гуртках, конкурсах на кращі студентські роботи, лекторській, пошуковій роботі тощо.

Важливим показником професійної компетентності учителя мистецтва є психолого-педагогічна компетенція, яка набувається шляхом вивчення предметів психолого-педагогічного циклу. Вона передбачає володіння учителем психолого-педагогічною діагностикою; уміння здійснювати

індивідуальну роботу на основі результатів педагогічної діагностики, виявляти особистісні особливості школярів, визначати і враховувати емоційний стан людини, грамотно вибудовувати взаємовідносини з колегами, учнями, батьками [8, с. 80].

О. Гура виділяє діяльнісний (професійні знання, вміння, навички) та особистісний (властивості, здібності, якості) компоненти психологопедагогічної компетентності учителя. Він переконаний, що специфіка педагогічної діяльності педагога потребує не тільки володіння системою загальнокультурних і психолого-педагогічних знань, необхідних для організації та ефективної взаємодії в навчальному процесі, але і глибоких спеціальних знань [9, с. 176].

На думку вченого, психолого-педагогічні дисципліни дають можливість розкрити завдання, визначити закономірності, принципи, методи, структуру навчально-виховного процесу, вікові особливості учнів різних класів тощо. А глибоке знання теоретичних основ дидактики – це та ланка, яка дозволяє формувати активність, самостійність і творчий підхід до роботи майбутнього учителя мистецтва.

Багато сучасних дослідників вбачає перспективи фахового розвитку, а саме формування професійної компетентності, майбутніх учителів мистецтва у використанні засобів інформаційно-комунікаційних, комп'ютерних технологій, знаходячи в цьому один із ефективних шляхів оновлення мистецької освіти.

Т. Рейзекінд доводить, що повноцінний професійний розвиток майбутнього учителя стає неможливим без залучення інших видів мистецтва та поліхудожнього розвитку особистості здобувача ступеня вищої освіти, що забезпечується в тому числі й комп'ютерними, мультимедійними технологіями. На її думку, саме комп'ютерні технології розширюють інтеграційні процеси мистецького навчання, оскільки йдеться про інтеграцію не лише різних видів мистецтв, а й художніх та кібернетичних методів навчання.

Таким чином, нами з'ясовано особливості української народно-пісенної культури як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва. Представлено аналіз наукових досліджень, де обґрунтовано проблеми теорії і практики використання надбань української народнопісенної культури у вихованні особистості, її професійному становленні. Обґрунтовано роль української народнопісенної культури у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів мистецтва у процесі навчання у закладах вищої освіти. Відзначено роль художньо-естетичної, творчої та етно-естетичної компетентностей як системоутворювальних компонентів професійної компетентності майбутнього учителя мистецтва.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. К. : Либідь. 2006. 272 с.
2. Естетичне виховання: Довідник. К.: В-во політичної літератури України. 1988. 213 с.
3. Зязюн І. А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2003. Вип. 1 (5). – С. 636.
4. Луговий, В. І. Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять (теоретико-методологічний дискурс). *Історико-педагогічні ситуації : науковий часопис*. Вип. 5. 11-16 с.
5. Луговий В. І. Ціннісні компетентності – невід’ємна складова підготовки фахівців з вищою освітою в умовах євроінтеграції. *Вища освіта України*. 2009. Дод. 4, Т. 1 (13), 2009. 393 – 401 с.
6. Методологічні засади педагогічного дослідження: монографія / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 248 с.
7. Михайлова, Л. М. Естетичне виховання молоді : компетентнісний підхід. *Вісник національного технічного університету України: Філософія. Психологія. Педагогіка* №1. 2009. 158-162 с.
8. Назаренко, Г. І. Професійна компетентність особистості викладача післядипломної педагогічної освіти. *Освіта Донбасу* № 2. 2010. 80 с.
9. Найдюнов, М. І. Формування системи рефлексивного управління в організаціях. Київ: Міленіум. 2008. 484 с.
10. Нікішенко, Ю. І. Поняття «етнічна культура» і «традиційна культура» в етнокulturології. *Наукові записки Університету «КиєвоМогилянської академії», Том 24. Теорія та історія культури*, 2004. 4-13 с.
11. Овсієнко, Л. М., 2011. Проблеми впровадження компетентнісного підходу в процес підготовки майбутніх педагогічних кадрів. *Українська мова і література в школі*. № 6, 2011. 46–48 с.

К. М. Ткачова

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування в них національної самосвідомості, культури, світоглядних орієнтирів, навичок практичного використання досвіду, здобутого за допомогою читання, усвідомлення важливості читання як чинника власного становлення й соціалізації, екологічного мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів [2, с.3].

Загальноновизнано, що українська література в загальному світовому контексті є свідченням високого духовного та цивілізаційного розвитку українського народу, невід'ємним складником його національної культури. Як мистецтво слова вона є носієм потужного заряду духовної енергії, здатна передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі. Засобами мистецтва слова вона допомагає збагачувати внутрішній світ людини, формувати сильний характер, широкий світогляд, особисту культуру, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак [2, с.7].

Сучасне суспільство потребує нової особистості, творчої, неординарної, здатної, на відміну від виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення, створювати нові продукти для розвитку суспільства.

Творча особистість – це цілісна людська індивідуальність, яка виявляє розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння, що забезпечують їй здатність породжувати якісно нові матеріали, технології та духовні цінності, що в більшій чи меншій мірі змінюють на краще життя людини. [1]. Література покликана виховувати таку особистість. Художнє слово розвиває в школяра образне мислення, художнє вміння, розширює художній досвід, спонукає до творчості. Для того щоб досягти мети, необхідно активізувати творчі здібності, які є в дитини. Тому на уроці створюємо нестандартні ситуації (наприклад, нестандартні запитання спонукають логічно мислити, сприймати проблему, оцінювати її з різних боків). Так під час вивчення поезії Г. Сковороди «Всякому місту звичай і права» можна запропонувати дітям визначити актуальність твору. Таке завдання примушує проаналізувати порушені проблеми, порівняти їх із сучасними, узагальнити й зробити висновки (відповіді виявили нестандартність мислення школярів: «...Мене здивувало те, що цей вірш був написаний дуже давно, але до кожного рядка можна знайти приклад із сьогодення... Автор закликає читачів дбати не про маєтку й чини, а про те, щоб мати чисту совість, жити мудро й померти з ясним розумом». «... Я вважаю, що

актуальність цієї пісні в останній строфі. Автор стверджує, що Божа кара не обійде нікого. І тому відходити на той світ з совістю чистою, як кришталь, чи ні – вирішувати самому...»)

Доречними для пробудження творчої уяви є створення асоціативних кущів, ланцюжків, грон. Вони спонукають дітей вийти за рамки шаблону, мислити вільно, виражати через асоціацію почуття, емоції, ставлення, пов'язані з певним словом. Так, працюючи над повістю Г.Гузовської-Корицької «На сьомому небі від щастя» (урок літератури рідного краю), учні складають асоціативний кущ до слова «щастя». Наступним етапом є пошук відповідей на питання, що ж таке щастя, чи був хтось на сьомому небі від щастя, де воно (сьоме небо) знаходиться й що означає цей вислів (група дітей досліджує походження й з'ясовує значення фразеологізму й представляє класові у вигляді презентації чи ролика, форму представлення своєї роботи обирають самостійно).

Допомагає розвивати критичне мислення як засіб формування й розвитку творчих здібностей і таке завдання: до уроку (за твором) пропонується кілька епіграфів. Треба прочитати їх, одним реченням пояснити зміст і з'ясувати, який або які з них пов'язані з темою уроку, відповідь аргументувати (можна дібрати кілька епіграфів, суголосних проблемам, порушеним у творі).

Спонукає до вдумливого читання, учить ставити собі запитання й відповідати на них, глибоко розуміти й аналізувати текст, дискутувати, викладати власні думки на папері, пов'язувати матеріал зі своїм життєвим досвідом метод «Подвійний щоденник» – (під час читання ліворуч записують, який момент або персонаж вразив (здивував або щось нагадав із власного досвіду), а праворуч – коментар до цього (Що саме вразило? Які думки викликало? Які запитання виникли? Які емоції переполювали?))

Сприяє розвитку творчих здібностей школярів і завдання, яке передбачає завершити або переробити кінцівку твору. Іноді варто пропонувати твори-п'ятихвилинки (на початку або в кінці уроку учні висловлюються щодо прослуханого чи прочитаного: після опрацювання «Казки про яян» Емми Андієвської поділитися думками «Чи живе в мені яянин? або Який яянин живе в мені? Як я з ним борюся?»).

Варто давати дітям складати проблемні запитання, шукати відповіді на них (наприклад, «Як ви вважаєте, чи зміг би вирішити Святослав («Слово про похід Ігорів») сучасні проблеми держави?»).

Допоможуть висловити власну позицію й розвивати творчість учнів рефлексійні твори, наприклад, «Дякую» (героєві твору, автору) за те, що:

- він навчив мене...
- у неї я навчилася...
- він допоміг мені зрозуміти, що...
- я побачив, що...
- він переконав мене в тому, що...

– він змусив мене побачити те, що...)

Можна пропонувати школярам ілюструвати прочитане або створювати візуалізації. Такі й подібні завдання тренують мозок, розвивають уяву, творчі здібності.

Отже, для того, щоб учні мислили творчо, треба занурити їх у творчу атмосферу. Варто дозволяти їм вільно розмірковувати, робити припущення, встановлювати очевидність або безглуздість тих припущень. Треба показати дітям, що їхні думки цінні, важливі не тільки для них самих, а й для тих, хто слухає. Добре, коли на уроці виникає дискусія, коли дитина мислить інакше й не боїться висловити думку, при цьому аргументує. Такі уроки приносять користь, формують особистість з високим рівнем інтелектуальної культури.

Література:

1. Кульчицкая Е.И. Диагностика творческих способностей детей. К.: Знание, 1996. 67 с.
2. Навчальні програми для 5-9 класів (оновлені). Українська література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Освіта, 2013 (зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 №804)
3. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. К : Міленіум. 2006. 344 с.

Учасники конференції – Автори доповідей

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ:

Самодрич Анатолій Петрович,

доктор педагогічних наук, доцент, проректор з науки Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», завідувач науково-дослідної лабораторії «Проектування освіти і навчання» при ПУ ЗВО «МГПІ «Бейт-Хана» м. Дніпро, Україна

Шабанова Юлія Олександрівна,

докторка філософських наук, професорка, завідувачка кафедри філософії і педагогіки НТУ «Дніпровська політехніка» м. Дніпро, Україна

Азіковський Олександр Олександрович,

ректор, кандидат технічних наук, професор кафедри електроприводу НТУ «Дніпровська політехніка» м. Дніпро, Україна

Яворська Олена Олександрівна,

начальниця відділу внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, кандидатка технічних наук, професорка кафедри охорони праці та цивільної безпеки НТУ «Дніпровська політехніка» м. Дніпро, Україна

Бакуліна Наталія Валеріївна,

кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

Базилевська Оксана Олександрівна,

кандидатка педагогічних наук, викладачка кафедри педагогіки та психології Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Корнблїт Натанель,

вчитель-посланець єврейської громади «Бейт Аарон ве Исраель», здобувач другого рівня вищої освіти, Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Секція І. ФІЛОСОФІЯ ОСВИТИ:

Бовдуй Світлана Петрівна,

викладачка Балаклійського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Балаклія, Україна

Лук'янова Галина Юрївна,

викладачка Балаклійського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Балаклія, Україна

Кандибур Георгій Романович,

директор приватної інноваційної школи «Школа Кандибура», м. Дніпро, Україна.

Кірін Роман Станіславович,

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України», м. Київ, Україна

Корольова Лариса Вікторівна,

викладачка кафедри англійської філології ЗВО «Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара», м. Дніпро, Україна

Малик Ярослава Костянтинівна,

кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри педагогіки та психології ЗВО «Харківська державна академія фізичної культури», м. Харків, Україна

Малишева Анжеліка Анатоліївна,

викладачка кафедри педагогіки та психології, фахівчиня відділу психологічного супроводу освітнього процесу ЗВО «Харківська державна академія фізичної культури», м. Харків, Україна

Резнік Маргарита Миколаївна,

вчителька української мови та літератури КЗ «Гейківська гімназія» Лозуватської сільської ради Криворізького району Дніпропетровської області, с. Лозуватка, Україна

Секція II. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ, ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ:**Морозова Вікторія Геннадіївна,**

здобувачка другого рівня вищої освіти Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Бойко Олена Вікторівна,

вчителька початкових класів КЗ «Гейківська гімназія» Лозуватської сільської ради Криворізького району Дніпропетровської області, с. Лозуватка, Україна

Гершон Елеонора Наумівна,

викладачка кафедри педагогіки та психології Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Головіна Ольга Володимирівна

кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ЗВО «Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ», м. Дніпро, Україна

Грицан Ганна Леонідівна,

спеціалістка вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист» Бердянської спеціалізованої школи I–III ступенів № 16 з поглибленим вивченням іноземних мов Бердянської міської ради, м. Бердянськ, Україна

Кабанова Марина Романівна,

кандидатка філологічних наук, доцент кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Кідалова Марина Миколаївна,

кандидатка психологічних наук, викладач кафедри педагогіки та психології Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Корсунська Вікторія Валентинівна,

кандидатка психологічних наук, викладачка кафедри психології ЗВО «Дніпровський гуманітарний університет», м. Дніпро, Україна

Котяш Ірина Сергіївна,

аспірантка ЗВО «Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини», м. Умань, Україна

Кротенко Вікторія Миколаївна,

старша викладачка кафедри психології КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Хомич Олена Борисівна,

старша викладачка кафедри педагогіки КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Новікова Анастасія Геннадіївна,

здобувачка другого рівня вищої освіти ЗВО «Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ», м. Дніпро, Україна

Полуденко Наталія Павлівна,

вчителька початкових класів КЗ «Гейківська гімназія» Лозуватської сільської ради Криворізького району Дніпропетровської області, с. Лозуватка, Україна

Прядко Наталія Василівна,

викладачка кафедри практичної психології Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Рябовол Лілія Тарасівна,

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри права та правоохоронної діяльності ЗВО «Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка», м. Кропивницький, Україна

Скиба Юрій Андрійович,

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач відділу інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Кочерга Євгенія Володимирівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Теплицька Аліна Олександрівна,

кандидатка педагогічних наук, завідувачка кафедри природничо-наукової підготовки Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Турчак Олена Михайлівна,

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри англійської філології та перекладу ЗВО «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро, Україна

Секція III. ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**Долгачова Оксана Анатоліївна,**

викладачка кафедри «Загальноосвітніх, гуманітарних і соціально-економічних дисциплін» КЗ «Запорізький фаховий музичний коледж ім. П. Майбороди» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя, Україна

Безпалько Олена Володимирівна,

кандидатка філологічних наук, викладачка КЗ «Запорізький фаховий музичний коледж ім. П.І. Майбороди», м. Запоріжжя, Україна

Веренич Лариса Валентинівна,

викладачка «Красноградський педагогічний фаховий коледж КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Красноград, Україна

Герасимова Олександра Андріївна,

викладачка «Педагогічний фаховий коледж КЗВО «Хортицька національна академія» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя, Україна

Євченко Олена Володимирівна,

викладачка вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист «Педагогічний фаховий коледж КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя, Україна

Коваль Ольга Сергіївна

кандидатка історичних наук, викладачка «Дніпровський фаховий педагогічний коледж КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Крижановська Тетяна Віталіївна,

докторка медичних наук, професорка, професорка кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Мігель Єлизавета Ігорівна,

здобувачка другого рівня вищої освіти Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Мойсенко Ірина Михайлівна

старша викладачка кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Сушкова Наталія Сергіївна

здобувачка другого рівня вищої освіти КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Огурченко Олена Володимирівна,

здобувачка другого рівня вищої освіти ЗВО «Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ», м. Дніпро, Україна

Оласюк Юлія Валентинівна

викладачка дошкільних дисциплін, викладачка вищої категорії «Педагогічний фаховий коледж КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя, Україна

Храпач Катерина Олександрівна

викладачка дошкільних дисциплін «Педагогічний фаховий коледж КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя, Україна

Островська Єлизавета Володимирівна,

здобувачка другого рівня вищої освіти, Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Полтавченко Альона Миколаївна,

здобувачка другого рівня вищої освіти, КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Смірнова Людмила Леонідівна,

практична психологиня КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр Покровської міської ради Дніпропетровської області», м. Покров, Україна

Смутьсон Марина Лазарівна,

дійсна членкиня НАПН України, докторка психологічних наук, професорка, завідувачка лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання «Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України», м. Київ, Україна

Дітюк Павло Павлович,

старший науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання «Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України», м. Київ, Україна

Мещеряков Дмитро Сергійович,

кандидат психологічних наук, науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання «Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України», м. Київ, Україна

Назар Максим Миколайович,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання «Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України», м. Київ, Україна

Топольницька Юлія Сергіївна,

викладачка першої кваліфікаційної категорії, «Педагогічний фаховий коледж КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя, Україна

Черевань Ірина Василівна,

здобувачка другого рівня вищої освіти, КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Шиман Олександра Іванівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри педагогіки та психології Приватної установи «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Юзик Ольга Протасіївна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри природничо-математичної освіти «Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», м. Рівне, Україна

Яворська Катерина Анатоліївна,

вчителька КЗ «Середня загальноосвітня школа №54» Дніпровської міської ради, м. Дніпро, Україна

Секція VI. ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Гольденберг Марія Мойсеївна,

викладачка, КЗ «Дніпропетровський фаховий мистецько-художній коледж культури» Дніпропетровської обласної ради», м. Дніпро, Україна

Громченко Валерій Васильович,

доктор мистецтвознавства, професор кафедри «Оркестрові інструменти», проректор з наукової роботи КЗВО «Дніпропетровська академії музики ім. М. Глінки», м. Дніпро, Україна

Кандибур Роман Георгійович,

психотерапевт, гештальт-терапевт, співорганізатор руху «Етнодрайв», тренер освітнього проекту «Митці згоди: трансформація конфліктів мирним шляхом», м. Дніпро, Україна

Лук'янченко Світлана Олександрівна

менеджерка освітнього проекту «Митці згоди: трансформація конфліктів мирним шляхом», фундаторка «Академії сучасної креативної педагогіки», м. Дніпро, Україна

Лучанинова Ольга Петрівна,

докторка педагогічних наук, професорка кафедри інженерної педагогіки ЗВО «Національна металургійна академія України», м. Дніпро, Україна

Нюкало Олена Володимирівна,

спеціалістка вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист» КЗ «Бердянська спеціалізована школа I-III ступенів №16 з поглибленим вивченням іноземних мов» Бердянської міської ради Запорізької області, м. Запоріжжя, Україна

Харіна Ольга Іванівна,

спеціалістка вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист» КЗ «Бердянська спеціалізована школа I-III ступенів №16 з поглибленим вивченням іноземних мов» Бердянської міської ради Запорізької області, м. Запоріжжя, Україна

Пенська Наталія Миколаївна,

спеціалістка вищої кваліфікаційної категорії, старший викладач, «Дніпровський фаховий педагогічний коледж КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Погоріла Вікторія Іванівна,

спеціалістка вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист», «Красноградський педагогічний фаховий коледж КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Красноград, Україна

Самохвалова Олександра Іванівна,

спеціалістка вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист», КЗ «Дніпропетровський фаховий мистецько-художній коледж культури» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Семичова Наталія Олександрівна

аспірантка ЗВО «Бердянський державний педагогічний університет», викладачка «Дніпровський фаховий педагогічний коледж КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна

Ткачова Катерина Миколаївна,

вчителька КЗ «Бердянська спеціалізована школа I-III ступенів №16 з поглибленим вивченням іноземних мов» Бердянської міської ради Запорізької області, м. Бердянськ, Україна

Наукове видання

**Гуманітарно-педагогічна освіта:
здобутки, проблеми, перспективи**

Матеріали

*II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)*

18 листопада 2021 року

14 кіслева 5782 року

м. Дніпро

Матеріали друкуються в авторській редакції
Контактна інформація організаційного комітету:
49000, Україна, м. Дніпро, пл. Успенська, 5Д
Тел.: +38 056 717 70 34
e-mail: office@bethana.org.ua
www.bethana.org.ua

Підписано до друку 06.01.2021.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 1000 шт. Замовлення № 7287.
Віддруковано з готового оригінал-макета.
Видано та віддруковано в ТОВ «Акцент ПП»
вул. Ларіонова, 145, м. Дніпро, 49052 тел. (056) 794-61-04(05)
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4766 від 04.09.2014.

